

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A. Lat. b.

2088

C^t

Vegetius

A. lat. b. 2088 c

<36632029790015

3

<36632029790015

Bayer. Staatsbibliothek

FLAVII VEGETI RENATI

EPITOMA REI MILITARIS.

RECENSUIT

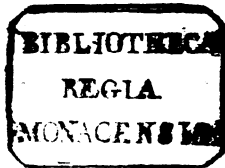
CAROLVS LANG.

LIPSIAE

IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI.

MDCCCLXVIII.

LIPSIÆ: TYPIS B. G. TEUBNERI.

J. CHR. F. BAEHRIO

GRATO ANIMO

s.

PRAEFATIO.

*Flauium Vegetium Renatum ampliozem in militia gradum obtinuisse non solum ex ipso, quo innotuit, opere perspicitur sed etiam codicum auctoritate firmatur, qui 'inlustris (ill.) uiri' et 'comitis' dignitatem illi attribuant. Eundem christianum fuisse ex compluribus locis, quos apud ipsum legas (p. 4, 3. 37, 16 sq. 72, 18. 151, 18, 19. 158, 12), satis elucet. Contra Romanum fuisse Vegetium, quamquam dicendi ratione, qua usus est, totiusque libelli condicione probari uidetur, pro certo tamen non potest de-
finiri*). De nomine autem auctoris nostri illud est monendum, 'Vegati' formam, quae passim in optimis codicibus adstipulante antiquissimo (VII. saeculi) excerpto Vaticano (Vat. Reg. 2077; cf. Mommsen Hermes I. (a. 1866) p. 130—133) nullam, unice ueram 'Vegeti' esse: haec enim sola cum in epigraphicis monumentis reperitur (Grut. 817. Murat. 1762) tum in ipsa operis inscriptione ab omnibus codicibus antiquis agnoscitur; deinde, ut 'Vegatium' prorsus respuamus, amplectamur 'Vegetium', deriuandorum propriorum nominum ratio**) maximopere suadet; locupletissimus uero*

*) Cf. Fabricii bibl. lat. ed. Ernesti III p. 173; Schwebel. (1767) praef. p. 4. Comitem Constantinopolitanum Nostrum diserite dicunt Harleianus 2551 (XIV. s.) Vat. 2193 (XIV. s.) Vat. 4494 (XIV. s.) In recentioribus aliquot codicibus comes 'Etylius' uel 'Etolius' uel 'Atilius' Vegetius nominatur (cf. Vat. Reg. 1512 (XIV. Saec.) et unum ex Bodleianis (b. canonic. Nr. 274. XV. saec.)). Illud uero 'Etylii' ex male lecto V. C. ET ILL. (i. e. uiri comitis et illustris) — id quod Librianus codex 1028 (uide infra) XI. (immo XII.) saec. in operis indice praebet — quin natum sit, non dubito.

**) Vt flauus — Flautus, nouus — Nouius, septimus — Septimius, ita uegetus — Vegetius.

testis est Prisciani locus (*Inst. lib. III, 21, p. 97. Hertz: cf. p. 23, 19 nostrae Vegetii editionis*), ubi quas codices praebent lectiones 'uegitius, uegitus, uegetus, uigitus'*) ei formae, quam quidem unam probauimus, mirum quantum fauere negari nequit.

Iam uero, qua aetate Vegetius uixerit, quaeritur. Quam ad rem peruestigandam id maxime ualere consentaneum est, ut, cuinam imperatori (cf. p. 32 et 33) Noster operis sui primum librum obtulerit eiusdemque iussu conscripserit reliquos, accuratius disceptetur. Et sunt quidem certi fines, intra quos concipientibus nobis licet uagari; neque enim ante a. 384 Vegetius epitomam suam rei militaris composuit (cf. p. 21, 6 'diuo Gratiano († 383)) et ante a. 450 Vegetii opus peruulgatum fuit (cf. subscriptionem, quam ad quarti libri calcem e codicum genus exhibet 'Fl. Eutropius emendauit sine exemplario Constanti-nopolim consul. Valentiniano Augusto VII. et Auieno'**) (codd. 'Abieni' et 'Abieno'); qui est annus 450). Fuerunt autem intra hos sexaginta sex annos imperatores Valentinianus II. († 392), Theodosius I. († 395), Honorius et Arcadius, Theodosius II. (408—450) et Valentinianus III. (425—455). Iam uero id mihi ante omnia exploratum uidetur, maximopere falli uiros doctissimos Gibbonem (*history of the decline etc. V 90*) et Richterum***) (*das westræm. Reich etc. p. 666*), ut qui ad Valentiniani III aetatem Vegetium promoueant†). Neque minus Arcadium et Theodosium II. aspernandos operae pretium non est ut

*) rh, manus alterae codicum RH, praebent 'Vegetius'; illam (r) ad IX. saec. pertinere opinatur Keil praef. p. X.

**) De qua subscr. uide Ottonem Iahnium act. soc. Sax. a. 1851 p. 344 et Fr. Haasium 'de latinorum codicum manuscr. subscriptionibus comment.' (ind. lect. Vratislau. hibernarum anni 1860).

***) Cautius Richter saeculo quinto omisso imperatoris nomine Vegetium adscribit.

†) Cf. 'Institutions militaires de Végèce' (Bourdonii de Sigras interpretatio Francogallica addita editioni Schwebeliana 1767) p. XIII. Vitiâ rei militaris, de quibus Vegetius conqueritur, ad totam illam aetatem pertinent.

demonstretur. At enim duo codices *IV* iique satis bonæ fidei 'ad theodosium imperatorem', nimirum *Th. I.* intelligentes, inscriptioni libelli adiciunt alibique (*D* quoque) agnoscunt. Sed, quin interpolatoris additamentum illud sit, nemo dubitabit, qui, quam infra accuratius aperiemus, naturam illorum codicum probe perpenderit; accedit, quod, cur illud imperatoris nomen, si genuinum fuisset, ab ϵ cod. genere in tradendis rubris illo quidem sollicitissimo non fuerit cupidissime arreptum, uix potest intellegi. Verumtamen nescio an rectissime iste coniectauerit*); certe prædicationes quaedam, quales in libello nostro leguntur — 'continuis uictoriis ac triumphis' p. 32, 2, 3, 'domitori omnium gentium barbararum' p. 32, 11, 'tanti principis' ibid. 14, 'huius felicitatis' p. 51, 1, 'cunctos imperatores felicitate**') — præcedis' p. 127, 21, 'regni animique tui bona cernimus — quantum uel humana mens petere uel gratia potuit diuina conferre' p. 128, 1—5 incl., 'imperator inuicte' p. 5, 2. 28, 4. 32, 5. 63, 16. 123, 11. 149, 4. (cf. etiam 50, 15.) — quamquam ex ætatis illius more in quemuis alium imperatorem pertinere possunt, tamen in *Theodosium I.* potissimum cadere uidentur. Verum sunt etiam quaedam uerba, quæ derecto huius imperatoris indolem ac facta adumbrant; uerba enim 'Ab illis enim uel paucae uel singulae, a pietate tua innumerabiles urbes ita iugi labore perfectæ sunt, ut non tam humana manu conditæ quam diuino nutu uideantur natae' p. 127, 18 quamuis redoleant adulatorem, quamuis sequenti libro, qui est poliorceticus, quasi præludant, uide ne aliquid certi uerique in eis contineatur. Iam uero eam laudem nulli illorum imperatorum

*) Cf. Baehr, röm. Literaturgeschichte, vierte Auflage III § 389.

**') 'Moderatione castimonia exemplis indulgentiæ, studiorum amore', quas uirtutes, licet re uera magis in *Valentinianum II.* quadrent, *Theodosio* quoque, ut *Pacatum panegyricum* omittam, uindicat *Sexti Aurel. Victor. Epit. c. 48.* Si quem talia delectant, conferat *Latin. Pac. c. 11, 4* ('*Gothus — Hunnus — Alanus*') et c. 32, 4 ('*Gothus ille et Hunnus et Alanus*') cum *Nostri p. 21, 4;* *Latinus Theodosium* constanter appellat 'imperator' aut 'imperator Auguste' (cf. *Nostri p. 96, 19*).

uindicari posse arbitror, nisi Theodosio I., cuius praefectus Cynegius 'uniuersas prouincias longi temporis labe deceptas ad pristinum statum reuocauit' *). Hoc unum est, cur nec de infelici illo Valentiniano II., sub quo uolgo Vegetius uixisse perhibetur**), nec de Honorio***) esse cogitandum crediderim.

Cum igitur de ipso imperatore, cui Vegetius libellum suum inscripserit, ex hoc certi nihil constet, Theodosium autem fuisse uerisimile saltem sit, restat, ut de duabus aliis ansis disseramus, quas nobis Vegetius ad definiendam dedit aetatem. Lib. I. c. 20 Gothorum mentionem facit. Si post a. 410 Vegetius scripsisset, nemo, qui libellum nostrum perlegerit, Romam per Gothos deletam eum illo loco non omissurum fuisse infitietur; 'tantae' autem 'urbes' quin ad Thraciam deuastatam pertineant, dubium non est, si modo confers ea, quae de Gratiano militiae neglegenti et Gothorum uictoriis a. 378 P. Diaconus et Ammianus Marcellinus narrant. Alterum subsidium ex uerbis p. 149, 7 'quia iam dudum pacato mari cum barbaris nationibus agitur terrestre certamen' captari posse quis credat, utpote ex quo loco cum Marcellini chronico sub anno 400, quo pugna naualis facta memoratur, comparato ante a. 400 Vegetium scripsisse efficiatur; sed cum Marcellini auctoritas minima sit, hinc nihil omnino colligendum censeo. Igitur artissimi, qua Vegetii epitomam conscriptam putemus, aetatis fines, si de imperatore rem integram relinqui-

---

*) cf. Descriptionem consulum sub anno 388. Vide etiam Richteri l. l. p. 509: 'Theodosius that wenigstens das Mögliche um die Städte noch sicher zu befestigen', et Haenel corp. leg. anteiust. p. 229 et 233.

**) Ad hoc usque tempus Valentiniani nomen in ipsis antiquis codicibus inscriptioni adiectum extare opinio fuit. At ante tertium decimum saeculum (cf. Bandin. IV 176) illud additamentum in codicibus repperit nullum. Mirum est quod in catalogo manuscriptorum a Libro surreptorum legitur p. 230: 'Perhaps the work was successstvely dedicated to both those emperors (Theodos. I and Valentin. II.)'. (!)

***) Nihili facio quod 'polyptychorum' uox (p. 51, 17) in codice Theodosiano non nisi sub annis 400 et 401 occurrit.

mus, anni sunt 384—410, sin uero de Theodosio recte disputauimus, 384—395.

Scriptis autem Vegetius epitomam*) rei militaris. Qui index ab ipsona Vegetio sit profectus, merito potest dubitari; nam, id quod iam supra indicauimus, eorum, quos nunc quattuor libros habemus, primus, 'libellus de dilectu atque exercitatione tironum' (p. 33, 1), a Vegetio imperatori suo oblatu est et post aliquod demum tempus ('dudum' p. 33, 2) reliqui eiusdem iussu a Nostro compositi sunt. Hinc etiam fusio rem illam (p. 29) libri primi subscriptionem codicum ϵDP nec non libri secundi praescriptionem codicum ϵD pendere opinor. Ut ut est, consentiunt optimi libri manuscripti in inscriptione 'epitoma rei militaris', et, ut hoc addamus, in quattuor non quinque**) libris. Qui in hanc rem accuratius inquirere uolent, ad eorum usum singulorum a nobis adhibitorum codicum indices operis hic subiciemus.

A: Flauii Vegetii Renati Viri Inlustri(s) (per abbrev.) Comiti(s) Epithoma Rei Militaris liber III Incipiunt Feliciter.

M: Flauii Vegetii Renati Viri Inlustri(s) (abbr. ut in *A*) Comiti(s) Epithoma Rei Militaris liber N^o (i. e. numero) III Incipit Feliciter.

G: Flauii Vegetii Renati Viri Inlustri(s). Comiti (sed haec uox postea erasa est) epithoma Rei Militaris Libri Num^{ri} (—^o2) III.

*) 'Quod putat Barthius XXVII Aduers. et alibi Epitomen tantum librorum Vegetii atque adeo Epitomen Epitomes hodie superesse, minus uerisimile uidetur. Et nescio quomodo ille uir doctissimus nimis acutus erat in olfaciendis usquequaque Epitomis.' Fabric. l. l.

**) Antiquissimus eorum codicum, qui diserte quinque libros agnoscunt, est unus ex Laurentianis partim ad XIII. partim ad XIV. saeculum pertinens (cf. Bandin. III 407); ceterum etiam post-hac rarius accidit, ut Vegetius in quinque libros describeretur. In libris typis excussus Scriuerii primi editiones quinque exhibent libros. Virum doctissimum errasse non solum codicum auctoritas sed etiam elenchus librorum probat; cf. etiam Casaubonum ad finem Polybii poliorceticum, qui et ipse de bello nauali enarrationem poliorceticam suo libro subnexerat.

Q: Flauii Vegeti Renati Vir̄ Inlustr̄s (sa 2 add.) Epithoma Rei Militaris Lib Num̄ III. Incipiunt Feliciter.

L: *inscriptio et lib. I. desunt.*

II: Flauii uegeti renati uiri illustris comitis sacrum*) epitoma rei militaris libri quattuor ad theodosium imprem. item periochae cuiusque libri.

V: Incipit liber flauii uegetii renati uiri illustris epytoma institutorum rei militaris ad theodosium imperatorem feliciter.

D: In Nōm Dī Sūmi Incipiant Libri III^{or} Flauii Vegeti Renati Viri Illustris Epitoma Institutorum Rei Militaris.

P: Flauii Vegetii Illustris Viri Epithoma Rei Militaris Libri Numero III^{or} Incipiunt Feliciter.

Adicio E (exc. Vat. Reg. 2077): Ex libro quarto Publi(!)**) Vegati Renati (p. u. r.?) de re militari in titulo XXXVIII (immo XXXVIII) post praecepta belli naualis quae incipiunt a titulo supra scripti libri XXXI inter cetera et ad locum.

Cum A et II maximam habeant auctoritatem, rectissime spero me ita, ut factum est, indicem nostri libelli constituisse, nisi forte librorum numerum additum uis.

Priusquam accedamus ad quaestionem de codicum generibus disceptandam, cum de elencho librorum tum de rubricis pauca praemittenda uidentur. Elenchum librorum quin recte uncis incluserim, dubium esse nequit; contra de rubricis ambigi potest, cum Vegetius ipse de primo quidem libro tale quid significet uerbis 'per quosdam gradus et titulos' p. 4, 18. Sed ut profectas eas ab ipso auctore negemus, primum facit prauissima hic illic eaque Vegetio indignissima (e. g. II, 24) uel absurdissima (e. g. III, 44) dicendi ratio, deinde, quod saepe ineptissime non nisi ad aliquam solam neque eam grauissimam orationis partem spectant (e. g. III, 10) postremum, quod interdum per-

*) i. e. sacrarum cf. Boecking Not. dign. p. 330. Librarium fugisse uidetur 'comitem' uocabulum optime absolute dici eoque dignitatis inprimis militaris gradum non officium significari. 'Comitis sacrum' codicis Vatic. 4497 (XIV. saec.) quoque index exhibet.

**) Publii Vegetii mulomedicina fertur.

uersum in modum orationem interrumpunt atque conturbant (e. g. II, 18.) Quae argumenta cum omnia etiam in primum librum quadrent (cf. 1, 8, 12, 28), cunctas rubricas, et primi libri et reliquorum, a posteriore scriptore quinti fere uel sexti saeculi — iam enim in eo codice, ex quo fragmentum Vaticanum VII. saec. excerptum est, rubricae adscriptae fuere — additas contenderim; referendum autem illud 'per gradus quosdam et titulos' uidetur ad 'Rerum ordo deposcit etc.' c. 2, 'Sequitur etc.' c. 3, 'nunc — exploremus' c. 4, 'Sequitur' c. 7; 'Signatis itaque tironibus per cotidiana exercitia armorum est demonstranda doctrina' in c. 8 (p. 12, 1, 2, huc usque de dilectu tironum egerat Vegetius, iam alteram partem ad exercitationem tironum spectantem ingreditur), 'Locus exigit, ut etc.' c. 20, 'castrorum quoque etc.' c. 21 (— c. 25 incl.); abrupte sane c. 26 et 27 exercitationem tironum ad finem deducunt; 28 est epilogus. Quae cum ita sint, titulos illos ex ipsa oratione tollendos arbitrati sumus, praesertim cum, si quis totam hanc rem diligentius perscrutari uolet, ex capitum indicibus, quos singulis libris praemissos et codices habent et nos uncis inclusos retinuumus, subsidium ei redundare possit certissimum, etiamsi in minutioribus quibusdam rebus capitulationes ab ipsis discrepent interdum rubricis. Hoc loco non omittemus nos paenitere, quod non numeros quoque capitulorum prorsus ex oratione extirpauimus ac solummodo in margine adnotauimus.

Sequitur, ut de codicum generibus affinitatibusque disputemus. Qui cum adeo multi extent, ut, quantum mihi quidem eruere licuit, centum quadraginta excedant numerum, ita rem institui, ut eorum codicum, qui post duodecimum saeculum exarati sunt, nullam fere habendam rationem censuerim. Ceterorum autem, quos quidem pro uirili parte omnes*) respeximus, duo sunt genera, unum mutilum ac perquam negligenter scriptum (ε), alterum plenius et correclius (π) uel π); sunt autem illius quasi primaria nota hiatus

*) *Excipias Montepessulanum Nr. 133 XII. saec. 'incomplet et en mauvais état' (Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques des départements I 334).*

p. 153, 4—9 et 164, 4—7. Huc accedit, ut in prioris generis codicibus subscriptio illa *Eutropiana* *), quam supra protulimus, adsit, contra in altero nil tale compareat. Unde ne quis ea, quibus ϵ ab π discrepet, ad *Eutropium* emendatorem colligat esse referenda, tria potissimum impedimenta sunt: primum lemmata, quae a posteriore scriptore profecta supra demonstraui, duorum illorum codicum ordinum sunt communia, deinde in cunctis codicibus l. I, c. 1. primum enuntiatum 'In omni — uictoriam' elencho librorum postponitur, postremum, ut insiticia quaedam (e. g. totum caput 26 l. III) omittam, in ipso uerborum contextu in adeo multis consentiunt uitii, ut ex uno eodemque archetypo eoque iam deprauato ϵ et π non fluxisse non possint. Sequitur, ut etiam π genus ad *Eutropii* librum reuocetur, sed ita, ut per negligentiam subscriptionem illam in archetypo huius classis omissam statuamus. Iam uero cum uix sit credibile, ab *Eutropio*, quem rubricas quoque confecisse negauerim, multos illos errores esse intrusos, archetypum omnium codicum superstitem ad sextum fere saeculum promouendum censeo.

Pergentes ad archetyporum utriusque generis naturam et condicionem edisserendam incipiemus ab eo, quem ϵ nota indicauimus. Cuius pleraque uitia — et sunt quidem plurima — a negligentia incuriaque et inscitia eius, a quo est exaratus, pendere satis est manifestum. Huc pertinent quattuor potissimum errorum species: 1) quod ex aetatis inferioris indole α) singulas litteras (o et u, i et e, c et r, p et f 'ex' uel x et s, x et f (p. 157, 4)) confundit, β) n litteram alienis locis intrudit aut abicit (e. g. uincere — uicere; angariis — agrariis), m litteram finalem, prout libet, addit et omittit; 2) quod litterarum similitudine fallitur (i — c, t — c, r — s, d — ti, m — nc etc.) uel sigla non comprehendit (e. g. 'diei' et 'die' — dei — dī, 'istae' — istae — instructae). 3) quod omittit α) saepissime singulas litteras uel β) singulas syllabas (e. g. 'hortem' uel 'hostem' — cohortem, 'firmiores' — infirmiores, 'in african' —

*) In Bernensi et cod. Q casu excidit.

intra africanam, 'turio' — centurio etc.; similiter 'prolixa' — prolixiora); γ) frequenter singula uel plura uocabula (e. g. [altissimae] latissimaeque, [iterum] iterumque, [aut ineptum uideatur] aut longum); δ) saepenumero tota commata (cf. praeter ea, quae supra commemorauimus, p. 41, 17, p. 119, 11). 4) quod interdum uocabula uel syllabas iterat (cf. 'facie faciebant' p. 159, 2, longitudinis 'ad dinis additur' p. 81, 23, 'marti martis' p. 92, 20). Hinc repetendum etiam 'hanate' p. 127, 21 = 'nanate' uidetur Vegetioque 'natae' uindicandum; nam N litterae forma antiqua proxime ad H accedit.

Rariora sunt ea errata, ad quae aut mendo leui eius codicis, unde descripsit suum, aut male legendo librarius delatus est (e. g. p. 5, 22 'seuire (i. e. saeuire) in desides uindicando' — seuire in desides uindicare — seuire in desides uindicare; p. 12, 23 'ede' i. e. aede — ade — AcIe — acie, 95, 13: 'capias' — captis — captes*) etc.). Emblemata quoque partim interlinearia partim marginalia quaedam quamuis pauca in ipsum uerborum ordinem inseruit, nempe loc. Vergil. p. 110, 22, p. 76, 8 'insidiatores in alio loco impulsant transuersos frequenter incursa' (i. e. incurant), ubi 'in alio loco impulsant' quin glossema ad uocem pertinens 'incurant' sit, uix dubium est; simili modo natum uidetur 'explicitos uelites' p. 100, 18. Praeterea ὁμοιοτέλευτα quaedam (cf. 78, 14) multaque alia uitia inrepserunt, quae ad negligentiam solam librarii redire haud difficile est intellectu. Denique p. 34, 12 'barbaricae' ('barbarae' π) interpolatae sit lectio, nunc quidem in dubio relinquam.

Huius classis primarii testes sunt Parisinus 7230 saeculi decimi ineuntis (— sec. catalogum s. noni —) nobis A Bernensis 208 Parisinusque 6503 inter se ad uerbum fere consentientes, quibuscum etsi artissime cohaeret Monacensis 6368 eiusdem aetatis nobis M, tamen non

---

*) Ita fortasse etiam 49, 1 'reparari' ex 'sperari' — ceterum praecedit etiam 'reparata' — ortum est, paenitetque nunc 'reparari' recepisse.

ex eodem libro descriptus est. Secundarii testes sunt ab una parte Guelpherbytanus Gudianus 84 saeculi X. exeuntis uel undecimi nobis G — quem Schwebelius adhibuit — et Parisinus 7230 A, quem non in certamen uocauimus utpote cum G in omnibus fere uariis lectionibus consentientem ipsumque neglegentissime exaratum, ab altera parte Parisinus 7383 X. saec. nobis Q, Laudunensis 428 X. s. ineuntis nobis L, Dresdensis D 182 X. saec. Illos cum A esse coniunctissimos, hos — nobis λ*) — quamquam mirum quantum interpolatos ac deprauatos prorsusque nullius pretii tamen in quibusdam leuioribus ad M proxime accedere constat. Quod Bernensem Parisin. 6503 Dresdensem ab apparatu nostro exclusimus, neminem, spero, offendet; factum est ex ea criticae ratione, quam in hac recensione ineundam iudicauimus (cf. quae in Teubneri 'Mittheilungen etc.' 2. p. 7. de nostra editione professi sumus).

Venimus ad archetypum alterius classis, quem π uel π' — quid differat, uide infra — nominamus. Quem pleniorum atque correctiorum quam ε fuisse ut iam supra dictum est, ita qui leuiter, quae inter ε et π intercedunt, discrepantias percurrerit, hunc codicum ordinem pro fundamento instituendae criticae editionis habendum iudicauerit. Sed aliter res se habet. Primum antiqui libri, qui ad hanc classem pertinent, longe pauciores sunt, unde fit, ut traditarum lectionum origo et progressus hoc in ordine minus sit perspicuus; deinde quicumque diligentius naturam huius classis perscrutabitur singulis, quibus ε et π differunt, locis accurate consideratis atque expensis, ita eam comparatam reperiat necesse est, ut, id quod iam supra, cum de operis inscriptione ageremus, leuiter quidem tetigimus, ab ingenioso quodam homine scriptus uideatur, qui cum haec illa, quae haud probe mente adsequeretur, suo arbitrio atque emendandi studio interpolaret tum antiquitus tradita uitia, quae

---

*) Ad hanc deterrimam familiam pertinuit codex, unde Cusana excerpta ('Ueber eine Handschrift des Nicolaus von Cues etc.' auctore Jos. Klein p. 39 et 40) sumpta sunt.

adhuc in ε seruantur, falso corrigeret. Quam rem ut melius possis diiudicare, nonnulla exempla subiciemus.

p. 26, 10 sine perturbatione et celeriter ε	sine perturbatione et celeriter et caute π
37, 14 uicturis punctis ε	pieturis punctis π
56, 4 ut ε	quod π
89, 2 consuluere ε	coluere π
92, 11 delebarunt (i. e. debellarunt) α' (= AM)	deleuerunt π
94, 1 marię eius (i. e. marcidus) α (= AGM)	anhelus π (incautus λ)
94, 2 hos — ε	haec — π
4 exercitus didicerunt ε	exercitus perdiderunt π
14 quasi † se fac. peruenturi ε	quasi sperent se peruenturos π
103, 10 [Exceptis — amittit] titulo adiunctum habet ε	orationi inseruit π
113, 15 quas ε	quasi π
113, 17 auersis ε	aduersis π
135, 8 aliaque ε	atque alia π'
146, 3 odore εP	nidore π'

Sed negligentia quoque non prorsus immunis fuit ille librarius; a qua repetenda sunt uitia ut 'lentiones' pro 'linteones', 'enucleatim (π)' pro 'enucleati', 'exspectat' pro 'spectat', 'anteferentarios' pro 'ferentarios' (antedeunte 'antesignarios'), 'superuenientibus' in capitul. III, 9, 'duplex proponitur' pro 'duplex prope ponitur', 'fidissimis' pro 'fidelissimis', 'barbari quoque' pro 'barbaricoque', 'numerum' pro 'munerum'. Denique cum omnino ei parum sit religionis, tum minuta quaedam, ut 'cornum' missibilia, parum diligenter tradit.

Huius classis testes primarii sunt Palatinus 909 X. saec. nobis II et Vaticanus 4493 XII. saec. nobis V, secundarii Parisinus 7231 XII. saec. nobis D aliquatenus cum α familia classis ε contaminatus et Perizonianus F 17 XI. saec. nobis P ualde cum λ familia ε classis contaminatus, ad cuius exemplum P₂ etiam alias intrusit correctiones*); quem cum eodem iure etiam ad ε genus referas, consensum librorum

*) Oudendorpius (obseru. miscell. VI. VII. VIII. IX), quot maximi hunc codicem aestimavit, magnopere errauit.

ΠVD propria nota π', consensum librorum ΠVDP π littera expressimus. Librum D, quamvis frequentissime et praecipue in interpolationibus cum Vita consentiat, ut in editione nostra duos hos codices una littera δ comprehensos uideas, tamen hoc praefationis loco, ut pro se uterque rectius aestimetur, a V separandum duximus. Ipsi denique primarii huius classis testes Π et V maxime inter se differunt, cum et Π suas easque permultas habeat interpolationes — cuius rei periculum in unaquaque fere pagina fieri licet — et V ex eodem ac D archetypo fluxerit multis illo quidem in locis deprauato atque interpolato. Nihilominus uterque perbonus codex est habendus neque omitti debet V. potissimum nonnullis in locis, ubi ceteri omnes delirant, rectum seruasse uel restituisse.

Haec pauca de singulis generis π codicibus disserenda existimauius, ut nunc quaestio de discrimine archetyporum ε et π instituta ad finem possit deduci. Restat enim, ut in eis locis, quibus Π et δ (uel etiam interdum ΠV et D) et ab ε et inter se differant, consentiant generis ε libri certe primarii, quae nam sit sequenda lectio, statuamus. Quam rem inuestigantibus nobis apparuit omnibus fere talibus in locis ε ueram lectionem praebere; id quod his paucis exemplis probatur:

p. 8, 12 per laborem usu militiam (— a A) α'	per laborem usū militie Π
47, 17 semispathia (— tia A') εP	per laboris usum militiam δP semispathias Π semispatium D (in V excidit)
58, 1 aut seruare aut augere Αμ	aut seruare aut agere Π aut certare aut agere δP
73, 11 mota ε	nota Π mutata δP
92, 14 ambronum ε	^{r2} umbonū Π umbrorū δP
124, 1 iungeretur α	iniungeretur Π ingeratur δP
136, 19 proserit α	proferit Π profert δP (λ)
150, 4 ionio mari ε	in ionio mari Π ionio in mari VP

Extremum est, ut de excerpto Vatic. VII. saec. nobis E pauca addamus. Quod quamquam ad π pertinet, tamen complura sunt, in quibus cum ε consentit:

p. 34, 10 ut—censerentur $E\epsilon$	[ut] — censebantur Π et — censuerunt δP
154, 2 experimentum posterioris (— es α') (potioris E) aetatis (— es α') XII (duodecim α) $E\alpha$	experimento posterior aetas δP non solum posterioris aetatis [d.] Π
154, 7 solstitio $E\epsilon P$	solfatio V equinoctio Π
155, 4 aparcias $E\Lambda\mu$	aparkias Π apartias P apartius V
155, 5 thrascias (trasc. A) $E\epsilon$	thraskeas Π $\tau\rho\alpha\sigma\kappa\acute{\iota}\alpha\varsigma$ P thraschias V
155, 7 consueverunt $E\epsilon$	consueverunt π
156, 11 easdem $E\epsilon P$	eiusdem Π

Habet autem et E suas interpolationes e. g.

p. 154, 4 horum	quorum E
154, 12 hoc	id E
157, 11 quo	quod E

et, qui est locus grauissimus,

p. 155, 4 adhaeret (aderit α)	est E
---------------------------------------	---------

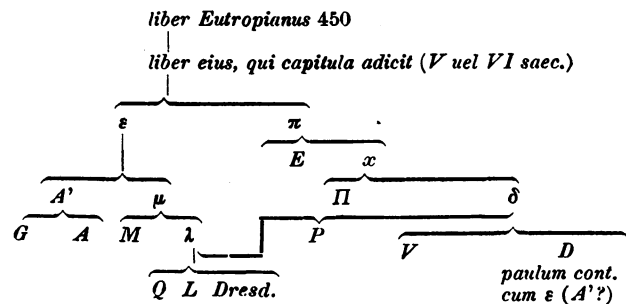
Quare etiam 'Pliadum' 156, 3 formae 'Pleiadum' praetulerim. Denique 'urbium' p. 157, 9, quod $E\Pi$ praebent, quamuis Mommsen V. Cl. l. l. aliter sentiat, interpolationem archetypi π puto paenitetque in textum recepisse.

Etiam in eis, quae liberius excerpit ex II 6 et 2, sunt quaedam menda. Postquam enim IV c. 38 inde ab 'Igitur' usque ad c. 41 excl. perscripsit, hunc in modum pergit:

'Item ex superioribus libris eiusdem operis inter cetera et ad locum. Apud Romanos in legione X cohortes (38, 4 sq.) erant quarum prima habet pedites ∞ CV equites XXXII et dicitur millenaria (*immo* 'miliaria'). relique nouem cohortes habent pedites quingentos quinquagenos quinos equites sexagenos senos et appellantur cohortes quinquagenariae (*immo* 'quingentariae'). plena legio habet pedites sex milia centum equites DCCXXX. legiones ergo proprie (34, 4 sq.) romanorum sunt. macedones uero greci dardani phalangas habuerunt ut in una phalanga armatorum VIII milia censerentur. galli atque celtiberi pluresque barbarae nationes cateruis utebantur in praelio in quibus erant sena milia armatorum'.

Reliqua leuiora uitia huius excerpti uide in uariae lectionis (V. L.) et supplementi lectionis (S. L.) laterculo.

Ex his igitur, quae de archetyporum ϵ et π (π') conditione disputauimus, in constituendo textu neque unum potissimum codicem neque unam solam classem sequentibus id nobis agendum putauimus, ut in dubiis utriusque generis naturae quam accuratissima ratione habita, quid legendum esset, statueremus, in orthographicis uero A codicis*) scripturam adoptarem. Atque ecce iam stemmatis, ut dicunt, imaginem, eo quidem consilio deliniatam, ut, quo modo singuli codices ex libro Eutropiano descendisse uideantur, uno quas conspectu possit cognosci.

*) Consensus omnium codd. effecit, ut 'directus' 'epistola' alia, quae abhorrent ab orthographiae genere hoc tempore usitato, intacta relinqueremus.

CODICVM RECENSVS.

I. Codices, quos in hac editione adhibuimus.

a) Classis ε:

1. A*) = Parisinus 7230, in fol. maiore, saec. X. in-
euntis (secundum catalogum IX. saec.), integer; fol. 27.29
sunt transposita, fol. 39 uers. glossas nonnullas, quae nul-
lius sunt pretii, a manu recentiore conscriptas continet.
Fol. 1 r. uiginti nouem linearum, quod ualde dilutum est,
'Praeceptum Dagoberti de fugitiuis ad ecclesiam sancti
dionisii' continet his uerbis incipiens 'Dagobertus rex
francorum uir inlustris omnibus episcopis abbatibus etc.'
lin. 17 'Finis priuilegii nicholai apostolici de rebus et sti-
pendiis francorum'. Fol. 1 u. incipit Vegetius; fol. 2 r.
in inferiore parte legitur 'Solinius de mirabilibus mundi
liber sci dionisii SL† XXXb). XTJ†XJ.' Fol. 53 r.
Solinus*) incipit. In ultimo folio manus satis antiqua ad-
leuit 'Hec accepit Odo rex de thesauro sci dyonisii.' Se-
quitur index rerum pretiosarum, ut fibularum cultellorum
uasculorum calicum palliorum etc. Multi errores correcti
alii intrusi a manu recentiore (A₂) (partim atramento par-
tim stilo cerussato); in foliis prioribus a manu satis an-
tiqua quaedam correcta alia ad marginem excerpta sunt
(e. g. ad p. 6, 16—19 n. ed. 'iste nationes largo sanguine

*) cf. p. XIII.

**) Mommsen in codicum Solini recensu hunc et cod. 7230 A
mire confudit.

redundant.' Inuolucrum Caroli IX. habetur. Post Haasium Du Rieu alios ipse (a. 1866) hunc codicem contuli. Iterum complures locos in meam gratiam inspexit Dr. Augustus Behaghel collegu (a. 1868). Exceptis uocabulis per 'e' uel 'e' non 'ae' et uice uersa scriptis (e. g. aequos = equos, quae = que) totum hunc codicem in apparatusum recepimus.

2. M*) = Monacensis 6368 (olim Frisingensis 168) in quarto, saec. X. incip., nisi fallor, omnium antiquissimus. Integer est habetque folia 43, binis columnis scriptus; fol. 2 u. et 42 u. atramenti bona pars euanuit. Fol. 1 sq.

legitur (ab antiqua manu) 'lib̄ iste ē sc̄e marie et sc̄i corbiniani frisiḡ'. Altera manus (M₂) rarissime occurrit. Inuolucrum ligneum est a tineis perforatum, quod et ipsum perantiquum, qua intus uestitur, membrana IX. saec. ecclesiastica quaedam continens testatur. Post Haasium (1845) Halmium Zangemeisterum (1865) Du Rieu (1866) ipse (1867) eum contuli. Iterum complures locos in meam gratiam inspexit humanissime Halmius V. Cl. Exceptis uocabulis per 'e' uel 'e' non 'ae' et uice uersa scriptis (e. g. aequos = equos, quae = que) omnem eum in apparatusum recepimus.

3. G**) = Gudianus 84, in folio paulo latiore, meo iudicio saec. X. ex. uel XI. Schoenemann ('Hundert Merkwürdigkeiten der Wolfenbüttler Bibliothek', Nr. 18.) eum IX. saec. attribuit: ipse Gudius 'Censeo' ait in inuolucris parte interiore 'codicem hunc annorum septingentorum et magni pretii esse | Marg. Gudius anno CIO IOC LXXXVI' (1686). Correctiones (G₂) hic codex habet partim ab ipso, ut uidetur, qui eum exarauit, librario — ceterum non ab una eademque manu scriptus uidetur — partim a manu recentiore, quae quidem eadem ad exemplum familiae dP nonnulla emendauit; ab illa antiqua profectae sunt notae marginales, quae ad locos orationis ipsius aut difficiles aut aliquid singulare habentes spectant (e. g. 77, 5. 'galiarias' in margine iterum scriptum est). Ruber color non inuenitur. Fol. 67 'Incipit Libellus De Vita. Et Moribus Imperatorum

*) cf. p. XIII. **) cf. p. XIII.

Breuiatus Ex Libris Sēx. Aur. Victor A Cesare Aug. Usque Ad Theodosium. Post Korttium (1726) Wernsdorfium (in Schwebelii (1767) usum) L. Trossium (1861), qui 'Vegetium accuratissime excussit et ad litteram transscripsit, quod apographum in bibl. Monacensi est 252 IP, Zangemeisterum (1866), 'qui Vegetium Gothae contulit' et quo 'teste hic codex optimus est huius familiae' ipse (1867) contuli. Iterum complures locos mea gratia inspexit Dr. Bartels.

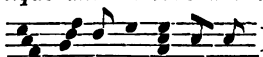
4. L*) = Laudunensis 428, s. X. ineuntis (secundum catalogum ('Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques des départements' tom. I 227 (cf. etiam I p. 43)) IX. saec.), in quarto paulo minore; haud integer; incipit enim his. l. II. capitulationis uerbis: 'qui promouentur. XXI. Quid inter tubicines et cornicines et classicum intersit.' (p. 31 nostr. ed.). Manus altera (L₂) est satis antiqua. Hanc habet praescriptionem ab antiqua sed non eadem, qua ipse codex scriptus est, exaratam: 'Hunc libellum dedit dom̄n dido dō et scae marię laudunensis ecclę. Si quis abstulerit irā dī et scę marię incurrat.' (inde ab 'laudunensis' atramento alio usus est librarius.) Dido episcopatum iam anno 883 obtinebat et a. 893 concilio Remensi interfuit (Gallia christiana IX 519). Inter pennae probationes ad finem operis (fol. 67 r.) adiectas uersus Horatianus legitur 'omnib; hoc uitū est cantorib;'; fol. 67 u. a recentissima manu scriptum extat: 'Iste liber est manc⁹ | collegiū laudunen est meum'. Ipse (a. 1866) contuli.

5. Q**) = Parisinus 7383, X. saec., in quarto paulo minore, olim Colberti, postea Monsardi (cf. fol. 1 u.); integer excepto ultiimo folio (74), cuius exterior margo ad dimidiam prope paginam est abscissum; praeterea in superiore fol. 4—6 angulo pauca uocabula madore sunt affecta. Ruber color non existit. Exaratus est hic codex a librariis minimum tribus, correctus quoque a manu satis antiqua eaque, nisi fallor, librariis illis aequali (Q₂); rarissime recentioris cuiusdam correctoris manus (XV. s.) occurrit. Est Laudunensi praefereendus; deest sub scri-

*) cf. p. XIV.

**) cf. p. XIV.

ptio (cf. 164 n. ed.), quamquam (fol. 74 u.) supererat spatium; neque tamen recentiores manus id intactum reliquerunt: adleuerunt alphabetum, notas musicas (e. g.

), 'rnatī uerbi misterijum noscē oculis lux tue' (XIV. saec.) alia. Fol. 58 u. (in fin. quaternionis) (n. ed. p. 123, 2) desinit 'necessita' reliquo spatio et lineae et paginae uacuo; pergit fol. 59 r. 'te confligunt' etc.; et hunc locum in suum usum recentior quaedam ecclesiastica manus conuertit (e. g. 'Sca maria mat̄ dñi nri ih̄u XPI in manus filii tui et tuas gmedo hodie et in oi tempore animā meā et corp⁹ meū. (i. e. sancta Maria, mater Domini nostri Jesu Christi, in manus f. t. et tuas commendo h. e. in omni t. animam meam et corpus meum). Fol. 2 r. et in superiore et in inferiore margine rasurae comparent: diluta sunt quae pauca manus XV. saec. ad marginem eiusdem folii superiorem conscribillauerat. Post Haasium et Du Rieu ipse (a. 1868) contuli. Complures locos iterum inspexit Dr. Aug. Behaghel collega. — Memoria dignissima est epistula ad Vegetium spectans, quam hic codex ipsi operi praemittit. Ea cum a Fridrico Haasio (l. l.), quae diligentissime tractaretur, digna habita sit neque dubium uideatur, quin rectissime Hrabanus Mauro Vegetii exemplum Lothario regi dedicanti uindicetur, non possumus non eam hoc quoque loco subicere. Id uero monendum est, Frid. Haasium, qui in Paris. 7230 A hanc epistulam inesse doceat, contra de cod. 7383 prorsus taceat, numero esse fulsum: neque enim aut in Par. 7230 aut in Par. 7230 A, de quo infra pauca uerba faciemus, tale quid apparet; accedit, quod, quas codicis Parisini (P) uarias affert, optime in Par. 7383 quadrant. Praeterea commemorandum est illam epistulam non solum, quos Haasius affert, a Treuirensi (XV s.), Vindobonensi (Basileae a. 1437 scripto; cf. Endlicher catal. codd. Vindob. lat. p. 206), Florentinis plut. 45, 20 (XV. s.) (e quo Bandinius in catal. II p. 357 eam ediderat), plut. 45, 21 (XV. s.) et plut. 53, 12 (saec. XIV.) et italice uersam (XIII. saec.) a Bono

Giambonio exhiberi, cuius interpretationem Vegetii Franc. Fontanius (Firenze 1815) publici iuris fecit, sed etiam extare in Parisinis 7233 (XIV. saec.). 7387 (XV. s.), Vatic. Regin. 1880 (XV. s.) et Ambrosiano G 83. Epistula autem, qualis quidem in Parisino 7383 legitur, haec est*):

Populus iubente deo israheliticus libenter munera obtulit ad fabricam tabernaculi, cuius exemplar dei famulo moysi fuerat ostensum in monte. alii quidem aurum (auarū² c.) et argentum uel cetera (cetera c.) copiose metalla nec non et lapides preciosos, quidam uero ligna aut pelles rubricatas, pauperiores uero pilos caprarum, ut non uacuis appareret quispiam in conspectu domini, quoniam non quantitatis munerum est trutinator sed animi deuoti inspector; qui duo minuta uiduae inspiciens plus eam diuitibus in corbanan misisse (mississe c.) testatur. In magna enim domo diuersi uasa sunt generis, uilia quidem suis usibus necessaria ait poëta: non omnia possumus omnes. Ego quidem inclite rex, famulus deuotissimus excellentiam sensus uestri sciens et acumen ingenii gaudio perfusus sum (sum om. cod.), quod amore sophiae (sophiae cod.) animus sit uestrae indolis (indolis supra lineam script. in cod.) nobilissime succensus. quamobrem statui uobis offerre libellos flauii uegeti renati de re militari, quos corrigere curauī sine exemplario**), quoniam unum, quod reppereram tantum, uicio scriptorum ita erat deprauatum, ut literatura (l. dilutum in cod.) nequaquam || fol. 1. u. manere aut intellectus inde utiliter colligi possit, ut post paschales uenerabilium doctorum dapes et diuini fluentia eloquii seu mellifica (mellefica cod.) poetarum carmina his frui libellis condescendendo delectatione exercitii non pigeat. non enim aquila, quae ceteris (ceteris cod.) aibus^g altius uolare et radiis solis intuitus figere (fiere cod.) consue-

*) Inscriptionem 'Epistola Senecae ad Lucanum' unus habet Treuirensis. Initium usque ad uoces Ego quidem non edidit Endlicher.

**) Cf. eadem uerba subscriptionis Eutropianae.

uit, semper in caelo haerendo (her. *cod.*) manet sed ima pro sua commoditate petit. miles etiam quamuis bellicosissimus post immensos sui laboris triumphos et uictoriae palmam laureasque coronas armis depositis tessera aliquoties ludit aut ceteris infantiilibus iocis. Igitur post libros ab inicio mundi usque ad regna francorum (frācorū *cod.*) in Galliis a paruitate mea congestos (congestos *cod.*) ex hagiographorum (agiographorum *cod.*) siue gentiliū historiis, in quibus continentur quaeque (quaeque *cod.*) uidentur uel frequentantur digna in singulis partibus orbis uel in eminentioribus regnis memoria, seu quo modo initia sumendo inchoauerunt, *hic desinit Noster uersu extremo, uacuis duabus eiusdem paginae lineis relictis, ceteri, qui hanc epistulam habent, pergunt:* uel qua desidia uel incuria singularum regna gentium defecerunt*), cui operi si regia maiestas adriserit, utiliter subnectendos hos censeo fore tomos, quibus inspectis cum superioribus libris, si diuina permiserit gratia, principes sua suorumque incommoda praecauere poterunt.

Ineptos errores et manifesta menda nec non orthographica singulorum codicum Gl (λ = LQ) fere omisimus.

II. Classis π:

6. II = Palatinus 909**) in folio X. saec.; binis columnis diligenter exaratus characteribus Longobardicis. Mentio fit huius codicis iam apud Scriuerium, qui eum Palatinum quartum dicit. In fol. 1. 'heinricus imperator istum dedere dinostitur (?) librum' litteris pulcherrimis exaratum legitur, quae ad Henricum IV. (1006—1056) summo iure referas, unde sequitur librum in Italia scriptum in Germaniam delatum et illi imperatori dono datum esse. Gothicis litteris additum est 'monasterio scorū martyriū stephani. uiti. iustini. atti. dyonisiū', cui eidem manui debemus titulum 'hic liber gesta narrat romanorum'; tunc cernitur praeter

*) Verba in quibus continentur — defecerunt non edidit Endlicher; uerba uel qua des. — defecerunt om. Treuirensis.

**) cf. p. XV.

pennae probationem 'hoc libro lippold⁹ decan⁹ maior studuit', saeculo nempe recentiore; fragmentum orationis canonicorum notis adscriptis pro parte saec. XI. ineunte exaratum non facit ad rem nostram. Fol. 1 u, 'Incipit historia romana

eutropii gentilis usque ad obitum iouiani imptoris cui aliqua paulus aquilegensis diaconus addidit rogatu adelpergae beneuentanae ductricis deinde idem paulus ex diuersis auctoribus colligens a ualentiniani imperio incipiens usque ad tempora iustiniani; quem landolfus sagax secutus plura et ipse ex diuersis auctoribus colligens in eadem historia addidit et perduxit eam usque ad imperium leonis quod est annus dominicae incarnationis DCCCVI in die⁻ⁿ⁻.

VII. Incipit lib⁻ⁿ⁻ prim⁹ historiae romanae feliciter⁹. Subiungitur series imperatorum a Caesare ad Basilium et Constantinum scripta ab horum aequali, ut uidetur, sedulo; adnotata sunt regnorum spatia nec non summa eorum, quae ad rem christianam pertinent. Fol. 305 'Augustae romanorum quae constantinopolim regnauerunt'. Series incipit ab 'Fausta uxor constantini magni helene filii', desin. 'Eudocia uxor michahelis'. Fol. 306—359 continetur Vegetii epitoma. Exaratus est codex a christiano, ut ex lectione uaria in quibusdam locis colligitur; in margine nec non inter lineas apparent glossae, quas parui feci; sunt autem eiusdem manus Longobardicae; eidem debemus multas in textu correctiones, quae in tempus antequam Henricus ille uixit cadant necesse est. Plures insunt manus, quas difficile distinguas; nam iam prima post finitum laborem complures locos emendasse uidetur, aliis locis apparet altera manus, aliis tertia. Indicia quaedam docent hunc ex codice Longobardice scripto manasse. Libro extremo (f. 359 r.) adleuit recentior quaedam manus (in sinistra columna): explic iste lib⁹; ad eandem manum referenda uidentur quae in eiusdem paginae uacua dextra columna leguntur: 'Quis deus magnus sicut deus noster | tu es deus qui facis mirabilia | solus.'

Quae de Palatino 909 protuli, cuncta ex schedis sum-

sumpsi uiri doctissimi Du Rieu; qua enim ille est eximia humanitate, postquam de consilio meo Vegetii edendi casu certior est factus, multa sua de Vegetii codicibus scripta una cum multis collationibus ultro ad me misit. Contulerunt autem hunc codicem post Du Rieu Zangemeister atque in meum usum Dr. Fridericus Schlie, a quo etiam excerptum illud Vatic. VII. saec. transcriptum habeo; idem Vaticani 4493, qui mihi dubii erant, locos mecum accuratissime communicauit. Itu euenit, ut, cum duobus Palatini 909 collationibus a Du Rieu et Schlie confectis exornatus essem, rarissime lectio huius codicis in dubio relinqueretur; ubi autem nihilominus id est factum, nota? indicauimus. Hoc codice, prout fieri licebat, in eundem modum usus sum, quo codicibus AM.

7. V*) = Vaticanus 4493, in. fol. min., XII. saec. quamuis accurate et diligenter ac satis correcte fere exaratus, tamen saepissime singula commata terminationum similitudine lapsus omittit. Desinit in IV, 39 cf. 156, 2; etiam capitulatio libri IV non ultra caput 39 progreditur, praeterea inter fol. 6 et 7 unum excidit folium (cf. p. 21, 21 et 25, 8.) Qui codex cum unus ex optimis sit ac dignus, qui iterum quam diligentissime excutiatur, haud superfluum puto nonnulla ad orthographiam huius libri spectantia specimina, quae Du Rieu excerpserit, proponere. balista et ballista, molior, cincinatus, thesali, quintio, quotiens, acquirere, adgredi, assumo, ascribere, amminiculum, aspicere, adgregare, adtentus, atenuare, aduectere, annotare, adsolere, adportare, adsuefacere, adplicare, apponere. audatia, prouintia, inficiari, fidutia. Gneus, tyro, Tyber, Tideus, epytoma, Illiricum, olym corr. in olim, clipeus, monoxilus, myxtus, Pirrus, cilinder. sescenti, xerses, expectare, existere, extinguere, exerere, sedecim. conexus, conplures, componere, comparare, compellere, conplere. iulecebrae, inmergere, imminere, impedimentum et impedimentum, inlatus, impossibilis, inbuere, inpulsus, inpresio, inrumpere, inruere, inbellis, inpugnare, inligare, inpar, inportare, inpuere, inprouisus, inpena; surrogare, summtota.

*) cf. p. XV.

quicquid, catafracta, falanges, phenum, scafa, elefanti. obtimus, obponere. cedes, aequites *et aequi passim corr.*, acie, loetale, mesi, federatus, poene, fedari. adrianus, ordeum, inermis, halani, exaurire, scola, honus, arpago, nihilhominus, labyrinthus, habundare. osten, spata, mitridates, orror, anthiochus, iugurta, matheria, troclea, corda. uelud, relinqd (*semel*), dendatus. *Contulit Du Rieu.*

8. D*) = *Parisinus 7231, in fol. minore, XII. saec. Deest lib. IV 31—fin., neque capitulatio libri IV ultra caput 30 progreditur, etiam 'naualis — subnectit' elenchi librorum uerba omissa sunt; fol. 13 u. paulo ante finem recentior manus addidit 'Fl. uegetij de re militarj lib. IIII et ultimus'. Inter cetera, ('Solin., excerpta ex libris Ciceronis ad Herennium in sex partes diuis., Cic. partitiones orator., Iulij Seueriani syntomata, fragm. e Quintiliani libro decimo, Sancti Augustini de musica lib. sex, Cic. ad Beturium lib. de synonymis')* quae hoc codice continentur, insignis est 'notarum tachygraphicarum' collectio. Scriptura haud ita pulchra, uersus absque linea recta et angustissimi. Inter cimelia habetur. Post Haasium Du Rieu alios ipse (1866) eum contuli. Complures locos iterum in meum usum inspexerunt Dr. Zotenberg et Dr. Aug. Behaghel.

9. P**) = *Perizonianus ('ex legato Iacobi Perisonii') F 17, in fol. maiore, XI. saec; integer. Insunt praeter Vegetium 'Machabiorum liber primus' multis cum imaginibus (61 cap.) XI. s., 'Registrum siue tabula libri uigecii de re militari' (i. e. index eorum uerborum, quae in rubricis Vegetii occurrunt), ut omnia, quae secuntur, XV. saec. ineuntis, fol. 15 'uocabularius liber uigecii de re mil.'. fol. 21 'Incipiunt capitula libri qui uocatur sextus frontonius in quo tractantur q̄dā ualde utilia et necessaria ad opus bellicum' (= Frontini strategemata cum glossis), fol. 33 'Incipiunt uocabula rariora super frontoneo de re bellica', fol. 37 'Incipit tabula frontonij de re militari in qua nomina et uerba atque quaedam dictiones secundum ordinem alphabeti collocantur etc.' fol. 41 corollaria tria postrema iterum*

*) cf. p. XV sq.

**) cf. p. XV.

in tenuiore membrana inscripta secuntur. Ipse Vegetius a diuersis manibus (P₂) correctus est. primum ab ipso libra-rio qui codicem exarauit, deinde ab alia manu satis antiqua, postremum, id quod rarius est factum, a recentissima (XV. s.); item glossae, quas nullas praebet hic codex, in primo libro (— I, 24) ad tres diuersas manus redeunt, ad duas antiquas et tertiam XV. saec., quae quidem et in reliquis libris crebra addidit interpretamenta; horum maior pars in uocabulario, quem commemorauimus, libro denuo occurrit. Inter antiquas illas libri primi glossas non-nullae sunt germanicae*), quas publici uiris fieri operae pretium iudicauerim. Sunt autem hae:

	tymbron	
p. 10, 15	fabrof	
	smidof	
	ibid. ferrariof	
	g.	
	wannerof	
	ibid. carpentariof	
	suingas	
p. 14, 21	clauaf	corbof
		p. 25, 24 qualof.

Eximia Leidensis bibliothecae praefecti Pluygersii V. Cl. beniuolentia mihi contigit, ut hic codex Heidelbergam transmitteretur ibique tres menses remaneret (1868). Complures locos iterum mea gratia inspexit Dr. Du Rieu.

Codicibus VDP in eundem modum usus sum, quo GLQ; scribendi autem rationem uocabula, qua hi codices utuntur, nequaquam respexi.

10. E = Vat. Reg. 2077 uide p. IV. X. XVI sq.

*) *In uocabulario Vegetii haec repperi germanica uocabula: 'ey jaerfrucht' sub 'annona', 'eyn halm uel stoppel' sub 'culmus'; 'uiualter uel someruogel' sub 'papilionis'; in Frontini uocabulario (fol. 33 sq.) hae mihi occurrerunt germanicae uoces: 'eyn huuel' sub 'collis', 'ellende uel uerdriet' sub 'exilium', 'smallich uel cleylich' sub 'gracilis', 'hinderlagē' sub 'insidiae', 'glauie uel ey sper' sub 'lancea', 'eyn mudde' sub 'modium', 'ey molen' sub 'mola', 'overkomyngē' sub 'superuentus', 'omgekiert' sub 'transuersus'.*

II. Codices examinati sed paucis tantum locis adhibiti.

a) Classis s:

11. *Bernensis* 203 (falso 280), in fol. longiore, saec. X. Deficiebat iam saec. XV. ultimum folium; quare *Eutropiana* illa subscriptio in hoc codice non apparet. In indice operis adicit cum *Monacensi* et *Gudiano* 'numero'; quod sequitur, IIII, erasum est. Distinguas duos correctores, unum antiquiorem alterum recentem. Contulit *Du Rieu*; conspirat accuratissime cum *A*.

12. *Parisinus* 6503, in fol. maiore, *Haasio* auctore ante X. saec. scriptus; rectius catalogus, qui eum XI. saeculo adiudicat. *Haud integer*; incipit '[L]egionis merita' (41, 11 n. ed.). Insunt praeter alia recentioris aetatis a) praecept. moral. fragm. latine et graece (— 'Glossae optimaе notae' —) IX. saec. b) *Vegetius*. c) *Alexandri Magni* ad *Aristotelem* epistola de situ *Indiae* XII. s. d) *Daretis Phrygii* historia de *Troiae* excidio XII. s. Post *Haasium* et *Du Rieu* ipse (a. 1866) contuli; conspirat et ipse accuratissime cum *A*.

13. *Parisinus* 7230 *A*. antea *Noalliensis*, X. saec., in quarto maiore; *haud integer*, incipit enim his (cf. n. ed. 69, 12) uerbis 'arduis per capita' in fol. 14 r. quod est primum; fol. 14 deficit in uocabulo 'fumo' (73, 19) fol. 15 r. incipit 'rantur cum naturaliter equites etc.' (54, 10) pergitque oratio rectissime usque ad 'celerius' (64, 19). Quod sequitur fol. 17 est mutilum, ex singulis schedis compositum, obducta membrana ita tectum, ut pauca perluceant; subsunt autem uerba 'significant' 73, 19 usque ad 'fuerit' 76, 2. Deinde oratio sine ullo maiore hiatus procedit; in fine operis uocabulo 'milites' (164, 2) desinit. Neglegentissime scriptus; nonnulla, quae antiqua in *Bernensi* manus correxit, in hoc et *G* a prima manu scripta extant. *Madore* siluque corruptus, ita ut bona pars titulorum perierit: etiam atramenti color *haud ita niger* est. Inest etiam *Solinus*; 'Waldiaudus Clericus Hunc Librū Scripsit' *Solini* subscri-

ptio docet librarium, qui *Vegetium* quoque scripsit. *Solinum* sequitur *Itinerarium Antonini* et ipsum mutilum. *Cohaeret* artissime cum *G* cf. p. XIV. Post *Haasium* et *Du Rieu ipse* (a. 1866) contuli.

14. *Korttianus* 2*). *Adseruatur in bibliotheca Lipsiensi exemplum editionis Scriuerianae maioris* (1607), quo ut *Heidelbergae* uti mihi liceret *Naumanni bibl.* illius praefecti comitate factum est. *Habet ille liber has praescriptiones: a) in inuolucris interiore parte 'Fl. Vegetium cum XIII Mss. Codicibus in Galliano (sic!) CIO IOLXXXII* (1582) diligenter fideliter conlatum quintoque libro de Praeceptis *Navalibus auctiorem familiariter nimis a me cum multis aliis quae rariora conquisieram commodato sumsit (durius non dicam ne Manes sollicitem (sic!)) Ludouicus Carrio: S. Paul. Merula Cosmograph. Part. II lib. IV pag. 1033.'* — b) eodem loco infra: '*Liber Joan. Stark Lunaeburgensis.*' — c) in ea pagina, in qua titulus inscriptus est, ad uocem impressam 'libri' haec sunt addita manu scripta: '*cum Mss. uetustissimis collati*'; infra nomen, '*Gottlieb Kortte*'**), germanicis litteris scriptum legitur; secuntur in eod. folio uerso:

'1) *Notat codicem MS membranaceum peruelustum ex Gudianis Guelfherbyti no. 82 de quo ita in fronte Gudius: (sequitur praescriptio Gudiana cf. supra p. XX). 'forma est propemodum quadrata, scriptura uetus et adcurata. Contuli anno 1726.'*

'2) *Ms. Puteanum aut alium Gallicum notat in Schedis Lindenbrogianis***) Certae (sic!) Variantes istae in iisdem chartis eadem scriptae manu erant, quibus Notae Puteani in Velleium Paterculū.'*

'3) *Ms. Gottorpiensem notat quem aliis schedis quibus notas quasdam non prorsus ineruditas idem doctiss. Linden-*

*) *Accedunt tandem fragm. Einsied. (I, 9) et excerptum Cusanum (14 'ex libris Flauii de arte bellica' cf. supra p. XIV.).*

**) *Eiusdem Korttii 'Anonymi adnotationes in Vegetium' ab ipsius manu scriptae extant in bibliotheca Lipsiensi (Rep. IV 49^b), quas Heidelbergae inspicere eiusdem Naumanni opera et humanitate mihi licuit.*

***) *nobis Korttianus 2.*

'brogiu9 inscripserat excerptum sistebat, diserteque Gottorpiensem dixit.' Korttius ex hoc cod. praebet lectiones paucissimas; pertinet ad deteriorem familiam δP , si quidem hoc ex 'sublimitas' pro 'sub linea' (p. 25, 19), quae lectio cum cod. δP ei est communis, efficitur.

b) classis π .

15. Parisinus 7232. XIV. saec. membran. Ipse (a. 1866) contuli.

16. Gissensis 1256. XV. saec. Collationem huius codicis suam Otto (Commentar. critic. p. 250 sq.) publici iuris fecit. Contaminatus est hic codex cum ϵ .

His duobus ad finem operis ideo amplius usus sum, quia VD eo loco sunt manci.

17. Korttianus 3 uide supra.

III. Codices examinati neque adhibiti.

18. Dresdensis D 182, in quarto, XI. saec. ineunt. Priore parte (fol. 1—62) argumenti geographici libri nonnulli continentur (cf. Itiner. Antonini ed. Parthey et Pinder p. XVIII (1848)). Praepositus Ragenerus ('Rainer', qui ineunte XI. saec. uixit (cf. Gall. christian. IX 165) dono dedit hunc codicem ecclesiae Remensi sanctae Mariae; est autem haec praescriptio ab eodem manu eisdemque litteris exarata, quibus ipse codex; unde Du Rieu aetatem, quae uulgo saec. X. habetur, ad XI. promouit. Manus recentior fol. 2. et 64 adscripsit: 'Codex monasterii sancti michael in monte I²⁰ prope bbbg. S. 20. ' et 'codex monasterii sancti michael' in monte prope bbbg. 1791. ' Unde sequitur et uolumina olim duo et hunc librum in bibliotheca Bambergensi fuisse; inuolucrum autem saeculo 15 uel 16 tribuendum uidetur; prioris partis atramentum a nigriore partis posterioris ualde est diuersum; ipsae manus, quae codicem exarauerunt, duae uel tres sunt. Falkenstein (catal. b. Dresd. 1839) codicem anno 1438, cum monasterium illud direptum esset, sublatum opinatur. Fuit deinde ex libris J. G. ab Eckhart, denique ex bibliotheca Ch. G. Schwarzii,

prof. p. Altorf.. Auctore Ebertio (p. 284) Schneider Saxo a. 1819 eum adhibuit, postea Fr. Haase (cf. l. l. p. 11). Secunda manus permulta correxit, non ubique recte emendauit. Passim apparet scriptura secundae manus perantiqua; eidem glossas interlineares haud ita paucas debemus. Folium antepenultimum periit. Examinauit denuo Du Rieu, qui nobiscum, quae de hoc codice disseruimus, communicauit et specimina dedit. Pertinet ad pessimam familiam (λ).

19. *Cottonianus (Lond.) (Cleopatra D. I.) saeculi X. uulgo perhibetur, sed saeculo XII. eum Holder adiudicat amicus noster, qui codicem hac ex parte (a. 1867) accuratissime examinauit. Huius codicis, item cod. 17 et 18 specimina Dr. Wright (a. 1866) summa cum beniuolentia et comitate mihi misit; ex quibus id mihi satis perspicuum est, hunc codicem ex P eoque iam a P₂ (satis antiqua manu) correcto fluxisse. Quamobrem eum prorsus non in censum uocauimus. Cum hoc artissime cohaerent:*

20. *Codex (Lond.) bibl. Reg. 15C IV (XI. saec., immo teste Holdero XIII.) et*

21. *Harleianus 3859 (sec. catal. (1808) X. saec., teste Dr. Wright XII. s., auctore Holdero XIII. exeuntis).*

22. *Cod. Vat. Reg. 1286 membr. in fol. binis columnis exaratus saec. XII. uel XIII. incip. (auctore Du Rieu), olim Petauii, Parisios delatus, sed inde reuersus. Pertinet ad corruptissimam familiam λ. Contulit Du Rieu.*

23. *Ambrosianus D2 sup., membr., in octauo, saeculi XII., ut testatur catalogus, sed auctore Du Rieu re uera est recentior librariumque codicis antiquioris scripturam imitatum esse apparet. Folia ultima quattuor (inde a IV 40 usque ad finem) ab alia manu scripturae paulo maioris item XIII. uel XIV. saec. exarata sunt. Inscriptio haec est 'Flauii Vegati Renati. Viri illustris. institutorum | rei militaris liber primus incipit feliciter'. Olim emptus erat ab haeredibus Caesaris Rowidii senatoris Mediolanensis (1606). Codicis huius folia duo ultima continent librarii recentioris uersus nescio quos. Examinauit Du Rieu; quaedam de hoc codice iam, antequam apparatus suum Du*

Rieu misit (1867), *Ceriani uir reuerendissimus mecum liberalissime communicauerat. Pertinet ad familiam δ operae-que pretium uidetur eum conferre.*

24. Parisinus 7233 XIV. saec. *Ad genus ε pertinet, sed pro sua aetate est corruptus. Ipse contuli (a. 1866).*

IV. Codices antiqui, qui num etiam nunc extent aut ubi sint, nescitur.

1. *'De hystoria nabutae I*) in quo et uegecius de re militari et quaestiones albini etc.'* Haec docet catalogus, qui inest in codice Lassbergiano sacramentarii Gregorii Magni IX. saec.

2. *In eodem catalogo 'Vegecius uolumen' memoratur. De quo catalogo cf. Serapeum I (1840) p. 81—85.*

3. *Sangallensis 'Vegetii de re militari in uol. I', quem catalogus IX. saec. (a. 850—900) Sangallensis exhibet; Istos autem libros 'domns grimaldus de suo dedit ad scm Gallum'. cf. Serap. II p. 23.*

4. *Bobiensis Nr. 163 eius catalogi, quem a. 1461 conscriptum Peyron una cum fragmentis Ciceronis pro Scauro Tullio in Clodium orationum edidit (a. 1826); 'Vegetii de arte militari. In littera longobarda'. Ex quo additamento nudo — aliter 'In littera grossa legibili' adiectum esset — hunc codicem non ante saec. X/XI. conscriptum fuisse censeo.*

5. *'Flauii Viceti Lib.' refert Corbeianae bibliothecae catalogus XII. saec.; cf. Serap. II p. 109 et Haase l. l. p. 9.*

6. *'Item Negocius de re militari. et Gestis romanorum imperatorum ab augusto usque ad theodosium', catalogus bibliothecae Constantiensis anno 1343 confectus testatur. Recte Haase (l. l.) 'et Gesta' emendat; 'Negocius' autem ille 'Vegetius' uidetur. Cf. Serap. I, 49—58.*

7. *Librianus 1028 ('catalogue of the splendid manuscripts formed by Gugl. Libri, — sold by auction London 25. March 1859', p. 230, ubi uideas specimen scripturae et lectionis) XI. (immo XII.) saec. cf. supra p. IV not. et VIII.*

*) i. e. unum uolumen.

8. *Laureshamensis**) 'peruetusti' mentio fit sub XLIX. 1 in breuiario X. saec. (Pal. 1877), quod in bibl. Vaticana adseruatur (cf. Ang. Mai *Spicilegium Romanum V p. 189*). 'Flauii Vegetii Renati Viri inlustris epitoma rei militaris libri numero IIII in uno codice'.

V. Codices non examinati.

XII. saec.

1) *Montepessulanus* 133 (*Catalogue général etc. I 334*) u. p. XI. Inest etiam Cicero de officiis.

XIII. saec.

2) (teste Schwebelio) 1 *Gudianus* (*Guelpherbytanus B uide Schw. praef. p. II*). Ex iis, quae pauca Schweb. ex hoc codice publici iuris fecit, eum aliquatenus a G pendere uerisimile est. — 3) 1 *Laurentianus* (*Band. IV 175*) cum aliquot scholiis. Inscribitur 'Flau. Veg. R. uiri ill. de arte bellica l. IV ad Valentinianum Augustum' cf. p. IV not. — 4) *Leidensis bibl. publ. Lat. F 62.* (teste Du Rieu). — 5) *Leidensis Vossianus Lat. F. 93* (fragmentum siue excerptum).

XIII. saec. exeuntis.

6. *Harleianus* 2475 'Fl. Veg. institutorum rei militaris libri IIII'. Exaratus anno 1297 Parisiis a Petro de Pass. — 7. (teste Maximiliano Muellero V. Cl., qui summa cum comitate de Bodleianis me certiore fecit) *Oxonienis* (*Auct. F. 3, 2*) 'Incipit liber primus flauii uegaci uel uegeci renati uiri illustris epytoma'; mutilus.

XIII.—XIV. saec. (teste Du Rieu).

8) 1 *Laurentianus* (*Band. III 407, XIII et XIV saec.* 'Vegetii de re militari libri V'). — 9) *Vat. Regin. 1274* in fol. min., olim *Claudii Fauchetii regii Consiliarii curiae Monetarum praesidis*. 'Flauii Vigetii Renati uiri illustris epythoma rei militaris libri numero quattuor incipiunt. — 10) *Urbinas 939* in quarto minore. 'Fl. Vegetii

*) *Wilmanns* (*Mus. Rhen. XXIII, 3 p. 406*) hunc codicem *Pal. 909* (nobis II) esse perperam opinatur.

liber incipit foeliciter². — 11) *Urbinas* 456. — 12) *Leidensis Vossianus Lat. Q 59.* (teste Du Rieu).

XIV. saec.

13) *Harleianus* 2551 'Eustropii flauii uegecii renati illustris comitis constantinopolitañ ualentino augusto consuli epitomia institutionum rei militaris de commentariis traiani et adriani fortuni.' — 14) *Harleianus* 2667 'Fl. uegecii epitome rei militaris'. — 15) *Bodleianus* 242. — 16) *Lipsiensis XCI m* (cat. Naum.). — 17) (teste Schwebelio) 1 *Gudianus* (*Guelpherbytanus C* cf. *Schweb. praef. p. III*); quem codicem cum *Dresdensi* cohaerere *Bethmanus* in litteris ad *Baehrium V. Cl.* datis adfirmauit. — 18) *Donaeschingensis* 21 (*Lassberg. 96*). (cf. *Barackii catal.*). 'Flauij uegecij Renati uiri illustris Epitoma Institutorum Rei militaris libri numero quatuor de Comuentarijs (sic!) Catonis Augusti Traiani et Adriani nec non etiam Frontini?' ('de comm. — frontini' etiam in *G* nostro ab altera manu addita legas). — 19) *Turonensis* (teste *Haenelio* (in *catalog. libr. man. an. 1830*)); ceterum 'nonnullos' *Turonenses Montefalconius* (*bibl. bibliothecarum 1739*) refert. — 20 — 23) *Parisini* 5719. 6476. 7242. 7243. — 24) 1 in *bibl. Scorialensi* (t. *Haen.*). — 25) 1 in *bibl. Sancti Isidori in urbe Madrid* (t. *Haenel.*). — 26) 1 *Laurentianus* (*Band. II 316*), 'Vegetii de disciplina militari libri IV ad Valentinianum Augustum'. — 27) *Vaticanus* 2193. — 28) *Vatic. 4494* 'Eutropii Flauii Vegetii renoti uiri illustris comitis Constantinopolitani Valentino Augusto Consuli epithoma institutorum rei militaris de com. tr. etc.' (cf. *Harl. 2551*). — 29) *Vaticanus* 4497 (binis columnis conscriptus). 'Flauii Vegeti Renati uiri illustris comitis sac̄. epithoma rei militaris libri III^{or}' (cf. *II nostrum*). — 30) *V. Regin.* 1512 cf. p. IV not. (diserte quinque libros agnoscit). — 31) *Palatinus* 945 (a. 1348 script.) incipit per *Eutropianam* subscriptionem. — 32) *Urbinas* 1362. — 33) *Montecassinensis* 362. — 34) *Ambrosianus R 6 sup.* — 35) *Librianus* 1029 (*catal. p. 230*; ubi nunc est?)

XIV. s. exeuntis.

36) *Ambrosianus G 83.* 'Incipit liber Flauii Vegetii Renati uiri illustris epithomatum institutorum rei militaris

ad Theodosium imperatorem feliciter. — 37) *Ambrosianus I 108 sup. A Porta Neapolitano ineunte septimo decimo saeculo bibl. Ambr. dono datus.* — 38) *Ambrosianus B 91 sup. 'Flagi Vegetii etc.'* — 39) 1 *Laurentianus (Band. IV 151).* — 40) 1 *Laur. (Band. II 608) a. 1396 scriptus.* — 41) *Amplonianus (Erford.) 1399 exaratus. cf. Haase p. 16. XIV.—XV. saec.*

42) *Vat. Reg. 1564; perierunt I c. 2—10.* — 43) 1 *Patauinus in archiuo eccl. capit. B 47 (teste Du Rieu).*

XV. saec.

44) *Vaticanus 4492 chart. (a. 1408 script.).* — 45) *Vatic. 5352 chart.* — 46) *Vat. Regin. 1880 (uide p. XXIII).* — 47) *Vat. Reg. 1983 chart.* — 48) *Urbinas 1221.* — 49) *Ottobon. 1964 chart.* — 50) *Venetus cl. 14 Nr. 130 chart.* — 51) *Venetus cl. 8 Nr. 11.* — 52) *Venetus cl. 14 Nr. 128.* — 53) *Venetus cl. 13 Nr. 400.* — 54) 1 *Laurentianus (Band. II 357; 'Fl. Veg. Ren. V. Ill. de re militari ad Theodosium felicem imperatorem libri IIII').* — 55) 1 *Laurentianus (Band. II 358).* — 56) 1 *Laurentianus (Band. III 392).* — 57) *Ambrosianus D 4 'P. (sic!) Vegetii rei militaris diligentissimi atque disertissimi scriptoris Romani peregrineque antiquitatis inc. fel.'* — 58) 1 *in urbe Seulla (teste Haen.).* — 59. 60) 2 *in urbe Toledo (t. Haen.).* — 61. 62) 2 *in urbe Madrid (t. Haen.).* — 63—73) *Parisini 2454. 3609 b. 5691. 5697. 6106 a. 7234. 7235. 7384. 7385. 7386. 7387.* — 74) *Argentiniensis A IV 19 cf. Haase p. 17.* — 75—79) 5 *Vindobonenses: Nr. 63. 310. 313. (Tabulae cod. m. ed. acad. Caesarea Vindobon. vol. I (a. 1864)). 3154 chart. 3212 chart. (tab. etc. vol. II (a. 1868)).* — 80) 1 *Pragensis chart. 'Vegecii Flavi Renati uiri illustris liber de disciplina militari deque arte pugnandi etc.' cf. Haase p. 17.* — 81) *Monacensis 522 (scr. ann. 1467/68) cf. Haase p. 18.* — 82) 1 *Treürensensis (cf. supra p. XXII).* — 83) 1 *Lisensis.* — 84) *Rehdigeranus sect. I, 2 (Vratislau.) scr. a. 1468.* — 85) *Leidensis bibl. publ. Lat. 192.* — 86) *Leidensis Vossianus Lat. Q 115 chart.* — 87) *Bodleianus (bibl. canon.) 268 chart.* — 88) *Bodleianus (b. c.) 274*

manu Jacobi Curli mandante Alfonso V. rege Aragoniae et utriusque Siciliae bene exaratus. In fronte cod. est imago regis armati equitantis picta cum insignibus regis subiectis. 'Flavii Vegetii Renati comitis Etolii epythoma institutionum rei militaris'. In calce 'Flavii Vegetii uiri illustris comitis Atilii epythoma de institutis rei militaris libri quinque expliciunt feliciter de commentariis Augusti Traiani Adriani Catonis Cornelii Celsi Frontiniani Paterni et aliorum abstracti'. cf. Haase p. 16.

XV. saec. exeuntis.

89) Leidensis bibl. publ. Latin. 128.

Accedunt multi alii libri, quorum aetatem non cognoui. Ex quibus plerosque antiquiores catalogi impressi earum bibliothecarum suggererunt, quarum recentiores catalogi aut non extant aut a me ut inspicerentur fieri non poterat. Ceterum nescio an unus alterue horum librorum manuscriptorum iam supra a nobis sit relatus. Sunt autem hi 23 ex Montefalconii bibliotheca bibliothecarum manuscriptorum [9 Petauiani (cf. supra p. XXXII), 1 in archiuo basilicae S. Petri, 1 Sueco-Vatic. 519 (Regin. nunc Nr.?), 1 fragm. in cod. Ioa. Salisber. Sueco-Vatic. 1868 (Regin. nunc Nr. ?), 1 'de arte militari' Sueco-Vatic. 1950 (Regin. nunc Nr. ?), praeter eum, quem supra laudauimus, 2 Montecassinenses, 1 Oliuetanus (adseruatus Neapoli?) mutilus, 1 in bibl. monasterii Benedictinorum beatae Mariae Florentinae (membr.), 1 'de disciplina militari' in bibliotheca patrum Minorum Caesenaе, quae olim fuit Malatistarum, 2 (?) Patauini 'de disciplina militari' et 'de re militari' (cf. supra Nr. 45), 1 Germanensis 1104 (Montef. p. 1114b.), quem desiderari catalogus, qui in Parisina bibl. adseruatur, manuscriptus testatur, praeter eum, quem supra attulimus, 2 Londin. Reg. (recentes teste Dr. Wright)]; praeterea Haenel l. l. 1 Glasgouiensis mentionem facit; 'Catalogi Librorum Manuscriptorum Angliae et Hiberniae in unum collecti cum indice alphabetico (Oxoniae e Theatro Sheldoniano an. dom. MDCXCVII)' in primo tomo, qui Oxonienses (Bodleian., Colleg.) et Cantabrigienses continet, Vegetii codices 6 Bodleianos (1382 (olim Laudens.). 1834 (olim Digbae-

ens.). 1926. 2166. 2579. 4059.) [cf. quos nos ex hac bibliotheca supra attulimus: Nr. 8, quem antiquissimum Bodleianae testatur M. Muller, 16. 86. 87), 1 ex coll. collegii Batiol. (418), 1 ex coll. collegii Lincoln. (1219), 2 Cantabrigienses (1686. 1886.), in tomo secundo, cuius pars prior 'libros manuscriptorum ecclesiarum cathedralium et al. celebr. bibl. in Anglia' complectitur, diuersarum bibliothecarum 9 Vegetii codices referunt: e bibl. collegii Etonii sub arce Windesoria 1834. 2348 cum uariis lectionibus in margine; ex Isaaci Vossii canonici Windesoriensis bibliotheca 2475 et 2530; Theyeri in comitatu Glocestriensi 6620; ex bibl. Henrici Langleyi in comitatu Salopiensi 7001; ex bibl. Eduardi Bernardi 7437; in aedibus Jacobaeis 8545 et 8546 (ad hos 8629 referri uidetur). Secuntur manuscripti ei libri, quibus Stemechius et Scriuerius editores usi sunt. Ille hos adhibuit: 1) H(iltorp.) 'liber manuscriptus quem a D. Melchiore Hiltorpio etc. accepi'; pertinet ad λ deterrimam familiam. — 2) N(amurcensis) 'fragmentum manuscriptum in quo duo libri priores Vegetii et magna pars tertii, donum adolescentis et optimi Gulielmi Masnuy Namurcensis'; quantumuis congruat cum G, in compluribus tamen locis δP familiae lectiones sunt intrusae. — 3—6) 'Susiani quattuor libri manuscripti, qui apud nobilissimum ac doctissimum uirum Iacobum Susium'; nullius fere pretii; tres eorum ex ϵ fluxisse uidentur. — 7) 'B liber Bonnensis' (hodie ibi desiderari uidetur; cf. Klettii catalog. (progr. uniu.) (1859)) 'manuscriptus, cuius lectiones petiit ex Notis Franc. Modii;' pertinet ad δP . Scriuerius octo manuscriptis se usum esse in praefatione ed. suae a. 1632 profitetur; inter quos quattuor Palatinos (nos tres tantum (Pal. 909. 945. Lauresham. cf. p. XXXIII) cognouimus) refert; ceteros Leidenses fuisse probabile est. Editionem, quam Valartus curauit Paris. a. 1762, 'V. institutorum rei militaris l. IIIP', qui secundum 25 codices textum Vegetii se recensuisse gloriatur, quod nullo pacto inspiciendi mihi data est copia, maximopere doleo. Duo codices iam restant, quos fama tantum noui: Peirescianus et Choriarius, quos Fabric. in bibl. lat. (sub Vegetio) commemorat.

Quasi appendicem ad codicum recensum eos libros manuscriptos adicio, in quibus aut uersiones Vegetii aut partes quaedam ex eius opere extractae continentur. Prioris generis in catalogis hos repperi manuscriptos:

1) *Boni Giambonii italica Vegetii interpretatio (cod. Riccardianus (Florent.) saec. XIII. cf. supra p. XXII. XXIII. — 2) Durlacensis (nunc Carlsruhensis) 242 XIV. s.: Vegetius germanice translatus et Comiti Ioanni in Lupffen Landgrauio Stielingae Domino in Heider dedicatus a Lud. Hohenwanga Valle Elchingae, cum iconibus; (Nr. 241 eiusdem bibliothecae est Vegetius iconographus sine textu, qui auulsus esse uidetur, cum notis hic illic latine adscriptis). — 3) 'Vegetius translated (by John Lydgate?)' in bibl. Bodleiana (teste illo catalogo (1697), quem supra laudauimus, sub Nr. 1479). — 4) 'Vegetius de re militari anglice uersus et Thomae Baroni de Berkeley nuncupatus' cat. a. 1697 I, 2 (Oxon. Coll. St. Mariae Magdal.) Nr. 2171. — 5) 'Translation of Veg. de re militari' (XV. saec. 'by Clifton') Nr. 285, 74 in catalogo bibl. Landsowniae (1819)). — 6) 'an imperfect copy of a translation of Vegetius de Re militari containing three books out of the five' Harleianus 67612, 2. — 7) 'Végèce de la Chose de Chevalerie in old french with figures (ex bibl. Samuelis Pepysii, Nr. 6796 catal. supra laudati (a. 1697) II, 1). — 8) Livre de Végèce de Chevalerie translated de Latin en François, in pergamena. fol.' (ibid. Nr. 9376 ex bibl. Joannis Mori Episcopi Noruicensis). — 9) Vat. Regin. Montefalc. C. b. 30b: uersio franco-gallica Joannis de Meun. — 10 et 11) Eiusdem uersio franco-gall. in cod. bibl. Mazarin. (Paris.) Nr. 227 et 228 (cf. Haenel l. l. p. 345). — 12) fragm. uersionis ital. Laurent. (Band. V 408).*

Excerpta ex Vegetio praeter E nostrum et Cusanum, quod supra laudauimus, haec mihi occurrerunt:

1) 'Extracta de Vegecio' Harleian. 957. — 2) Oxoniensis (cat. laudat. (1697) I 2 Nr. 1881 e coll. collegii Joh. Baptistae). — 3) ibid. II 1 Nr. 8547 'Veg. abbreviatus' (in aed. Jacobaeis). — 4) (Pseudo-)Cato de re militari i. e. excerpta ex Vegetio, quae in cod. Riccard. (Florent.) 710

XV. saec. chart. continentur (cf. H. Keil Philol. 1850 p. 175). — 5) Basileensis FV, 6.

Collationes nonnullas uirorum doctorum manuscriptas in bibl. Leidensi adseruari me certiore fecit Du Rieu: huc pertinent etiam Nr. 2769 (Isaaci Vossii) et 7540 (Eduardi Bernardi) in catal. laudato (1697) II 1.

De editionibus aliisque libris impressis, qui ad nostrum spectant, praeter Fabric. bibl. lat. III p. 174 sq. confer Schweigeri 'Handbuch der classischen Bibliographie' (a. 1830) p. 1121 sq. et 1302 et Gruessei 'Trésor de livres rares et précieux (a. 1867)' VI 2 p. 270 sq.; recentiores franco-gallicae Vegetii interpretationes hae mihi sunt notae: 1) editio Didotiana (Paris. 'bibliothèque latine avec la traduction française sous la direction etc. de M. Désiré Nisard, uolumen extremum cum textu latino Schwebelii): 2) Editio Dubochetiana (Paris. apud Dubochet et Lechevalier a. 1849 cum textu latino); 3) ea uersio, quam a. 1859 curauit Victor Develay (Parisiis apud Corréardum XVIII et 239. 8.).

Restat, ut eis uiris, qui in edendo Vegetio alio modo me adiuerunt, gratias agam quam plurimas. Praeter omnes illos uiros dd., quos suo quemque loco in codicum recensio honoris causa nominavi, summa cum ueneratione laudo illustrissimum Magno Duci Badd. Ministerium rerum exter., per quod peropportune mihi cecidit, ut Q codex Parisinus Heidelbergam transmissus duos menses ibi permaneret; laudo Feruccium V. Cl., bibl. Florentinae praefectum, qui beniuolentissime schedam illam graecam, cuius initium ad III 26 subieci, in meum usum describendam curauit; laudo denique summa cum obseruantia atque studio Baehrium nostrum V. Cl., qui, qua est eximia humanitate, cum summam suam mihi nauauit operam, singulari me beneficio obstrinxit.

Scripti Heidelbergae idibus Ianuariis 1869.

Addenda et corrigenda*).

- p. 7, 20 *V. L.* [cursu] e camp. ex. **suspignor del.**
ibid. V. L. ex nandaf eras. *Q*, non ex nandus er. *Q*.
 8, 11 *V. L.* adde: ferre (non per) laborem usu militiae discebat *Sallustium scripsisse censet Lud. de Sybel (thes. ad commentationem de repetitionibus uerborum in fabulis Euripideis (Bonn. 8. 1868) adiecta).*
 9, 6 *V. S.* ad incommoda Oud. adde: III. C. (i. e. trium cubitorum) *Chorierii cod. cf. Fabric. bibl. lat. III p. 175.*
     ī in 2
 10, 22 adde: incerta et uaria genera *P*.
 11, 17 praetemptandus non pertemptandus (*V. L.* pert. π').
 12, *V. L.* init. 3 non 4.
 18, 23 obpugnatione non opp.
 19, 13 scutati non scutari.
 20, 18 *V. L.* A'Π non A'π'.
 21, 4 *V. L.* praemitte Halanorum *V*.
 22, 22 armatura non armaturae (*V. L.* armaturae *O*).
 23, *V. L.* adde: 9 potest δ*P*.
 24, Numeri, qui lineas indicant, non satis recti sunt.
 26, 10 [et caute] castra possit non [et caute] possint (*V. L.* possint ε).
 29, *V. L.* in subscriptione Secundus (II *DG*) non Sec. (II *G*).
 30, 4 duxerunt non duxerint.
 34, 10 *V. L.* ut censerentur *Eε* non ut — c. *E*.
 34, 19 alius non alios.
 34, 21 pone comma ante antequam.
 37, 17 et 18 Deum non deum.
 38, 18 pone comma post DLV.
 39, *V. L.* praemitte 9 numero XXX.
 41, *V. L.* 17 [hom. reg. etc.] non 13 [h. r. etc.].
 43, 10 pone comma post aquae ductus.

---

* In apparatu primi libri falso interdum ad unum eundemque locum spectantes uariae lectiones nimis amplo spatio sunt disiunctae.

- p. 44, 22 *S. L.* incēdit non incaedit.
 45, 9 *V. L.* possint εΠ sine puncto.
 45, 10 nimium bellicosos non [nimium bellicosos]. (*V. L.*
 '[n. b.] Lang' del.; locus est sanus).
 46, 5 ; non :
 46, 20 pone comma post omnia.
 46, 21 suas non suos.
 46, 22 adde: tergere [curare]?
 51, 1 *V. L.* adde: quia nocuit?
 52, 19 *V. L.* adde: posset P.
 54, 16 quotiens non quoties.
 58, 8 *S. L.* adde: nobellus Π.
 59, 9 *V. L.* monoxylis ΠMQP non m. ΠMQ.
 63, 9 tacticos non tecticos.
 64, 14 *V. L.* sit non sit.
 65, 2 *V. L.* xerxif IID non xerxif π'.
 ibid. *V. L.* xerxif VλP non xerxif λP.
 66, 12 *V. L.* auxiliariumue non auxiliarumue.
 70, 9 pone comma post declinarant.
 70, 19 et 20 dele commata post uectes et feriendo.
 72, 1 pone comma post instituit.
 72, 15 referuntur non referuntur.
 73, 8 multa non muta (*V. L.* muta δP).
 75, 1 praecipere non praecipere.
 77, 7 [prae] non [prae].
 78. numeri, qui lineas indicant, non satis recti sunt.
 79, 2 torrentes et impedito non torrentes impedito.
 79, 7 ; non ,.
 79, 10 *S. L.* imped., non inped.
 80, 2 inponunt non inponuntur.
 80, 3 *V. L.* aequitibus, non aequitibus.
 80, 4 *V. L.* sociis αΠD non s. εΠD.
 80, 9 dele comma post pons.
 81, 8 , postremo non . Postr.
 84, 5 dele comma post uigilias.
 84, 13 subuectio non subiectio.
 89. *V. L.* 17 non 16.
 90, 2 *V. L.* probatis A₁ non probatis A.
 93, 12 *V. L.* dele Π post redderentur.
 94, *S. L.* adde: 3 imperitiam Π; item uerbis non caissent
 praemitte: 3.
 94, 10 pugna; non pugna.
 94, 11 et non Et.
 94, 12 Monitis tamen et adhortatione ducis non M. ta-
 men adhortatione et ducis.
 95, 17 peditibus non pedibus.
 95, 19 eligere, non eligere;.
 96, 3 imperiti non inperiti (*S. L.* dele imperiti A'Π),

- p. 99, 12.** Sine aliqua dubitatione difficultatis *non* sine aliqua difficultate (*V. L. s. aliqua diff. π'*).
- 100, 12** globos, hostium *non* globos hostium, .
- 104, 4** cornumque *non* cornuque.
- 112, 19** subsessas *non* subsesses.
- 113, 15** *S. L. transpone in V. L.*
ibid. Quarti (III Q)μ *non* Quarti μ.
- 129, 5** locorum *non* lococum.
- 131, 18** sed *non* sed et (*V. L. sed et εP*).
- 132, 6** exurenda, uini *non* exurenda. Vini.
- 132, 13** Inbellis *non* In bellis.
- 142, 2** turre *non* turri.
- 154, 9** *V. L. adde: cf. Sillig ad Plin. 3, 46.*
- 157, 9** gentium *non* urbium (*V. L. urbium EII*).
- 163, 17** *V. L. ΓμΠP non ΓμΠ.*

Codicum sigla.

<p><i>A</i> = Par. 7230 cf. p. XIX.</p> <p><i>M</i> = Monacensis 6368 cf. p. XX.</p> <p><i>G</i> = Guelpherbytanus Gudianus 84 cf. p. XX.</p> <p><i>Q</i> = Parisinus 7383 cf. p. XXI.</p> <p><i>L</i> = Laudunensis 428 cf. p. XXI.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>ε</i> = <i>AMGQL</i></p> <p style="padding-left: 2em;"><i>α</i> = <i>AMG</i></p> <p style="padding-left: 2em;"><i>α'</i> = <i>AM</i></p> <p style="padding-left: 2em;"><i>A'</i> = <i>AG</i></p> <p style="padding-left: 2em;"><i>μ</i> = <i>MYL</i></p> <p style="padding-left: 2em;"><i>λ</i> = <i>QL</i></p>	<p><i>E</i> = excerpt. Vatican. 2077 cf. p. IV. X. XVI—XVIII.</p> <p><i>Π</i> = Palatinus 909 cf. p. XXIV—XXVI.</p> <p><i>V</i> = Vaticanus 4493. cf. p. XXVI.</p> <p><i>D</i> = Parisinus 7231 cf. p. XXVII.</p> <p><i>P</i> = Perizonianus <i>F</i> 17 cf. p. XXVII. XXVIII.</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>π</i> = <i>ΠVDP</i> (inde a IV 31 = <i>ΠVP</i>)</p> <p style="padding-left: 2em;"><i>π'</i> = <i>ΠVD</i></p> <p style="padding-left: 2em;"><i>δ</i> = <i>VD</i></p>
---	---

O = omnes cod.

Alterae manus, quas rarissime respeximus, addito numero sunt significatae; *i*, *a*, *m* etc. sunt litterae erasae. *V. L.* = varia lectio; *S. L.* = supplementum lectionis, quo errores manifesti et mere orthographica continentur.

FLAVII VEGETI RENATI VIRI ILLUSTRIS
COMITIS EPITOMA REI MILITARIS LIBRI III.

[Primus liber electionem edocet iuniorum, ex quibus locis uel quales milites probandi sint aut quibus armorum exercitiis imbuendi. Secundus liber ueteris militiae continet morem, ad quem pedestris institui possit exercitus. Tertius liber omnia artium genera, quae terrestri proelio necessaria uidentur, exponit. Quartus liber uniuersas machinas, quibus uel obpugnentur ciuitates uel defendantur, enumerat; naualis quoque belli praecepta subnectit.]

De inscriptione operis uide praefationem. 1 primi libri
 Π lectionem δ 2 militif A sunt Π 4 ad quem] ϵP
 et quem ammodum Π aut quemadmodum δ institui]
 instrui uulgo 5 terrestri] in terrestri π' 6 praelio Π
 7 obpugnantur Π oppugnantur $\epsilon \delta P$ 8 nauales A_1 . quo-
 que] que V Comma naualis — subnectit abest a D elenchum
 librorum primum comma lib. I, c. 1 In omni — uictoriam in omni-
 bus codicibus sequitur suoque loco deest.

[Incipiunt capitula libri primi:

- I. Romanos omnes gentes sola armorum exercitatione uicisse.
- II. Ex quibus regionibus tirones legendi sint.
- 5 III. Utrum ex agris an ex urbibus utiliores sint tirones.
- III. Cuius aetatis tirones probandi sint.
- V. Qua statura iuniores probandi sint.
- VI. Ex uultu et positione corporis agnosci in eligendo qui meliores possint esse tirones.
- 10 VII. Cuius artis tirones uel eligendi sint uel respuendi.
- VIII. Quando tirones signandi sint.
- VIII. Ad gradum militarem et cursum et saltum exercendos tirones.
- X. Ad usum natandi exercendos tirones.
- 15 XI. Quemadmodum ad scuta uimineae uel ad palos antiqui exercebant tirones.
- XII. Non caesim sed punctim ferire docendos tirones.
- XIII. Armaturam docendos tirones.
- XIII. Tirones exercendos ad missibilia iacienda.
- 20 XV. Sagittis diligenter tirones inbuendos.
- XVI. Ad iactandos lapides fundis exercendos tirones.

1 Incip. etc.] Item tituli libri primi Π Incip̄ tituli libri
 primi δ [I. c. l. p.] M 2 exercitatione $\equiv A$ 4 tyrones
et sic constanter $A\mu\pi$ 4 sunt $\mu\pi$ 5 sunt Q 6 tyrones pro-
 bandi] t. legendi δ sunt π' 8 legendo π' 9 possunt π'
 tyrones cognoscuntur PQ 10 eligendi [sint] uel resp. εP
 elig. sunt u. r. Π legendi sunt u. r. δ 11 st̄ Π 12 gratū M
 16 exercebant M 18 Armatura PQ 19 missilia πQ
 iacienda μ iacienda *ex iacienda corr.* P 20 inbuendos Π

- XVII. De exercitio plumbatarum.
- XVIII. Quemadmodum ad ascendendos equos tirones exercendi sint.
- XVIII. Ad portandum pondus exercendos tirones.
- XX. Quo armorum genere usi sint antiqui. 5
- XXI. De munitione castrorum.
- XXII. In qualibus locis constituenda sint castra.
- XXIII. Quali specie castra delinienda sint.
- XXIII. Quo genere munienda sint castra.
- XXV. Quemadmodum munienda sint castra, cum hostis in- 10
mineat.
- XXVI. Quemadmodum exercentur tirones, ut in acie ordines
et interualla custodiant.
- XXVII. Quantum spatium ire uel redire debeant uel quotiens
in mense exerceri, cum educuntur milites ambu- 15
latum.
- XXVIII. De adhortatione rei militaris Romanaeque uirtutis.]

1 De exercitatione Π 2 exercendi sunt δ [exercendi
sint] αP_1 exercē Q 4 pondus] opus D 5 (uisi Π) ge-
nera Q sunt $\mu\pi$ 7 qualibet Π quibus δ 8 Qua δ
del. f. c. A' delinienda α' delinienda $GQ\pi'$ deliminanda P
9 g. castra m. f. D genera Q immineat $A\pi$ 10 XXV. om. δ
12 [ut — custodiant] εP 14 quantu M quoties PQ
15 ad ambulatum PQ ambulandum D ad ambulandum *ex cor-
rectione* V 17 De ordinatione Π de adortatione G *Se-
quenti prologo* Π *praemittit*: Incipit prologus libri eiusdem. V :
praefatio nunc loquitur. D : praefatio nunc l. ad diuum theo-
dosium et augustum caesarem imperatorem.

LIBER I.

Antiquis temporibus mos fuit bonarum artium studia mandare litteris atque in libros redacta offerre principibus, quia neque recte aliquid inchoatur, nisi post Deum fauerit imperator, neque quemquam magis decet uel meliora scire uel plura quam principem, cuius doctrina omnibus potest prodesse subiectis. Quod Octauianum Augustum ac bonos dehinc principes libenter habuisse frequentibus declaratur exemplis. Sic regnantium testimoniis crebuit eloquentia, dum non culpatur audacia. Hac ego imitatione compulsus dum considero clementiam uestram ausibus litterarum magis ignoscere posse quam ceteros, tanto inferiorem me antiquis scriptoribus esse uix sensi, licet in hoc opusculo nec uerborum concinnitas sit necessaria nec acumen ingenii, sed labor diligens ac fidelis, ut, quae apud diuersos historicos uel armorum disciplinam docentes dispersa et inuoluta celantur, pro utilitate Romana proferantur in medium. De dilectu igitur atque exercitatione tironum per quosdam gradus et titulos anti-

---

V. L. 2 in libris *QδP* 3 nisi post deum fauerit (faberit α') imperator αII nisi post deum fuerit i. Q nisi praenotum fuerit imperatori *VP* n. praenotum fuerit principi *D* n. praenotum fuerit imperatori *Scriu. Mod. Barth.* nisi prius dominus noster fauerit [i.] *Oud.* 7 dehinc] deinceps δ 9 crebuit] creuit π ego] ergo Q 11 uerbis *GQP* litteratorum *Scriuarius* 12 tanto] quamuis *QP* [t.] δ uix sensi licet] αII uidissem. Scilicet *V* [u.] sensi tamen *DP* [u.] sensi licet tamen *Q* 15 ut quae] atq; α et quae *QδP* 17 dilectu] electione *P*

S. L. 1 bonarum] uenarum ¹⁰ II 2 redacta] redacta (*posterius a a 2 add.*) *A* 5 doctrina] doctrinā II 13 opusculo *A*, 31 (concinna] *corr. ex concinnata* *Q*) 17 dilectu] dilecto s 18 gradus α'

quam consuetudinem conamur ostendere; non quo tibi, imperator inuicte, ista uideantur incognita, sed ut, quae sponte pro reipublicae salute disponis, agnoscas olim custodisse Romani imperii conditores et in hoc paruo libello, quicquid de maximis rebus semperque necessariis requir- 5
rendum credis, inuenias.

I. In omni autem proelio non tam multitudo et uirtus indocta quam ars et exercitium solent praestare uictoriam. Nulla enim alia re uidemus populum Romanum orbem subegisse terrarum nisi armorum exercitio, disciplina castrorum usuque militiae. Quid enim aduersus Gallorum multitudinem paucitas Romana ualuisset? Quid aduersus Germanorum proceritatem breuitas potuisset audere? Hispanos quidem non tantum numero sed et uiribus corporum nostris praestitisse manifestum est. Afrorum dolis atque diuitiis semper impares fuimus. Graecorum artibus prudentiaque nos uinci nemo dubitauit. Sed aduersus omnia profuit tironem sollerter eligere, ius, ut ita dixerim, armorum docere, cotidiano exercitio roborare, quaecumque euenire in acie atque 20
proeliis possunt, omnia in campestri meditatione praenoscere, se uere in desides uindicare. Scientia enim rei

V. L. 1 quod *GV* 2 i. inuicte princeps i. o Theodosi diuorum auguistorum praecellentissime *D* ut] uti *D* 4 paruo εδ parco *Π* paruulo *P*₁ *Π* subiungit praefationi: Explicit prologus. Incipit liber primus. *V*: Explicit praefatio.

CAP. I. De transposito primo huius capituli commate uide praefationem et supra p. 1. 7 uirtus indocta] uires inerudite *Π* 13 aduersus] aduersum δ 14 audere] adire *Π* Hispanos] Spanos *Π* 17 dubitabit α' (in *M* fortasse correctum ex dubitauit) dubitabit corr. ex dubitauit *Q* 18 sollertem (sollert. *A*'*P*) ε*P* 19 cotid.] disciplinam cotidie δ 21 in proeliis π' possint *A*' 22 seuire (saeu. *M*) i. d. uindicando ε

S. L. 2 imperator] imperatur *A*' 5 quicquid] quodquid *A*'
CAP. I. 7 proelio *Π* 10 orbem] urbem *A*₁ 11 usque] usq; *A*₁ quid] quod *A* 15 praestetisse *A*' 17 prudentia] prudentia α' 19 cotidiano *M*

bellicae dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere me-
tuit quod se bene didicisse confidit. Etenim in cer-
tamine bellorum exercitata paucitas ad uictoriam prom-
ptior est, rudis et indocta multitudo exposita semper ad
5 caedem.

II. Rerum ordo deposcit, ut, ex quibus prouinciis
uel nationibus tirones legendi sint, prima parte tractetur.
Constat quidem in omnibus locis et ignauos et strenuos
nasci. Sed tamen et gens gentem praecedit in bello et
10 plaga caeli ad robur non tantum corporum sed etiam ani-
morum plurimum ualet; quo loco ea, quae a doctissimis
hominibus conprobata sunt, non omittam. Omnes natio-
nes, quae uicinae sunt soli, nimio calore siccitas, amplius
quidem sapere, sed minus habere sanguinis dicunt ac
15 propterea constantiam ac fiduciam comminus non habere
pugnandi, quia metuunt uulnera qui exiguum sanguinem
se habere nouerunt. Contra septentrionales populi, re-
moti a solis ardoribus, inconsultiores quidem, sed tamen
largo sanguine redundantes, sunt ad bella promptissimi.
20 Tirones igitur de temperatoribus legendi sunt plagis,
quibus et copia sanguinis suppetat ad uulnerum mor-
tisque contemptum et non possit deesse prudentia, quae
et modestiam seruat in castris et non parum prodest in
dimicatione consiliis.

V. L. 4 rudif $\alpha\Pi$ quam rudif QP rudif autem δ
CAP. II. 6 Uerum ordo *Schwebelius* [ut] δ 7 legendi
 Π 8 [in] δ 10 plagaf $A\mu P$ 11 plurimum scire u. QP
quo loco αP in quo l. δ quae loca QP_2 [ea quae] QP
12 omittam] omittamuf A obmittamuf G 13 siccataf]
siccitatif δ 14 dicuntur V 15 ac] et Π 16 qui] quia $Q\delta$
17 Contrario Π 19 ad bella] in b. Π 21 suppetit Q_1
24 confiliif] confilii δ ; *fortasse tollendum*.

S. L. 1 demicandē A audatiam M 2 dedicisse A ;
3 ad uictoriāⁱ A 4 indoctam multitudo A
CAP. II. 6 prouintiif M 11 ad doctissimis α' 13 calore]
colore Π 13 siccataf] siccataf μG siccataf A_1 14 ac] hac A
15 fidutiam A 15 conminuf Π 19 prumptissimi M
20 temperatoribus] temperationibus A (δ) 24 demicatione α'

III. Sequitur, ut, utrum de agris an de urbibus utilior tiro sit, requiramus. De qua parte numquam credo potuisse dubitari aptiorem armis rusticam plebem, quae sub diuo et in labore nutritur, solis patiens, umbrae neglegens, balnearum nescia, deliciarum ignara, simplicis⁵ animi, paruo contenta, duratis ad omnem laborum tolerantiam membris, cui gestare ferrum, fossam ducere, onus ferre consuetudo de rure est. Interdum tamen necessitas exigit etiam urbanos ad arma compelli, qui ubi nomen dedere militiae, primum laborare, decurrere, portare pondus et solem pulueremque ferre condiscant,¹⁰ parco uictu utantur et rustico, interdum sub diuo interdum sub papilionibus commorentur. Tunc demum ad usum erudiantur armorum, et, si longior expeditio emergit, in agrariis plurimum detinendi sunt proculque habendi a ciuitatis inlecebris, ut eo modo et corporibus¹⁵ eorum robur accedat et animis. Nec infitiandum est post urbem conditam Romanos ex ciuitate profectos semper ad bellum; sed tunc nullis deliciis frangebantur, sudorem cursu et campestri exercitio collectum iuuentus natans²⁰ abluabat in Tiberi, idem bellator, idem agricola, generatantum mutabat armorum; quod usque adeo uerum est, ut aranti Quinctio Cincinnato dictaturam constet oblatam. Ex agris ergo subplendum robur praecipue uidetur exer-

V. L. CAP. III. 1 ut utr. *Schwebelius* ut utr. *V* [ut] utrum
 $\epsilon\Pi P D$ 2 requiram Π 4 patiens] p. aestum $Q P$
 4 umbrae] imbrem *Ed. Romana* imbrum *Modius Oudendorp*
 $\pi u s$ 5 [balnearum — ignara] Π simplicitat Π
 6 paruo contenta cibo Q laborẽm M laborem Π tolerantia Π
 11 et solem δ et f. P 12 paruo δP 13 tum $Q \delta$
 15 in angariis ϵP 19 sed] hi Π nullis uoluptatibus nullis
 20 cursu et campestri exercitio δQ cursum e campestri exercitio
 α cursu et c. exercitatione Π c. et c. exercitatio^{ne} P [cursu] e camp. ex. *suspicio* natan] nando
 ex nandus *eras. Q* 21 in Tiberi Π 23 oblatam] Perius et
 trepida ante boues dictatorem induit uxor et tua aratra domum
 lictor tulit *inserit* Π

S. L. CAP. III. 6 contenta] contempta Π 17 inficiendum^a
 inficiendum $\Pi u G$. 21 Tyberi $A \Pi$ 24 supplendum Π

citus; nescio quomodo enim minus mortem timet qui minus deliciarum nouit in uita.

III. Nunc, qua aetate milites legi conueniat, exploremus. Et quidem, si antiqua consuetudo seruanda est, incipientem pubertatem ad dilectum cogendam nullus ignorat; non enim tantum celerius sed etiam perfectius inbuuntur quae discuntur a pueris. Deinde militaris alacritas, saltus et cursus ante temptandus est, quam corpus aetate pigrescat. Uelocitas enim est quae percepto exercitio strenuum efficit bellatorem. Adulescentes legendi sunt, sicut ait Sallustius 'Iam simul ac iuuentus belli patiens erat, in castris per laborem usu militiam discabant.' Melius enim est, ut exercitatus iuuenis causetur aetatem nondum aduenisse pugnandi, quam doleat praeterisse. Habeat etiam spatium uniuersa discendi. Neque enim parua aut leuis ars uidetur armorum, siue equitem siue peditem sagittarium uelis inbuere siue scutum, armaturae numeros omnes omnesque gestus docere, ne locum deserat, ne ordines turbet, ut missile et destinato ictu et magnis viribus iaciat, ut fossam ducere,

V. L. 1 nescio enim quomodo P

CAP. III. 4 Et quidem] Equidem δ *Oudendorpius* 5 incipiente pubertate QP cogendum tyronem Q 7 inbuuntur] imbibuntur δ *uulgo* induuntur *Oudendorpius* 11 salustius Π Nam simulac iuuentus belli patiens erat in castris p laborem usu militia (ā A₂) discabant A n. simul aduentus belli patiens e. i. c. p laborem usu militiam (*corr. ex mal.*) discabant M n. simul aduentus b. patiens e. i. c. p laborem usu militiae discabant Q n. simulac iuuentus b. p. e. i. c. p laborem usu militiae discabant Π n. f. i. b. p. e. i. c. p. laboris usu militiae discabant δP n. simulata iuuentus b. p. e. i. c. p. laborum usu militiae discabant G Iam iuuentus simulac b. p. e. i. c. p. laboris usum militiae discabant *Giss.* Iam primum iuuentus simulac b. p. e., i. c. per laborem usu militiam discabant *Sallustius Cat. 7, 4 (ed. Jordan).* 16 uideatur Π 17 sagittarium uelis] AΠ f. uellis M f. bellis QP₁V sagittarium uelis D imbuere, siue scutum a. *uulgo.* 18 numerus [omnes] ε 20 destinato ictum [et] Q

S. L. 2 deliciarum A₁ CAP. III. 6 perfectius] pfectius A 7 inbuuntur Π 19 turbet] turbit A₁ 20 destinato A¹ iaciat] iaceat A₁

sudes scienter figere nouerit, tractare scutum et obliquis ictibus uenientia tela deflectere, plagam prudenter uitare, audacter inferre. Huic taliter instituto tironi pugnare aduersum quoslibet hostes in acie formido non erit sed uoluptas.

5

V. Proceritatem tironum ad incommam scio semper exactam, ita ut senos pedes uel certè quinos et denas uncias inter alares equites uel in primis legionum cohortibus probarentur. Sed tunc erat amplior multitudo, et plures militiam sequebantur armatam; necdum enim ciu- uilis pars florentiorem abduxerat iuuentutem. Si ergo necessitas exigit, non tam staturae rationem conuenit habere quam uirium. [Et ipso Homero teste non fallitur, qui Tydeum minorem quidem corpore sed fortiorem armis fuisse significat.] VI. Sed qui dilectum acturus est ue- hementer intendat, ut ex uultu, ex oculis, ex omni conformatione membrorum eos eligat, qui implere ualeant bellatores. Namque non tantum in hominibus sed etiam in equis et canibus uirtus multis declaratur indiciis, sicut doctissimorum hominum disciplina comprehendit; quod etiam in apibus Mantuanus auctor dicit esse seruandum

20

V. L. 2 uenientibus ad δ 4 aduersus π' erit] est μP

CAP. V. 6 ad incommam $A\mu$ ad incommam Π ad incommam GP a cōsule mario δ ad incommam $Oud.$ 7 VI pedes u. c. V et X uncias $Oud.$ VI pedum u. c. V et X unciarum *Stewechius* 8 uncias] u. habentes *uulgo* 10 militiam A [armatam] Π 11 abduxerat *Kortianus* 2, *Oudendorpius*, *Schwebelius* abducebat Π adduxerat $\epsilon\delta P$ si ergo n. exigit (exegerit δ) non t. ft. rationem conuenit habere π' [si] ergo n. exigit non t. ft. r. [conuenit] habere ϵP 13 et ipso] hoc quisquis effecerit et ipso Π fallitur $\epsilon\Pi$ fallimur δP *Comma* et ipso — sign. *spurium uidetur et ex margine inrepsisse (fallitur scil. Vegetius).*

CAP. VI. 17 ual. Bellatorum PQ u. officium bellatoris V u. o. bellatoris. Bellatorum D 21 esse seruandum] itaque QP

S. L. 2 deflectere] defectere M 3 tironi] tironem (tyrone α') α 4 in aciae M CAP. V. 8 in primis] in primis Π 13 Omero Π 14 qui Tydeum qui tironem A qui Tydeum M qui Tydeum Π CAP. VI. 18 in hominibus] in omnibus] M 20 disciplinam M comprehendit *corr. in comprehendit* A compr. Π

‘Nam duo sunt genera, hic melior, insignis et ore
Et rutilus clarus squamis, ille horridus alter
Desidia latamque trahens inglorius aluum.’

Sit ergo adulescens Martio operi deputandus uigilantibus
5 oculis, erecta ceruice, lato pectore, umeris musculosis, ual-
entibus brachiis, digitis longioribus, uentre modicus, exi-
lior cruribus, suris et pedibus non superflua carne disten-
tis sed neruorum duritia collectis. Cum haec in tirone
signa deprehenderit, proceritatem non magno opere desi-
10 deres. Utilius est enim fortes milites esse quam grandes.

VII. Sequitur, ut, cuius artis uel eligendi uel penitus
repudiandi sint milites, indagemus. Piscatores aucupes
dulciarios linteones omnesque, qui aliquid tractasse uide-
buntur ad gynaecea pertinens, longe arbitror pellendos a
15 castris; fabros ferrarios carpentarios macellarios et cer-
uorum aprorumque uenatores conuenit sociari militiae.
Et hoc est in quo totius reipublicae salus uertitur, ut tiro-
nes non tantum corporibus sed etiam animis praestantis-
simi deligantur; uires regni et Romani nominis funda-
20 mentum in prima dilectus examinatione consistunt. Nec
leue hoc putetur officium aut passim quibuscumque man-
dandum; quod apud ueteres inter tam uaria genera uir-

V. L. 2 [et] G_1 rotulif G 5 ualentibus digitif longioribus
brachiif ε 7 cruribus QGP crunibus α' clunibus $\pi' A_2$ 9 ma-
gnopere $QG\pi$ 10 utiliuf enim est δPG_2 utiliuf enim [e.] G_1

САР. VII. 12 respuendi P 14 gynecea μ gy nec ea A
ginecea G gineciam *corr. in* gineceam Π genitia δP 15 car-
pentariof] et carpent. Π 16 lociari μ lociare $A'\delta P$ sectare Π
militiam Π 17 hoc est in quo] in hoc δP 18 praestantiffimis
 Π praestantiffime] G (e in i *corr.* G_2) 19 diligantur α' ut
uiref — consistant Π 20 [in] prima Π 22 inter tam uaria
genera Π in tam uario genere δ incerta uaria genera ε

S. L. 2 rutulif $A(Q)$ 3 traenf Π aluum] album α' 4 adu-
liscenf *corr. in* adulescens A adulescens Π 4 depudanduf M
5 umerif M humerif $A'Q\pi$ muscolosif ε 6 langioribus M
САР. VII. 13 dulciariof] dulcariof $\mu(P)$ linteonef] len-
tionef π tractasse] tractasset A 15 carpentariof] carpe-
ctariof M 20 dilectuf] dilectof (delectof G) α 22 genere]
genera M .

tutum in Sertorio praecipue constat esse laudatum. Iu-
 uentus enim, cui defensio prouinciarum, cui bellorum
 est committenda fortuna, et genere, si copia suppetat, et
 moribus debet excellere. Honestas enim idoneum mili-
 tem reddit, uerecundia, dum prohibet fugere, facit esse ⁵
 uictorem. Quid enim prodest, si exerceatur ignauus, si
 pluribus stipendiis moretur in castris? Numquam exer-
 citus proficit tempore, cuius in probandis tironibus clau-
 dicarit electio. Et quantum usu experimentisque cogno-
 uimus, hinc tot ubique ab hostibus inlatae sunt clades, ¹⁰
 dum longa pax militem incuriosius legit, dum honestiores
 quique ciuilia sectantur officia, dum indicti possessoribus
 tirones per gratiam aut dissimulationem probantium tales
 sociantur armis, quales domini habere fastidiunt. A ma-
 gnis ergo uiris magnaue diligentia idoneos eligi conuenit ¹⁵
 iuniores. VIII. Sed non statim punctis signorum scri-
 bendus est tiro dilectus, uerum ante exercitio pertem-
 ptandus, ut, utrum uere tanto operi aptus sit, possit
 agnoscī. Et uelocitas in illo requirenda uidetur et robur,
 et utrum armorum disciplinam ediscere ualeat, utrum ²⁰
 habeat confidentiam militarem. Plerique enim, quamuis
 non improbabiles uideantur in specie, tamen experi-
 mentis conprobantur indigni. Repudiandi ergo minus
 utiles et in locum eorum strenuissimi subrogandi sunt.
 In omni enim conflictu non tam prodest multitudo quam ²⁵
 uirtus.

V. L. 2 defensa II 7 moritur II meretur Q mereat Mod.
 Sch. (ex cod. Guelph. c) 8 proficit π'Q profecit α proficit
 corr. in profecit P tempore] tempore belli QP 13 aut
 diff.] ac diff. δ probantur II CAP. VIII. 16 inscribendus II
 uulgo 17 dilectus] delectus π' praetemptandus εP
 18 tanto] tantum Q uideatur δG (sed in hoc c. at⁹ in l. er.)
 20 [et] utrum A' 22 [in] specie δ in sp. P in speciem
 Mod. 24 [in] II

S. L. 5 fugere] fugire α' 8 in prob.] improbandis II₁
 9 ignauus] ignauos A₁ 13 tirones] atirones (Schlie) II tales]
 talis α' CAP. VIII. 18 ut] et II 19 robor μ 22 repu-
 diandi] repudiandi M repudiando II 23 locum] locu A₁
 24 prodest] prude est A₁

Signatis itaque tironibus per cotidiana exercitia armorum est demonstranda doctrina. Sed huius rei usum dissimulatio longae securitatis aboleuit. Quem inuenias, qui docere possit quod ipse non didicit? De historiis ergo uel libris nobis antiqua consuetudo repetenda est. Sed illi res gestas et euentus tantum scripsere bellorum, ista, quae nunc quaerimus, tamquam nota linquentes. Lacedaemonii quidem et Athenienses aliique Graecorum in libros rettulere conplura; sed nos disciplinam militarem populi Romani debemus inquirere, qui ex paruissimis finibus imperium suum paene solis regionibus et mundi ipsius fine distendit. Haec necessitas compulit euolutis auctoribus ea me in hoc opusculo fidelissime dicere, quae Cato ille Censorius de disciplina militari scripsit, quae Cornelius Celsus, quae Frontinus perstringenda duxerunt, quae Paternus diligentissimus iuris militaris adsertor in libros redegit, quae Augusti et Traiani Hadrianique constitutionibus cauta sunt. Nihil enim mihi auctoritatis adsumo sed horum, quos supra rettuli, quae dispersa sunt, uelut in ordinem epitomata conscribo.

IX. Primis ergo meditationum auspiciis tirones militarem edocendi sunt gradum. Nihil enim magis in itinere uel in acie custodiendum est, quam ut omnes milites incedendi ordinem seruent. Quod aliter non potest fieri,

V. L. 4 longa Π 3 inueniaef P inuenief δ 6 [tantum] Π 7 linquentef] relinquentef Π 8 in libris $A'\pi'$ 9 rettulere M retullere A_1 retulere $A_2GQ\pi$ 9 conplura] conplura quae tactica uocant π' 13 [de] disc. A 15 celsuf [q.] frontinuf Q c. q. frontinuf quae hyginuf coniecit Lange (*Hygin. Grom. lib. de mun. c. p. 63*). 15 praestringenda aV 16 in libro δ 17 adriani O 19 retuli πQG 19 ueluti δ 20 epitomatae Π
CAP. IX. 23 in acie] in ϵ de (ede Q) ϵ fragm. *Einsied.*

S. L. 1 cottidiana μ 3 aboleuit] abolebit Π 6 illi] ille A_1 8 athenihensef M 11 paene] poene ϵ 12 computit Π 13 opusculo A_1 15 celsuf] quae] celsufq. M 17 redegit] redigit A' 18 adfumo A affumo Π
CAP. IX. 21 aufpitiif A 21 militarem edocendi] militare me docendi A_1

nisi ut exercitio ambulare celeriter et aequaliter discant. Periculum enim ab hostibus semper grauissimum sustinet diuisus et inordinatus exercitus. Militari ergo gradu XX milia passuum horis quinque dumtaxat aestiuis conficienda sunt. Pleno autem gradu, qui citatior est, totidem horis XXIII milia peragenda sunt. Quicquid addideris, iam cursus est, cuius spatium non potest definiri. Sed et cursu praecipue adsuefaciendi sunt iuniores, ut maiore impetu in hostem procurrant, ut loca oportuna celeriter, cum usus aduenerit, occupent uel aduersariis idem facere uolentibus praeoccupent, ut ad explorandum alacriter pergant, alacrius redeant, ut fugientium facilius terga comprehendant. Ad saltum etiam, quo uel fossae transiuntur uel impediens aliqua altitudo superatur, exercendus est miles, ut, cum eiusmodi difficultates euenerint, possint sine labore transire. Praeterea in ipso conflictu ac dimicatione telorum bellator cum cursu saltuque ueniens aduersarii perstringit oculos mentemque deterret priusque plagam infligit, quam ille ad cauendum uel ad resistendum certe se praeparet. De exercitio Gnei Pompei Magni Sallustius memorat 'cum alacribus saltu, cum uelocibus cursu, cum ualidis uecte certabat.' Neque enim ille aliter potuisset par esse Sertorio, nisi seque et

V. L. 1 nisi ut exercitio α' QP nisi ut affiduo exercitio δ nisi affiduo ex. II nisi exercitio G nisi iugi ex. Oudend. 2 semper] saepe δ In sequentibus litteris numeros XX et XXIII exprimunt praeter AG omnes cod. 7 definiri α IP definire VQ diffinire D et cursu] ad cursum fr. Eins. 10 usuf] usu II 11 alacriter] celeriter II 12 utque fragm. Eins. [terga c.] P₁ terga incurrant P₂ (in margine) 16 possint O possit uulgo. 18 praestringit IV 18 mentem[que] d. II 20 de exercitatione II [Gnei] ϵ 21 salustius $\mu\pi'$ fr. Eins. 23 seque et militel] se et suos militel QP se et m. A₂D seque m. V

S. L. 4 gradum α' 4 milia $\equiv$ passuum A 4 dumtaxat aestiuis] dumtaxata ϵ iuis (estiuus) α' 5 pleno] plena M 6 horis] oris M 7 cursus est] c. - ϵ $\equiv$ A 8 adsuefaciendi μ 8 maiore impetu] maiorem (- ϵ A) impetum Au 9 in hostem] in hoste II 12 pergant] pergere et II 13 comprehendant (-prae- M) α' comprehendant II quo] quae M 17 dimicationem A 21 magni f.] magnif. f. A

milites frequentibus exercitiis praeparasset ad proelia. X. Natandi usum aestiuus mensibus omnis aequaliter debet tiro condiscere. Non enim semper pontibus flumina transeuntur, sed et cedens et insequens natare cogitur frequenter exercitus; saepe repentinis imbribus uel niuibus solent exundare torrentes. Et ignorantia non solum ab hoste, sed etiam ab ipsis aquis discrimen incurrit; ideoque Romani ueteres, quos tot bella et continuata pericula ad omnem rei militaris erudierant artem, campum Martium uicinum Tiberi delegerunt, in quo iuentus post exercitium armorum sudorem pulueremque dilueret ac lassitudinem cursus natandi labore deponeret. Non solum autem pedites sed et equites ipsosque equos uel lixas, quos galiarios uocant, ad natandum exercere percommodum est, ne quid imperitis, cum necessitas incumbit, eueniat.

XI. Antiqui, sicut inuenitur in libris, hoc genere exercere tirones. Scuta de uimine in modum cratium conrotundata texebant, ita ut duplum pondus cratis haberet, quam scutum publicum habere consuevit. Idemque clauas ligneas duplicis aequae ponderis pro gladiis tironibus dabant. Eoque modo non tantum mane sed

V. L. CAP. X. *Inscriptio abest a fr. Eins.* 4 et $\equiv$ cecidit et subsequens V et inc. et subf. D 8 continua δ 9 erudierunt δ 10 tiberis II tyberis Q elegerunt II 11 delueret fr. Eins. del. ex dil. corr. G 13 [et] equites π' 14 galiarios scripsi galearios Isidor. Gloss. (312 calones galearii militum 313 Calonica); gallearios fragm. Eins. galliariorum π' galliariorum (gal. MP) εP cf. infra III, 6. 'Adscripsit Scriuerius e Glossis MStis Kalones, Galliae militum emendatque galearii uel Caculae militum nec male: Sed cur non Galiariae?' Oudendorpius

CAP. XI. 17 Antiqui inuenitur — exerceri δ 18 Scuta sic uocem scuta post texebant inserentes QP 19 crates II 20 conseruat II itemque π' 21 clauas ligneas εD clauas ligneas V clauas ligneas II clauas ligneas P duplicis aequae] duplicisque II

S. L. 1 proelia II CAP. X. 2 omnia] omnia A₁ 7 ab hoste sed α' 10 Tyberis II 12 labore] -em α

CAP. XI. 19 conrotundata] conrotundata α' 20 publicum II

etiam post meridiem exercebantur ad palos. Palorum enim usus non solum militibus sed etiam gladiatoribus plurimum prodest. Nec unquam aut arena aut campus inuictum armis uirum probauit, nisi qui diligenter exercitatus docebatur ad palum. A singulis autem tironibus 5 singuli pali defigebantur in terram, ita ut nutare non possent et sex pedibus eminent. Contra illum palum tamquam contra aduersarium tiro cum crate illa et claua uelut cum gladio se exercebat et scuto, ut nunc quasi caput aut faciem peteret, nunc a lateribus minaretur, 10 interdum contenderet poplites et crura succidere, recederet adsultaret insiliret, quasi praesentem aduersarium, sic palum omni impetu, omni bellandi arte temptaret. In qua meditatione seruabatur illa cautela, ut ita tiro ad inferendum uulnus insurgeret, ne qua parte ipse pateret ad 15 plagam. XII. Praeterea non caesim sed punctim ferire discebant. Nam caesim pugnantes non solum facile uicere sed etiam derisere Romani. Caesa enim, quouis impetu ueniat, non frequenter interficit, cum et armis uitalia defendantur et ossibus; at contra puncta duas uncias ad- 20 acta mortalis est; necesse est enim, ut uitalia penetret quicquid inmergitur. Deinde, dum caesa infertur, brachium dextrum latusque nudatur; puncta autem tecto corpore infertur et aduersarium sauciat ante quam uideat. Ideoque ad dimicandum hoc praecipue genere usos 25 constat esse Romanos; dupli autem ponderis illa cratis et claua ideo dabantur, ut, cum uera et leuiora tiro arma

V. L. 5 Ad singulis Π 6 in terram] in terra corr. ex in terrā
 Π in terra δ 9 ueluti δ 10 [a] lateribus δ Oudendorpius
 11 succideret π' 12 adsultaret] insultaret δ infiliret et
 uulgo CAP. XII. 18 [enim] Π 23 latus[que] Π
 tecta Q 26 duplicis δ duplici QP crates Π

S. L. 1 postmeridie Π 3 arena] arena A' 6 defigebantur M nutare] notare α' possent] possint εP
 9 ut] et μ(P₁) 12 infiliret] infileret ε 14 cautella A
 CAP. XII. 16 caesim pugnantes] caesim sed pugnantes α
 17 uicere] uincere εP 19 interficit] interfecit A 20 at] ad α' unctas M 25 dimicandum M 27 leuiora] leniora μ

sumpsisset, uelut grauiore pondere liberatus securior alacriorque pugnaret. XIII. Praeterea illo exercitui genere, quod armaturam uocant et campidoctoribus traditur, inbuendus est tiro; qui usus uel ex parte seruatur. Constat enim etiam nunc in omnibus proeliis armaturas melius pugnare quam ceteros. Ex quo intellegi debet, quantum exercitatus miles inexercitato sit melior, cum armaturae utcumque eruditi reliquos contubernales suos bellandi arte praecedant. Ita autem se uere apud maiores exercitii disciplina seruata est, ut et doctores armorum duplicibus remunerarentur annonis et milites, qui parum in illa prolusione profecerant, pro frumento hordeum cogerentur accipere, nec ante eis in tritico redderetur annona, quam sub praesentia praefecti legionis, tribunorum uel principiorum experimentis datis ostendissent se omnia, quae erant in militari arte, complere. Nihil enim neque firmitus neque felicitus neque laudabilis est republica, in qua abundant milites eruditi. Non enim uestium nitor uel auri, argenti gemmarumque copiae hostes aut ad reuerentiam nostram aut ad gratiam inclinant, sed solo

V. L. CAP. XIII. 3 campidoctoribus $\alpha\delta$ a campid. Π a primis doctoribus QP 4 [uel] QP 5 armatura (armaturā P_1) melius pugnare quam ceteros ϵP_1 armatorum melius pugnare quam ceteros Π armatorum melius pugnare quam ceteris δ armaturam melius pugnari quam ceteris P_2 armatura melius pugnare Romanorum quam ceteros *Kortianus* 3 *probante Kortio* 10 seruanda est GQP 11 duplicibus] dupli π' remunerarentur] se munirentur (remunirentur *Schlie*) Π 12 proficerent G 14 legionibus; ϵP 15 principum ΠP *Giss.* 16 complecti V 17 neque laudabilius neque felicitus π' [aut] Q [ad] M 20 nostram] nra *corr.* in nra Π solo terrore] *huc pertinet dignum quod commemoretur codicis Cusani (C 14) XII saec. (cf. „Ueber eine Handschrift des Nicolaus von Cues nebst ungedruckten Fragm. Cicer. Reden von Joseph Klein 1866“ p. 39 et 40) excerptum:* Solo terrore armorum et non potius fortitudine nobis formidinem incutit.

S. L. CAP. XIII. 3 campidoct.] capidoct. M 4 inbuendus Π 5 proeliis Π 11 annonis A_1 12 profecerant] proficerant AuP 16 complere Π 17 laudabilius] laudabilibus; A_1 18 abundant A' 19 nitor] nitor A_1

terrore subiguntur armorum. Deinde in aliis rebus, sicut ait Cato, si quid erratum est, potest postmodum corrigi; proeliorum delicta emendationem non recipiunt, cum poena statim sequatur errorem. Nam aut confestim pereunt qui ignaue imperiteque pugnaverint, aut in fugam versi victoribus ultra pares esse non audent. 5
 XIII. Sed ad inceptum reuertor. Tiro, qui cum claua exercetur ad palum, hastilia quoque ponderis grauioris, quam uera futura sunt iacula, aduersum illum palum tamquam aduersum hominem iactare compellitur. In 10
 qua re armorum doctor attendit, ut magnis viribus hostile contorqueat, ut destinato ictu uel in palum uel iuxta dirigat missile. Eo enim exercitio et lacertis robur adre- scit et iaculandi peritia atque usus acquiritur. XV. Sed prope tertia uel quarta pars iuniorum, quae aptior potue- 15
 rit reperiri, arcubus ligneis sagittisque lusoriis illos ipsos exercenda est semper ad palos. At doctores ad hanc rem artifices eligendi, et maior adhibenda sollertia, ut arcum scienter teneant, ut fortiter impleant, ut sinistra fixa sit, ut dextra cum ratione ducatur, ut ad illud, quod feriu- 20
 dum est, oculus pariter animusque consentiat, ut, siue in equo siue in terra, rectum sagittare doceat. Quam artem et disci *opus est diligenter* et cotidiano usu exercitioque seruari. *Quantum* autem utilitatis boni sagittarii in

V. L. 1 subiciuntur δ 4 Nam [a.] confestim Q
 CAP. XIII. 7 inceptum] inceptum δ ceptum Π 12 iactu
 V 13 eo] et A' 14 inquiritur MQ CAP. XV. 16 illos
 ipso] [illos] ipso Π [illos ipso] Q 17 At doctores GP ad
 doctores α' et doctores δ et doctos Π et ad doctores Q ac docto-
 res *uulgo* 19 scientes ε 19 teneat Π 19 et fortiter δ
 19 impleat Π 20 et dextra P 20 ferendum $\mu\pi$ 21 con-
 sentiant Q 22 erectum δ doceat $\alpha\pi$ doceatur Q 24 fer-
 uare (-e corr. in i V) δ sagittarii in usus proelii Q

S. L. CAP. XIII. 10 compellitur Π 11 quam] que Π
 11 attendit Π astile (ex astele corr. Q) μ 13 accre-
 scit Π 14 acquiritur Π CAP. XV. 16 repperiri $\varepsilon\Pi$
 16 lusoribus M 18 eligendi A solertia μ 19 oculis]
 oculos A₁ 19 in equo] in equos α' 23 cotidiano μ

VEGETIUS.

2

proeliis habeant, et Cato in libris de disciplina militari euidenter ostendit, et Claudius pluribus iaculatoribus institutis atque perdoctis hostem, cui prius impar fuerat, superauit. Africanus quidem Scipio, cum aduersum Numantinos, qui exercitus populi Romani sub iugum miserant, esset acie certaturus, aliter se superiorem futurum esse non credidit, nisi in omnibus centuriis lectos sagittarios miscuisset. XVI. Ad lapides uero uel manibus uel fundis iaciendos exerceri diligenter conuenit iuniores. Fundarum usum primi Balearium insularum habitatores et inuenisse et ita perite exercuisse dicuntur, ut matres paruos filios nullum cibum contingere sinerent, nisi quem ex funda destinato lapide percussissent. Saepe enim aduersum bellatores cassidibus catafractis loricisque munitos teretes lapides de funda uel fustibalo destinati sagittis sunt omnibus grauiore, cum membris integris letale tamen uulnus importent et sine inuidia sanguinis hostis lapidis ictu intereat. In omnibus autem ueterum proeliis funditores militasse nullus ignorat. Quae res ideo ab uniuersis tironibus frequenti exercitio discenda est, quia fundam portare nullus est labor. Et interdum euenit, ut in lapidosis locis conflictus habeatur, ut mons sit aliquis defendendus aut collis, ut ab oppugnatione castellorum

V. L. 1 in libris] in libro *Giss.* (*sane librum, non libros de re militari Cato scripsit*). 3 cui prius] cum p. Π 4 aduersus π 5 exercitus] -um *uulgo* 7 centuriis π' tenturiis *A* tenturiis *GQP* tento toriis *M* 8 miscuisset] m. fundis (*petitum ex sequenti inscriptione*) δP CAP. XVI. 8 [uero] Π ue Q_1 9 exercere δ 10 fundarum enim usum δP primum *P* 11 uti Π 12 cibum carnis Π 14 aduersus Π 17 importent δP important Π inportant ε 17 sine inuidia sanguinis $\alpha \delta P_1$ sine uia sanguinis QP_2 *Oud.* sine sanguine Π 18 lapide ictus (*dict. V*) δP 21 uenit *Q* ut] ut aut (*per addit V*) δP ut non Π 22 sit mons Π aliquis] aliter quis Π 23 ut ab *A'* et ab $M\pi'$ aut ab *QP*

S. L. 1 praeliis Π 3 impar Π 4 africanus *M* africanus *A_1* 4 nummantinos *A* 5 exercitus] -of α' certaturus] aertaturus *A_1* 5 sub iugo Π CAP. XVI. 14 munitos] mouitos α' 15 destinati sagittis] destinatius sagittis α' 18 praeliis Π 21 euenit] euenet *A_1* 23 oppugnatione] oppugnu. $\mu\Pi$

siue ciuitatum lapidibus barbari fundisque pellendi sint. XVII. Plumbatarum quoque exercitatio, quos mattiobarbulos uocant, est tradenda iunioribus. Nam in Illyrico dudum duae legiones fuerunt, quae sena milia militum habuerunt, quae, quod his telis scienter utebantur et fortiter, Mattiobarbuli uocabantur. Per hos longo tempore strenuissime constat omnia bella confecta, usque eo, ut Diocletianus et Maximianus, cum ad imperium peruenissent, pro merito uirtutis hos Mattiobarbulos Iouianos atque Herculianos censuerint appellandos eosque cunctis legionibus praetulisse doceantur. Quinos autem mattiobarbulos insertos scutis portare consuerunt, quos si oportune milites iacent, prope sagittariorum scutati imitari uidentur officium. Nam hostes equosque consauciant, priusquam non modo ad manum sed ad ictum missibilem potuerit perueniri. XVIII. Non tantum autem a tironibus, sed etiam ab stipendiosis militibus salitio equorum districte est semper exacta. Quem usum usque ad hanc aetatem, licet iam cum dissimulatione, peruenisse manifestum est. Equi lignei hieme sub tecto, aestate ponebantur in campo;

V. L. CAP. XVII. 2 exercitio *QP* 2 qual δ 2 mattiobarbulos $A\mu G_2 \Pi$ Böcking *N. d.* p. 192 matiobabuluf G_1 mattiobarbulos δP mattibalos uult *Carolus de Aquino ματζοβ. Rigalt. gloss. sub uoce σαλλίβα, contra ματζοβ. Meurs. gloss. cf. etiam Turnebus A. 24, 12.* 3 in Illyria Q 5 scientes AQ 6 mattiobarbuli $\alpha \Pi$ mattiobarboli Q mattiobarbuli corr. in martiob. P martiobarb. δ 9 mattiobarbulos $A\mu \Pi$ mathiobarbulos G martiob. δP iouianos] iouian^{os} G iouinianos P dioclitianos Π 11 docerentur A_2 in *l. er.* mattiobarbulos $\varepsilon \Pi$ martiob. δ barbulo P 12 in scutis δ confuerunt] confueuerunt GQ confueuerant δP 13 iacent $\mu\pi'$ iacent A iaciunt GP 15 missilium P 16 potuerint QP CAP. XVIII. 17 a stip. δ diftricta Π 18 exacta] exercenda δP 20 equi] Tunc equi Q

S. L. CAP. XVII. 5 his telis] histelis (histellis G) A' in stelis M 7 istrenuissime A_1 8 dioclicianus M dioclitianus Π 9 iouianos α' 13 imitari M initari Q CAP. XVIII. 17 ab stip.] abistip. A ad stip. Π 18 aetatem] aetate Π

supra hos iuniores primo inermes, dum consuetudo proficeret, deinde armati cogebantur ascendere. Tantaque cura erat, ut non solum a dextris sed etiam a sinistris partibus et insilire et desilire condiscerent, euaginos
 5 etiam gladios uel contos tenentes. Hoc idem adsidua meditatione faciebant, scilicet ut in tumultu proelii sine mora ascenderent qui tam studiose exercebantur in pace. XVIII. Ponderus quoque hauriare usque ad LX libras et iter facere gradu militari frequentissime cogendi sunt
 10 iuniores, quibus in arduis expeditionibus necessitas imminet annonam pariter et arma portandi. Nec hoc credatur esse difficile, si usus accesserit; nihil enim est, quod non adsidua meditatio facillimum reddat. [Quam rem antiquos milites factitauisse Vergilio ipso teste † cognos-
 15 sci, qui ait

‘Non secus ac patriis acer Romanus in armis
 Iniusto sub fasce uiam cum carpit, et hosti
 Ante expectatum positus stat in agmine castris.’]

V. L. 1 consuetu prof. *G* 2 cog.] agebantur *MQ*
 4 [infil. et] *P* defilire] defidere *G*₁ 5 hoc idem π' hoc enim εP hoc item *suspitor* 6 scilicet et in α
 CAP. XVIII. 8 sexaginta $\mu\pi$ 14 uergilio *A* uirgilio *MGQ\pi* cognosci α' cognosce *G* cognoscitur *Q* cognoscimus ΠA_2 *Giss.* cognouimus δP potest cognosci *Ed. Col. Totum comma, quam — castris, quin spurium sit, uix dubium est cf. I 5.* 16 Non secus etc.] *Verg. Georg. III 346—48* quom *Verg. (Ribbeck) secundum cod. F* 17 hoste μ hostem δP *cod. Verg. M, c₁* 18 expectatum δP *Vergilius* expectatus *A'* π' expectatus μ 18 [in] *V* 18 agmine $\varepsilon \Pi V P$ *Vergil. cod. FM Rybc et Arusiani* agmina *Vergil. secundum cod. P* acie *D*

S. L. inermes *A'* 4 insilire] insilere *A'* defilire *A\mu*
 5 assidua *\Pi* 6 tumulto α' proelii sine mora] proelii *lacuna unius litterae* ne mora *M* proelii *f. m. \Pi* 7 ascenderant *corr. in* ascenderent (α 1?) *A* qui] quam *M* studiose *M* CAP. XVIII. 8 Ponderus *M* 9 frequentantissime *\Pi* 10 imminet *\Pi* 14 assidua *\Pi* 16 patriis acer] patriis facer *A* romanus] -of *A₁*

XX. Locus exigit, ut, quo armorum genere uel instruendi uel muniendi sint tirones, referre temptemus. Sed in hac parte antiqua penitus consuetudo deleta est; nam licet exemplo Gothorum et Alanorum Hunnorumque equitum arma profecerint, pedites constat esse nudatos. 5 Ab urbe enim condita usque ad tempus diui Gratiani et catafractis et galeis muniebatur pedestris exercitus. Sed cum campestris exercitatio interueniente negligentia desidiaque cessaret, grauia uideri arma coeperunt, quae raro milites induebant; itaque ab imperatore postulant 10 primo catafractas, deinde cassides † sedere refundere. Sic detectis pectoribus et capitibus congressi contra Gothos milites nostri multitudine sagittariorum saepe deleti sunt; nec post tot clades, quae usque ad tantarum urbium excidia peruenerunt, cuiquam curae fuit, uel catafractas uel 15 galeas pedestribus reddere. Ita fit, ut non de pugna sed de fuga cogitent qui in acie nudi exponuntur ad vulnera. Quid enim pedes sagittarius sine catafracta, sine galea, qui cum arca scutum tenere non potest, faciat? Quid ipsi draconarii atque signiferi, qui sinistra manu hastas gubernant, in proelio faciant, quorum et capita nuda constant et pectora? Sed grauis pediti lorica uidetur et galea

V. L. CAP. XX. 4 honorum *M* chunorum *A'* hunorum *QDP* hunnorum *V* 10 raro] raro utique *P* prob. *Oud.* postulant] *O*; *Scruiarius* memorat uarias lectiones postulabant et postulatum 11 federe refundere *A* federe fundere *MG* se deponere *QP*₂ (in l. er. latiore) se debere fundere α' et fortasse *P*₁ refundere (antecedente postulatum) *Schwebelius* fede reponere *Oud.* (cf. *Obs. Miscell.* VII uol. 1, p. 141) se debere refundere *Otto.* Fortasse federe illud ex uocis refundere glossemate reddere natum est. 16 pedestrif sag. δP 21 facient *G μ P* constat αQ constant nuda et pecora. Sed gra] ita desinit *V* fol. 6; sequens fol. excidit.

S. L. CAP. XX. 3 hac] ac *II* penitus] poenitus *A* deleta] delecta *M* 4 ghothorum *A'* 5 profecerint] proficerint *A μ* 7 catafractif] artafr. *M* 8 negligentia *A'* 9 caeperunt *II* 10 ab] ad *A* 11 excidia] et excidia *A*₁ 15 cuiquam] et cuiquam α 17 cogitent] cogitant *A*₁ 19 arcu] arcu *II* scutum] scutu *M* 21 praelio *II*

fortasse raro meditantī, [fortasse arma raro tractantī]; ceterum cotidianus usus non laborat, etiam si onerosa gestauerit. Sed illi, qui laborem in portandis ueteribus munimentis armorum ferre non possunt, detectis corporibus et uulnera sustinere coguntur et mortes: et, quod est grauius, aut capi aut certe fuga rempublicam prodere. Sic dum exercitia laboremque declinant, cum maximo dedecore trucidantur ut pecudes. Vnde enim apud antiquos murus dicebatur pedestris exercitus, nisi quod pilatae legiones praeter scuta etiam catafractis galeisque fulgebant? usque eo, ut sagittarii sinistra brachia manicis munirentur; pedites autem scutati praeter catafractas et galeas etiam ferreas ocreas in dextris cruribus cogere accipere. Sic erant muniti illi, qui in prima acie pugnantibus principes, in secunda hastati, in tertia triarii vocabantur. Sed triarii genibus positos solebant intra scuta subsidere, ne stantes uulnerarentur uenientibus telis et, cum necessitas postulasset, tamquam requieti uehementius inuaderent hostes, a quibus constat saepe factam esse uictoriam, cum hastati illi et qui priores steterant interissent. Erant tamen apud ueteres inter pedites, qui dicebantur leuis armaturae, funditores et ferentarii, qui praecipue in cornibus locabantur et a quibus pugnandi sumebatur exordium; sed hi et uelocissimi et exercitatissimi legebantur. Nec erant admodum multi, qui cedentes, si proelii necessitas compulisset, inter principia legionum

V. L. 1 fortasse raro meditantī fortasse arma raro tractantī
 AGP f. r. m. f. raro arma tractantī (i in l. er. Q) μ f. raro
 a. tractantī f. raro meditantī D f. raro a. tractantī II immo
 f. raro a. tr. est glossema, f. raro meditantī genuinum.

3 gestauerint P 6 fuga remp. π fugere (fugire M) rempb. α
 fugere et r. QP₁ 7 exercitium εP 13 ferreas et ocreas
 ocreas II 16 inter scuta DPG 19 [a] quibus ε 24 hi et
 hi [et] QD et hi P 26 et inter Q

S. L. 2 cotidianus M honerosa εP 4 munimentis
 monimentis II 5 sustinere A' mortel] artef M 8 apud A
 9 murus] muros A' 13 ferreas focreas A 15 astati II
 21 apud A' (ap M) pedetes M 24 hii A 26 com-
 pulisset II

recipi solebant, ita ut acies inmota consisteret. Vsque ad praesentem prope aetatem consuetudo permansit, ut omnes milites pilleis, quos Pannonicos uocabant, ex pilleis uterentur; quod propterea seruabatur, ne grauis galea uideretur in proelio homini, qui gestabat aliquid⁵ semper in capite. Missilibus autem quibus utebatur pedestris exercitus, pila uocabantur, ferro subtili trigono praefixa, unciarum nouem siue pedali, quod in scuto fixum non possit abscidi et loricam scienter ac fortiter directum facile perrumpit, cuius generis apud nos iam¹⁰ rara sunt tela. Barbari autem scutati pedites his praecipue utuntur, quas hebras uocant et binas etiam ac ternas in proeliis portant. Sciendum praeterea, cum missilibus agitur, sinistros pedes in ante milites habere debere; ita enim vibrandis spiculis uehementior ictus est. Sed cum¹⁵ ad pila, ut appellant, uenitur et manu ad manum gladiis pugnatur, tunc dextros pedes in ante milites habere debent, ut et latera eorum subducantur ab hostibus, ne possint uulnus accipere, et proximior dextra sit, quae plagam possit inferre. Instruendos igitur ac protegendos²⁰ omni antiquo armorum genere constat esse tirones. Necessesse est enim, ut dimicandi acriorem sumat audaciam, qui munito capite uel pectore non timet uulnus.

V. L. 2 prope] quoque P 3 uocant π' 6 missilib. εP missilia II Giss. missilef D [autem] P 8 [siue pedali] Q semif et v pedum Oudendorpius quod in scuto fixum Mπ quod in scutu fixo A' quod in scutum fixum Q 12 [et] binas Q 13 Sciendum est p. P 16 a pila Q ad pilā απ manu ad manū QII manū ad manū α' PD fortasse non spernendum 19 proximior] ob hanc formam Priscianus hunc locum laudat (uid. praefat.) 21 omni antiquo armorum genere II omni antiquorum genere ε omni arte pugnandi quocumque armorum genere D omni arte p. quocumque genere armorum antiquorum P

S. L. 3 pilleif] pelleif μ (P) 4 ne grauis] nec grauis α ne grabif II 5 gallea A homini qui] hominiq. M 8 untiarum MG 9 loricam M 15 bibrandif II 16 appellant] adpellant α' 19 possit] possit μ praeliif II 22 audatiam Au 13 uulnōf A

XXI. Castrorum quoque munitionem debet tiro con-
discere; nihil enim neque tam salutare neque tam neces-
sarium inuenitur in bello; quippe, si recte constituta sunt
castra, ita intra uallum securi milites dies noctesque per-
agunt, etiam si hostis obsideat, quasi muratam ciuitatem
5 uideantur secum ubique portare. Sed huius rei scientia
prorsus intercidit; nemo enim iam diu ductis fossis prae-
fixisque sudibus castra constituit. Sic diurno uel nocturno
superuentu equitum barbarorum multos exercitus scimus
frequenter adffictos. Non solum autem considerentes sine
10 castris ista patiuntur, sed cum in acie casu aliquo coepe-
rint cedere, munimenta castrorum, quo se recipiant, non
habent et more animalium multi cadunt, nec prius moriundi
finis fit, quam hostibus uoluntas defuerit persequendi.
XXII. Castra autem, praesertim hoste uicino, tuto sem-
15 per facienda sunt loco, ut et lignorum et pabuli et aquae
suppetat copia, et, si diutius commorandum sit, loci salubri-
tas eligatur. Cauendum etiam, ne mons sit uicinus aut
altior, qui ab aduersariis captus possit officere. Conside-
randum, ne torrentibus inundari consueuerit campus et
20 hoc casu uim patiatur exercitus. Pro numero autem
militum uel impedimentorum munienda sunt castra,
ne maior multitudo constipetur in paruis neue pauci-
tas in latioribus ultra quam oportet cogatur extendi.

V. L. CAP. XXI. 9 confidentes *QP* 12 multi *επ'* multi
corr. in inulti *P* 12 moriendi *μDP* 13 hostibus] hostilib *Π*
CAP. XXII. 15 loco (loca *Π*) ut *ΠD, G* in *l. er.* [loco]
ut cum *α'* loco ubi *QP* *l.* ubi et *uulgo* 17 uicinus] aut
altior *αΠ* uicinius] aut altior *M* uicinius] aut altior *Q* uicinius]
aut latior *P* uicinus] altior *uulgo* 18 quia ab adu. *Q*
confiderandum *ε* confiderandum etiam (?) *Π* c. est *DP* 21 mu-
nienda] eligenda uel munienda *D* 22 neue] neque *D*

S. L. CAP. XXI. 1 munitionem] -e *Π* 4 uallum] ballum *A*
bellum *μ* 5 [scientia] scientia *Π* 8 exercitus] exercitus *α'*
9 adffictos] *Π* 10 coeperint] ceperit *Π* 11 munimenta]
monimenta *α* CAP. XXII. 16 commorandum *Π* 18 ob-
ficere *G* paciatur *α'* 21 impedimentorum *Π*

XXIII. Interdum autem quadrata, interdum trigona, interdum semirotunda, prout loci qualitas aut necessitas postulauerit, castra facienda sunt. Porta autem, quae appellatur praetoria, aut orientem spectare debet, aut illum locum qui ad hostes respicit; aut si iter agitur, 5 illam partem debet attendere, ad quam est profecturus exercitus, intra quam primae centuriae, hoc est cohortes, papiliones tendunt et dracones et signa constituunt. Decumana autem porta; quae appellatur, post praetorium est, per quam delinquentes milites educuntur ad poenam. 10

XXIII. Castrorum autem diuersa triplexque munitio est. Nam si nimia necessitas non premit, caespites circumciduntur e terra et ex his uelut murus instruitur, altus tribus pedibus supra terram, ita ut in ante sit fossa, de qua leuati sunt caespites; deinde tumultuaria fossa fit 15 lata pedes nouem et alta pedes VII. Sed ubi uis acrior imminet hostium, tunc legitima fossa ambitum conuenit munire castrorum, ita ut XII pedes lata sit et alta sub linea, sicut appellant, pedes nouem. Supra autem saepibus hinc inde factis, quae de fossa leuata fuerit, 20 terra congeritur et crescit in altum III pedes. Sic fit, ut sit XIII alta et XII lata; supra quam sudes de lignis fortissimis, quas milites portare consueuerunt, praefiguntur. Ad quod opus ligones rastra qualos aliaque utensilium genera haberi conuenit semper in promptu. 25

V. L. CAP. XXIII. 3 porta [autem] Π 5 ad penam Π 8 papilionem tendunt] per haec uerba fol. 7 cod. V incipit CAP. XXIII. hoc caput inscriptione caret praecedentique continuo adnectitur in QP 11 [diu.] triplex[que] Q 16 [et] alta μΠ 17 hostis Q omnes numeros huius capituli litt. expr. M 18 duodecim pedibus [lata sit] Π 20 leuata] egesta Π 22 ut [sit] G XIII (tred. μ) [p.] alta ε; tredecim pedes alta Π tredecim pedibus alta δP 23 consueuerant εδP 24 rastra] rustra Π rustra Stewechius palas rustra Oud. qualos] palos π' 25 habere A'δP

S. L. CAP. XXIII. 2 semirotunda A₁ 4 praetoria A 5 respicit] -cet A₁ 6 illam] illa Π attendere Π 7 centuriae] tentoriae A tentoriae μ 8 papilionem α' 9 praetorium A CAP. XXIII. 16 agrior α' 17 imminet Π 20 faepibus] sepius Π fuerit] fuerint α'

XXV. Sed facile est absentibus aduersariis castra munire, uerum, si hostis incumbat, tunc omnes equites et media pars peditum ad propulsandum impetum ordinantur in acie, reliqui post ipsos ductis fossis muniunt castra, et
 5 per praeconem indicatur, quae centuria prima, quae secunda, quae tertia opus omne compleuerit. Post hoc a centurionibus fossa inspicitur ac mensuratur et uindicatur in eos, qui neglegentius fuerint operati. Ad hunc ergo
 10 usum instituendus est tiro, ut, cum necessitas postulauerit, sine perturbatione et celeriter [et caute] possint munire.

XXVI. Nihil magis prodesse constat in pugna, quam ut adsiduo exercitio milites in acie dispositos ordines seruent necubi contra quam expedit aut conglobent agmen aut laxent. Nam et constipati perdunt spatia pu-
 15 gnandi et sibi inuicem inpedimento sunt, et rariores atque interlucentes aditum perrumpendi hostibus praestant. Necessae est autem statim metu uniuersa confundi, si intercisa acie ad dimicantium terga hostis accesserit. Produ-
 20 cendi ergo tirones sunt semper ad campum et secundum matriculae ordinem in aciem dirigendi, ita ut primo simplex extensa sit acies, ne quos sinus, ne quas habeat curuaturas, ut aequali legitimoque spatio miles distet a milite. Tunc praecipendum, ut subito duplicent aciem, ita ut in ipso impetu is, ad quem respondere solent, ordo seruetur.

V. L. CAP. XXV. 5 tentoria εP 6 compleuerint Q compleant cum cod. Vossiano Oud. 9 instituenduf] instruenduf Π 10 celeriter et caute π possit π

CAP. XXVI. Inscriptio abest a P₁ sed et in hoc codice et in ε caput per haec uerba ad inscriptionem pertinentia incipit: Vt (Aut α) in acie ordines et interualla custodiant. 14 lassent Π et constip. — et rariores ε et constip. — ita rar. δ ut constip. — ita rar. P uulg. Π(?) perdent G₁ 16 praestant] dabunt δP 18 in acie δP 20 simplex et extenta Π 24 if ad π esse ad α [if] ad Q

L. S. CAP. XXV. 7 ac] hac M 6 compleuerit Π 8 neglegentiuf] -centiaf Aμ 9 postolauerit M

CAP. XXVI. 12 assiduo Π 14 spatia] spacia α 20 simplex M 22 a militae M

Tertio praecipendum, ut quadratam aciem repente constituent, quo facto in trigonum, quem cuneum uocant, acies ipsa mutanda est. Quae ordinatio plurimum prodesset consuevit in bello. Iubetur etiam, ut instruant orbem, quo genere, cum uis hostium interruperit aciem, 5 resisti ab exercitatis militibus consuevit, ne omnis multitudo fundatur in fugam et graue discrimen immineat. Haec si iuniores adsidua meditatione perceperint, facilius in ipsa dimicatione seruabunt. XXVII. Praeterea et uetus consuetudo permansit et diui Augusti atque Hadriani constitutionibus praecauetur, ut ter in mense tam equites 10 quam pedites educantur ambulatum; hoc enim uerbo hoc exercitii genus nominant. Decem milia passuum armati instructique omnibus telis pedites militari gradu ire ac redire iubebantur in castra, ita ut aliquam itineris partem 15 cursu alacriore conficerent. Equites quoque diuisi per turmas armatique similiter tantum itineris peragebant, ita ut ad equestrem meditationem interdum sequantur, interdum cedant, et recursu quodam impetus reparent. Non solum autem in campis, sed etiam in cliuosis et ar- 20 duis locis et descendere et ascendere utraque acies cogebatur, ut nulla res, uel casu prorsus, pugnantibus posset

V. L. 1 ut quadrata (quadrata $\equiv$ G) acies constituatur G δ
 3 mutanda] disponenda Q 6 omf (i. e. omnes) α' Q
 7 fundatur QPII fundantur α' fugetur G (in quo ab altera
*manu superscriptum est: † fundatur) δ 9 obseruabunt Q
 CAP. XXVII. 11 in mense educantur t. e. q. p. [e.] a. II
 13 ambulatum G 15 et aliquam P 16 alacriori δ
 18 [ad] equestr. P 19 impetus] in proeliis Q Steweichius
 reparent] se reparent Q repedarent Steweichius Schwebelius
 temperent Giss. Oudendorpius se parent et antea recurfu, quodam
 impetus Scriuerius 22 casu μ II casus ita, ut $\dagger$ alterum
 a 2 in loco correcto positum sit A casus G δ P Cum uoculae uel
 nostro loco ea significatio tribuenda sit, quam alibi nusquam apud
 Vegetium habet, uide ne uel casu sit tollendum.*

S. L. 1 quadratam aciem] qu. acie M 2 triconum A
 3 ipsa mutanda est] ipsam utanda est A 8 adsidua] assidua
 AII 9 perciperint μ CAP. XXVII. 10 Adriani O
 11 ter] iter ϵ P 12 educantur] educatur A 13 decim A
 15 aliquam] ad equam II 16 recurfu] recursum M.
 19 impedus M 22 possit] possit $\epsilon\pi'$

accidere, quam non ante boni milites adsidua exercitatione didicissent.

XXVIII. Haec fidei ac deuotionis intuitu, imperator inuicte, de uniuersis auctoribus, qui rei militaris disciplinam litteris mandauerunt, in hunc libellum enucleata congressi, ut in dilectu atque exercitatione tironum, si quis diligens uelit existere, ad antiquae uirtutis imitationem facile corroborare possit exercitum. Neque enim degenerauit in hominibus Martius calor nec effetae sunt terrae, quae Lacedaemonios, quae Athenienses, quae Marsos, quae Samnites, quae Pelignos, quae ipsos progenuere Romanos. Nonne Epiri armis plurimum aliquando ualuerunt? Nonne Macedones ac Thessali superatis Persis usque ad Indiam bellando penetrarunt? Dacos autem et Moesos et Thracas in tantum bellicosos semper fuisse manifestum est, ut ipsum Martem fabulae apud eos natum esse confirmet. Longum est, si uniuersarum prouinciarum uires enumerare contendam, cum omnes in Romani imperii ditione consistant. Sed longae securitas pacis homines partim ad delectationem otii, partim ad ciuilia transduxit officia. Ita cura exercitii militaris primo neglegentius agi, postea

V. L. 1 accedere εδ quem Π

CAP. XXVIII. 6 dilectu (corr. in dil. P) δP 8 degenerauit] degenerabit Π denegatur δ 9 hominibus] omnibus μ effete P effete ΠV effecte α' defecte Q infectae G infectae uel defectae D 12 epiri επ' epiri corr. in epirote P De terrae nomine (cf. IV, 31) hic non cogitandum censeo. Num fuit epirii (cf. Schuchardt Voc. de Vulg. II p. 505), quamquam haec forma alibi non occurrit. An fuit epir = epirote? 13 thessali QD thessalii Π thessali V tessali αP 14 moesof] mesof V mysof Π ac] et π

thracas Π tracas V tracos D thracef QP thracef Bernensis thracef A' threcef M 17 longae Αμ longa Π longē^{ua} G longēua δP 21 [primo] Π

S. L. CAP. XXVIII. 3 Haec] Nec M 6 dilectu] -o Π 7 uelit] uellit A inimitationem] μ 8 corroborare Π 9 marciuf A 11 proienuere (proienuere Schlie) Π 17 prouintiarum α' 20 dilectationem α' delectatione Π

dissimulari, ad postremum olim in obliuionem perducta cognoscitur, nec aliquis hoc superiore aetate accidisse miretur, cum post primum Punicum bellum uiginti et quod excurrit annorum pax ita Romanos illos ubique uictores otio et armorum desuetudine eneruauerit, ut secundo Punico bello Hannibali pares esse non possent. Tot itaque consulibus, tot ducibus, tot exercitibus amissis, tunc demum ad uictoriam peruenerunt, cum usum exercitiumque militare condiscere potuerunt. Semper ergo legendi et exercendi sunt iuniores. Vilius enim constat erudire armis suos quam alienos mercede conducere.

V. L. 1 ad postremum] ac postremum *P* ac postremo δ
 3 uiginti et quod] quod biginti et tres *II* 4 [illof] δ 6 an-
 nibali α' 7 [tot ducibus] *II* 8 tum δ 10 uiliuf] utili-
 bus *Q* utiliuf *P*

Fl. (Flauii *G*) Vegati (Vegeti μ) Renati Vir (Viri *G\mu*)
 Inlusf (IVL *Q*) epitoma (-th- *Q*) De Dilectu ([d. d.] μ) Atque
 (Antiqua *Q*) Exercitatione (Exercitione *Q*) Tyronum (Tir. *G*)
 Digesta p Titulof Lib. I (primuf μ) Expl. Incipit Liber Se-
 cunduf (II *G*) ε et (flauii Vegetii; Ill.; [tyronum]) *D* Flauii
 Vigetii Renati Viri Illustrif Epithoma Antiqua Exercitatione
 Atque De Delectif Tyronum Digesta Per Titulof. Liber Pri-
 mus explicit. Incipiunt Capitula Libri Secundi *P* — Flauii

Vegatii Renati Viri Illustrif Epitoma Primi Libri Explicit. In-
 cipit Liber Secunduf Feliciter. Incipiunt Capitula Libri
 Secundi *V*. Explicit Liber Primuf. Incipit Liber Secunduf.
 Item Capitula Libri Secundi *II*

S. L. 1 obliuionem *II* -2 accedisse *A* 3 bello] -i *II*
 6 possent] -int ε 8 usum] suum *II* 10 constat] constant *II*

L I B E R II.

[Incipiunt capitula libri secundi:

- I. In quot genera diuidatur res militaris.
- II. Quid inter legiones et auxilia intersit.
- III. Quae causa exhauriri fecerit legiones.
- 5 IIII. Quotenas legiones antiqui ad bellum duxerint.
- V. Quemadmodum legio constituatur.
- VI. Quot cohortes in una sint legione, item quot milites in una cohorte sint.
- VII. Nomina et gradus principiorum legionis.
- VIII. Nomina eorum, qui antiquos ordines ducebant.
- 10 VIII. De officio praefecti legionis.
- X. De officio praefecti castrorum.
- XI. De officio praefecti fabrorum.

Flauii Vegeti (Vegeti $G\mu$ Veg. D) Renati Vir (Viri Q) Inlust. (Iul. Q) Comitif Epitoma (Epithoma Q) Institutorum (Institorum G) Rei Militarif De Commentariif (Comentariif μ) Traiani Et Adriani Nec non Etiam Frontini Aug (Augustini G_1 Augusti VII G_2 Augustorum D) Aug Traiani Et Adriani n. n. e. Frontini μ) Incipit Capitulatio. Liber Secundus (Incipit Cpfato Lib Sdi G ; Incipit Capitl Lib Seedi Q ; [I. c. L. S.] MD) ϵD Absunt haec omnia a $IIVP$; ceterum uide quae ad finem praecedentis libri adnotauimus.

1 quod α in quo genere $P\delta$ 3 Qui M exhauriri $\epsilon\delta$
4 Quotaf Π quotenas Q ita, ut en in l. er. a. m. 2. script.
sit. P 4 duxerunt $\epsilon\delta P$ 6 cohortef Q quod α
[item — coh.] om. ϵ et quot milites in una cohorte sint *partim*
in contextu partim in margine suo, ut uidetur, arbitrio adscripsit P
9 dixerunt Π duxerunt δP 11 prefatio corr. in prefectio M

- XII. De officio tribuni militum.
 XIII. De centuriis atque vexillis peditum.
 XIII. De turmis equitum legionariorum.
 XV. Quemadmodum legionum acies instruantur.
 XVI. Quemadmodum triarii uel centuriones armentur. 5
 XVII. Commissa pugna grauem armaturam stare pro muro.
 XVIII. Nomina militum et gradus in scutis eorum auersis
 scribenda.
 XIX. Praeter corporis robur notarum uel computandi artem
 in tironibus eligendam. 10
 XX. Donatiui partem dimidiam debent apud signa milites
 sequestrare seruandam.
 XXI. In legione ita fieri promotiones, ut per omnes cohortes
 transeant qui promouentur.
 XXII. Quid inter tubicines et cornicines et classicum intersit. 15
 XXIII. De exercitatione militum.
 XXIII. Exempla adhortationum exercitii militaris de aliis ar-
 tibus tracta.
 XXV. Enumeratio ferramentorum uel machinarum legionis.]

1 peditum *hoc loco omittunt* ε 3 XIII om. ε 7 auersis Aπ
 aduersis μ aduersis G 9 Pret corr. ex propter Q robor Q
 computandi] computandi Q commutandi M 10 elegendam ε
 11 aput A 12 seruandum α seruandum ipfis PG₂ seruandam
 ipfis Π 13 cohortes Q 17 adortationum μ adhort. et
 exercitii (uel exercitu) P 19 enumeratis Π perferramen-
 torum A' machinorum α. *Denuo titulos a XXII—XXV ad-*
dunt AG, ille hoc loco ferramentorum et machinarum, hic ferram.
et machinorum praebentes. Item M, sed compluribus uerbis de-
prauatis 19 addunt Expt capitula AD explicit capitula G Ex-
 pliciunt capitula V

Sequenti prologo ΠD praemittunt 'Incipit praefatio libri se-
cundi' subiungitque D 'ad Theodosium Caesarem Augustum Im-
peratorem' In ceteris nil id genus apparet.

Instituta maiorum partis armatae plenissime clementiam uestram peritissimeque retinere continuis declaratur uictoriis ac triumphis, siquidem indubitata approbatio artis sit rerum semper effectus. Verum tranquillitas tua, imperator inuicte, altiori consilio, quam mens poterat terrena concipere, ex libris antiqua desiderat, cum ipsam antiquitatem factis recentibus antecedit. Igitur cum hac litteris breuiter comprehendere maiestati uestrae non tam discenda quam recognoscenda praeciperer, certauit saepius deuotio cum pudore. Quid enim audacius, quam domino ac principi generis humani, domitori omnium gentium barbararum, aliquid de usu ac disciplina insinuare bellorum? nisi forte iussisset fieri quod ipse gessisset; et rursus tanti imperatoris non oboedire mandatis plenum sacrilegii uidebatur atque periculi. Miro itaque more in parendo audax factus sum, dum metuo uideri audacior, si negassem. Ad quam temeritatem praecedens me indul-

V. L. 1 [maiorum partis] *P* 5 altiore *P* potest *II*
 6 [terrena] *P* 7 antiquorum λ 8 [re]cognoscenda *II*
 11 domitori *II* domitorio *A'* dominatori $\mu\delta P$ 12 barbarorum ε
 13 nisi forte (fore *A'*) iussisset fieri quod ipse gessisset αD
 nisi forte quod ipse iussisset fieri quod ipse gessisset *IIV*
 quod non (in *Q*) iussisset fieri nisi forte quod ipse gessisset λP
 13 et rursus *A* et rursus $G\mu D$ rursus *IIVP* 14 mandatis] preceptis *IIV*
 15 more εII modo δP timore *Modius*
 16 si negassem $\alpha\pi'$ si neglexissem (necl. *L*) λP 17 indulgentia uestra perhennitatis *II*

L. S. 3 triumphis *A'* 8 compreh. *II* 10 deuotio *A*
 audatius *M* audatior *M* 11 ac] hac *II* 15 miro] miror *II*
 in parendo] imparendo *II*

gentiae uestrae perennitas animauit. Nam libellum de dilectu atque exercitatione tironum dudum tamquam famulus obtuli; non tamen culpatus abscessi. Nec formido iussus adgredi opus, quod spontaneum cessit inpune.

I. Res igitur militaris, sicut Latinorum egregius auctor carminis sui testatur exordio, armis constat et uiris. Haec in tres diuiditur partes, equites, pedites, classem. Equitum alares dicuntur ab eo, quod ad similitudinem alarum ab utraque parte protegunt acies; quae nunc uexillationes uocantur a uelo, quia uelis, hoc est, flammulis utuntur. Est et aliud genus equitum, qui legionarii uocantur, propterea quod conexi sunt legioni; ad quorum exemplum ocreati sunt equites instituti. Classis item duo genera sunt, unum liburnarum, aliud lusoriarum. Equitibus campi, classibus maria uel flumina, pedibus colles 15 urbes plana et abrupta seruantur. Ex quo intellegitur magis reipublicae necessarios pedites, qui possunt ubique prodesse; et maior numerus militum [sumptu] expensa minore nutritur. Exercitus ex re ipsa atque opere exercitii

V. L. 2 exercitatione] exercitio *IV* exercitione *Q*
3 formido iussus α formidulussus L_1 formidolussus L , formidolofus *corr.* in formidolofus Q formidolofus P formido iussu Π formido iussu δ 4 quod] cū π cessit Π gessit $A\mu\delta$ gessit P gessi G

CAP. I. 6 uiris *IV* uiribus εDP 7 classem π' classes (classes: A) $A'P$ classis μ 8 alares dicuntur *conteci ex* alares dicuntur $A\mu$ alares dicuntur G_1 alae (ale Π) dicuntur π alii alares dicuntur *Modius* 9 protegunt Π protegant εDP 10 abelo *corr.* in auelo L ab eo GP 12 connexti G 13 sint λ classis ΠD classis α' classium (classis Q_1) λ classis V classis G_1 14 alium α 16 urbes] rupes *Kortianus* 2 plana] plena Π 18 maiorum ε [militum] *St.* peditum *uulg.* sumptu expensa (expensa M) α' sumptu expensa G sumptu expensa δ sumptu expensa λ sumptu et Π *uulg.* sumptu ut interpretamentum unci inclusi 19 ex re ipsa] ex re in ipsa Π

S. L. 3 obtuli] optuli $M\Pi$ 4 impune Π
CAP. I. 10 uexillationes] exillationes Π 11 alii A_1
16 abrupta A_1

VEGETIUS.

3

nomen accepit, ut ei numquam liceret obliuisci quod uocabatur. Verum ipsi pedites in duas dinisi sunt partes, hoc est in auxilia et legiones. Sed auxilia a sociis uel foederatis gentibus mittebantur; Romana autem uirtus praecipue in legionum ordinatione praepollet. Legio autem ab eligendo appellata est, quod uocabulum eorum desiderat fidem atque diligentiam, qui milites probant. In auxiliis minor, in legionibus longe amplior consueuit militum numerus adscribi. II. Denique Macedones Graeci Dardani phalangas habuerunt, ut in una phalange armatorum VIII milia censerentur. Galli atque Celtiberi pluresque barbarae nationes cateruis utebantur in proelio, in quibus erant sena milia armatorum. Romani legiones habent, in quibus singulis sena milia, interdum amplius, militare consuerunt. Quid autem inter legiones et auxilia interesse uideatur, expediam. Auxiliares cum ducuntur ad proelium, [ex diuersis locis] ex diuersis numeris uenientes, nec disciplina inter se nec notitia nec affectione consentiunt. Alia instituta, alios inter eos est usus armorum. Necessae est autem tardius ad uictoriam peruenire qui discrepant antequam dimicent. Denique cum in expeditionibus plurimum prosit omnes milites unius prae-

V. L. 1 liceat $G\delta$ 3 [in auxilia et legiones. Sed] ε
uel] et δ 4 [uirtus] Π

CAP. II. 9 macedones $E\pi G_2$ macedones G_1 actiones $A\mu$
10 phalangas E phalanges Π falanges $\alpha\delta P$ fallanges μ
ut — censerentur E [ut] — censebantur Π et — consue-
runt δP phalange Π falange εDP phalanga E falanga V
12 barbarae $E\pi$ barbaricae ε proelio] proelia A . [ex
diu. l.] ex diuersis numeris μ ex diuersis locis ex diu. numeris
 A' ex diu. locis et diu. num. π 18 discipline — notitiae —
affectioni λ inter [se] Π 19 consentiunt] consistunt VP
alia] talia α inter talia λ

S. L. federatis Π 6 eligendo ε appellata] appellanda ε
CAP. II. 11 galli] gallii α 11 plures] plures A_1 12 ca-
terbis A_1 proelio E 16 expediam] expedit M 17 pre-
lium Π 18 disciplina] disciplinam α (notitiam — affe-
ctionem G) 21 demicent A_1 22 praecepti s.] praeceptis
f. Π

cepti significatione conuerti, non possunt aequaliter iussa complere qui ante pariter non fuerunt. Tamen haec ipsa si sollempnibus diuersisque exercitiis prope cotidie roborentur, non mediocriter iuuant. Nam legionibus semper auxilia tamquam leuis armatura in acie iungebantur, ut ⁵ in his proeliandi magis adminiculum esset quam principale subsidium. Legio autem propriis cohortibus plena cum grauem armaturam, hoc est principes hastatos triarios antesignanos, item leuem armaturam, hoc est ferentarios sagittarios funditores ballistarios, cum proprios et ¹⁰ sibi insitos equites legionarios isdem matriculis teneat, cum uno animo parique consensu castra munit, aciem instruat, proelium gerat; ex omni parte perfecta, nullo extrinsecus indigens adiumento, quantamlibet hostium multitudinem superare consueuit. Documentum est ma- ¹⁵ gnitudo Romana, quae semper cum legionibus dimicans tantum hostium uicit, quantum uel ipsa uoluit uel rerum natura permisit. III. Legionum nomen in exercitu permanet hodieque, sed per negligentiam superiorum temporum robur infractum est, cum uirtutis praemia occu- ²⁰ paret ambitio et per gratiam promouerentur milites, qui promoueri consueuerant per laborem. Deinde contubernaliibus completis stipendiis per testimoniales ex more dimissis non sunt alii substituti. Praeterea necesse est morbo aliquantos debilitari atque dimitti, aliquantos ²⁵

V. L. 2 fuerunt] fuerint II fecerunt Lange 3 sollempnibus II sollempnibus MGP sollempnibus AL sollempnibus D solam omnibus V 8 [principes — hoc est] εP 9 ferentarios] anteferentarios π' 10 ballistarios μπ 12 acies II 14 adium.] amminiculo (cum glossa superscripta solacio) II 14 quantamlibet] quantumlibet A' V correxit ita Q 15 documentum] documento II documenti P CAP. III. 20 cum] P nam cum επ' occupasset rasura corr. in occuparet A 22 deinde] denique μ 25 aliquantos] morbo π

S. L. 1 iussa] in sua II 2 complere II 3 cottidie α' 4 iuuant II 6 proeleandi A, 6 amminiculum II 8 grauem] graue II 10 funditores ε 11 isdem] hisdem A' P (idem V) teneat] teneant GII 16 demicans] A, CAP. III. 19 negligentiam A 23 completis II 24 substituti α 25 dimitti] dimittit (dem. A) α' (demitti corr. in dimitti G)

in illis erat exercitatio, tanta fiducia, ut cuius bello duae legiones crederentur posse sufficere. Quapropter ordinationem legionis antiquae secundum normam militaris iuris exponam. Quae descriptio si obscurior aut inpolitior uidebitur, non mihi sed difficultati ipsius rei conuenit 5 inputari. Adtento itaque animo saepius relegenda sunt, ut memoria intellegentiaque ualeant comprehendi. Necessesse est enim inuictam esse rempublicam, cuius imperator militari arte percepta, quantos uoluerit, faciat exercitus bellicosos. 10

V. Diligenter igitur lectis iunioribus animis corporibusque praestantibus, additis etiam exercitiis cotidianis, quattuor uel eo amplius mensuum iussu auspiciisque inuictissimi principis legio formatur. Nam uicturis in cute punctis milites scripti, cum matriculis inseruntur, iurare 15 solent; et ideo militiae sacramenta dicuntur. Iurant autem per deum et Christum et sanctum Spiritum et per maiestatem imperatoris, quae secundum deum generi humano diligenda est et colenda. Nam imperator cum Augusti nomen accepit, tamquam praesenti et corporali Deo 20 fidelis est praestanda deuotio, impendendus peruigil famulatus. Deo enim uel priuatus uel militans seruit, cum fideliter eum diligit qui Deo regnat auctore. Iurant autem milites

V. L. CAP. IIII. 1 cuiuis] cui *G*, λ cui cui *St*. 2 legiones fierent (*ex* fierint *corr.* *Q*) cred. λ 9 facit δ

CAP. V. 13 uel eo] u. et *A* mensuum (*mensuum* *L* mensuū *P*) ϵ *III* mensum *V* mensium *D* 14 [Nam] *II* uicturif] picturif π 15 milite scripto cū (milite^r scriptorū *L* (*sed or in l. correcto*) matriculif (matruculif *Q*) inserti i. s. λ 17 deum] dn̄m *V* Christum etc.] per Xpm et per sc̄m sp̄m *P* p. xpm et p. sp̄m sc̄m δ 18 imperator *O* imperatori *uulgo* 20 accipit λ *P* 21 est praestanda (-di *G*) α' et praestanda *II* est et (et *V*) pr. δ *P* est ei pr. *Oudendorpius* et impend. (imp. δ) δ *P*

S. L. CAP. IIII. 1 fiducia *Al* 3 legionif] legiones *M* 4 descriptio ϵ obscurior aut] obscuriora. Ut *A* (*Q*₁) inpolitior α' inpolitior *II* 6 inputari *II* attento *II* 8 compreh. *II*

CAP. V. 12 cottidianif α' 19 augusti $\equiv$ *A* 21 impendendus *II* peruigili famulatus *Au*

omnia se strenue facturos, quae praeceperit imperator, numquam deserturos militiam nec mortem recusaturos pro Romana republica.

VI. Sciendum autem est in una legione decem co-
 5 hortas esse debere. Sed prima cohors reliquas et numero
 militum et dignitate praecedit. Nam genere atque insti-
 tutione litterarum uiros electissimos quaerit. Haec enim
 suscipit aquilam, quod praecipuum signum in Romano est
 semper exercitu et totius legionis insigne; haec imagines
 10 imperatorum, hoc est diuina et praesentia signa, uenerat-
 ur; habet pedites mille centum quinque, equites loricated
 CXXXII, et appellatur cohors miliaria; haec caput est
 legionis, ab hac, cum pugnandum est, prima acies incipit
 ordinari. Secunda cohors habet pedites DLV, equites LXVI,
 15 et appellatur cohors quingentaria. Tertia cohors similiter
 habet pedites DLV, equites LXVI; sed in hac cohorte ter-
 tia ualidiores probari moris est, quia in media acie con-
 sistit. Cohors quarta habet pedites DLV equites LXVI.
 Cohors quinta habet pedites DLV, equites LXVI; sed et
 20 quinta cohors strenuos desiderat milites, quia, sicut prima
 in dextro, ita quinta in sinistro ponitur cornu. Hae quin-
 que cohortes in prima acie ordinantur. Sexta cohors
 habet pedites DLV, equites LXVI; in ipsa quoque enucleati
 adscribendi sunt iuniores, quia in secunda acie post aquil-

V. L. 1 [e] II 2 nec] uel μ

CAP. VI. 1 In ϵP caput per hoc comma, quod ad inscrip-
 tionem pertinet, incipit 'Item quot milites in una cohorte sint'.
 est autem P sequentes numeros litteris exprimit μ $IIVP$
 12 CXXXII] CXXXVI D centum triginta sex V haec pri-
 ma est apud (apud P) legiones λP miliaria ϵ miliaria II mil-
 lenaria E militaria DP militaria V 14 dlvi D 15 [et]
 appell. II 16 [tertia] II 21 hae quinque] haec q. II Nam
 q. λ 23 enucleatim π' 24 quia in] quia λ qui in II

S. L. 1 strenue] strenue A_1 3 pro Romana republica] porro
 manere publicã (-a M) α

CAP. VI. 4 decim A_1 8 suscipit] suscepit α aquil-
 lam] aquila II 17 confitit] confitetur α' 21 cornu. hae]
 cornu A_1 24 ascribendi II

nam et imagines cohors sexta consistit. Cohors VII. habet pedites DLV, equites LXVI. Cohors VIII. habet pedites DLV, equites LXVI; sed et ipsa animosos desiderat uiros, quia in secunda acie consistit in medio. Cohors nona habet pedites DLV, equites LXVI. Cohors X. habet pedites DLV, equites LXVI; et ipsa bonos consuevit accipere bellatores, quia in secunda acie sinistrum possidet cornum. His decem cohortibus legio plena fundatur, quae habet pedites sex milia centum, equites DCCXXX. Minor itaque numerus armatorum in una legione esse non debet; maior autem interdum esse consuevit, si non tantum unam cohortem sed etiam alias miliarias fuerit iussa suscipere.

VII. Antiqua ordinatione legionis exposita, principium militum et, ut proprio uerbo utar, principiorum nomina ac dignitates secundum praesentes matriculas indicabo. Tribunus maior per epistolam sacram imperatoris iudicio destinatur. Minor tribunus peruenit ex labore. Tribunus autem vocatur ex tribu, quia praest militibus, quos ex tribu primus Romulus legit. Ordinarii dicuntur qui in proelio, quia primi sunt, ordines ducunt. Augustales appellantur qui ab Augusto ordinariis iuncti sunt. Flauiales item, tamquam secundi Augustales, a diuo Vespasiano sunt legionibus additi. Aquiliferi qui aquilam

---

V. L. 3 [et] ipsa PII 5 et equites A iterant post nonam cohortem uerba sed et ipsa an. — medio ε (erasit G) 6 accipere] habere G 7 cornu λπ XXX EAQδ triginta MLP XXXX G triginta sex II uiginti sex uulgo. Vegetius ipse uidetur errasse 12 miliaria] militaria V

CAP. VII. 18 ex labore] ut ex labore α fortasse recipiendum 21] quia primi sunt] αV primi quia primi sunt II primos λD uulg. primi sunt et Giss. Korttianus 2 qua primi sunt Oud. [quia primi sunt] Lang 22 quia II

S. L. 2 octaba II 8 decim A₁ 12 unam cohortem] unam cohortem α' (unum cohortem λ)

CAP. VII. 17 epistolam] epistolam A 18 iudicio A' diffinatur A' 21 praelio II 23 uespasiano A₁ 24 aquiliferi] aquilifero α'

portant. Imaginarii qui imperatoris imagines ferunt. Optiones ab adoptando appellati, quod antecedentibus aegritudine praepeditis hi tamquam adoptati eorum atque uicarii solent uniuersa curare. Signiferi qui signa portant, quos nunc draconarios uocant. Tesserarii qui tesseram per contubernia militum nuntiant; tessera autem dicitur praeceptum ducis, quo uel ad aliquod opus uel ad bellum mouetur exercitus. Campigeni, hoc est antesignani, ideo sic nominati, quia eorum opera atque uirtute exercitii genus crescit in campo. Metatores qui praecedentes locum eligunt castris. Beneficiarii ab eo appellati, quod promouentur beneficio tribunorum. Librarii ab eo, quod in libros referunt rationes ad milites pertinentes. Tubicines cornicines et bucinatores qui tuba uel aere curuo uel bucina committere proelium solent. Armaturae duplares qui binas consecuntur annonas, simplices qui singulas. Mensores qui in castris ad podismum demittuntur loca, in quibus tentoria milites figant, uel hospitia in ciuitatibus praestant. Torquati duplares, torquati sesquiplares; torques aureus solidus uirtutis praemium

V. L. 1 imaginarii ε imaginiferi Π imaginarii uel imaginiferi δP *Oud.* 2 ab optando δP quod] qui G_1 [antec. — praeped.] λ 3 adoptati cum eorum uicario λ ad. ceu eor. uicarii *Scru.* 4 procurare $\delta \lambda$ 5 tesseram] tessera α' tessera *Kortianus* 2 *Otto* tessera *Giss.* 8 campigenii π' 9 antesignani Π ante signa α' ante signum $G_1 P_1$ ante signa λG_2 antesignarii δ uirtute exercitii genus *AIID* u. ex. geniuf V uirtutes exercitui geniuf M uirtute exercitui *I* geniuf G *Oud.* uirtutes exercitus geniuf λP uirtute exercitui uigenf uif *Sch.* 10 in campo met. α [I.] c. m. λ mercatores Π 11 [castris] Π appellantur Π 13 libris δP referunt *Lang* referant O 14 aere curuo π aere cornuo μ aereo cornu G *Oud.* 16 qui binas — qui singulas Π quia b. — quia sing. (singulis δ) $\varepsilon \delta P$ mensuris δ (puncto post sing. sublato) 18 metuntur Π figunt Π 20 sesquiplares *Scruerius* simplicares O torq.] quibus torques P solidus] solidae λ solius Π

S. L. 3 praepeditis] praeperitis α' 4 hii A_1 6 contubernia] contuberniam Π tessera] tesser μ 15 committere] committere M 17 mensores] menses μ 18 hospicia M 20 torquati Π (V)

fuit, quem qui meruisset praeter laudem interdum duplas consequeretur annonas; duplares duas, sesquiplares unam semis consequerentur annonam. Candidati duplares, candidati simplices. Hi sunt milites principales, qui privilegii muniantur. Reliqui munifices appellantur, quia 5 munera facere coguntur.

VIII. Vetus tamen consuetudo tenuit, ut ex primo principe legionis promoveretur centurio primi pili, qui non solum aquilae praeerat, uerum etiam quattuor centurias, hoc est CCCC milites, in prima acie gubernabat. Hic 10 tamquam caput totius legionis merita consequeretur et commoda. Item primus hastatus duas centurias, id est CC homines, ducebat in acie secunda, quem nunc ducenarium uocant. Princeps autem secundae cohortis centuriam semis, hoc est CL homines, gubernabat. Ad quem 15 in legione prope omnia, quae ordinanda sunt, pertinent. Item secundus hastatus centuriam semis, id est CL homines, regebat. Triarius prior centum homines gubernabat. Sic decem centuriae cohortis primae a quinque ordinariis regebantur. Quibus magnae utilitates et magnus honor 20 est a ueteribus constitutus, ut ceteri milites ex tota legione omni labore ac deuotione contenderent ad tanta praemia

V. L. 1 propter laudem λ ppef l. P duplas] duplares λ
2 duplares sinquiplares (siquipl. G) duplares duas senqui-
plares ε duplares sex (ex P) qui plures duas sesqui δP duplares
duas sesquiplares Oudendorpius 5 quia propter munera (nu-
mera Q) facere miliciam (milit. P) c. λP

CAP. VIII. 7 tamen] autem λ 14 princeps autem se-
cundus II princeps autem V princeps autem εDP 15 centuriam
et semis II primum hastatum et principem locos mutasse censet
Lange (hist. mut. rei mil. p. 88) 17 centuriam et semis II
13 [hom. regebat triarius prior cent.] ε prob. Salmas. d. r. m. c. 6
18 prior] posterior Lange 19 centuriis ε [primae coh. a
quinque ord.] ε 20 utilitatis εδ utilitatis corr. in utilitates
P 21 [est] II ceteri] centum δ

S. L. 1 duplas] duplas II 2 unam] unum α 3 consequerentur
consequeretur Au candedati A' candedati A' 4 hii A
CAP. VIII. 10 gubernauit II 12 hastatus] hastatus α'
astatus corr. in astatus G centurias M 19 decem A₁
22 contenderent] contenderet A

peruenire. Erant etiam centuriones, qui singulas centurias curabant; qui nunc centenarii nominantur. Erant decani, denis militibus praepositi, qui nunc caput contubernii uocantur. Secunda cohors habebat centuriones
 5 quinque; similiter tertia quarta usque ad decimam cohortem. In tota autem legione erant centuriones quinquaginta quinque. VIII. Sed legati imperatoris ex consulibus ad exercitus mittebantur, quibus legiones et auxilia uniuersa obtemperabant in ordinatione pacis uel necessitate
 10 bellorum, in quorum locum nunc illustres uiros constat magistros militum substitutos, a quibus non tantum binae legiones sed etiam plures numeri gubernantur. Proprius autem iudex erat praefectus legionis, habens comitiuae primi ordinis dignitatem, qui absente legato tamquam uicarius ipsius potestatem maximam retinebat. Tribuni uel
 15 centuriones ceterique milites eius praecepta seruabant. Vigiliarum siue profectionis tessera ab eodem petebatur. Si miles crimen aliquod admisisset, auctoritate praefecti legionis a tribuno deputabatur ad poenam. Arma omnium
 20 militum, item equi vestes annona ad curam ipsius pertinebat. Disciplinae seueritas, exercitatio non solum peditum sed etiam equitum legionariorum praecepto eius cotidie curabatur. Ipse autem iustus diligens sobrius legionem sibi creditam adsiduis operibus ad omnem deuotionem, ad omnem formabat industriam, sciens ad prae-

---

V. L. 2 nunc et centenarii Π 6 in totam a. legionem A
 CAP. VIII. 10 [nunc] μ illustrif V 19 arma autem
 omn. P 20 uestif Π pertinebant $\lambda\delta P$ 21 disciplinae]
 d. iuf (uif D) et feuerital δP uulgo feueritalif λ exercitatio
 ΠVP exercitio $\alpha' QD$ exercitio *corr.* in exercitia L exercitia
 G 23 curabantur ΠL iustuf Π custuf MQ_1 custof $A' L$ iustum
 δP 24 ad omnem deuotionem adformabat industriam ε

S. L. CAP. VIII. 8 exercitof α 10 illustref Π 11 substitutof M 12 numeri] muneri Π 14 legato] legatio A
 16 centurionef] centurines M milites eius] militeres A_1
 (militares A_2) 18 admiffet] ammisset Π auctoritate]
 auctoritatem $A\mu$ 22 praecepto] praeceptof α' 23 cotidie $A\mu$ 24 affiduis Π

fecti laudem subiectionum redundare uirtutem. X. Erat etiam castrorum praefectus, licet inferior dignitate, occupatus tamen non mediocribus causis, ad quem castrorum positio, ualli et fossae aestimatio pertinebat. Tabernacula uel casae militum cum impedimentis omnibus nutu ipsius⁵ curabantur. Praeterea aegri contubernales et medici, a quibus curabantur, expensae etiam, ad eius industriam pertinebant. Vehicula sagmarum necnon etiam ferramenta, quibus materies secatur uel caeditur, quibusque aperiuntur fossae, contextitur uallum † aquaeductus; item ligna¹⁰ uel stramina arietes onagri ballistae ceteraque genera tormentorum ne deessent aliquando, procurabat. Is post longam probatamque militiam peritissimus omnium legebatur, ut recte doceret alios quod ipse cum laude fecisset. XI. Habet praeterea legio fabros tignarios, structores¹⁵ carpentarios ferrarios, pictores reliquosque artifices ad hibernorum aedificia fabricanda, ad machinas turres ligneas ceteraque, quibus uel expugnantur aduersariorum ciuitates uel defenduntur propriae, praeparatos, qui arma uehicula ceteraque genera tormentorum uel noua face-²⁰

V. L. 1 red.] secundare *G*, CAP. X. 6 [Praeterea — curabantur] *II* 8 sagmarum λ 9 secatur] secatur *II* fer-
ratur *Stewechius* ceduntur *II* sed un in l. er.; subest i
10 contextitur uallum aquae ductus *A* contextitur u. aequae ductus
M contextitur (*corr. in* contextitur) u. aequae ductus *G* con-
textitur (contes. situs *L*) u. aquae ductus λ contextitur uall.
aquae ductus π c. u. et aquaeductus *Korttianus* 2 aquaeductus,
contextitur u. *Oud.* contextitur uallum aqua educitur *Ianus Gui-*
lielmus contextitur uallum atque aquae ductus *fortasse legendum.*
CAP. XI. 15 lignarios π 16 pictores *II* pictores *Korttius*
17 aedificia fab.] edificationem fabricandam *II* machinas
et turres *II* 20 ueh.] qui uehicula δP

S. L. 1 redundare] retundare *A* CAP. X. 4 ualli] belli μ
5 casae] caesae α' (*Q*) imped. *II* nutu] notu *A* 8 ue-
hicula sagmarum] uehiculae sagmarum *M* uehiculae sagmarum *A*
11 stramina] istramina *A* 12 is] his α CAP. XI. 15 stru-
ctores] istructores *A* 16 pictores] pictoris *M* artifices *A*
17 aedificia] aedificia *A* 19 praeparatos] praeparatus *II*
20 faceret *A*

rent uel quassata repararent. Habebant etiam fabricas scutarias loricarias arcuarias, in quibus sagittae missibilia cassides omniaque armorum genera formabantur. Haec enim erat cura praecipua, ut quicquid exercitui necessarium uidebatur numquam deesset in castris, usque eo, ut etiam cunicularios haberent, qui ad morem Bessorum ducto sub terris cuniculo murisque intra fundamenta perfossis inprouisi emergerent ad urbes hostium capiendas. Horum iudex proprius erat praefectus fabrum. XII. Decem cohortes habere diximus legionem. Sed prima erat miliaria, in qua censu genere litteris forma uirtute pollentes milites mittebantur. Huic tribunus praeerat armorum scientia, uirtute corporis, morum honestate praecipuus. Reliquae cohortes, prout principi placuisset, a tribunis uel a praepositis regebantur. Tanta autem seruabatur exercendi milites cura, ut non solum tribuni uel praepositi contubernales sibi creditos sub oculis suis iuberent cotidie meditari, sed etiam ipsi armorum arte perfecti ceteros ad imitationem proprio cohortarentur exemplo. Tribuni autem sollicitudo, tribuni laudatur industria, cum miles ueste nitidus, armis bene munitus ac fulgens, exercitii usu et disciplina eruditus incedit.

XIII. Primum signum totius legionis est aquila, quam

V. L. 1 quassa Π 4 necessariū ita, ut iū in l. er. appareat M 9 praef. fabrum α [praef. fabrum] Π praef. fabrorum $G_2 \lambda \delta P$ CAP. XII. 10 diximus habere legionem Π 11 pol-
 lentef] pollicentef μ 12 armorum] armatorum A' 15 seruabatur A' 16 exercendi militef c. $A \Pi$ e. militif c. M exercen-
 dif militibuf c. δP militif c. exercendi G ppositi Π 19 hortarentur π 20 tribuni a. foll. tribuni laudatur industria α tr. a
 foll. tribuni laudabatur i. δ tr. a. foll. [tr.] laudatur industria Π
 tr. a. foll. per hanc laudatur industria λP (sed per hanc i. er. a
 P_2) 22 iuffu ε incedit V incedent D

S. L. 2 loricariaf] lucariaf α 7 ducto] ductu Π
 murif] muros A' 8 inprouisi] inprobi (inprobi G) si α im-
 prou. Π CAP. XII. 18 cottidie $A \mu$ 19 cohorterentur A_1
 22 incedit] incaedit A incidit M
 CAP. XIII. 23 legionif est] legionarem A_1 aquila]
 aquilam α'

aquilifer portat. Dracones etiam per singulas cohortes a draconariis feruntur ad proelium. Sed antiqui, quia sciebant in acie commisso bello celeriter ordines aciesque turbari atque confundi, ne hoc posset accidere, cohortes in centurias diuiserunt et singulis centuriis singula uexilla constituerunt, ita ut, ex qua cohorte uel quota esset centuria, in illo uexillo litteris esset adscriptum, quod intuentes uel legentes milites in quantouis tumultu a contubernalibus suis aberrare non possent. Centuriones insuper, qui nunc centenarii uocantur, [nimium bellicosos] loricatoros transuersis cassidum cristis, ut facilius noscerentur, singulas iusserunt gubernare centurias, quatenus nullus error existeret, cum centeni milites sequerentur non solum uexillum suum sed etiam centurionem, qui signum habebat in galea. Rursus ipsae centuriae in contubernia diuisae sunt, ut decem militibus sub uno papillione degentibus unus quasi praeesset decanus, qui caput contubernii nominatur. Contubernium autem manipulus uocabatur ab eo, quod coniunctis manibus pariter dimicabant.

V. L. CAP. XIII. 2 [quia] II 6 uel] ut M et ut l

7 in ipso uexillo II [in] illo (illi V) u. d¹⁰ illo u. P 9 possint. et II possunt dP. 10 nimium bellicosos (-uf A) luricatoros α n. bellicosos loricatoros Lx n. bellicosos luricato Q tumultu belli conditio interuolud. [n. bellic.] loricatoros Lang, alia proposuerunt Strabonis et Orosii. 11 cassidi II cristis] cristis litteras habebant, ut (sed scripsit Q in l. er.) l cr. litteral habebant quoque P cristis (cristis, d¹¹ noster d¹¹ noscerentur] n. habentes Q d¹¹ singulis] quos singulas] quos in P supra lineam addidit A Q d¹¹ quatenus nullus error] quatenus error non d¹¹ quatenus error] n. centeni] centeni A centum in G. 17 unus] unus d¹¹ caput] caput l. 18 manipulus] manipulus uocabatur d¹¹ [c. iunctis] d¹¹

S. I. in Aquiliferum A. IIII. possit] possit ε
 -littor] perilla] de syllaba a & in A. 13 ex
 -littor] adscriptam] adscriptam] A. 13 ex
 -littor] contubernia] contubernia] II. 16 papillione] A.
 19 dimicabant A. II. ut quia] ε. II. littor

XIII. Quemadmodum inter pedites centuria uel manipulus appellatur, ita inter equites turma dicitur; et habet una turma equites XXXII. Huic qui praeest decurio nominatur. Centum enim decem pedites ab uno centurione
 5 sub uno uexillo gubernantur: similiter XXXII equites ab uno decurione sub uno uexillo reguntur. Praeterea sicut centurio eligendus est magnis uiribus, procera statura, qui hastas uel missibilia perite iaculetur et fortiter, qui
 10 dimicare gladio et scutum rotare doctissime nouerit, qui omnem artem didicerit armorum, uigilans sobrius agilis, magis ad facienda quae ei imperantur quam ad loquendum paratus, contubernales suos ad disciplinam retineat, ad armorum exercitium cogat, ut bene uestiti et calciati
 15 sint, ut arma omnium defricentur ac splendeant; similiter eligendus est decurio, qui turmae equitum praeponatur, imprimis habili corpore, ut loricatus et armis circumdatus omnibus cum summa admiratione equum possit ascendere, equitare fortissime, conto scienter uti, sagittas doctissime mittere, turmales suos, id est sub cura sua equites
 20 positos, erudire ad omnia quae equestris pugna deposcit, eosdem cogere loricas suos uel catafractas contos et cassides frequenter tergere et curare. Plurimum enim terroris hostibus armorum splendor inportat. Quis credat

V. L. CAP. XIII. *Inscriptionem uerborum contextui inserunt ideoque numero huius capitis omissis numeros sequentium semper uno iusto inferiores praebent* ε 4 centum en. et decem δ c.

etenim et d. P 5 [gubern. — uexillo] δ 7 centurio] ⁱⁿ²
 centuria Π magnus A 8 missilia ΠP 9 rotare] portare Π 12 retinebat P₁ 13 cogit Π₁ uestiant Π
 [et] α 14 ἰ G 16 habili π'G nabili α' stabili Q stabili L
 stabili corr. in habili P [ut] G loricatus] lorica Π
 22 tergere (tegere Π) et curare π tergere curare α ut tergere curare Paris. 6503 tergere curare fameare (famearef Q) λ

S. L. CAP. XIII. 1 quemadmodum Π 2 ita ut A (non Par. 6503) 7 elegendus (-um A₁) ε 9 doctissime] doctissimo α' 10 uigilans] uigilans A₁ agilis A 15 elegendus ε 17 admiratione Π 20 possit A' deposcit] depositus Π 23 import. Π

militem bellicosum, cuius dissimulatione situ ac robigine arma foedantur? Non solum autem equites sed etiam ipsos equos adsiduo labore conuenit edomari. Itaque ad decurionem et sanitatis et exercitationis tam hominum quam equorum pertinet cura. 5

XV. Nunc, qualiter instruenda sit acies, si pugna immineat, declaretur unius legionis exemplo; quod, si usus exegerit, transferri possit ad plures. Equites locantur in cornibus. Acies peditum a prima cohorte incipit ordinari in cornu dextro. Huic cohors secunda coniungitur. 10
Tertia cohors in media acie collocatur. Huic adnectitur quarta. Quinta uero cohors sinistrum suscipit cornum. Sed ante signa et circa signa nec non etiam in prima acie dimicantes principes uocabantur, hoc est ordinarii ceterique principales. Haec erat grauis armatura, quia 15
habebant cassides catafractas ocreas scuta gladios maiores, quos spathas uocant, et alios minores, quos semispathia nominant, plumbatas quinas positas in scutis, quas primo impetu iaciunt, item bina missibilia, unum maius ferro triangulo unciarum nouem, hastili pedum quinque 20
semis, quod pilum uocabant, nunc spiculum dicitur, ad

V. L. 3 adfidue G_1 4 et sanitatis et exercit. $G\pi$ (in P ion in $l. er.$) et saneatit et ex. M et sanitatis exercitationis A [et f. et] λ

CAP. XV. 8 transferri] ut transferri $\lambda D(V?)$ 11 annectatur Π 12 cornu $\lambda\pi$ 13 ante signū G circa] citra *uulg.* 15 quia] qui λP *uulgo* que Π 16 habebat Π 17 quas $A\mu$ semispathia μP semispatia A' semispathias Π [et alias min. — nominant] V semispatium D 19 missibilia ΠP 20 hastile $PSt.$ nouem] nouem siue pedali Π 21 et semis δP pilum tunc uocabant Π

S. L. 1 bellicosum] bellicoso Π dissimulatione] dissimulatione ϵ robigine] robiginem α' 2 foedantur] foederantur α' fobeaatur Π 3 assiduo Π labore] laborare A'

CAP. XV. 6 qualiter] pariter Π immineat $\alpha\Pi$ in λ 9 a] ac Π 10 cornu] corno α' 11 collocatur $A'\Pi$ 12 suscipit] suscepit A 14 ordinarii] ordinari A_1 17 spatia] quo] quo] quo] quo] semis] quo] semis] α' 18 nominant] nominantur A 20 unciarum μG

cuius ictum exercebantur praecipue milites, quod arte et uirtute directum et scutatos pedites loricated equites saepe transuerberat; aliud minus, ferro unciarum quinque, hastili pedum trium semis, quod tunc uerriculum, nunc 5 uerutum dicitur. Prima acies principum, secunda hastatorum armis talibus docetur instructa. Post hos erant ferentarii et leuis armatura, quos nunc exculcatores et armaturas dicimus; scutati qui plumbatis gladiis et missilibus accincti, sicut nunc prope omnes milites uidentur 10 armati. Erant item sagittarii cum cassidibus catafractis et gladiis, sagittis et arcubus. Erant funditores, qui ad fundas uel fustibalos lapides iaciebant. Erant tragularii, qui ad manuballistas uel arcuballistas dirigebant sagittas. Secunda acies similiter armabatur, in qua consistentes 15 milites hastati uocabantur. Sed in secunda acie dextro cornu cohors sexta ponebatur, cui iungebatur septima. Octaua cohors mediam aciem tenebat nona comitante. Decima cohors in secunda acie sinistrum semper obtinet cornum. XVI. Post omnes autem acies triarii cum scutis 20 catafractis et galeis ocreati cum gladiis semispathiis plumbatis binis missilibus locabantur, qui genu posito subsidebant, ut, si primae acies uincerentur, ab his quasi

---

V. L. 3 transfuerberabat *P* 3 hastile λPG_2 *St.* semitrium *A* 5 uerutum δ uerrutum $A\mu\Pi PG_2$ uel rutum G_1
 7 ferentarii *G* armaturae λ exc.] exculcatores *V*
 proculcatores *Amm. Marc.* 21, 10, 10. sculcatores uel scultat.
Schuchardt (l. l. II 374) 8 missilibus *D* missilibus *P*
 10 erant. Item $\varepsilon\Pi$ Erant igitur *P* 11 ad] et *II* 13 manuballistas (manubalist. *V* manu bal. *D*) uel arcuballistas (arcu[b.] *D*)
 18 obtinebat *uulgo* 19 cornu $\lambda\pi$ *Cap. XVI.* 20 semispathiis *II* semispathiis *QDP* semispathis *V* semispaciis *G* semispaciis *L* semispaciis *A* semispaciis *M* 21 missilibus *P*
 22 prima acies uinceretur εP

S. L. 1 ictum] ictu *II* 3 aliter α' unciarum uG 5 hastatorum *II* 6 instructa] infrieta *M* 12 tragularii] tragularii *II*
 15 hastati] adstati *A'* adstati *M* adstati *II* acies] acies *A_1*
 19 cornum] corum *M* *Cap. XVI.* 21 locabantur] locabuntur α
 -imogen] geno *M* posito subsidentel] positof (positof *A*) obfidentel ε

de integro reparata pugna posset reparari uictoria. Omnes antesignani uel signiferi, quamuis pedites, loricas minores accipiebant et galeas ad terrorem hostium ursinis pelli-
bus tectas. Centuriones uero habebant catafractas et scuta et galeas ferreas, sed transuersis et argentatis cri-
stis, ut celerius agnoscerentur a suis. XVII. Illud autem sciendum est et modis omnibus retinendum, commisso bello prima ac secunda acies stabat inmota; triarii quoque residebant. Ferentarii autem armaturae exculcatores sagittarii funditores, hoc est leuis armatura, aduersarios prouocabant ante aciem praecedentes. Si hostes fugare potuerant, sequebantur; si eorum uirtute aut multitudine premebantur, reuertebantur ad suos et post eos stabant. Excipiebant autem proelium grauis armatura, et tamquam murus, ut ita dicam, ferreus stabat et non solum missilibus sed etiam gladiis cominus dimicabant. Et si hostes fugassent, non sequebatur grauis armatura, ne aciem suam ordinationemque turbaret et ad dispersos recurrentes hostes incompositos obrimerent, sed leuis armatura cum funditoribus sagittariis et equitibus fugientes sequebatur inimicos. Hac dispositione atque cautela

V. L. 1 reparari (in Q ari in fine lineae repa posito a 2 add.) & sperari uictoria II sperare uictoriam δP respirare uictoria St. reperiri uict. Schwebelius cum codice recentiore, quem Guelpherbytanium C dicit.

2 antesignani $M\delta A_2 G_2$ ante signa A_1 ante signam P_1 ante signa Π ante signum λ ante signati G_1 autem signarii uulgo; sed cf. II, 2 3 urfinif] hirsutif cum uno Susiano Stewechius 5 [fed] δ 6 cognoscerentur Π

CAP. XVII. 9 exculcatores G_2 et exculcatores Π et scutatores δ

et scutatores P sculcatores α' scultatores LG scultatores Q cf. II, 15 11 [ante] aciem Π [i] cum Π 12 potuerant $\alpha' \Pi$ potuerint G poterant λ potuissent δP aut] ac δP Paris. 6503 14 excipiebat λP graues armaturae δ 15 et] quae δP stabant δ 16 missilibus P dimicabat λP 17 fugasset λP fugissent cum Vossiano Oud. 20 [et] δ 21 sequebantur Π

S. L. 3 galleas A_1 5 galleas A_1 cristif] christif α' 6 agnoscerentur] agnoscentur A_1 CAP. XVII. 8 inmota Π 11 praecedentes] praecedentes α' 12 fugare α' 14 praelium Π 19 obrimerent $G\lambda$ obpremerent A_1 opprimerent $M\pi$ 21 hac] ac π

VRGETIUS.

4

sine periculo legio uincebat aut superata seruabatur incolumis, quia legionis ius est facile nec fugere nec sequi. XVIII. Sed ne milites aliquando in tumultu proelii a suis contubernalibus aberrarent, diuersis cohortibus diuersa in scutis signa pingebant, ut ipsi nominant, digmata, sicut etiam nunc moris est fieri. Praeterea in auerso scuto uniuscuiusque militis litteris erat nomen adscriptum, addito et ex qua esset cohorte quaeue centuria.

Ex his igitur apparet legionem bene institutam quasi munitissimam esse ciuitatem, quae omnia proelio necessaria secum ubique portaret nec metueret repentinum hostium superuentum, quae etiam in mediis campis subito fossa se ualloeque muniret, quae omne genus contineret armorum. Si quis igitur pugna publica superari barbaros cupit, ut diuinitatis nutu, dispositione imperatoris inuicti reparentur ex tironibus legiones, uotis omnibus petat. Intra breue autem spatium temporis iuniores diligenter electi et exercitati cotidie non solum mane sed etiam post meridiem omni armorum disciplina uel arte bellandi ueteres illos milites, qui orbem terrarum integrum subegerunt, facile coaequabunt. Nec moueat, quod olim est

V. L. CAP. XVIII. 3 In inscriptione auerfis $\alpha' \pi Q$ aduerfis G aduerfis sed ad in l. er. L 5 pingebantur [ut] Π digmata $\mu \Pi P$ dignata A' idkmata V' idiomata D 6 aduerfo λ 7 erat n.] nomen erat π addito et $A' P$ Giss. addito eo D addito $\Pi V \mu$ 10 ciuitatem esse δP 11 metuere δP 12 [superuentum] Π 13 omne genus contineret armorum Π o. g. militum contineret armorum ε o. g. militum omne genus contineret armorum δ o. g. militum o. g. cont. armaturarum P Oud. o. g. militum contineret et armorum Giss. Editio Coloniensis 1524 14 $\bar{q}$ A qui corr. in quif GQ pugna ualida publica P superaret λ superare G uulg. 15 nutu et d. λ 16 petat] competentibus λ

S. L. 1 incolomis ε (DP) CAP. XVIII. 3 proeli M praelii $A \Pi$ 3 aberrarent] oberrarent Π 8 adscriptum Π 9 institutam] instituta Π 10 proelio] praelia A proelia G 12 quae] quem M 18 cottidie αL 19 meridiem] meridiq A_1 meridia M bellandi] nellandi α' ueterof α 21 coaequabunt] quoaquabunt A_1 coaequabant Π mobeat Π

consuetudo mutata, *quod* nocuit; sed huius felicitatis ac prouisionis est perennitas tua, ut pro salute reipublicae et noua excogitet et antiqua restituat. Omne opus difficile uidetur, antequam temptes; ceterum si exercitati et prudentes uiri dilectui praeponantur, celeriter manus ⁵ bellis apta poterit adgregari et diligenter institui. Quiduis enim efficit sollertia, si competentes non denegentur expensae.

XVIII. Sed quoniam in legionibus plures scholae sunt, quae litteratos milites quaerunt, ab his, qui tirones ¹⁰ probant, in omnibus quidem staturae magnitudinem, corporis robur, alacritatem animi conuenit explorari; sed in quibusdam notarum peritia, calculandi computandique usus eligitur. Totius enim legionis ratio, siue obsequiorum siue militarium munerum siue pecuniae, cotidie ad ¹⁵ scribitur actis maiore prope diligentia, quam res annonaria uel ciuilibus polyptychis adnotatur. cotidianas etiam in pace uigilias, item excubium siue agrarias de omnibus centuriis et contuberniis uicissim milites faciunt; ut ne quis contra iustitiam praegrauetur aut alicui praestetur ²⁰

V. L. 1 mutua α' quod nocuit *Kortlius* quae (q. Π q Q q: L) nocuit (uiguit nocuit D) $\pi\lambda$ sed nocuit α 3 omne] o. itaque λ 4 uitetur Π anteq. t.] antequam temptet Π ante temptamentum G 5 proponantur μP delectui δ dil. corr. in del. P 6 belli $\mu\pi\alpha$ (in Π a 2) $\pi\lambda$ belli lapta α' belli lapsa G

CAP. XVIII. 9 [plures] Π 10 [sunt] Π 11 quidem] fidem Π 12 staturae corr. in staturae M statura λ magnitudinem δ magnitudinis $A\mu\Pi$ magnitudines G magnitudinis corr. in magnitudinem P r. et alacrit. λ 15 munerum A' numerum $\mu\Pi P$ numerus δ numerorum *uulgo* 16 actis $\mu\Pi$ hactis A' chartis Π artibus δ 17 polyptychis *Scruerius* politis αLDP polyptichis Π polypticis V pulpticis Q

S. L. 3 restituat] restituet A' 4 exercitati] exercitatio Π 6 aggregari Π 7 compet. Π denegentur] denegentur Π denegetur M

CAP. XVIII. 9 scolae O 10 quae] qui A 13 pericia M 14 usus eligitur] usus relegitur A_1 (u. elegitur G_1) 15 cottidie αL ascribitur Π 17 annotatur Π

immunitas, nomina eorum, qui uices suas fecerunt, breui-
 bus inseruntur. Quando quis commeatum acceperit uel
 quot dierum, adnotatur in breuius. Tunc enim difficile
 commeatus dabatur, nisi causis iustissimis adprobatis; nec
 5 aliquibus milites instituti deputabantur obsequiis, nec pri-
 uata eisdem negotia mandabantur; siquidem incongruum
 uideretur imperatoris militem, qui ueste et annona publica
 pascebatur, utilitatibus uacare priuatis. Ad obsequia
 tamen iudicum uel tribunorum nec non etiam principa-
 10 lium deputabantur milites, qui uocabantur accensi, hoc
 est postea additi, quam fuisset legio completa, quos nunc
 supernumerarios uocant; fascicularia tamen, id est lignum
 foenum aquam stramen, etiam legitimi milites in castra
 portabant. Munifices enim ab eo appellantur, quod haec
 15 munera faciunt. XX. Illud uero ab antiquis diuinitus in-
 stitutum est, ut ex donatio, quod milites consecuntur,
 dimidia pars sequestraretur apud signa et ibidem ipsi
 militibus seruaretur, ne per luxum aut inanium rerum
 comparationem ab contubernalibus possit absumi. Pleri-
 20 que enim homines et praecipue pauperes tantum ero-
 gant, quantum habere potuerint. Sepositio autem ista

V. L. 2 inferentur II 4 adprobatis] approbatis IID ac proba-
 tis *Schwebelius* 7 uidetur δ 8 pascitur V 9 iudicium A iudi-
 cium P 10 accensi *Al* δ accessi II accensif M accensif GP
 11 leg.] elatio δ P completata A 12 fascicularia III *uulgo*
 fasciculariam ϵ δ 13 aquam castra stramen δ P 14 por-
 tant II appellabantur II 15 faciunt DP CAP. XX.
 16 consequuntur λ π 19 ab contubernalibus *Lang* ab ipfis
 militibus seruaretur contub. α' ab ipfis militibus contub. *lGP*
 ab ipfis contubern. π' 21 Sepositio V *A*₂ *uulgo* sed positio II
 sepotio A, sed potio M semotio G sed potius *lDP* depositio
Schwebelius

S. L. 1 immunitas α' π inmunitas *Gl* 2 accipierit M
 3 annotatur II quot] quod *A*₁ 6 mandabatur II
 7 ueste] uestem α' 11 completa M 13 faenum II
 15 munera] numerata A CAP. XX. 17 dimidia] dimi-
 diam II ibidem] bitem *A*₁ 18 seruaretur] seruaren-
 tur II 19 comparationem II possit absumi] possit p ab-
 sumi M

pecuniae primum ipsis contubernibus docetur accommodata; nam cum publica sustententur annonae, ex omnibus donatiuis augetur eorum pro medietate castrense peculium. Miles deinde, qui sumptus suos scit apud signa depositos, de deserendo nihil cogitat, magis diligit signa, 5 pro illis in acie fortius dimicat, more humani ingenii, ut pro illis habeat maximam curam, in quibus suam uidet positam esse substantiam. Denique decem folles, hoc est decem sacci, per cohortes singulas ponebantur, in quibus haec ratio condebatur. Addebatur etiam saccus 10 undecimus, in quem tota legio particulam aliquam conferebat, sepulturae scilicet causa, ut, si quis ex contubernibus defecisset, de illo undecimo sacco ad sepulturam ipsius promeretur expensa. Haec ratio apud signiferos, ut nunc dicunt, in cofino seruabatur. Et ideo signiferi 15 non solum fideles sed etiam litterati homines eligebantur, qui et seruare deposita et scirent singulis reddere rationem.

XXI. Non tantum humano consilio sed etiam diuinitatis instinctu legiones a Romanis arbitrario constitutas. 20 In quibus decem cohortes ita sunt ordinatae, ut omnium unum corpus, una uideatur esse coniunctio. Nam quasi in orbem quendam per diuersas cohortes et diuersas scholas milites promouentur, ita ut ex prima cohorte ad gra-

V. L. 1 pecunia μP doceretur Π accommodata δP
 3 augetur Π castrensi λ 5 [de] α nil Π 7 suam uidet δP
 uident (uident uident A) ε 9 per singulas cohortes Π
 pon.] tenebantur G 11 undecimus in quem Π 12 si $\bar{q}$
 corr. in si $\bar{q}$ G 15 cofino εP cophinos Π cofinos D confinif V
 16 eligebantur D elegebantur εP legebantur Π deligeban-
 tur V 17 seruarent μ et sc.] scirent et Π
 CAP. XXI. 24 promouentur milites δP ita [ut] Π

S. L. 1 accommoda Π 2 sustententur] sustentetur α
 4 miles] milites Π sumptus] sumptos α' apud A' 6 pro
 illis] pro illius M preliis Π 6 dimicat A_1 6 more] mure A_1
 13 defecisset M 14 apud A_1 15 dicunt] dicant A_1
 CAP. XXI. 23 orbem] -e Π 23 diuersas coh.] diuersos c.
 Π 23 scholas O

dum quempiam promotus uadat ad decimam cohortem, et rursus ab ea crescentibus stipendiis cum maiore gradu per alias recurrit ad primam. Ideo primi pili centurio, postquam in orbem omnes cohortes per diuersas administrauerit scholas, in prima cohorte ad hanc peruenit palmam, in qua ex omni legione infinita commoda consequatur; sicut primiscrinus in officio praefectorum praetorio ad honestum quaestuosumque militiae peruenit finem. Ita legionarii equites cohortes suas contubernii adfectione uenerantur, cum naturaliter equites a peditibus soleant discrepare. Per hanc ergo contextionem in legionibus et omnium cohortium et equitum peditumque seruabatur una concordia.

XXII. Habet praeterea legio tubicines cornicines bucinatores. Tubicen ad bellum uocat milites et rursum receptui canit. Cornicines quoties canunt, non milites sed signa ad eorum obtemperant nutum. Ergo quotiens ad aliquod opus exituri sunt soli milites, tubicines canunt, quotiens mouenda sunt signa, cornicines canunt; quotiens autem pugnatur, et tubicines et cornicines pariter canunt. Classicum item appellatur quod bucinatores per cornu dicunt. Hoc insigne uidetur imperii, quia classicum canitur imperatore praesente uel cum in militem capitaliter animaduertitur, quia hoc ex imperatoris legibus fieri ne-

V. L. 1 uad.] ut uadat Π 3 recurrit α occurrit Π recurrat VLP currat D 9 ita] item V (sed em er.) uulgo
10 uenerabantur δP 11 contextionem δ contextione Π contestationem εP

CAP. XXII. 14 tubicines c. b. ΠμG Par. 6503 tubicines et cornic. (cornices V) buc. (sed illud et in A paululum erasum est) AδP Oud. 15 tubicen δP tubicina ε tubicines Π rursus ΠP 16 quoties P 17 nutui (sed i in M non satis genuinum) ML 18 aliquid Π 19 [quoties mon. — cornices canunt] Stewechius Schwebelius 20 c. classicum. Item A' 21 bucinatores] cornices Lange (h. m. p. 57; Hyg. p. 172) cornu π cornū Aμ cornū G 23 [imperatore praef.] Π in milite Π

S. L. 4 amministrauerit Π 5 scolae O 9 adfectione] adfectione μ affectione Π 10 a] ad M 11 contextionem] contextione Π

CAP. XXII. 24 animaduertitur] anima aduertitur A₁

cesse est. Siue ergo ad uigilias uel agrarias faciendas siue ad opus aliquod uel ad decursionem campi exeunt milites, tubicine uocante operantur et rursus tubicine admonente cessant. Cum autem mouentur signa aut iam mota figenda sunt, cornicines canunt. Quod ideo in omnibus exercitiis et processionibus custoditur, ut in ipsa pugna facilius obtemperent milites, siue eos pugnare siue stare siue sequi uel redire praeceperint duces; siquidem ratio manifesta sit semper in otio debere fieri quod necessario faciendum uidetur in proelio. 10

XXIII. Legionis ordinatione digesta ad exercitium reuertitur, unde, sicut iam dictum est, exercitus nomen accepit. Iuniores quidem et noui milites mane ac post meridiem ad omne genus exercebantur armorum. Veteres autem et eruditi sine intermissione semel in die exercebantur armis. Neque enim longitudo aetatis aut annorum numerus artem bellicam tradit, sed, post quanta uolueris stipendia, inexercitatus miles semper est tiro. Armaturam, quae festis diebus exhibetur in circo, non tantum armaturae, qui sub campidoctore sunt, sed omnes 20

V. L. 1 ad uigilias uel agr. ε ad uigilias ad agrarias Π ad uig. uel ad agr. δ ad u. uel gratias P 7 pugna] acie Π 9 [fit] P

CAP. XXIII. 12 reuertitur Π uulgo 14 exercitabantur Π 15 in diem ΑμP 16 sed post quanta uolueris stipendia inexercitatus miles semper est tiro (tyro V) V uulgo sed postquam ita uolueris (uoluerit Π₂) ft. inexercitatus (-of A -if Π) m. f. e. tyro (ty≡ro A) αΠP sed continua exercitationis meditatio inex. m. f. e. tyro (tiro D) LD sed continua inexercitationis meditatio eruditum militem reddit (sed omnia inde ab -ionis in loco eraso) tyro Q 19 armatura P 19 arm. q. festis diebus exhib.] a P₂ (XV saec.) *suprascriptum est* glofa ē nō textul festis] cunctis λ 19 in circo] idcirco εP 20 campi doctore AuP campi doctores G campidoctores Π campum ducturae δ

S. L. 2 decursionem] decussione Αμ exeunt] essent Π 3 admonente] admonte A₁ 4 aut] ut A (P) 5 figenda] facienda Π (ex fienda, quod Par. 7230 A praebet, natum) 7 obtemperant] obtemperet α' 9 ocio μ necessario faciendum] n. faciendū α 10 proelio Π

CAP. XXIII. 14 meridiem] meridiē α' omne] -em Π

aequaliter contubernales cotidiana meditatione discebant. Nam et uelocitas usu ipso acquiritur corporis et scientia feriendi hostem seque protegendi, praesertim si gladii cominus dimicetur. Illud uero maius est, ut seruare
 5 ordines discant et uexillum suum in tantis permixtionibus in ipsa prolusione comitentur, nec inter doctos aliquis error existat, cum multitudinis sit tanta confusio. Ad palum quoque uel sudibus exerceri percommodum est, cum latera uel pedes aut caput petere punctim caesimque
 10 condiscant. Saltus quoque et ictus facere pariter aduescant, insurgere tripudiantes in clipeum rursusque subsidere, nunc gestiendo prouolare cum saltu, nunc cedentes in terga resilire. Missilibus etiam palos ipsos procul ferire meditentur, ut et ars dirigendi et dexterarum uirtus
 15 possit ad crescere. Sagittarii uero uel funditores scopas, hoc est fruticum uel straminum fascas, pro signo ponebant, ita ut sexcentis pedibus remouerentur a signo, ut sagittis uel certe lapidibus ex fustibulo destinatis signum saepius tangerent. Propterea sine trepidatione in acie
 20 faciebant quod ludentes in campo fecerant semper. Aduescendum est etiam, ut semel tantum funda circa caput

V. L. 1 discebant] sed et corporis uelocitatem *subiungit* λ
 4 ut] quod π 5 discant *A Par.* 6503 ΠVP 6 comitantur
 $\alpha\pi$ 6 nec] ne *G* 7 ductos δ 7 [error] Π 7 existit $\alpha'\pi$
 7 cum π quod $A\mu$ c] $\tilde{u}^2$ *G* 8 uel sudibus] [uel sudibus] *P* uel
 sudibus *G* 8 percommodum] commodum δ 8 exerceri] iunior
 res exerceri *uulgo* 10 aduescunt (aduasce. *A*) α 11 tripu
 diantes] trepidantes ϵ 11 clypeum *A* 11 rursus[que] Π
 13 missilibus *P* 14 meditantur $\alpha\pi$ 14 [et] Π 14 dextre
Par. 6503 17 sexcentos pedes δ 18 certis lapidibus uel f. Π
 20 quod l. $G\lambda\pi$ concludentes *A* quo ludentes *M*

S. L. 1 cottidiana *A* 2 acquiritur Π [scientia] sciencia
 $A\mu$ 5 permixtionibus] promissionibus Π 7 multitudi
 nis sit] multitudini sit μG 10 saltos A_1 10 ictos A_1
 10 aduescant Π 12 prouolare] peru. Π 13 resilire] re
 filere ϵ 15 accrescere Π [scopas] ifcopas *A* 16 fru
 ticum] fruticum *A* 19 tangerent] tangerentur *A* 20 fa
 ciebant] facie faciebant *A* fugiebant Π 20 aduesce. Π
 21 ut semel] uel f. μ

rotetur, cum ex ea emittitur saxum. Sed et manu sola omnes milites meditabantur libralia saxa iactare, qui usus paratior creditur, quia non desiderat fundam. Missibilia quoque uel plumbatas iugi perpetuoque exercitio dirigere cogebantur, usque adeo, ut tempore hiemis de tegulis uel 5 scindulis, quae si deessent, certe de cannis, ulua uel culmo et porticus tegerentur ad equites et quaedam uelut basilicae ad pedites, in quibus tempestate uel uentis aëre turbato sub tecto armis erudiebatur exercitus. Ceteris autem etiam hibernis diebus, si niues tantum pluuiæque cessarent, 10 exerceri cogebantur in campo, ne intermissa consuetudo et animos militum debilitaret et corpora. Siluam caedere, portare onera, transilire fossas, natate in mari siue fluminibus, gradu pleno ambulare uel currere etiam armatos cum sarcinis suis frequentissime conuenit, ut cotidiani laboris usus in pace difficilis non uideatur in bello. Siue ergo legio siue auxilia fuerint, exerceantur adsidue. Nam quemadmodum bene exercitatus miles proelium cupit, ita formidat indoctus. Postremo sciendum est in pugna usum amplius prodesse quam uires; nam si 20 doctrina cesset armorum, nihil paganus distat a milite.

XXIII. Athleta uenator auriga propter exiguam mercedem uel certe plebis fauorem cotidiana meditatione

V. L. 1 [e]mittitur π 4 iugiter δ 5 adeo] ad hec *A* ad haec *G*
 6 scindulif (scin $\equiv$ $\equiv$ dulif *II* scindolif *G*) *Isidorus* $\alpha\pi Q_2$ scandalif *L* scandalif *Q_1* scandalof *M* 8 uentif aëre turbato] uentif aere turbatof *A* u. aere turbatof *M* uentif sepe turbatof *II*
 11 consuetudine δ 12 animof $\mu\pi$ animof *A* δ animof *P* animof quidem *G* 12 debilitaretur δP 15 ut a cottid. α'
 17 auxilio *A'* CAP. XXIII. 22 athleta *M* π adleta *A'*
 adhleta *L* adtleta *Q*

S. L. 6 ulua] gulua *II* 7 porticof *M* basilice *A_1*
 9 tecto] tectu *A_1* 10 hiuernif *II* pluuiæque] plumbieq.
M 13 honera *A'* transilire] transilire *A* transilire *M*
 15 armatof] armatuf *II* cottidiani α' (*L*) 17 adsidue] adsidue (-ae *G*) *A'* *II* 18 quemammodum *II* prelium *II*
 19 cupit ita] cupidita *A_1* CAP. XXIII. 22 uenator] uenatur *A_1* 23 faborem *II* cottidiana (-e *A*) ε

artes suas aut seruare aut augere consuevit; militem, cuius est manibus seruanda respublica, studiosius oportet scientiam dimicandi usumque rei bellicae iugibus exercitiis custodire, cui contingit non tantum gloriosa uictoria sed
 5 etiam amplior praeda, quem ad opes ac dignitates ordo militiae et imperatoris iudicium consuevit euehere. Artifices scaenici ab exercitiis non recedunt pro laude uulgi; miles sacramento lectus ab exercitio armorum uel nouellus uel iam uetustus cessare non debet, cui pugnandum
 10 est pro salute propria et libertate communi; praesertim cum antiqua sit prudensque sententia omnes artes in meditatione consistere.

XXV. Legio autem non tantum militum numero sed etiam genere ferramentorum uincere consuevit. Primum
 15 omnium instruitur iaculis, quae nullae loricae, nulla possunt scuta sufferre. Nam per singulas centurias singulas carballistas habere consuevit, quibus muli ad trahendum et singula contubernia ad armandum uel dirigendum, hoc est undecim homines, deputantur. Hae quanto
 20 maiores fuerint, tanto longius ac fortius tela iaculantur. Non solum autem castra defendunt, verum etiam in campo post aciem grauis armaturae ponuntur; ante quarum im-

V. L. 1 artef suas aut seruare aut augere *Au* a. f. aut f. aut agere *ΠΓ* a. f. (f. a. *P*) aut certare aut agere *δP* [a. f.] aut certare aut agere *Stewechius Oudendorpius* 1 consuevit] consuescunt *λ* 3 bellicae] publicae *Gδ* publicae *corr. in* bellicae *L* 4 contigit *Π* contigit *P* non t.] non solum *Π* 5 opes ad d. *ε* 7 scenici *λ* 9 iam] etiam *GδP*
 10 [propria] *Π*

CAP. XXV. 15 quae] quibus *Giss.* 16 sufferre] sufficere *ε Giss.* 17 carballist. *Auπ* 17 multi *M₂λδ* 17 ad tr.] adprehendendum *δ* 18 [et] singula *λ* 19 hae quanto *π* Nam he quanto *α* Nam [h.] quanto *λP* 20 longius] locius *A* uelocius *G* 20 [ac fortius] *Scriuerius* 21 [autem] *Π*

S. L. 8 miles] milites *α'* 11 sententia] -ā *Π*

CAP. XXV. 15 nulla elorice *A* 16 centurias] -ef *A'* 20 ac] hac *M* 21 defendunt] defundunt *α'* 22 ante quarum] antiquarum *α'*

petum nec equites loricati nec pedites scutati possunt hostium stare. In una autem legione quinquaginta quinque carroballistae esse solent. Item decem onagri, hoc est singuli per singulas cohortes, in carpentis bubus portantur armati, ut, si forte hostes adpugnatum uenerint⁵ uallum, sagittis et saxis possint castra defendi. Scafas quoque de singulis trabibus excauatas cum longissimis funibus et interdum etiam ferreis catenis secum legio portat, quatenus contextis isdem, sicut dicunt, monoxyliis, superiectis etiam tabulatis, flumina sine pontibus, quae¹⁰ uadari nequeunt, tam a peditibus quam ab equitatu sine periculo transeantur. Habet ferreos harpagonas, quos lupos uocant, et falces ferreas confixas longissimis contis; item ad fossarum opera facienda bidentes ligones palas rutra alueos cofinos, quibus terra portetur. Habet quoque¹⁵ dolabras seures ascias serras, quibus materies ac pali dedolantur atque serrantur. Habet praeterea artifices cum omnibus ferramentis, qui ad obpugnandas hostium ciuitates testudines musculos arietes uineas, ut appellant, turres etiam ambulatorias faciunt. Verum ne singula²⁰ enumerando plura dicantur, uniuersa, quae in quocumque belli genere necessaria esse creduntur, secum legio debet

---

V. L. 3 carroballist. μP 5 adpugnatum uel ad adpugnandum *Lang* (cf. *Tacit. ann.* 2, 81 classsem adpugnare 4, 48 castra adpugnarent, 15, 13 modo uallum modo castellum adpugnare) ad pugnandum $\varepsilon III P$ ad oppugnandum δ 5 hostif — uenerit δ 9 portet *II* monoxyliis *IIIMQ* monoxiliis δ monoxylis *A* monoxilif *G* monoxylif *L* 11 equitibus $\lambda \delta P$ 12 harpagonas *scripsi ex* arpational α' arpationes *G* arpagones π 13 [et] δ 15 rutra] rastra *G\pi* portatur *II* 16 ferras] ferreas *II* 16 materief π' materia *P* 18 expugnandas δP 19 uineas] uineas faciunt (fatiunt *V*) δP 20 faciunt ε 20 singula enum.] α singule numerando *II* singula numerando δQ singuli enumerando *L*

S. L. 6 uallum] ballum α' 7 traibus *M* excabatat α' 9 hisdem $\varepsilon \pi'$ 11 equitatu sine] -o sine *A* -of sine *M* 15 albeof α' 18 oppugnandas *II* 19 arietef] arietef α' 19 appellant turref] appellantur ref ε 22 neccessaria *A*

ubique portare, ut, in quouis loco fixerit castra, armatam
faciat ciuitatem.

V. L. 1 ut] et M_1 fixerint Π armata A

Fl. (Flauii L) Vegati (Vegeti $M_2\lambda$) Renati Viri Inlustris De
Re Militari Lib̄ II Exp̄t. Incipit ([I.] A') Lib̄ III Feliciter Inci-
piunt Capitula Libri Tertii (III λ) ε Explicit Liber Secundus
Incipit Liber Tertius. Tituli Libri Tertii Π Exp̄t Liber II Inc̄.
cap. 1. III (*sine siglis* $\mathcal{V}$) δ Incipiunt cap. Libri Tertii P

S. L. 1 armatam] armata A_1

[Incipiunt capitula libri tertii:

- I. Qui modus esse debeat exercitus.
- II. Quemadmodum sanitas gubernetur exercitus.
- III. Quanta cura prouidenda sint atque seruanda pabula uel frumenta.
- IIII. Quemadmodum oporteat prouidere, ne seditionem milites faciant. 5
- V. Signorum militarium quanta sint genera.
- VI. Quanta sit seruanda cautela cum uicinis hostibus mouetur exercitus.
- VII. Quemadmodum flumina, quae maiora sunt, transeantur. 10
- VIII. Quemadmodum castra debeant ordinari.
- VIIII. Quae et quanta consideranda sint, ut intellegatur, utrum superuentibus et insidiis an publico debeat Marte conflagri.
- X. Quid oporteat fieri, si quis desuetum a pugna exercitum habeat uel tironem. 15
- XI. Quae ipso die procuranda sint, cum publica committitur pugna.
- XII. Inuestigandum, quid sentiant milites pugnaturi.
- XIII. Quemadmodum idoneus locus eligatur ad pugnam. 20
- XIIII. Quemadmodum acies debeat ordinari, ut in conflictu reddatur inuicta.

---

1 esse debet λP exercitū Π 3 fabula M_1 5 seditiones P
 12 sunt $Q\lambda$ intelligatur Π intelligantur P 13 superuentibus ex inf. λ superuenientibus et insidiis δ superuenientibus inimicis insidiis Π 15 [si quis] $M_1 Q_1 L$ [quis] $M_2 Q_2$ 15 de-
 fuedū M_1 15 ad pugnam $Q[M_2]$ ad pugna L 16 tironem Π
 17 quo π 21 debeant — conflictu α' 22 reddantur A'

- XV. Ratio podismi, quantum spatium in acie inter singulos homines in longum uel inter singulos ordines in latum debeat custodiri.
- XVI. De equitibus ordinandis.
- 5 XVII. De subsidiis, quae post aciem conlocantur.
- XVIII. In quo loco primus dux stare debeat, in quo secundus, in quo tertius.
- XVIII. Quibus remediis uirtuti uel dolis hostium resistatur in acie.
- 10 XX. Quot generibus pugna publica committatur et quomodo etiam qui inferior numero et uiribus est ualeat obtinere.
- XXI. Viam abscedendi hostibus dandum, ut deleantur facilius fugientes.
- 15 XXII. Quemadmodum ab hostibus recedatur, sic consilium displicet pugnae.
- XXIII. De camelis et catafractis equitibus.
- XXIII. Quomodo quadrigis falcatis uel elephantis in acie possit obsisti.
- 20 XXV. Quid fieri debeat, si uel pars fugerit uel totus exercitus.
- XXVI. Regulae bellorum generales.]

1 podifimi L_1 singulos homines in longum uel inter *om.*
IID 2 in latum } illatum Π 3 debet εP 6 in quo duo in
 quo tres D 10 Quod Q_1 10 [publica] Π 10 committatur λ
 11 [qui] Π q L qui in *marginē* L_2 12 obtinere] obtinere
 [optinere D] uictoriam δ optinere $M\Pi$ 13 ascendi Π
 13 facilius] facientes α 16 pugne displ. *hoc loco A' sed non*
in ipsa capitis inscriptione [pugne] M displicent A 17 ca-
 mellis α' 18 possint ε 19 obfistere Π *Capitulationi addunt:*
 Incipit prologus Π Incipit Liber Tertius P Expt. cap libri III.
 Incipit praefatio in libro IIII ad Theodosium D Explicunt
 capitula V.

L I B E R III.

Athenienses et Lacedaemonios ante Macedonas rerum potitos prisci locuntur annales. Verum apud Athenienses non solum rei bellicae sed etiam diuersarum artium uiguit industria, Lacedaemoniis autem praecipua fuit cura bel-
 lorum. Primi denique experimenta pugnarum de euen- 5
 tibus colligentes artem proeliorum scripsisse firman-
 tur usque eo, ut rem militarem, quae uirtute sola uel certe
 felicitate creditur contineri, ad disciplinam peritiaeque
 studia reuocarent ac magistros armorum, quos tecticos
 appellauerunt, iuuentutem suam usum uarietatemque pu- 10
 gnandi praeciperent edocere. O uiros summa admiratione
 laudandos, qui eam praecipue artem ediscere uoluerunt,
 sine qua aliae artes esse non possunt! Horum sequentes
 instituta Romani Martii operis praecepta et usu retinue-
 runt et litteris prodiderunt. Quae per diuersos auctores 15
 librosque dispersa, imperator inuicte, medlocritatem meam
 abbreviare iussisti, ne uel fastidium nasceretur ex pluri-
 mis uel plenitudo fidei deesset in paruis. Quantum au-

V. L. 1 macedones Π 2 loquuntur π 3 rei publicae δ
 5 de euent.] de edentibus A' 7 sola ac felic. Π
 8 disciplinae λ 9 reuocarint δP 11 praeciperent $\mu \Pi$
 praeciperint A' praeceperint δP 11 edoceri δP 11 o uiros]
 quif non hos λ 13 [sequentes] Π 14 usum λ retinuerunt Π
 17 abbreviare Π adbreuiare $\varepsilon \delta P$ 18 deesset] deficere-
 tur Π

S. L. 1 machedonas (- εGM -) α 2 potitos] potius A_1
 4 lachedaemoniis M 7 uirtute] uirtutē A_1 10 usum]
 usu μ 11 ammiratione Π 12 laudandos] laudandus A_1
 14 marci M

tem in proeliis Lacedaemoniorum disciplina profuerit, ut
omittam cetera, Xanthippi declaratur exemplo, qui Atilium
Regulum Romanumque exercitum saepe uictorem cum
Karthaginiensibus non uirtute sed arte solus ferret auxi-
5 lium, prostratis exercitibus, cepit ac domuit unoque con-
gressu triumphans bellum omne confecit. Nec minus
Hannibal petiturus Italiam Lacedaemonium doctorem
quaesiuit armorum, cuius monitis tot consules tantasque
legiones inferior numero ac uiribus interemit. Igitur qui
10 desiderat pacem, praeparet bellum; qui uictoriam cupit,
milites inbuat diligenter; qui secundos optat euentus,
dimicet arte, non casu. Nemo prouocare, nemo audet
offendere quem intellegit superiorem esse, si pugnet.

I. Primus liber tironum dilectum exercitumque de-
15 prompsit, sequens legionis institutionem disciplinamque
edocuit militarem, hic tertius classicum sonat. Ideo enim
illa praemissa sunt, ut haec, in quibus peritia certaminum
et uictoriae summa consistit, disciplinae ordine custodito
et intellegerentur celerius et amplius adiuuant.

20 Exercitus dicitur tam legionum quam etiam auxilio-
rum nec non etiam equitum ad gerendum bellum multi-

V. L. 2 cetera $\pi\lambda$ cetera^f α cetero^f Par. 7230 A uulgo

2 xanthippi Π xanethippi α xanethippi L xanethippi^h G fan-
tippi V xantippi DP 2 atilium] attilium D atalium V [Reg.]
 Π 4 karthaginensibus M kartaginensibus Π cartaginienfi-
bus A δ P cartaginensibus λ artaginienfibus G₁ 4 solif P
7 annibal α 10 praepararet L praeparat Q 13 esse si
pugnet] (in L spatio relicto inter esse et si) ε futurum effat si pu-
gnet Π esse pugnaturum V esse se pugnaturum D futurum esse
pugnaturum P

CAP. I. 14 delectum δ P depromsit GLD deprompsit
ita ut pf in l. er. fit P 15 [que edocuit militarem] δ 21 nec
non etiam ε nec non et Π nec non δ nec etiam P

S. L. 1 lachedemoniorum M 5 cepit] coepit α 8 tot]
toto M₁ 9 interemit] interimit M 11 imbuat Π fecun-
dof] -uf A 13 intellegit] -et A'

CAP. I. 18 ordine] ordinem α'

tudo collecta. Huius modus a magistris quaeritur armo-
 rum. Nam cum Xerxis et Darii et Mithridatis ceterorumque
 regum, qui innumerabiles armauerant populos, exempla
 releguntur, euidenter apparet nimium copiosos exercitus
 magis propria multitudine quam hostium uirtute depres- 5
 sos. Nam pluribus casibus subiacet amplior multitudo;
 in itineribus pro mole sua semper est tardior, in longiore
 autem agmine etiam a paucis superuentum adsolet pati;
 in locis autem asperis uel fluminibus transeundis propter
 impedimentorum moras saepe decipitur; praeterea ingenti 10
 labore numerosis animalibus equisque pabula colliguntur.
 Rei quoque frumentariae difficultas, quae in omni expe-
 ditione uitanda est, cito maiores fatigat exercitus. Nam
 quantolibet studio praeparetur annona, tanto maturius
 deficit, quanto pluribus erogatur. Aqua denique ipsa 15
 nimiae multitudini aliquando uix sufficit. Quod si casu
 acies uerterint tergum, necesse est multos cadere de mul-
 tis et illos, qui effugerint, ut semel territos, postea formi-
 dare conflictum. Veteres autem, qui remedia difficulta-
 tum experimentis didicerant, non tam numerosos quam 20
 eruditos armis exercitus habere uoluerunt. Itaque in
 leuioribus bellis unam legionem mixtis auxiliis, hoc est
 decem milia peditum et duo milia equitum, crediderunt
 posse sufficere, quam manum praetores uelut minores
 duces ad expeditionem saepe ducebant. Quod si magnae 25

V. L. 1 huius modus $A'\pi'$ hic m. μP huic m. uulgo 2 cum]
 et Π 2 xerxis π' xerxis $\lambda P \equiv$ xerxis M xerxis G xerxis A 2 et
 M .] uel m. π' 2 mithridatis μ mitridatis (in Π ab alia manu scri-
 ptum) π mitridatis A $mi \equiv$ tridatis G 4 leguntur δ [copio-
 fos] Π 14 quantumlibet δP uulgo studio praep.] studio se-
 paretur (-ose par- V ; in P -ose in l. er.) δP studiose praepare-
 tur uulgo 15 deficit A' Modius 16 nimia multitudine δ
 17 acies casu Π 18 uel[ut] δ

S. L. 3 exempla releguntur] exemplar eleguntur (elig. M) α'
 4 exercitus] -of α' 6 casibus] cassibus A 7 longiorem α'
 10 impedimentorum] impeditorum Π 11 equisque] aequif-
 quae μ 13 uitanda] uidenda M 17 uerterint] uerterent $A\mu$
 18 territof] territuf A_1 19 conflictum] conflictu Π 21 ex-
 ercitus] -of α' 22 unam] uriam M 25 ducebant] dicebant Π

hostium copiae dicerentur, consularis potestas cum uiginti milibus peditum et quattuor milibus equitum tamquam comes maior mittebatur. Quod si infinita multitudo ex gentibus ferocissimis rebellasset, tunc, nimia necessitate cogente, duo duces et duo mittebantur exercitus cum eiusmodi praecepto, ut 'prouideant, ne quid respublica detrimenti capiat, consules ambo alterue'. Denique cum in diuersis regionibus, contra diuersos hostes a populo Romano annis prope omnibus pugnaretur, ideo sufficiebant militum copiae, quia utilius iudicabant non tam grandes exercitus habere quam plures, illa tamen ratione seruata, ne umquam amplior multitudo socialium auxiliarium esset in castris quam ciuium Romanorum.

II. Nunc, quod uel maxime prouidendum est, quemadmodum sanitas custodiatur exercitus, admonebo, hoc est locis aquis tempore medicina exercitio. Locis, ne in pestilenti regione iuxta morbosas paludes, ne aridis et sine opacitate arborum campis aut collibus, ne sine tentoriis aestate milites commorentur; ne egressi tardius et calore solis et fatigatione itineris contrahant morbum, sed potius in aestu, ante lucem coepto itinere, ad destinata

V. L, 1 ducerentur $\pi\lambda$ 2 [peditum et quattuor] ϵ , *P* item omiserat sed statim correxit equitū in peditū atque in margine addidit et quattuor milibus equitū) 4 rebellaret *II* necessitudine *II* 6 ut prouideant ϵP prouideant (prouidebant *D*) π' 7 c. ambo alterue *Kortlius* ambo altera *A* c. ambo altero *M* c. ambo alter *G* pconsules ambo altero λ pconsules ambo altero *P* consules ambo alterue alter amboue *II* c. a. alter uel alt. amboue δ consules alter amboue *Cic. Phil.* 5, 19 (similiter *Gellius* 1, 12) conf. ambo uel alter amboue *Oudendorpius* consulum alter amboue *Schwebelius* 7 [in] ϵP 11 plures] instructos *Q₂* in *l. er.* 12 fociorum λP auxiliarum π

CAP. II. 19 [et] calore λP 21 in aestu ante lucem scripsi *ex* in aestu ante luce π' in aestate luce ϵP (sed in *G* i c et at in *l. er.* et corr. a 2) aestu ante lucem *Schwebelius*

S. L. 1 consularis *A₁* 9 sufficiebant] sufficiebat π 10 iudicabant] iudicabunt *M* 11 exercituf] -of α' 12 effef] esse *II*

CAP. II. 14 quemadmodum *II* 20 fatigatione] fatigationef *M* 21 coepto] cepto *II* destinata μ

perueniant; ne saeua hieme iter per niues ac pruinas noctibus faciant aut lignorum patiantur inopiam aut minor illis uestium suppetat copia; nec sanitati enim nec expeditioni idoneus miles est, qui algere compellitur. Nec perniciosus uel palustribus aquis utatur exercitus; nam 5 malae aquae potus, ueneno similis, pestilentiam bibentibus generat. Iam uero ut hoc casu aegri contubernales opportunis cibis reficiantur ac medicorum arte curentur, principiorum tribunorumque et ipsius comitis, qui maiorem sustinet potestatem, iugis quaeritur diligentia; male 10 enim cum his agitur, quibus necessitas et belli incumbit et morbi. Sed rei militaris periti plus cotidiana armorum exercitia ad sanitatem militum putauerunt prodesse quam medicos. Itaque pedites sine intermissione imbribus uel niuibus sub tecto, reliquis diebus exerceri in 15 campo uoluerunt. Similiter equites non solum in planis sed etiam in abruptis et fossarum hiatu difficillimis semitis seque et equos suos adsidue exercere iusserunt, ut nihil his in necessitate proelii accidere posset incognitum. Ex quo intellegitur, quanto studiosius armorum arte do- 20 cendus sit semper exercitus, cum ei laboris consuetudo et in castris sanitatem et in conflictu possit praestare uictoriam. Si autumnali aestiuoque tempore diutius in isdem locis militum multitudo consistat, ex contagione aquarum et odoris ipsius foeditate uitiatas haustibus et aëre corru- 25

V. L. 3 illis] illuc Π 4 Nec] ne μ 5 palustribus π
 palus α' paludosis $G\lambda$ 6 ueneno similis π' ueneno simile M
 uenenosi miles A uenenosi militibus G [ueneno sim.] λP
 7 generant μP ut hoc casu uulgo occasu α ut casu π casu λP
 ut occasu *Stewechius* hoc casu *Oudendorpius*; sed uix ut uocabulo
careri potest 9 principiorumque V_1 principumque *corr.* ex
 principiorumque P 12 [et morbi] Π 13 exercitia armorum
 Π 19 accedere $\varepsilon\Pi$ possit $\varepsilon\Pi$ 20 quanto] quam λP

S. L. saeua] saeua A' saeua $\mu\pi$ 2 paciantur α 4 qui
 algere] quialgere (quilgere L) μ compellitur π 5 qui-
 nitiosus α nam] Nec A 6 malae] mala A 8 cybis A
 9 ipsius] ipsius Π 12 cotidiana εP 16 uoluerunt] uolue-
 rint A 18 assidue Π 19 prelii Π 22 conflictu] -o α
 23 autumnali aestiuo] autumnalia aestiuo (est- M) α' idem]
 hisdem $\varepsilon\pi'$ 25 foeditate $A'\Pi$ uiciatis A_1 haustibus α

pto perniciosissimus nascitur morbus, qui prohiberi non potest aliter nisi frequenti mutatione castrorum.

III. Ordo postulat, ut de commeatu pabulo frumentisque dicatur. Saepius enim penuria quam pugna consumit exercitum, et ferro saeuior fames est. Deinde reliquis casibus potest in tempore subueniri, pabulatio et annonae in necessitate remedium non habent, nisi ante condantur. In omni expeditione unum est et maximum telum, ut tibi sufficiat uictus, hostes frangat inopia. Ante igitur quam inchoetur bellum, de copiis expensisque solers debet esse tractatus, ut pabula frumentum ceteraque annonariae species, quas a prouincialibus consuetudo deponcit, maturius exigantur et in oportunis ad rem gerendam ac munitissimis locis amplius semper modus, quam sufficit, adgregetur. Quod si tributa deficiunt, prorogato auro comparanda sunt omnia. Neque enim diuitiarum securae possessio est, nisi armorum defensione seruetur. Frequenter autem necessitas geminatur et obsidio saepe fit longior, quam putaris, cum aduersarii etiam ipsi esurientes circumsidere non desinant quos fame sperant esse uincendos. Praeterea quicquid in pecore uel quacumque fruge uinoque hostis inferens bellum ad uictum suum poterit occupare, non solum admonitis per edicta

V. L. 2 frequenter εP

CAP. III. 3 commeatu pabulo frumentisque δ commeati (comeati μ) pabulo frumentif $A\mu$ commeantif pabulo frumentifque Π commeatu pabulif frumentifque P commeatu pabuli frumentifque G 8 est et π' extet $G\mu P$ exter A 9 telum] consilium δP hos^{tef} Π 10 [copiif] λ expensifque solers] expensif fit procuratio quae solers λ 11 tractatuf] contractuf Π 13 [ad rem ger.] λ 15^{con} agregetur Π 18 et] si Π 19 putatur λ 21 quidquid A_1

S. L. 1 perniciosissimuf] pernitiosissimuf A' perniciosissimif M_1

CAP. III. 5 famel] famif $A\mu$ 6 subueniri] subuenire μ 9 uictuf] uictu α' hostef] hostif α' 12 annonariae] annonaria A prouincialibus μ 13 ad rem] regem M 16 comparanda $A''\Pi$ diuiciarum A 22 hostif] hosti Π

possessoribus sed etiam coactis per electos prosecutores ad castella idonea et armatorum firmata praesidiis uel ad tutissimas conferendum est ciuitates arguendique prouinciales, ut ante inruptionem sequere et sua moenibus condant. Reparatio etiam murorum tormentorumque omnium ⁵ ante curanda est. Nam si semel hostes praeuenerint occupatos, metu uniuersa turbantur, et quae ex aliis urbibus petenda sunt interclusis itineribus denegantur. Sed fidelis horreorum custodia et erogatio moderata consueuit sufficere pro copia, maxime si ab initio procuretur. Ceterum ¹⁰ sera parsimonia est tunc seruare, cum deficit. In expeditionibus arduis per capita magis militum quam per dignitates ab antiquis praebantur annonae, ita ut post necessitatem eisdem a republica redderentur. Hieme lignorum et pabuli, aestate aquarum uitanda est difficultas. ¹⁵ Frumenti uero et aceti uel uini nec non etiam salis omni tempore necessitas declinanda, ita ut urbes atque castella ab his militibus, qui minus prompti inueniuntur in acie, armis sagittis fustibalis, fundis etiam et saxis onagris ballistisque defendantur. Praecipueque uitetur, ne aduersariorum dolo atque periuriis decipiatur prouincialium ²⁰ incauta simplicitas. Frequentius enim commerciorum pacisque simulatio credulis quam arma nocuerunt. Qua

V. L. 1 possessionibus *A* possessionibus *M* prosecutores *G* (cf. *Cod. Theod.* 10, 24, 3; 12, 6, 12 et 13 etc.) persecutores α' persecutores λ executores π 3 urgendi π 6 hostis μ
 6 praeuenerit μ 6 occupatis $\mu\Pi$ 8 fidelis horreorum *Cuiacius* fidelis fors eorum *A'* fidelis fors eorum μ fidelibus horreorum Π fidelis aureorum δP 11 tum ε deficit] defecit α' defecit G_1 15 uit. est] bitari necesse est Π 16 frumenti. Verum *A\mu* 17 ita ut] itaque Π 19 ballistis *G* ballistris α' ballistris *GL\delta P* ballistris *Q* 20 uitetur Π *Kortianus* 2 uidetur μ uidetur *A'* cauendum uidetur δ uidetur, in *marginē addito* cauendum, *P*

S. L. 1 coactis] quoactis A_1 2 idone^{a2} Π 3 prouinciales μ 4 inruptionem] inruptione α' irruptionem Π 4 condant] -unt *M* (G_1) 6 occupatis] -us *A'* 7 turbantur] turbatur Π 8 petenda] metenda Π 18 prompti *A* 19 onagris *A'*

ratione famem collecti patiuntur hostes, dispersi uero crebris superuentibus facile uincuntur.

III. Interdum mouet tumultum ex diuersis locis collectus exercitus et, cum pugnare nolit, irasci se simulat, 5 cur non ducatur ad bellum; quod hi praecipue faciunt, qui in sedibus otiose delicateque uixerunt. Nam asperitate insoliti laboris offensi, quem in expeditione necesse est sustinere, praeterea metuentes proelium, qui armorum exercitia declinarant ad eiusmodi praecipitantur auda- 10 ciam. Cui uulneri multiplex medicina consuevit opponi. Dum adhuc separati sunt et in sedibus suis, tribunorum uel uicariorum nec non etiam principiorum in omnem disciplinam artissima seueritate teneantur nihilque aliud nisi deuotionem moderationemque custodiant. Campi- 15 cursionem, ut ipsi appellant, inspectionem armorum adsidue faciant, nullis commeatibus uacent, ad nomen, ad signa obseruare non desinant, ad sagittas iaciendas, ad missibilia dirigenda, ad iactandos lapides uel funda uel manu, ad armaturae gestum, ad uectes, pro similitudine 20 gladiatorum punctim caesimque feriendo, multo die usque ad sudorem sunt frequentissime detinendi. Cursu etiam et saltu ad transmittendas fossas nihilominus imbuendi. Seu mare siue fluuius uicinus est sedibus, aestiuo tempore ad natandum cogendi sunt omnes. Praeterea sil- 25 uam caedere, iter per dumos et abrupta facere, materiem

---

V. L. CAP. IIII. 7 offensi] infessi Π 9 declinarant $\alpha\pi'$
 declinarunt λ declinarent P 11 dum] ut dum δP in] ad π
 15 inspectionemque $\Pi V P$ 16 ad nomen et signa λ
 18 missilia ΠP funda] fundis Π 19 [ad] arm. δ ad uectes]
 ad manus Π 20 ferendos δ 21 sudore *ita ut sudo a 2 in l.*
er. scriptum sit Π 23 seu mare siue ε seu m. seu δP seu cum
 m. siue Π 25 dumosa δP

L. S. CAP. IIII. 4 nolit] nollet $A\mu$ 5 hii A 6 deli-
 cate] deligate M 8 proelium Π 9 audatiã M 14 deuo-
 tionem] deuotione Π 15 assidue Π 19 armaturae gestum]
 armatura egestum A' armature uestum Π 21 detenendi A_1
 22 nihilominus A' inbuendi λ 25 dumos] domos μ
 25 facere] fatere A_1

dedolare, aperire fossam, occupare aliquem locum, et, ne a contubernalibus detrudantur, in scutis inuicem obuian-
tibus niti. Ita exercitati et eruditi in sedibus milites, siue illi legionarii siue auxiliares siue equites fuerint, cum ad expeditionem ex diuersis conuenerint numeris, aemula-
tione uirtutis proelium magis necesse habeant optare quam otium. Nemo cogitat de tumultu, qui fiduciam de arte uel uiribus gerit. Dux autem esse debet adtentus, ut in omnibus legionibus siue auxiliis uel uexillationibus a tribunis uicariis principiisque, si qui turbulenti uel seditiosi
sunt milites, non pro inuidia suggerentum sed pro rerum ueritate cognoscat eosque prudentiori consilio segregatos a castris ad agendum aliquid, quod ipsis prope uideatur optabile, aut ad castella urbesque deputet muniendas atque seruandas, tanta subtilitate, ut, cum abiciuntur, ui-
deantur electi. Numquam enim ad contumaciam pari consensu multitudo prorumpit sed incitatur a paucis, qui uictorum scelerumque inpunitatem sperant peccare cum plurimis. Quod si ferri medicinam necessitas extrema persuaserit, rectius est more maiorum in auctores crimi-
num uindicari, ut ad omnes metus, ad paucos poena perueniat. Laudabiliores tamen duces sunt, quorum exerci-

V. L. 1 fossas *II* [locum] *II* 2 [in] scutis π 3 niti. Ita] Nisi ita *II* 4 ille *corr.* in illi *A* illi *GδP* illis λ illum *M* [illi] *II* 4 fuerunt *A* 6 necesse habeant ϵ necesse habent ([neceffe] *II*) π necesse est habeant *P uulgo* 8 gerit] habuerit λ 11 suggerentum *A'II* suggerendum μ suggerentium δP 11 pro rerum] procerum ϵ 12 prudentiore δP 13 prope uid.] prouideatur (-uidebatur *Q*) λ 14 deputent (-ent *Q*; -ent *V*) $\epsilon \delta P$ 15 uid.] existimentur δ 17 sed incitatur] sed incitantur λ si decidatur *V* si decedatur *PD* 17 [a] ϵ 18 inpunitate (imp- δ) *Gδ* 19 ferri αLII ferre δP fieri *Q uulgo* 20 est] ex *II* more m.] morte aliorum *P* 21 uindicari ut] uindicare ut *L* uindicarent *Q*, uindicare ne *Q*₂ 21 ad p.] per paucos λ 22 duces] iudices δP exercitus *uulgo*

S. L. 6 prelium *II* quam otium] quãmotium (~ *er.*) *M* 7 fiduciam *A*(λ) 8 attentus *II* 10 turbulenti] tribulenti *M* 12 ueritate] uarietate *II* cognoscat *A'* 15 tanta] tantam *II* 16 contumaciam ϵ 18 uictorum *A'* inpunitatem *II* 19 medicinam] medicina *II* 21 poena] pena *II* 22 exercitum] exercitum *II*

tum ad modestiam labor et usus instituit quam illi, quorum milites ad oboedientiam suppliciorum formido compellit.

V. Multa quidem sunt discenda atque obseruanda
 5 pugnantis, siquidem nulla sit negligentiae uenia, ubi de salute certatur. Sed inter reliqua nihil magis ad uictoriam proficit quam monitis obtemperare signorum. Nam cum uoce sola inter proeliorum tumultus regi multitudo non possit, et cum pro necessitate rerum plura ex tem-
 10 pore iubenda atque facienda sint; antiquus omnium gentium usus inuenit, quomodo quod solus dux utile iudicasset per signa totus agnosceret et sequeretur exercitus. Tria itaque genera constat esse signorum, uocalia semiuocalia muta. Quorum uocalia et semiuocalia percipiuntur
 15 auribus, muta uero referuntur ad oculos. Vocalia dicuntur quae uoce humana pronuntiantur, sicut in uigiliis uel in proelio pro signo dicitur, ut puta, uictoria palma uirtus, Deus nobiscum, triumphus imperatoris et alia, quaecumque uoluerit dare is, qui in exercitu habet maximam
 20 potestatem. Sciendum tamen est ista uocabula cotidie debere uariari, ne ex usu signum hostes agnoscant et explorantes inter nostros uersentur impune. Semiuocalia sunt quae per tubam aut cornu aut bucinam dantur; tuba quae directa est appellatur; bucina quae in semet
 25 aereo circulo flectitur; cornu quod ex uris agrestibus,

V. L. 2 formido suppl. δP 3 compellat α'

CAP. V. 4 discenda $\mu\Pi$ dicenda A' ediscenda (et disc. V)
 δP 5 negligentiae $\mu\pi'$ negligentiae P negligentiae A negligentia G 10 antiquus] antiquitas Π 14 [et] semiuocalia Π 17 uictoriae (-a corr. in αQ) λ 21 uariari debere Π 21 [et] explorantes Π 23 cornu] cornua ϵ
 24 appellatur bucina. quae Π femet] f. ipsa Π 25 flectitur] fl. tuba Π

S. L. 3 compellit Π

CAP. V. 12 agnosceret] agnosceretur Π 15 referuntur] reperuntur Π 17 in proelio] in proelia A 19 if] hif $\alpha\Pi$ 19 exercitu] exercito M 20 cottidie $G\mu$ 21 agnoscant A_1 22 impune Π 23 tuba] turba Π_1

argento nexum, temperatum arte spirituque canentis flatus emittit auditum. Nam indubitatis per haec sonis agnoscit exercitus, utrum stare uel progredi an certe regredi oporteat, utrum longe persequi fugientes an receptui canere. Muta signa sunt aquilae dracones uexilla flammulae tufae 5 pinnae. Quocumque enim haec ferri iusserit ductor, eo necesse est signum suum comitantes milites pergant. Sunt et alia muta signa, quae dux belli in equis aut in indumentis et in ipsis armis, ut dinoscatur hostis, praecipit custodiri. Praeterea manu aliquid uel flagello more barbarico uel certe mota, qua utitur, ueste significat. Quae 10 omnia in sedibus, itineribus, in omni exercitatione castrensi uniuersi milites et sequi et intellegere consuescant. Continuus enim usus necessarius uidetur in pace eius rei, quae in proelii confusione seruanda sit. Item mutum et 15 commune signum est, quotiens proficiscente turba excitatus puluis ad similitudinem nubium surgit hostiumque prodit aduentum; similiter si diuisae sint copiae, per noctem flammis, per diem fumo significant sociis, quod

V. L. 1 nexuum (-xum Q) λ temperatū arte spiritumque canentis flatus em. auditum G temperato arte spiritum quem canentis (-if ex -el corr. P) flatus em. auditum α' P temperato arte spiritumque (q. L quae Q) canentis flatus em. auditum λ temperato arte spiritumque canentis flatus emittit [a] II temperato arte spiritu quem c. flatus emittit auditur δ uulgo temperatum arte spirituque c. flatus (uel flatu) emittit ruditum Oudendorpius
 3 [an certe] II aut certe δ 5 flammulae λ P tubae μ DP
 6 eo] et (et Q) ε P 8 multa ε II in indumentis α [in] indumentis λ δ P [i.] in indumentis II 9 [in] II 10 custodire λ P manuali [quid] λ 11 certe mota μ G certa mota A certe nota II certe mutata δ P 12 in omni] et in o. λ 12 exercitatio II 15 quae — seruanda π λ qui — seruanda α' qui — seruandus G 16 excitatus] exercitatus λ π' 18 diuisae sint π diuisae in A diuisa ei in M diuisae λ G

S. L. 4 receptui M 5 uexilla A₁ 7 comitantes] comitantef (committantef M) ε 9 dinoscatur α praecipit] praecipit A 12 castrensi] castrinse A₁ 14 continuus] continuos A μ 14 usuf] ufos M 14 necessarius] necessarios A μ 15 mutum] mutam M 19 sociis] socius II

aliter non potest nuntiari. Aliquanti in castellorum aut urbium turribus adpendunt trabes, quibus aliquando erectis aliquando depositis indicant quae geruntur.

VI. Qui rem militarem studiosius didicerunt, adserunt plura in itineribus quam in ipsa acie pericula solere contingere. Nam in conflictu armati sunt omnes et hostem comminus uident et ad pugnandum animo ueniunt praeparati; in itinere minus armatus minusque adtentus est miles et superuentus impetu uel fraude subsessae repente turbatur. Ideo omni cura omnique diligentia prouidere dux debet, ne proficiscens patiatur incursum uel facile ac sine damno repellat inlatum. Primum itineraria omnium regionum, in quibus bellum geritur, plenissime debet habere perscripta, ita ut locorum interualla non solum passuum numero sed etiam uiarum qualitate perdiscat, compendia deuerticula montes flumina ad fidem descripta consideret, usque eo, ut sollertiores duces itineraria prouinciarum, in quibus necessitas gerebatur, non tantum adnotata sed etiam picta habuisse firmentur, ut non solum consilio mentis uerum aspectu oculorum uiam profecturus eligeret. Ad hoc a prudentioribus et honoratis ac locorum gnaris separatim debet uniuersa perquirere et ueritatem colligere de pluribus, praeterea sub periculo eligen-

V. L. CAP. VI. 9 superuentus impetu uel fraude subsessae δ superuentus impetu uel fraude subsessa Π superuentus impetus uel fraudes subsesse α' superuentu impetus uel fraude subsessae G superueniente impetu uel fraude [f.] λP 10 Ideo $\epsilon\delta$ De Π ideoque P 15 qualitates ϵP (in Q [*paullulum dilutum uel erasum est, ad quod sine dubio referendum est signum marginale* †) 15 compendia] *syllaba con in loco eraso* M per compendia λ 16 deuerticula ΠV diuerticula ϵDP 16 descripta μP 17 usque adeo δ itin.] in itineraria Π 20 uerum] u. etiam Π 20 profecturus $\epsilon\delta$ profecturos Π profecturis P *uulgo* 21 ad hoc Q 22 gnaris $G\delta P$ gnaris Π ignara $A\mu$ 23 eligendum $\epsilon\Pi$

S. L. 1 aut] at Π_1 2 adpendunt Π trabes] traues μ
CAP. VI. 4 asserunt Π 6 conflictu] conflictu α'
7 comminus] communus Π 8 attentus Π 12 dampno A
12 inlatum Π 14 passuum] passuum A_1 15 compendia Π
15 prouinciarum $A\mu$ 22 debet] bibet M

tium uiarum duces idoneos scientesque praecipere eosque custodiae mancipare addita poenae ostentatione uel praemii. Erunt enim utiles, cum intellegant nec fugiendi sibi copiam superesse et fidei praemium ac perfidiae parata supplicia. Prouidendum quoque, ut sapientes exercitatusque quaerantur, ne duorum aut trium error discrimen pariat uniuersis. Interdum autem imperita rusticitas plura promittit et credit se scire quae nescit. Sed cautelae caput est, ut, ad quae loca uel quibus itineribus sit profecturus exercitus, ignoretur; tutissimum namque in expeditionibus creditur facienda nesciri. Ob hoc ueteres Minotauri signum in legionibus habuerunt, ut, quemadmodum ille in intimo et secretissimo labyrintho abditus perhibetur, ita ducis consilium semper esset occultum. Securum iter agitur quod agendum hostes minime suspicantur. Verum, quia exploratores altrinsecus missi profectionem suspicionibus uel oculis deprehendunt et interdum transfugae proditoresque non desunt, quemadmodum occurri ingruentibus debeat, intimetur. Dux cum agmine exercitus profecturus fidelissimos argutissimosque cum equis probatissimis mittat, qui loca, per quae iter faciendum est, in progressu et a tergo, dextra laeuaque perlustrent, ne aliquas aduersarii moliantur insidias. Tutius autem operantur exploratores noctibus quam diebus.

V. L. 1 praecipere *Stewechius* percipere *O* 2 custodire *II* custodia *P* 2 ostentatione ε *II* contestatione *VP* constitutione *D* 3 intelligent *uulgo* ne fugiendi *Au* 8 cautelae caput est μ *GII* cautelae caput est *A* utile caput est δ *P* 9 ad quae (atque *V*) l. δ *P* aequae l. α ad quae l. *II* ea loca per quae λ per quae loca *uulgo* 10 tutissimum (tutissimum *D*) n. i. expeditionibus *A'x'* tutissimam n. i. expeditionibus *M* tutissima namque expeditio λ *P* 11 nesciri] ab hostibus nesciri λ *P* 13 labyrintho *P* labyrintho ε *V* labyrintho *II* labyrintho *DQ*₂ 17 suspicionibus *DP* suspicionibus *V* 18 proditoresque δ *P* proditoresque *A* proditores quae *M* proditores qui *G* λ proditores[que] *II* 21 per qua *Au*

S. L. 2 poenae] pene *M* pene *II* 8 promittit] promittet *A* 8 credit] credit *A* 10 profecturus] profecturum *A'* 12 quemadmodum *II* item statim 20 argutissimosque] argutissimos qui *A*, 23 tutius] totius α' *II*

Nam quodammodo ipse sui proditor inuenitur cuius speculator fuerit ab aduersariis comprehensus. Primi ergo equites iter arripiant, deinde pedites, impedimenta sagmarii calones uehriculaque in medio conlocentur, ita ut
 5 expedita pars peditum et equitum subsequatur. Nam ambulanti-
 bus interdum quidem a fronte sed frequentius a tergo superuentus infertur. A lateribus quoque pari armatorum manu impedimenta claudenda sunt; nam insidiatores transuersos frequenter incursant. Illud tamen
 10 praecipue seruandum est, ut ea pars, ad quam hostis uenturus creditur, obpositis lectissimis equitibus et leui armatura necnon etiam peditibus sagittariis muniatur. Quod si undique circumfunduntur inimici, undique debent praeparata esse subsidia. Ne uero repentinus tumultus am-
 15 plius noceat, ante commonendi sunt milites, ut parati sint animo, ut arma in manibus habeant. In necessitate subita quae conterrent, prouisa non solent esse formidini. Antiqui diligentissime praecauebant, ne a calonibus interdum uulneratis interdum timentibus et sagmariis clamore

V. L. 3 inde ε sagmarū calonūq; II 5 N. ambul. [int. q.] a fronte [fed] frequenter II 8 insidiatores transuersos frequenter incursant II inf. transuersus fr. expulsa δ; hanc lectionem correctione et additamento marginali ad λ codicum scripturam (impulsant P) reuocauit P inf. in alio loco impulsant transuersos frequenter incursa (-a^{nt} G) α inf. in alio loco impulsant transuersos frequenter incursant λ infid. in alio loco impulsant transuersos frequenter incursu (inserendum fuit alii post infid.) Edit. Colon. 1524. 10 hostes uenturos (-o A) α' II 12 muniatur II 13 [circum]funduntur II 16 I. n. f. quae conterrent ε (unde quis subita quaeque legendum censeat) i. n. subita [q.] conterrent δ fortasse rectius; illud quae autem ex marginali nota irrepsisse putari potest 16 Necessitate (L; Ne. necess. Q) subita contereantur (-terratur Q) λ ne necessitate subita conternantur II in necessitatem subita que terrent P₁ ne necessitatem. f. q. terreantur P₂ 17 prouisa. Non (non Q) III

S. L. 1 quodammodo] quodadmodo α' proditor] prode-
 tur M proditor A₁ 2 comprehensus II 3 impedim. II
 4 uehricula] uellicula M uellicula A₁ 5 impedim. II
 11 oppositif M II 18 antiqui] antiq. M 18 diligentissime]
 diligentissimi A₁ 18 calonibus] colonibus α'

paufactis pugnantes milites turbarentur, ne dispersi longius aut conglobati amplius quam expedit impedirent suis hostibusque prodessent. Et ideo ad exemplum militum etiam impedimenta sub quibusdam signis ordinanda duxerunt. Denique ex ipsis calonibus, quos galiarios uocant, idoneos ac peritos usu legebant, quos non amplius quam ducentis sagmariis puerisque praeficerent. Hisque uexilla dabant, ut scirent, ad quae signa deberent impedimenta colligere. Sed propugnatores ab impedimentis laxamento aliquo diuiduntur, ne constipati laedantur in proelio. Ambulante exercitu, ut locorum uarietas eueniret, ita defensionis ratio uariatur. Nam in campis patentibus equites magis solent impugnare quam pedites; at uero in locis siluestribus uel montuosis siue palustribus pedestres magis formidandae sunt copiae. Illudque uitandum, ne per negligentiam aliis festinantibus aliis tardius incedentibus interrumpatur acies aut certe tenuetur; continuo enim hostes interpellata peruadunt. Praeponendi ergo sunt exercitatissimi campi doctores uicarii uel tribuni, qui alacriores retardent et pigrius incedentes adcelerare compellant. Nam qui multum praecesserint, superuentu facto non tam redire quam effugere cupiunt. Qui uero

V. L. 1 [pugnantef] *Stewechius Schwebelius* dispersi] diuersif Π 2 suis *MIII* *V* (cf. *Varro L. L.* 9, 14, 131) suos *A'LDP* 5 galiariof Π galiariaf ε galeariof *DP* galeriof *V* (cf. I, 10) 7 ducentif *A* ducenti *M* 7 sagm.] sagittariif ΠQ 7 praeficerent π praefacerent ([prae *Q*) ε 8 ad quae *GDL* atque *Q₁P₁V* ad quae Π ad quaf α' 8 signa deberent] designarent *V* 10 aliquo] aliqui Π 10 in proelio. Amb. *Stewechius* in proelio (-um *V*) amb. *O* 15 formidandi α' 16 [aliif festinantibus] Π 16 intercedentibus ε 17 interrumpentur — tenuentur λ 18 interpellata *V* *Oudendorpius post edit. Rom. Bonon.* inter prolata α' interplorata λ interpolata *GID* uulgo 18 Praeponendi ε premonendi Π interponendi δP uulgo

S. L. 1 pabefactif α' 2 impedirent Π 4 imped. Π et ita postea 5 calonibus] colonibus *M* 6 idoneos *M* 7 uexilla] uixilla α' 10 proelio Π 13 impugnare Π 18 peruadunt] peruadum *M* 20 accelerare *GII* 20 compellant μ

extremi sunt, deserti a suis ui hostium et propria desperatione superantur. Sciendum etiam, quod aduersarii in his locis, quae sibi oportuna intellegunt, subsessas occultius conlocant uel aperto Marte impetum faciunt. Sed ne secreta noceant, ducis praestat industria, quem omnia
 5 prius conuenit explorare. Deprehensa uero subsessa, si circumueniatur utiliter, plus periculi sustinet, quam parabat inferre. Aperta autem uis si praeparetur in montibus, altiora loca praemissis sunt praesidiis occupanda, ut hostis, cum aduenerit, reperiatur inferior nec audeat ob-
 10 uiare, cum tam a fronte quam supra caput suum cernat armatos. Quod si angustae sunt uiae, sed tamen tutae, melius est praecidere cum securibus ac dolatoriis milites et cum labore uias aperire, quam in optimo itinere periculum sustinere. Praeterea nosse debemus hostium con-
 15 suetudinem, utrum nocte an incipiente die an hora reficiendi lassis superuenire consueuerint, et id uitare, quod illos facturos putamus ex more. Iam uero utrum peditibus an equitibus, utrum contatis an sagittariis amplius ualeant, utrum numero hominum an armorum munitione praecel-
 20 lant, scire nos conuenit et ordinare quod nobis utile, illis docetur aduersum, tractare quoque, per diem an per noctem iter expediat inchoari, quanta locorum interualla sint, ad quae cupimus properare, ne aestate aquae penuria

V. L. 1 ui] uī (~ er.) V Quif Π 2 [in] his locis δ 3 subfessa λ δ P
 occultos V 4 praestet δ P quem uulgo que Π quae (que
 Q) μ qua G cui δ P 8 praemissis [DPG₂ praemissis Aλ praemissi
 (-misi G) sunt MGII praemissis V 10 tam] eo δ 10 quam]
 quem δ 10 caput] apud δ 11 armatos] -tum δ
 12 praecidere O praecedere uulgo μ 12 dolator.] dolabris uulgo
 13 cum laboribus ε 15 an π aut G ad α' 15 [a. h. r.] λ
 16 confuerint δ 22 inchoare δ 23 ad quae MQGδP ad quē II
 ad quē (~ er.) L atque A₁ 23 properare] peruenire δ P

S. L. 1 desperatione] disperatione Aμ 3 occulcius M
 4 conlocant Gλ conlocat α' collocant Π 9 repperiatur Aμ
 12 dolaturiis Π 13 apperire μ (a ≡ perire G) 16 lassis]
 blaffis α' 17 ex more] et more α' 18 ualeant] ualeat ε
 23 ne aestate] neftate M aquae] a ≡ que A

obsit euntibus, ne hieme difficiles aut inuiaae occurrant paludes maioresque torrentes impedito itinere circumueniatur exercitus, priusquam ad destinata perueniat. Vt nostra commoditas est sapienter ista uitare, ita, si aduersariorum imperitia uel dissimulatio occasionem nobis 5 dederit, non oportet omitti sed explorare sollicite, proditores ac transfugas inuitare; ut, quid hostis moliatur in praesenti uel in futurum, possimus agnoscere paratisque equitibus ac leui armatura ambulantes eosdem uel pabula uictumque quaerentes in prouiso terrore decipere. 10

VII. In transitu fluuiorum grauis molestia negligentibus frequenter emergit. Nam si aqua uiolentior fuerit aut alueus latior, impedimenta pueros et ipsos interdum ignauiores solet mergere bellatores. Ergo explorato uado 15 duae acies equitum electis animalibus ordinantur interuallis competentibus separatae, ut per medium pedites et impedimenta transeant. Nam acies superior aquarum impetum frangit, inferior qui rapti subuersique fuerint colligit atque transponit. At cum altior fluctus nec peditem nec equitem patitur, si per plana decurrat, ductis 20 multifariam spargitur fossis diuisusque facile transitur. Nauigeri uero amnes stilis fixis ac superpositis tabulatis peruii fiunt uel certe tumultuario opere colligatis inanibus cupis additisque trabibus transitum praebent. Expediti

---

V. L. 6 explorare sollicite, proditores & exploratores II explorare soleat uerum δ exploratores sollicite proditores P
8 in futuro π 9 eosdem] eosdam L_1 eof clam L_2Q

CAP. VII. 13 latior] altior A 16 inpedim. et pueros λ
16 pedites [et] imped. II peditem et impedimenta δ 22 stili-
lis π hastilis α astilis λ 23 colligatis] alligatis λ

L. S. 1 difficile] difficilis α 2 inpedito λ (impedimento G)
6 omitti] committi II 7 moliatur] moratur II 8 possi-
muf] possimus α 10 decipere] deciperent α

CAP. VII. 11 negligentibus A 13 aut] ut A 13 al-
ueuf] albeuf M aluiuf A_1 13 impedimenta II 14 ignauio-
res] ignauiore] M 16 competentibus II 17 impedimenta
MII 19 colligit] collegit A_1 fluctuf] flucti A_1 20 equi-
tem] equitum M 24 traubuf $A\mu$

uero equites fasces de cannis aridis uel ulua facere con-
 sueuerunt, super quos loricas et arma, ne uidentur, inpo-
 nuntur, ipsi equique natando transeunt colligatosque secum
 fasces pertrahunt socios. Sed commodius repertum est,
 5 ut monoxylas, hoc est paulo latiores scafulas, ex singulis
 trabibus excauatas pro genere ligni et subtilitate leuissima
 carpentis secum portet exercitus, tabulatis pariter et
 clauis ferreis praeparatis. Ita absque mora constructus
 pons, et funibus, qui propterea habendi sunt, uinctus lapi-
 10 dei arcus soliditatem praestat in tempore. Festinanter
 aduersarii ad transitus fluminum insidias uel superuentus
 facere consueuerunt. Ob quam necessitatem in utraque
 ripa conlocantur armata praesidia, ne alueo interueniente
 diuisi obprimantur ab hostibus. Cautius tamen est sudes
 15 ex utraque parte praefigere ac sine detrimento, si qua uis
 inlata fuerit, sustinere. Quod si pons non tantum ad
 transitum sed etiam recursum et commeatus necessarius
 fuerit, tunc in utroque capite percussis latioribus fossis
 aggereque constructo defensores milites debet accipere,
 20 a quibus tamdiu teneatur, quamdiu locorum necessitas
 postulat.

V. L. 1 fasces] fasciculos δ consueuerunt $\mu\delta$ 2 ne uidentur
 A'V ne utentur M ne dentur II₁ ne uidentur D ne uidentur P
 ne uidentur L reuidentur (sed postremum e in l. er.) Q ne ledentur
 II₂ 3 ipsi equique A ipsi equique G ipsi aequiquae M
 ipsi equi qui II ipsi aequitibus qui V ipsi aequitibus D ipsi
 equites (tel a 2 in l. er.) quos (2 deletum uult) P ipsi equi [q.] λ

3 colligatosque $\pi\lambda$ collegatosq. M collegatisq. A' 4 socios
 VP Oudendorpius Hillenbrandius (Appul. I, 38) focii ϵ IID focii
 λ (L?) 4 comm.] commodi huius II 5 monoxylas MIP
 monoxylas Q monoxillos LD monoxillas V mox noxylof A'
 6 leuissimas II 7 pariter clauisque II 9 et fun.] ex funi-
 bus II 9 habendi sunt] habendis ut his λ 10 praestet GL
 praestat. In M 10 festinanter ϵ (sed in L in l. er. a 2) festi-
 nantur II sed instantes VP sed stantes D 12 consueuerunt δP
 17 etiam ad recursum $\lambda\delta P$ 19 [debet] ϵ

S. L. 1 ulua] gulua II 2 imponunt II 4 commodius] cum
 modius] M(Q₁) 6 traibus $A\mu$ 10 soliditatem] soliditate M
 13 collocantur II 14 obprimantur II obprimantur A opprime-
 mantur G₁ opprimantur μ 16 illata II 18 percussis] percussis
 A 19 aggere] agere M 20 a quibus tam] a quibusdam A₁

VIII. Consequens uidetur, itineris obseruatione descripta, ad castrorum, in quibus manendum est, uenire rationem. Non enim belli tempore ad staturam uel mansionem ciuitas murata semper occurrit, et incautum est plenumque discriminis exercitum passim sine aliqua mutatione considerare, cum militibus ad capiendum cibum occupatis, ad munera faciendā dispersis facile nectantur insidiae. Postremo noctis obscuritas, necessitas somni, pascentium equorum dispersio occasionem superuentibus praestat. In metandis castris non sufficit locum bonum legere, nisi talis sit, ut alter eo non possit melior inueniri, ne utilior praetermissus a nobis et ab aduersariis occupatus adportet incommodum. Cauendum quoque, ne per aestatem aut morbosa in proximo aut salubris aqua sit longius, hieme, ne pabulatio desit aut lignum, ne subitis tempestatibus campus, in quo manendum est, soleat inundari, ne sit in abruptis ac deuiis et circumsedentibus aduersariis difficilis praestet egressus, ne ex superioribus locis missa ab hostibus in eum tela perueniant. Quibus caute studioseque prouisis, pro necessitate loci uel quadrata uel rotunda uel trigona uel oblonga castra constitues, nec utilitati praeiudicat forma, tamen pulchriora creduntur quibus ultra latitudinis spatium tertia pars longitudinis additur. Ita autem ab agrimensuris podis-

V. L. CAP. VIII. 3 staturam ϵPVP stadium D , staturam uulgo

3 [uel] *Oudendorpius* 4 ciuitatis murate Π 6 confidere Q confiderare P 7 occupatis aut ad δP 11 legere] elegere P_1 eligere DP_2 11 melior non possit Π 12 ab aduerf. $\lambda \delta P$ ad aduerf. Π [ab] adu. α (in G supra lineam prima fortasse manu ab additum est) 13 Cauendumque Π 14 morbosa in] morbus δ 14 aut] sit aut Π 15 ne π de ($De Q$) sub. ϵ ; ne de? 16 inundare δ 17 [in] abruptis V [in] abruptus D 17 deuiis (deuius D) et $\epsilon \delta P$ deuiis ut Π d. ne uulgo 20 uel — uel — uel] siue — siue — siue δP 21 constitues δ constituent $\epsilon \Pi P$ constituentur A_2 constituuntur *Giss.* 22 praeiudicat. Forma $MIII$ 23 ultra latitudinis — longitudinis δ

S. L. CAP. VIII. 13 apponet Π 14 aestatem] statem M 17 abruptis] abruptis Π 23 longitudinis additur] longitudinis additis additur α 24 agrimensuris] agrimensuris α

mum mensurae colligi oportet, ut ad quantitatem conclu-
 datur exercitus. Nam propugnatores angusta constipant
 et ultra quam conuenit latiora diffundunt. Tribus autem
 modis definiunt castra muniri posse. Primum in unius
 5 noctis transitum et itineris occupationem leuiorem, cum
 sublatis caespites ordinantur et aggerem faciunt, supra
 quem ualli, hoc est sudes uel tribuli lignei, per ordinem
 digeruntur. Caespes autem circumciditur ferramentis, qui
 herbarum radicibus continet terram, fit altus semissem,
 10 latus pedem, longus pedem semis. Quod si terra solutior
 fuerit, ut ad similitudinem lateris caespes non possit ab-
 scidi, tunc opere tumultuario fossa percutitur, lata pedes
 quinque, alta tres, cui intrinsecus agger excrescit, ut sine
 metu securus requiescat exercitus. Statua autem castra
 15 aestate uel hieme, hoste uicino, maiore cura ac labore
 firmantur. Nam singulae centuriae, diuidentibus campi-
 doctoribus et principiis, accipiunt pedaturas et, scutis uel
 sarcinis suis in orbem circa propria signa dispositis, cincti
 gladio fossam aperiunt latam aut nouem aut undecim aut
 20 tredecim pedibus uel, si maior aduersariorum uis metui-

V. L. 3 tribus a. modis definiunt castra muniri posse δP tres
 (tris M) a. modis (corr. in -of M ; modis Π) definiunt (diff. Π)
 fosse (fossae G) $\alpha \Pi$ tres a. modis efficiunt (ef. sic. L) fossas λ
 5 transitu ΠQ , 5 occupationem leuiorem δ occupatione leuiore
 (-e A) α occupatione leuiore $\Pi \lambda P$ 9 semissem latus pedem
 longus pedem semis α f. latus [p. l.] ped. semis Π semis pedem
 latus p. longus p. f. δP semisse p longum pedem semis L pedem
 semissem p longum pedem ^{et} semis Q 12 percutitur $\alpha \Pi$ per-
 cuitur L per circuitur Q perducitur δP praeducitur *Lipsius Ou-*
dendorpius 13 alta pedes tres δ a. p. III P 13 accrescit Π
 16 campiductoribus Π 17 scutis et sarc. P sc. ac f. *uulgo*
 18 circa propria signa dispositis $A'VP$ c. p. f. dispositis D c.
 signa prioribus positis Π circa propria signatis positis M circa
 propria signatis et dispositis λ 18 cincti] cuncti A'
 20 metuetur $\alpha \Pi$

S. L. 1 colligi] collegi ϵ quantitatem] -e Π 6 aggerem]
 aggere Π 7 ualli] balli Π tribuli Π 8 caespes] caespis A
 caespis M caespis λ 8 qui] quae α 10 solucior M 11 ad
 similitudinem] a f. M 11 caespes] caespis μ 15 maiore
 cura M 18 orbem] urbem α 19 aperiunt] aperiant Π
 20 uis] uim Π

tur, pedibus decem et septem, — imparē enim numerum obseruari moris est —; tunc saepibus ductis uel interpositis stipitibus ramisque arborum, ne terra facile dilabatur, agger erigitur; supra quem ad similitudinem muri et pinnae et propugnacula componuntur. Opus uero centuriones decempedis metiuntur, ne minus foderit aut errauerit alicuius ignauia, et tribuni circumeunt nec ante discedunt qui strenui sunt, quam fuerint uniuersa perfecta. Ne tamen aliquis superuentus laborantibus fiat, omnes equites et pars peditum, quae non operatur, priuilegio dignitatis ante fossam in procinctu armata consistit et ingruentes repellit inimicos. Prima igitur signa locis suis intra castra ponuntur, quia nihil est uenerabilius eorum maiestate militibus, duci praetorium eiusque comitibus praeparatur, tribunis tabernacula conlocantur, quibus per contubernales deputatos ad munera aqua lignum et pabula ministrantur. Tunc pro gradu legionibus et auxiliis, equitibus et peditibus loca, in quibus papiliones tendant, deputantur in castris, ac de singulis centuriis quaterni equites et quaterni pedites excubitem noctibus faciunt. Et quia impossibile uidebatur in speculis uigilantes singulos permanere, ideo in quattuor partes ad

V. L. 1 X et VII L XVII QD XVIII P decem et septem uel nouem *Stewech. Schweb.* 2 obseruare δ tum (dum ex tum corr. Q) ε P 3 stipitibus *IVLP* stipibus *GD* stipibus *exigua lacuna* que A stipib. q. M 3 dilabatur] corr. in dilabatur II delabatur P 4 agger erigitur A' λ δ Agger igitur *MII* agger erigitur P 5 opus uero π ' opus α hoc opus λ op. uero corr. in opus hoc P 6 decempedis V decem pedes ε *IIDP* 6 aut errauerit $\mu\pi$ aut terraberit A' aut eruerit *Lipsius* 7 et] id δ P 12 et — repellit π et — repellit α ut — repellat λ 14 duci praetorium eiusque comitibus (cōm. M) p. $\alpha\pi$ deinde praetorium p. λ ceterum cf. *Hygin. Grom.* 10 15 tribunif α II hinc tribunif λ . A tribunif D ac tribunif VP 18 equitibus] et equitibus π 20 quaterni et equites A' 21 in sp. per totam noctem uigilantes uulgo

S. L. 1 imparē μ 2 sepibus α 5 componuntur II 6 metiuntur] metiuntur II foderit] foderet (foederet M) ε 9 aliquis] aliquos α ' 9 superuentus] superuentos *Aμ* 9 fiat] superfiat II 11 fossam] fossa II in procinctu] in procincto (procincto Q) ε in procinctum II 13 uenerabilius III 21 impossibile II

clepsydram sunt diuisae uigiliae, ut non amplius quam tribus horis nocturnis necesse sit uigilare. A tubicine omnes uigiliae committuntur et finitis horis a cornicine reuocantur. Idoneos tamen tribuni et probatissimos eligunt, qui circumeant uigilias, et renuntient, si qua emer-
 5 serit culpa, quos circumitores appellabant; nunc militiae factus est gradus et circitores uocantur. Sciendum tamen est equites extra uallum nocturnas excubias facere de-
 bere. Per diem autem castris positis, alii mane alii post
 10 meridiem propter fatigationem hominum equorumque agrarias faciunt. Inter praecipua conuenit ducem prouid-
 dere, siue in castris siue in ciuitate consistat, ut anima-
 lium pasqua, subiectio frumenti ceterarumque specierum.
 aquatio lignatio pabulatio secuta ab hostium reddatur in-
 15 cursu. Quod aliter non potest euenire, nisi per loca idonea, qua nostrorum ambulat commeatus, praesidia disponantur, siue illae ciuitates sint siue castella murata. Quod si non reperitur antiqua munitio, oportunis locis circumdata maioribus fossis tumultuaria castella firman-
 20 tur. Nam a castris diminutiuo uocabulo sunt nuncupata castella. Intra quae in agrariis aliquanti pedites equitesque degentes tutum iter commeantibus praestant. Difficile enim hostis ad ea loca audeat accedere, in quibus a fronte et a tergo nouit aduersarios commorari.

V. L. 1 clepsydram α L clepsydrā (r fortasse a 1) Q clepsidra Π clepsidrā P clepsedrā uel depedrā V cleps foramen membranae drā D 2 [A] tubicines omnes uigilię cōmittantur LP tubicines o. uigilię cōmittentur Q 4 tribuni ϵ VP tribunif corr. in tribunof Π tribunof D 6 circumituros V; falso Büchelerum apud Petronium (53, 10) circumitore, codicis lectionem, in circitore correxisse nostro ex loco apparet 6 Nunc.] Item Π 7 et] quof Π 7 circitores] certiores δ 7 Sciendum tamen quod milites extra ballum n. exc. facere debere Π 8 excub.] uigiliaf δ P 11] agrariaf] angariaf (-of Q) ϵ 12 confitit Q in Par. 6503 a non satis genuinum est 17 sunt ϵ P 19 firmentur Π cal]tella f.—nuncupata cal]tella V 21 [quae] V 21 in agrariif] in agraiif A in angariif A₂ 23 audet π

S. L. 5 circueant M si qua emerferit] si que (que G) merferit α 9 post meridie M 18 repperit α 'G₂ 20 noncupata M 22 tutum] totum A' 23 accedere μ Π

VIII. Quisquis hos artis bellicae commentarios ex probatissimis auctoribus breuiatos legere dignabitur, quam primum rationem proelii depugnandique cupit audire praecepta. Sed conflictus publicus duarum aut trium horarum certamine definitur, post quem partis eius, quae superata fuerit, spes omnes intercidunt. Ideo omnia ante cogitanda sunt, ante temptanda, ante facienda sunt, quam ad ultimum ueniatur abruptum. Boni enim duces non aperto proelio, in quo est commune periculum, sed ex occulto semper adtemptant, ut integris suis, quantum possunt, hostes interimant uel certe terreant, in qua parte quae necessaria admodum sunt ab antiquis reperta perscribam. Praecipua ars et utilitas ducis est, ut adhibitis ex uniuerso exercitu scientibus belli et sapientibus uiris de suis et hostium copiis saepius tractet, omni, quae plurimum nocet, adulatione summtota, utrum maiorem numerum pugnantium ipse an hostes habeant, utrum ipsius an aduersariorum homines magis armati sint et muniti, qui magis exercitati, qui sint in necessitatibus fortiores. Quaerendum etiam, utra pars equites, utra pedites habeat meliores, sciendumque in peditibus uel maxime consistere robur exercitus; et inter ipsos equites, qui contatis, qui

V. L. CAP. VIII. 2 dignabitur] conatur Π 5 definitur $\alpha L \delta P$ definitur Q finitur Π 5 postquam λ uulgo 6 fuerat Π 6 spes omnes (omnes GP) intercidunt (intercedunt α' interced. corr. in intercid. Q) εP spes omnes (omnis δ) intercidit π' sed in D intercidit ita exaratum est, ut illud exemplum, quo librarius est usus, intercidunt praebuisse uideatur. 8 cogitanda [sunt] Π 9 aperto Marte proelium δP 9 [ex] occulto Π 10 integris suis] $A' \delta P$ in tergite suis μ imparatos Π 10 quantum ε quanto D quantum $\Pi' P$ 11 interim.] interficiant Π 11 uel certe Lang certe uel O 12 quae $\pi \lambda$ qua α' qua G perfer.] describam δP 19 quaerend.] q. est δ 20 equites utra pars pedites λ 21 [uel] maxime λ 22 qui O quis uulgo qui $\pi G \lambda$ q; (q. M) α' quis uulgo

S. L. CAP. VIII. 3 proelii Π 4 conflictus publicus] conflictus publicos α' 5 partis] patris A_1 8 abruptum] abruptum Π 9 proelio Π 10 adtemptant Π 17 hostes] hostis Π 19 exercitati qui] exercitatuq; A exercitatuq; M 22 robore A'

sagittariis antecedit, quis plures loricas induat, quis utiliores equos adduxerit; postremo loca ipsa, in quibus pugnandum est, utrum inimicis an nobis uideantur adcommo-
 da; — nam si equitatu gaudemus, campos debemus optare,
 5 si pedite, loca eligere angusta, fossis paludibus uel arboribus inpedita, et aliquotiens montuosa —; cui magis uictus abundet aut desit; nam fames, ut dicitur, intrinsecus pugnat et uincit saepius sine ferro. Vel maxime autem tractandum est, utrum expediat necessitatem protrahi an
 10 celerius dimicari; interdum enim sperat aduersarius expeditionem cito posse finiri et, si dilatus fuerit in longum, aut penuria maceratur aut desiderio suorum reuocatur ad propria aut nihil magnum faciens per desperationem abire compellitur. Tum fracti labore et taedio plurimi deserunt,
 15 aliquanti produnt, aliquanti se tradunt, quia aduersis rebus rarior fides est et nudari incipit qui copiosus aduenerat. Ad rem pertinet, qualis ipse aduersarius uel eius comites optimatesque sint, nosse, utrum temerarii an cauti, audaces an timidi, scientes artem bellicam uel ex
 20 usu an temere pugnantes; quae gentes cum his fortes,

V. L. 1 induat] habeat Π inducat V 2 loca [ipsa] Π
 5 pedite $\lambda\delta P$ pediti α peditū Π 5 eligere deuemuf a. Π
 7 aut $\alpha'\Pi$ au' λG an desit δP 7 utrinsecuf *Scruierius*
 8 sine f.] quam ferrum extrinsecuf λ 8 [uel] maxime λ
 11 dilatus $\Pi V P$ delatus α delata λ ptelatus D 15 aduersif $\alpha\Pi$
 aduersariif δP aduersariuf λ 16 et] ut ε 17 pertinet] p.
 noffe Π 18 [optimates] qui sint δP 18 [noffe] Π 18 an
 cauti] aut (aut Q) μP 19 uel ex usu an temere p. π uel ex ufta-
 temere p. (-tim. A ; in G corr. in *uulgatam* uel ex usu temere p.) α
 uel non ex usu [a. t. p.] λ an non ex usu an t. p. *Stewechius* an
 non uel ex usu an tem. p. *Oudendorpius* 20 quae (q. M) gen-
 tes cum h. fortes quae ign. sint $\alpha'\pi'$ fortes gentes an ignauae
 (-e Q) sint λ quae g. cum his f. quaeue i. f. G q. g. c. h. f. quaeue
 ignaue [f.] P q. g. c. his, fortes an ignauae *Oudendorpius*

S. L. 1 antecedit] at A 3 adcommoda] accommoda Π
 4 equitatu] equitatu α' equitatu Π 6 impedita MII 7 habundet $A'\lambda$ 7 fame] famif α' 13 disperationem ε habire
 A 14 compellitur Π fracti A 17 qualif] quales A_1
 17 aduersariuf] -of α' 19 artem] artef artem α'

quae ignauae sint; nostra auxilia cuius fidei quarumque sint uirium; quos animos illius copiae, quos habeat noster exercitus; quae pars sibi magis uictoriam repromittat. Eiusmodi enim cogitationibus uirtus augetur aut frangitur. Desperantibus autem crescit audacia adhortatione ducis ⁵ et, si nihil ipse timere uideatur, crescit animus, si ex insidiis uel occasione aliquid fortiter feceris, si hostibus aduersae res coeperint euenire, si uel infirmiores aut minus armatos ex inimicis potueris superare. Cauendum enim est, ne dubitantem formidantemque exercitum ad ¹⁰ pugnam publicam aliquando producas. Interest, utrum tirones an ueteres milites habeas, et utrum ante breue tempus in expeditionibus fuerint an annis aliquot in pace durarint. Nam pro tironibus accipiendi sunt qui pugnare longo tempore desierunt. Sed cum legiones auxilia uel ¹⁵ equites ex diuersis aduenerint locis, dux optimus et separatim singulos numeros per tribunos electos, quorum scitur industria, ad omnia genera exercere debet armorum et post in unum collectos quasi depugnaturus conflictu publico exercebit ipse saepius temptabitque, quid ²⁰

V. L. 2 habeat n. e. $G\pi$ debeat n. (ñt A_1) e. a' debeat n. ex. sperare λ 7 fecerit—(9)potuerit—(11)producat—(12)habeat Π 7 [fi] hostibus λ 10 ad publicam pugnam π 11 [utrum] λ 12 et] fed ε 13 an annis aliquot (-od V) i. p. durarint (durauerint Π) ΠV an annis aliquot i. p. durarent α a. p. annis (annis Q) aliquot i. p. durarent λ a. annos aliquot i. p. durarint (-ent G) GP an durarint in pace aliquot annis D 16 optimus (obt. Q) O optimus *Scruerius Schwebelius* 17 electus εP electus Π uel electus δ 18 omni genere δP 19 depugnaturus P fortasse recipiendum 20 exercebit ipse saepius temptabitque sine interpunctione *Lang* exercebit (-at M). Ipse etc. O exercebit ipse. Saepius etc. *Scruerius Schwebelius* 20 temptabitque quid V temptauit quequid A temptauit quae quid M temptabit quequid Q temptabitquae quid L t. quiquid G t. quiquid DP t. quid *uulgo*

S. L. 2 uirium] uirtus Π 3 pars sibi] pars ibi α 5 audacia μ 5 adhortatione μ 6 animis Π 7 occasione] occasione M 8 coeperint] ceperint Π 11 publicam Π 12 breue] breue Π 16 aduenerint] aduenerit M

artis possint habere, quid uirium, quemadmodum sibi ipsi consentiant, utrum ad tubarum monita, ad signorum indicia, ad praecepta uel nutum suum diligenter obtemperent. Si errant in aliquibus, exercentur atque doceantur, quamdiu possint esse perfecti. Si uero in campi cursione, in sagittando, in iaculando, in ordinanda acie ad plenum fuerint eruditi, ne sic quidem temere sed occasione capta ad publicam ducendi sunt pugnam; sed ante minoribus proeliis imbuendi. Dux itaque uigilans sobrius prudens, tamquam de ciuili causa inter partes iudicaturus, adhibito consilio de suis et aduersarii copiis iudicet. Et si multis rebus superior inuenitur, oportunum sibi non differat inire conflictum. Si uero aduersarium intellegit fortiorem, certamen publicum uitet; nam pauciores numero et inferiores uiribus superuentus et insidias facientes sub bonis ducibus reportauerunt saepe uictoriam.

X. Omnes artes omniaque opera cotidiano usu et iugi exercitatione proficiunt. Quod si in paruis uerum est, quanto magis decet in maximis custodiri. Quis autem dubitet artem bellicam rebus omnibus esse potiore, per quam libertas retinetur et dignitas, propagantur prouin-

V. L. 1 possit λ uirium $\mu\delta P$ uirū Π uerum G uerā A 6 in ordinanda acie $\varepsilon\delta$ in ordinando aciē Π in ordinando (*corr. in -a*) acie P 7 ne sic quidem π nec sit quidem A' (*in G ad lectionem codicum μ rasura reuocatum*) nec sic quidem μ 8 ducendi εP deducendi δ iacendi Π 8 sint Π 8 sed] et? 9 Dux itaque u. f. pr. $\varepsilon\Pi$ dux prudens erit uig. atque sobrius V dux erit uigilans atque sobr. prudens D Dux itaque uig. atque sobr. et pr. P 13 fortiorem] potiore εP 16 reportauerant (-ant Q) ε

CAP. X. 20 dubitat P 21 reteneatur M 21 et d.] indignitas δ 21 propagantur prouinciae conseruatur i. Π propagatur prouinciae conseruantur i. α' propagatur prouinciae (-tię Q) conseruantur et imp. λ propagatur. prouintię conseruantur. imperium (2 *supra l. post i. addidit* roboratur) G propugnatur prouinciae conseruatur imperium δ propagatur propugnatur pr. conseruatur i. P

S. L. 1 quemadmodum Π 7 temere sed] temere sed α' 7 capta] capita $A\mu$ 8 imbuendi Π 10 adhibito Π 13 intellegit] intellegi Π_1 intellegit ε 14 potiores α 15 superuentus] superuentos A'

CAP. X. 21 retinetur A_1

ciae, conseruatur imperium? Hanc quondam relictis doctrinis omnibus Lacedaemonii et postea consulere Romani; hanc solam hodieque barbari putant esse seruandam; cetera aut in hac arte consistere omnia aut per hanc adsequi se posse confidunt; haec dimicatoris est necessaria, 5 per quam uitam retineant et uictoriam consequantur. Dux ergo, cui tantae potestatis insignia tribuuntur, cuius fidei atque uirtuti possessorum fortunae, tutela urbium, salus militum, reipublicae creditur gloria, non tantum pro uniuerso exercitu sed etiam pro singulis contubernalibus 10 debet esse sollicitus. Si quid enim illis eueniat in bello, et ipsius culpa et publica uidetur iniuria. Ergo si tyronem uel diu armis desuetum exercitum ducit, singularum legionum siue auxiliorum necnon etiam uexillationum uires animos consuetudinem diligenter exploret. Sciat 15 etiam, si potest fieri, nominatim, quis comes, quis tribunus, quis domesticus, quis contubernalis quantum possit in bello; auctoritatem seueritatemque maximam sumat, omnes culpas militares legibus uindictet, nulli errantium credatur ignoscere, in diuersis locis, in diuersis occasionibus omnium 20

V. L. 1 [doctr.] λ 2 consuluere] coluere π 4 cetera omnia a. i. h. a. c. aut π 5 dimicatoris π dimicatoris α' dimicatoribus Gλ 8 fidei atque Π₂ in l. er. fort. tutela Lπ (sed -tute tutelae Π₂ in l. er.) f. tutelę (tutile α') αQ 9 salus militū salus reipublice (sed f. r. in l. er.) Π 9 creditur] treditur A traditur G 9 non ref tantū p uniuerso (sed tant. p uni in l. er.) Π 10 pro singulis Π in l. er. 11 debet exercitus esse sollicitus (sed esse sollicitus in l. er.) Π 12 culpa et publica uideatur s c. e. p. uideatur (-atur V) δP culpa publica culpatur Π 12 tyronem nel diu α tyr. uel de Π t. aut diu δP tyrannus diu λ 14 [siue — etiam] λ 14 uexillationes λ 16 possit; in bello a. Oudendorpius 18 [seueritatem]que δ 19 credat δP 20 [locis i. d.] Π

S. L. 1 doctrinis] doctrinis M 4 hac] ac Π 4 assequi Π 6 reteneant α 8 possessorum] -em Π₁ 10 contubernalibus M 12 publica Π 14 legionum] regionum Π 14 uexillationum A' 18 auctoritatem] auctoritate Π 18 seueritatemque maximam] seueritatemque maximam A seueritatem quae maxima M

experimenta *praecipiat*. His, ut oportet, curatis, cum dispersi ad praedandum securi oberrant hostes, tunc probatos equites siue pedites cum tironibus aut inferioribus mittat, ut ex occasione fuis inimicis et illis peritia et reliquis crescat audacia. Ad transitus fluuiorum, ad praecipitia montium, ad siluarum angustias, ad paludum aut uiarum difficultates superuentus nullo sciente disponat atque ita iter suum temperet, ut cibum capientes aut dormientes aut uacantes certe, securos inermes discalciatos, destratis equis, nihil suspicantes ipse paratus inuadat, quatenus in huiusmodi certaminibus sui fiduciam colligant. Nam qui ante longum tempus aut omnino numquam uiderunt homines uulnerari uel occidi, cum primum aspexerint, perhorrescunt et pauore confusi de fuga magis quam de conflictu incipiunt cogitare. Praeterea si excurrant aduersarii, longo itinere fatigatos adgrediatur et ultimos uel certe insperatos superueniat. Eos etiam, qui longe a suis aut pabuli aut praedae gratia commorantur, subito occupet cum dilectis. Illa enim ante temptanda sunt, quae si male cesserint, minus noceant, si bene, pluri-

V. L. 1 praecipiat *uulg.* percipiat (-et *G*) *O* cf. III, 26 c. antea. exper. n. c. 2 securi $\varepsilon\Pi$ securibus *V* securioribus *D* securiores *P* 3 aut] et λ *uulgo* 7 difficultate] f. *GP* difficultate] f. α' difficultatem] f. $\lambda\pi'$ 7 n. sc.] nonnullos scienter λ 9 uagantes *Stewechius* 9 discalciatos ΠP_2 difficultos (-cios *G*) $\varepsilon\delta P$ 10 destratis *Stewechius* *Oudendorpius* distratis *V* instratis Π distractis εDP 10 equis] equidē Π 10 paratos π paratos α inparatos λ 11 quatinus δ 11 [in] *P* 13 aspexerint $\mu G\delta P$ aspexerint *in l. er.* Π aspexerunt *A* 14 perh.] orrescunt *L* $\equiv$ orrescunt *Q* (*erasa litt. non fuit p*) 14 fusi de fuga *a* 2 *in l. er.* Π 15 incipiunt] cipiunt *i. l. er.* Π 16 aggred. et ul. *a* 2 *i. l. er.* Π 16 ultimus δ 17 [uel] aut δP 17 insperatos εP insperato δ inparatos Π 17 superu.] inueniat Π 18 praedae] potius *Stewechius* 19 delectis *a* 2 *in l. er.* Π delectis δP

S. L. 2 praedandum] p̄hendandum *A*₁ 2 probatos] probatis *A* 7 superuentos α 9 inermes *A* 11 fiduciam μ 14 perhorrescunt α' perhorrescant Π 15 conflictu] conflictu *A*₁ 16 adgrediatur Π 17 a suis aut pabuli] a suis aut pabulis Π

mum prosint. Inter hostes discordiarum serere causas sapientis est ducis. Nulla enim quamuis minima natio potest ab aduersariis perdeleri, nisi propriis simultatibus se ipsa consumpserit. Nam ciuile odium ad inimicorum perniciem praeceptum est, ad utilitatem suae defensionis incautum. Unum illud est in hoc opere praedicendum, ut nemo desperet fieri posse quae facta sunt. Dicat aliquis, Multi anni sunt, quibus nullus fossa aggere ualloeque mansurum circumdat exercitum. Respondebitur, Si fuisset ista cautela, nihil nocturni aut diurni superuentus hostium nocere potuissent. Persae imitantes Romanos ductis fossis castra constituunt, et, quia harenosa sunt prope omnia, saccos, quos inanes portauerant, ex puluerulenta, quae effoditur, terra complent eorumque cumulo aggerem faciunt. Omnes barbari carris suis in orbem conexas ad similitudinem castrorum securas a superuentibus exigunt noctes. Veremur, ne discere nequeamus quae a nobis alii didicerunt? Haec ex usu librisque antea seruabantur, sed omissa diu nemo quaesiuit, quia uigentibus pacis officiis procul aberat necessitas belli. Sed ne impossibile uideatur reparari disciplinam cuius usus intercidit, docemur exemplis. Apud ueteres ars militaris in obliuionem saepius uenit, sed prius a libris repetita est, postea du-

V. L. 1 serere $\lambda\delta P$ serere α' scire G differere Π 4 ipsa Π
 8 fossa aggere ualloeque $\alpha\Pi P$ fossa aggere uel uallo λ fossa
 agit ualloeque δ fossa uel aggere ualloeque uulgo 12 arenosa
 QGP 13 portauerant $\alpha\Pi$ portauerunt (-exp. D) δP portant λ
 13 quae] quaeque D 17 securas a superuentibus ε securi a puen-
 tibus Π securas a superuenientibus δP 17 noctes lacuna ne di-
 scere quereremus Π 18 Haec ex usu librisque P h. e. u. libris-
 que A' h. e. u. l. quae M h. usu librisque δ h. ex libris que Π h.
 ex libris discenda (dic. L) quae λ uulgo 19 uigentibus α' Π
 19 officiis pacis ΠP 21 reparari] rep. posse Π 21 docemur ε
 doceamur ΠP doceamur δ 23 [uenit] Π 23 ducum] au Π

S. L. 3 perdeleri] -e μ 4 ipsa] ipse α 5 defensionis]
 defensionis Π 9 exercitum] exercitu Π 14 complent λ
 14 aggerem] aggere Π 15 carris] caris ε 15 orbem] ur-
 bem α 20 procul haberat A procurauerat Π 20 impossi-
 bile Π 21 usus] usu α' 21 intercidit] intercedit α' inter
 lacuna decedit Π

cum auctoritate firmata. Scipio Africanus sub aliis imperatoribus Hispanienses exercitus frequenter uictos accepit; hos, disciplinae regula custodita, omni opere fossisque faciendis ita diligenter exercuit, ut diceret fodientes luto
 5 inquinari debere qui madere hostium sanguine noluis-
 sent. Cum ipsis denique Numantinos capta ciuitate sic concremauit, ut nullus euaderet. Metellus in Africa Al-
 bino imperante subiugatum accepit exercitum, quem ita emendauit ueteribus institutis, ut postea eos, a quibus sub
 10 iugum missi fuerant, superarent. Cimbri Caepionis et
 Mallii legiones intra Gallias debellarunt; quarum reli-
 quias cum Gaius Marius suscepisset, ita erudiuit scientia
 et arte pugnandi, ut innumerabilem multitudinem non
 solum Cimbrorum sed etiam Teutonum et Ambronum
 15 publico Marte deleret. Facilius autem est ad uirtutem
 nouos inbuere quam reuocare perterritos.

XI. Praemissis leuioribus artibus belli, ad publici
 conflictus incertum et ad fatalem diem nationibus ac pop-
 20 ulis ratio disciplinae militaris inuitat. Nam in euentu
 aperti Martis uictoriae plenitudo consistit. Hoc ergo tem-

V. L. 2 hispaniensis εP 5 uoluissent Π 6 ipsi] ipsos λ ipsi
 corr. in ipsos Π 10 Cimbri coepionis (-es D) δ Cimbri sce-
 pionis P Cimbri (cymbri M) scipionis III cymbriis scipionis Q
 cymbriis scipionis L cymbri spicionis $A'M_2$ 11 mallii $\mu \Pi$ mal-
 lei A' manlii δ manilii P 11 inter μ 11 debellarunt *Kort-*
tianus 2 *Par.* 6503 (in quo el in l. er.) delebarunt α' deleuerunt π
 deluuerunt G deleti (-e 2) sunt Q deleu $\equiv \equiv \equiv \equiv L$ 14 ambro-
 num ε umbonū Π umbrorū δP 16 inbuere ε instruere δP ex-
 hibere Π

CAP. XI. 17 praem.] omiffis Π 19 Nam] cū Π
 20 uictoriae] atque lacuna uict. Π 20 hoc ergo tempus est π
 h. e. t. [e.] α hoc ergo tempore λ

S. L. 1 auctoritate] auctoritatem M 2 accepit] accipit Π
 3 disciplinae regula] discipline regule (-e G) A' 5 qui
 madere] quē adere α' 7 concremauit] concremabit α'
 7 affrica M 8 inperantes subiugatum A' 9 emendauit]
 emendabit A' 10 superarent] superare Π 12 erudiuit]
 audiuit Π 13 innumerabilem M_1 16 nouos] nobos A_1
 (bonos A_2)

CAP. XI. 19 euentu] euentum M 20 martis] marti
 martis α

pus est, quo tanto magis duces debent esse solliciti, quanto maior speratur diligentibus gloria et maius periculum comitatur ignavos, in quo momento peritiae usus, pugnandi doctrina consiliumque dominatur. Veteribus saeculis mos fuit parco cibo curatos milites ad certamen 5 educere, ut audaciores sumptus escae redderet et longiore conflictu non fatigarentur inedia. Praeterea observandum est praesentibus hostibus, siue ex castris siue ex ciuitate producas ad proelium, ne, dum per angusta portarum particulatim procedit exercitus, a collectis et paratis debilitetur inimicis. Ideoque prouidendum est, ut ante omnes milites egrediantur portas et aciem construant, quam hostis adueniat. Quod si intra ciuitatem manentibus paratus aduenerit, aut differatur egressus aut certe dissimuletur, ut, cum aduersarii insultare coeperint his, 15 quos non putant exituros, cum ad praedam aut redeundum conuerterint animum, cum ordines soluerint, tunc illis stupentibus lectissimi quique prorumpant et conferti adgrediantur ignaros. Obseruatur autem, ne longo spatio fatigatum militem neue lassos post cursum equos ad publicum proelium cogas; multum uirium labore itineris pu-

V. L. 1 quo tanto $A\mu P$ quā quo Π quanto $G\delta$ 1 [quanto] Π
 2 maius] magis $\mu\delta P$ 3 comitatur] confurgat in Π
 4 [saeculif] P 6 sumptusa escae Q sumptus escae (sed e prius
 a 2, e posterius cum sequentibus duobus litteris re a 2 in l. er.) L
 sumpta esca π sumptu escae A sumptu aescē M sumptu $\equiv$ aescē G
 uide ne scribendum sit sumptu escae redderentur Π 13 quam]
 antequam λ [si] α' 14 paratus $\mu\pi G$ paratis (a 2 f eras.) A
 imparatisque *Korttianus* 2 *Stewecheius* 15 insultare] $\Pi P \lambda$ in-
 fulari α' infula se G exultare δ 16 aut ad redeundum π'
 17 cum ord.] et o. λ 18 lectissimi] doctissimi Π 20 neue
 lassos δ ne uel lassos εP neue lassos Π

S. L. 2 speratur] sperator A_1 3 ignauos] ignab; A ignab.
 M (ignauibus λ) 3 periciae μ 5 ciuo Π 6 educere]
 educeret Π 6 audaciores] aut acioref Π 7 inaedia (inē-
 dia A inēdiae Q) ε 10 debilitetur Π 13 hostif] hostes α'
 13 intra] intro Π 14 differatur] differat A 15 coepe-
 rint] ceperint Π 16 exituros] exigituros Π 18 lectissi-
 mis] A 19 adgrediantur] adgreditur M aggrediantur Π
 21 pugnaturus] -of A_1

gnaturus amittit. Quid faciet, qui ad aciem marcidus aduentat? Hos et ueteres declinarunt et superiore uel nostra aetate, cum Romani duces per inperitiam non cauissent, ne quid amplius dicam, exercitus didicerunt.

5 Inpar enim condicio est, lassum cum requieto, sudantem cum alacri, currentem cum eo, qui steterit, subire conflictum. XII. Ipsa die, qua certaturi sunt milites, quid sentiant, diligenter explora. Nam fiducia uel formido ex uultu uerbis incessu motibus cernitur. Ne confidas satis,

10 si tiro proelium cupit; inexpertis enim dulcis est pugna. Et noueris te oportere differre, si exercitati bellatores metuunt dimicare. Monitis tamen adhortatione et ducis exercitui uirtus ad crescit et animus, praecipue si futuri certaminis talem acceperint rationem, quasi † se facile ad

15 uictoriam peruenturi. Tunc inimicorum ignauia uel error ostendendus est, uel, si ante a nobis superati sunt, commemorandum. Dicenda etiam quibus militum mentes in odium aduersariorum ira et indignatione moueantur. Ani-

V. L. 1 marcidus *Giss.* marie eius *A* marie eius *MG* anhelus π incautus λ 2 hof α hof euentus λ haec π hoc uulgo
 2 superiores *II* 4 exercitus $\mu\pi$ ipsi ex. λ exercitii *G* 4 didicerunt ϵ perdiderunt π perdere didicerunt *Oudendorpius*.
 6 cum] curfuque *II* CAP. XII. 8 explora] conuenit explorare δ
 9 motibusq. λ 9 nec *MLII* 10 inexperto δP 11 excitati P_1
 12 adortatione λ adhortatione $A'II$ hortatione δP adorationem *M* oratione uulgo 14 talis A' 14 quasi se facile — peruenturi μG *Paris*. 6503 quasi (si in *l. er.*) exigua lacuna facile — peruenturi $\equiv$ († supra lineam a 2 additum et erasum, item a 2 i in *l. er. renouatum*) *A* qua (quã *II*) sperent (sperant *II*) se [facile] — peruenturos π ; quae lectio quin interpolata sit, dubium non est. quasi sint facile — peruenturi *Steuetchius uulgo* quasi facile — peruenturi *suspisor*. 15 error tenendus est *II*
 17 quibus] omib; *II* 18 [et] *II* 18 animis paene] paene animis *II*

S. L. 3 duces] -if A_1 non cauissent] nuncabissent μ non cabissent A_1 non cadissent *II* 5 impar *II* CAP. XII. 8 fiducia A' 9 incessu] incensu *M* 13 accrescit *II* animus] animos α' 14 acceperint] acciperent *M* acciperint $A'\lambda$ 15 ignabia A_1 18 ira et indignatione] iram [et] indignationem *II*

mis paene omnium hominum hoc naturaliter euenit, ut trepident, cum ad conflictum hostium uenerint. Sine dubio autem infirmiores sunt quorum mentes ipse confundit aspectus, sed hoc remedio formido lenitur, si, antequam dimices, frequenter exercitum tuum locis tutioribus ordines, unde et uidere hostem et agnoscere consuescant. Interdum audeant aliquid ex occasione, aut fugent aut interimant inimicos; mores aduersariorum, arma, equos recognoscant. Nam quae ex usu sunt non timentur. XIII. Bonum ducem conuenit nosse magnam partem uictoriae, ipsum locum, in quo dimicandum est, possidere. Elabora ergo, ut conserturus manum primum auxilium captes ex loco, qui tanto utilior iudicatur, quanto superior fuerit occupatus. In subiectos enim uehementius tela descendunt, et maiore impetu obnitentes pars altior pellit. Qui aduerso nititur cliuo, duplex subit cum loco et hoste certamen. Sed illa distantia est, quod, si de pedibus tuis uictoriam speras contra equites hostium, loca aspera inaequalia montuosa debes eligere; si uero de equitibus tuis contra aduersarii pedites uictoriam quaeris, sequi debes paulo quidem editiora loca, sed plana atque patentia, neque siluis neque paludibus impedita. XIII. Ordinaturus aciem tria debet ante prospicere, solem puluerem uentum. Nam sol ante faciem eripit uisum, uentus con-

V. L. 2 ad conflictum ΠDPλG ad ad fictum M ad fictū AV
2 [hostium] uulgo; post aspectus eam uocem melius inseri existimes

3 infirmiores π firmiores α formidiliores Q formidolores^{fi} (alterum et tertium o in l. er. a 2; item si a 2) L 7 aut fugent δP aut fugient Π aut fugiant α ut fugiant L ut fugiant Q 8 inimicorū εP CAP. XIII. 13 captes δP captis Π capias ε 15 obnitentes] optinentes Π obnitentes V 18 [aspera] inaequalibus Π

S. L. 3 confundit] confundet α' 5 dimices] dimicis α'
7 occanione A₁ (hoccasione G) occasionem Π 9 usu] uso α
CAP. XIII. 11 possedere A₁ 14 subiectos] subiectus A₁
15 descendunt α' 16 cliuo] cliuo A clybo M 16 duplex M
19 equitibus] equitatibus (aequitatibus M) ε 20 quaeris]
queperis A₁ 21 editiora M 21 patentiam A' 22 impedita Gλ CAP. XIII. 23 trea A

trarius tua inflectit ac deprimit, hostium adiuuat tela, puluis a fronte congestus oculos implet et claudit. Haec momento eo, quando acies ordinantur, etiam inperiti uitare solent, sed duci prouido cauendum est in futurum, ne post paululum accedente die noceant solis mutata conuersio, ne uentus aduersus hora solita eo pugnante nascatur. Ita ergo constituentur ordines, ut haec post occipitium nostrum sint et, si potest fieri, aduersariorum impetant faciem. Acies dicitur exercitus instructi frons, quae aduersum hostem spectat. Haec in pugna publica, si sapienter disponitur, plurimum iuuat, si inperite, quamuis optimi bellatores sint, mala ordinatione franguntur. Instructionis lex est, ut in primo exercitati et ueteres milites conlocentur, quos antea principes uocabant. In secundo ordine circumdati catafractis, sagittarii et optimi milites cum spiculis uel lanceis ordinentur, quos prius hastatos uocabant. Singuli autem armati in directum ternos pedes inter se occupare consueuerunt, hoc est in mille passibus mille sescenti sexaginta sex pedites ordinantur in longum, ut nec acies interluceat et spatium sit arma tractandi.

V. L. CAP. XIII. 2 cludit Π 3 momento eo] omnia λ
 3 quando λ quod α' quo Gπ 6 ne Gπ ñ A non M [n.] λ
 7 constituunt ε 7 nostrorum Π 9 Acies dicitur εP accen-
 ditur Π acies dirigunt (dirigant D) δ 9 instructus εP uulgo
 9 quae] quaeque δ 9 aduersus λP 10 expectat Gπ
 11 iuuat μδ iubat A uiuat G uiuat P inuat Π 11 inperite]
 inpedite α 12 instructiones] institutionis Π 13 in primo
 απ' [in] primo Q primi L in primo ordine B 14 [con]locen-
 tur Π 18 conuerunt μδP 18 In Π in mille passibus mille
erasa sunt, in quorum loco substituta leguntur ab antiqua manu 'in
 quattuor milia nungentof nonaginta octo pedes' (*inde a gentof*
in inferiore margine) *adscriptumque est* 'mille' *sequenti uersui in*
margine exteriori 18 passibus] passus VPpD 19 sescenti A'
 sescenti M sescenti λPΠ sescentis δ 20 ut] ita ut Π 20 ne
 acies P

S. L. 1 adiubat A' 2 claudit] claudet α' 3 inperiti μ
 imperiti A'Π 5 noceat] nocte μ 6 hora] ora M 8 impe-
 tant] imperant A₁ 11 inperite Π 16 astatof Π 19 in lon-
 gum] in locum ε 20 spacium M arma tractandi] armata
 tractandi M

Inter ordinem autem et ordinem a tergo in latum sex pedes distare uoluerunt, ut haberent pugnantes spatium accedendi atque recedendi; uehementius enim cum saltu cursuque tela mittuntur. In his duobus ordinibus et aetate maturi et usu confidentes et muniti etiam grauioribus armis conlocantur. Hi enim ad uicem muri nec cedere nec sequi aliquando cogendi sunt, ne ordines turbent, sed uenientes aduersarios excipere et stando pugnandoque repellere uel fugare. Tertius ordo disponitur de armaturis uelocissimis, de sagittariis iuuenibus, de bonis iaculatoribus, quos antea ferentarios nominabant. Quartus item ordo construitur de scutatis expeditissimis, de sagittariis iunioribus, de his, qui alacriter uerutis uel mattio-barbulis, quas plumbatas nominant, dimicant, qui dicebantur leuis armatura. Sciendum ergo [est stantibus duobus primis ordinibus tertium et quartum ordinem ad prouocandum cum missilibus et sagittis primo loco semper exire. Qui si hostes in fugam uertere potuerint, ipsi cum equitibus persecuntur. Sin uero ab hostibus pulsifuerint, redeunt ad primam ac secundam aciem et inter ipsos recipiunt se ad loca sua. Prima autem et secunda acies, cum ad spathas et ad pila, ut dicitur, uentum fuerit, totum sustinet bellum. In quinta acie ponebantur interdum carroballistae et manuballistarii fundibulatores fun-

V. L. 4 incurfuque π 6 cedere] accedere Π 8 et pugnando[que] Π 9 fugare $G\pi$ fugere α' fugere cogant λ 13 uerrutif ΠVP uerratif A' uertatif M se agunt λ uel sumptif D 13 mattiobarbulif G matiobarbolif μ matzobarbulif Π martiob. $A\delta P$ 14 quae dicebatur μ 17 missibilibus $\lambda\delta$ 21 ipfas uulgo 22 [cum] ad Π 22 ad spatia π ad hispelthaf α' ad hispelthaf G ad hisbelthaf λ 22 ad pila VP ad pilam ΠD ad pelam ε 22 [fuerit totum] Π 23 in quinta Π in quarta $\varepsilon\delta P$ 23 ponebatur — corrobballista ε 23 interdum] interim Π 24 carroballistae π 24 [et] π 24 manuballist. π 24 fundibulatores O fustibulatores $Schwebelius$ fustibalatores non fustibulatores in lexicis inuenias]

S. L. 3 accedendi] accidendi A_1 6 collocantur Π 6 hii A 10 uellociffimif A_1 12 item] idem ε 17 cum missilibus] commissilibus α 18 fugam] fuga α' 19 ab] ad α'

ditores. Fundibulatores sunt qui fustibalis lapides iaciunt. *Fustibalus* fustis est longus pedibus quattuor, cui per medium ligatur funda de corio, et utraque manu impulsus prope ad instar onagri dirigit saxa. Funditores sunt qui
 5 fundis lino uel saetis factis — has enim dicunt esse meliores — contorto circa caput brachio dirigunt saxa. Quibus scuta deerant, siue lapidibus manu iactis siue missilibus in hoc ordine dimicabant, quos accensos tamquam iuniores et postea additos nominabant. Sextus ordo post omnes a firmissimis et scutatis et omni genere armorum munitis bellatoribus tenebatur; quos antiqui triarios appellabant. Hi, ut requieti et integri acrius inuaderent hostes, post ultimas acies sedere consueuerant. Si quid enim primis ordinibus accidisset, de horum uiribus reparationis spes tota pendebat.
 10 XV. Explanato, qualiter debeant acies instrui, nunc podisimum mensuramque ipsius ordinationis exponam. In mille passibus campi una acies mille sescentos sexaginta sex suscipiet pedites, propterea quia singuli pugnatores

V. L. 1 fundibulatoref *O* fustibalitoref *A*₂ fustibulatoref *Schwebelius* 1 [funt] *ε* 2 fustibaluf fustif *uulgo* [f.] fustif *O* 2 pedum *δP* 2 per medium *GLP* pro medium *corr. in* per med. *A* Par. 6503 pro med. *M* p̄ medio *II* p̄pe medium *δ* 4 prope]

quasi *δP* 7 scuta deerant] cuncti *L* coneti *Q* 7 [manu] *P* 7 missilibuf *P* 7 dimica]bant — nomina]bant *ε* 8 accessos *δP* 9 ad firmissimis *α* 10 et] in *δ* 10 [et scut. — armorum] *M*₁ sed in margine a 1 suppletum. 11 ut requieti] uti quieti *II* 14 de horum] deorum *λ*₁ de eorum *δP* 14 penderet *II*

CAP. XV. 15 [debeant] *II* 16 *In II erasa sunt quae legentur inter* exponam et acies mille nec tanta erant quanta in edit.; antiqua manus adscripsit. Nam in mille nungentof nonaginta octo pedef (*inde ab agin in margine interiore*); idem emendator in sequenti uersu in mille passibus erasit substituitque
 IIIIDCCC CXCVIII pedibus 16 ordinis *δ* 17 sexcentof *GLP*
 18 suscipiet *Aπ'* suscipit *MGLP* suscipet *corr. in* suscipit *Q*
 18 quia] quasi *II*

S. L. 3 ligatur] legatur *α'* 3 corio] corium *α'* 3 impulsuf *II* 4 honagri *A'* dirigit] diriget *α'* 5 saetis] saetif *M* 6 contorto] cum torto *A'* (*P*) 11 hii *A* 13 si] se *M* 14 accedisset *α'*

CAP. XV. 17 campi] capi *A*₁

ternos occupant pedes. Quod si sex acies in mille passibus campi uolueris ordinare, nouem milia nongenti nonginta sex pedites sunt necessarii. Si autem in terno hunc numerum uolueris tendere, duo milia passuum comprehendit. Sed melius est plures acies facere quam militem⁵ spargere. Senos pedes a tergo inter singulas acies in latum diximus interpatere debere, et ipsi bellatores stantes singulos obtinent pedes. Ideoque si sex acies ordinaueris, quadraginta duo pedes in latum et mille passus in longum decem milium hominum tenebit exercitus. Ad¹⁰ hanc rationem, siue uiginti milia siue triginta milia pedum fuerint, iuxta mensurae podismum sine aliqua difficultate poterunt ordinari, nec dux fallitur, cum sciat, qui locus quantos capere possit armatos. Dicunt, si angustior locus sit uel multitudo sufficiat, etiam in deno uel amplius acies¹⁵ ordinari. Magis enim expedit, ut conferti pugnent, quam longius separati. Nam si nimium fuerit acies tenuata,

V. L. 2 nongentof (nung. α') εP 3 in terno] in ternof ordinef δP 4 duo m. — comprehendit] $\overline{\text{IIIDCCCCXCVI}}$ passuū et IIII pedef cōphen^{di} Π₂ (u. supra) i. l. er. 4 cōprehendef (in V corr. ex -enf) δP uulgo 6 spargere λ expargere α spandere Π expandere δP 6 senof] igitur senof λ 6 in latum δP in lato ε illato Π 7 intepatere M iterpatere λ 7 [stantef] δ 8 singulof Π 9 duof G 9 mille passuf δP mille [p.] ε $\overline{\text{XXX}}$ (in l. er. a 2) [p.] Π 10 decem] et decem δP exercitus] in ΠV (ceteri mei non agnoscunt) et recentioribus quibusdam codicibus (e. g. Gissensi uel Parisino 7232 (XIV saec.)), uulgo comma, quod iam Stewecheius recte eiecit, subiungitur hoc. 'Si autem ([a.] Giss.) in ternof (in terno ΠV) ordinare ([o.] ΠV Giss.) uolueris (uol. aciem tenere Π), XXI pedef in latum et duo (XXX Π₂ in l. er.) milia passuum ([p.] Π; passuf V Giss.) in longum decem (et decem V) milium tenebit (-at V -if Giss.) exercitus. 12 difficultate π' dubitatione difficultatif (ex -ef corr. P) εP 13 poterunt π potuerunt α' potuerunt corr. in potuerint λ potuerint GΠ₂ 13 cum] dum Π 14 dicunt] denique δP 15 etiam in deno uel Π etiam inde nouem uel (aut δP) εδP 16 ordinare P debef ordinare δ 16 conferti δP 16 quam] quando A quam de M 17 separari π'

S. L. 8 optinent A' 11 treginta A₁ 14 armatof dicunt. Si AΠ (armatof; dicunt Si G).

cito ab aduersariis facta inpressione perrumpitur et nullum postea potest esse remedium. Qui autem numeri in dextro cornu, qui in sinistro, qui in medio debeant ordinari, uel iuxta dignitates eorum seruatur ex more, uel
5 certe pro qualitate hostium commutatur.

XVI. Constructa acie peditum equites ponuntur in cornibus, ita ut loricati omnes et contati iuncti sint peditibus, sagittarii autem uel qui loricas non habent longius euaguntur. A fortioribus namque equitibus peditum
10 protegenda sunt latera et a uelocioribus atque expeditis hostium cornua superfundenda atque turbanda. Scire dux debet, contra quos drungos, hoc est globos hostium, quos equites oporteat poni. Nam nescio qua occulta
15 ratione, immo paene diuina, alii contra alios dimicant melius, et qui fortiores uicerant ab inferioribus saepe uincuntur. Quod si equites in pares fuerint, more ueterum uelocissimi cum scutis leuibus pedites ad hoc ipsum exercitati isdem miscendi sunt, quos uelites nominabant. Quo facto quamuis fortissimi equites hostium euenerint,
20 tamen aduersum mixtum agmen pares esse non possunt. Unum hoc remedium omnes duces ueteres inuenerunt, ut adsuefacerent iuuenes currentes egregie et inter binos equites singulos ex his pedites conlocarent cum leuioribus scutis gladiis atque missilibus. XVII. Sed optima

V. L. 1 facta] acta λ rumpitur λ 2 potest] potens Π
4 seruatur Π seruantur $\varepsilon\delta P$ 5 commutantur $G\lambda\delta P$
CAP. XVI. 10 atque expeditis] aequae peditibus δ
11 turbanda sunt. Scire λ 13 quos equites] q. sequentes μ
17 peditum Π 18 uelites π' expletis] u. M explicitis] u. $G\lambda P$
expletis] u. A expeditis] u. A_2 *uulgo Frontin. Strat. II, 3, 16*
peditis] pedites] ueteres *Scruerius* 19 euenerint] fuerint π
20 aduersus] δP 22 adsuefacerent P affuefacerent π' ad-
suaescere] faterent A adsuefacere] faterent G adsuefacere] facerent μ
22 binos] bonos δ 23 missilibus] $\mu\Pi P$

S. L. 1 ab aduersariis] ab aduersariis M ala(?) a. A_1 (*eras.*)
1 inpressione] Π 1 perrumpitur] A_1
CAP. XVI. 7 sint] ΓA_1 10 uelocioribus] (uelatioribus
 M) μ 11 cornua] corna α' cornu] λ 16 impares] Π 18 isdem]
hisdem] O 23 collocarent] Π

ratio est et ad uictoriam plurimum confert, ut lectissimos de peditibus equitibus cum uicariis comitibus tribunisque uacantibus habeat dux post aciem praeparatos, alios circa cornua alios circa medium, ut, sicubi hostis uehementer insistit, ne rumpatur acies, prouolent subito et subpleant ⁵ loca additaque uirtute inimicorum audaciam frangant. Hoc primi Lacones inuenerunt, imitati sunt Karthaginienses, Romani postea ubique seruarunt. Hac dispositione nulla melior inuenitur. Nam directa acies hoc solum agere debet et potest, ut hostem repellat aut fundat. Si cuneus ¹⁰ sit agendus aut forfex, superfluos habere debetis post aciem, de quibus cuneum aut forcicem facias. Si ducenda sit serra, item ex abundantibus ducitur; nam si de loco suo ordinatum militem transferre coeperis, uniuersa turbabis. Si globus hostium separatus aut alam tuam aut ¹⁵ partem aliquam urguere coeperit, nisi superfluos habeas, quos contra globum possis obponere, siue pedites siue equites de acie tuleris, dum alia uis defendere, alia periculosius denudabis. Quod si bellatorum tibi copia non abundat, melius est aciem habere breuiorem, dummodo in ²⁰ subsidiis conloques plurimos. Nam circa medias partes campi ex peditibus bene armatis debes habere lectissi-

V. L. CAP. XVII. 2 peditibus equitibus *Gμ Par. 6503* peditibus [et equitibus] *δ* peditibus equitibus *A* peditibus et equitibus *P* 3 praep.] in subsidiis pr. *P uulgo* 4 uehementer *επ'* uehementius *P* uehementius *uulgo* 7 imitati] quos i. *λ* 7 karthaginienses *M* kartaginienses *Π* carthaginienses *P* cartaginienses *A'λ* carthaginenses *V* cartaginensium *D* 11 debent *απ'* debent *λ* debent *P* 10 cuneum uel forf. *π* cuneo (cum eo *M*) forcicem *α* cuneum forf. (sed *ū in l. er. a 2*, qui *idem in margine* aut *addit*) *L* cuneum ficē (sed *cuneum in l. er. a 2*, qui *idem in margine* et *for addit*) *Q* 12 si *π* [f.] *α* aut *λ* 14 turbabitur *Q* turbabitur *L* 15 tuam] suam *μ* 17 siue equites siue pedites *π* 19 denudatis *α'* 21 circa] contra *εP*

S. L. CAP. XVII. 2 uigariis *α'* 5 subplant (supplant *M*) *α'* suppleant *Π* 6 audaciam] audacia *Π* 8 hac] ac *α'* 10 fundat] fundam *M* 11 forfex] forfix *εδP* forcice *Π* 14 abundantibus *A'λ* 16 superfluos] superfluus *Π* 17 opponere *μΠ* 19 abundat (-et *L*) *ε* 21 colloques *Π* media] media *Π*

mos, de quibus cuneum facias et statim aciem hostium rumpas; circa cornua autem de contatis loricatisque equitibus ad hoc reseruatis et leui armatura peditum alas hostium circumuenire te conuenit.

5 XVIII. Dux, qui praecipuam sustinet potestatem, inter equites et pedites in parte dextra stare consueuit. Hic enim locus est, in quo tota acies gubernatur, ex quo rectus est liberque procursus. Ideo autem inter utrosque consistit, ut et consilio regere et auctoritate tam equites
10 quam pedites ad pugnam possit hortari. Hic de equitibus supernumerariis mixtis peditibus expeditis aduersariorum sinistrum cornum, qui contra ipsum stat, circumire debet et a tergo semper arguere. Secundus dux in media acie ponitur peditum, qui eam sustentet et firmet.
15 Hic fortissimos pedites et bene armatos de illis superfluis secum habere debet, ex quibus aut ipse cuneum faciat et hostium aciem rumpat aut, si aduersarii cuneum fecerint, ipse forficem faciat, ut cuneo illi possit occurrere. In sinistra parte exercitus tertius esse dux debet, satis
20 bellicosus et prouidus, quia sinistra pars difficilior est et uelut manca in acie consistit. Hic circa se bonos equites supernumerarios et uelocissimos pedites habere debet, de quibus sinistrum cornum semper extendat, ne circumueniatur ab hostibus. Clamor autem, quem barritum uocant, prius non debet adtolli, quam acies utraque se iunxerit. Inperitorum enim uel ignauorum est uociferari de
25 longe, cum hostes magis terreantur, si cum telorum ictu

V. L. 2 cornu δP

CAP. XVIII. 6 dextera $\mu \delta P$ 7 [tota — quo] Π 8 [est] π'
8 liberque] et liber δ 8 utro[que] π utroque α utrumque λ
11 mixti peditibus expediti sunt λ 12 cornum qui A cornu
qui $G\mu\Pi$ cornu quod δP 13 arguere ε urgere π' perurgere P
14 sustineat δP 16 [ex quibus a] ut δP 16 faciat cuneum Π
17 aciem hostium π 18 ut Π et $\varepsilon \delta P$ 18 cuneo $A'\lambda\Pi P$ cuneo M cuneo D 21 hic] ideo λ 23 cornum M
cornu A' cornu $\lambda \pi$

CAP. XVIII. 5 praecipuam] precipua Π 25 attolli GMI
26 inperitorum] inperitorium A imperitorium Π
27 hostif *corr. in* hostef (a 1?) A

clamoris horror accesserit. Semper autem studere debes, ut prior instruas aciem, quia ex arbitrio tuo potes facere quod tibi utile iudicas, cum nullus obsistit; deinde et suis auges confidentiam et aduersariis fiduciam minuis, quia fortiores uidentur qui prouocare non dubitant. Inimici autem incipiunt formidare, qui uident contra se acies ordinari. Huic additur maximum commodum, quia tu instructus paratusque ordinantem et trepidum aduersarium praeoccupas. Pars enim uictoriae est inimicum turbare, { antequam dimices. XVIII. [Exceptis superuentibus uel incursionibus repentinis ex occasione, quam numquam dux exercitatus amittit.] Nam in itineribus iam fatigatis, in fluminum transgressione diuisis, in paludibus occupatis, in iugis montium laborantibus, in campis sparsis atque securis, in mansione dormientibus oportunum proelium semper inferitur; cum aliis negotiis occupatus hostis prius interimitur, quam praeparare se possit. Quod si cauti sunt aduersarii et insidiarum nulla sit copia, tunc aduersum praesentes scientes uidentes aequa condicione pugnatur. Tamen ars belli non minus in hoc aperto conflictu quam in occultis fraudibus adiuuat eruditos. Cauendum uel maxime, ne ab ala cornuque sinistro, quod saepius euenit,

V. L. 2 quia] qui *G* 6 ordinare ε 7 huic εD hunc Π hinc *VP* CAP. XVIII. 10 Primum huius capituli comma, quod cum Stewechio et Scriuero uncis inclusimus, ad rubricam pertinet atque ita recte comparet in ε , contra in π uerborum contextui absurde insertum est 12 Nam] iam Schwebelius quod sequitur iam omisso ex codice, quem dicit Guelpherbyt. *B* 12 [in] δP 14 exparfil ε 15 Ab oportun. pr. quod incipit folium 41 cod. *G* eum in modum abscissum est, ut supra quarta infra uix sexta cuiusque uersus pars restet 16 occupatus hostis δP occupatur hostes ε occupantur hostes Π 16 interimatur δ interimantur Π interminantur ε intimatur *P* 17 sint Π 17 possit δP possint Π possent ε 18 aduersus π 21 [uel] δP

S. L. 1 orror *A*₁ 1 debet] debet *A'* 2 instruas] instruant *M* 4 aduersariis *M* 10 demicif *A'* dimicif *M* CAP. XVIII. 11 quam] qua α 12 amittit] Admittit ε 13 paludibus] padulibus ε 19 condicione] condicione α (*G* = *Par.* 7230 A) 21 adiubat *A*₁ 22 ab ala] a uela Π

aut certe dextro, quod licet raro contingit, circumueniantur tui a multitudine hostium aut a uagantibus globis, quos dicunt drungos. Quod si acciderit, unum remedium est, ut alam cornuque replices et rotundes, quatenus conuersi tui sociorum terga defendant. Sed in angulo ipsius extremitatis fortissimi conlocentur, quia ibi impetus amplior fieri consuevit. Item aduersum cuneum hostium certis resistitur modis. Cuneus dicitur multitudo peditum, quae iuncta cum acie primo angustior deinde latior procedit et aduersariorum ordines rumpit, quia a pluribus in unum locum tela mittuntur. Quam rem milites nominant caput porcinum. Contra quod ordinatio ponitur, quam forcicem uocant. Nam ex lectissimis militibus in V litteram ordo componitur et illum cuneum excipit atque ex utraque parte concludit, quo facto aciem non potest rumpere. Item serra dicitur quae ab strenuis directa ante frontem obponitur hostibus, ut turbata acies reparetur. Globus autem dicitur qui a sua acie separatus uago super-

V. L. 1 raro] tarde Π 1 contingit $\Pi\lambda$ continget α contingat P contigit δ 2 aut a uagantibus globis δP aut ab hortantibus gl. Π a uagantibus (uac. μ) aut globis ε 3 drungos εP drungos Π drungos δ 4 cornuque M cornuque A cornuque $\lambda\pi$ 4 rotundus] rotundis $A\mu$ rotundus ex Parisino 7230 A, quocum artissime cohaeret, codici G uindico 5 Sed et i. Q uulgo Sed i. L 6 fortissimi conlocentur (coll. π) $A'\pi$ fortissimos conlocentur M fortissimos conlocentur λ 7 item] huiusdem λ 7 aduersus π

8 certus — modis Π 10 quia a $G\delta P\Pi_2$ quia [a] $\alpha'\Pi_1$ qm a λ 13 forcicem δ 13 in V littera P in V littera Π in littera c t a V in [V] latera D in V litt M in V litt aut litt A_1 (intrusit erasit subiunxit A_2 in similitudine V litte) in V littus Paris. 7230 A (u. s.) in unum confertur λ 14 ponitur Par. 7230 A 16 a strenuis P uulgo 18 superuentu (in P corr. ex sempuentu) π superuento A' superuentum M superuentum tum λ

S. L. 1 certe] certo M 1 circumueniantur] circumueniantur α ($G = Par.$ 7230 A) (circumueniantur λ) 2 tui] tui ε ($G = Par.$ 7230 A) 4 replices] replectis A_1 repletis μ replectis $Par.$ 7230 A 6 extremitatis] stremitatis α' 10 rumpit] rumpet α' 14 componitur Π 14 excipit] excoepit A_1 excepit M 17 frontem] fronte α' 17 opponitur $\mu\Pi$ 18 sua] suae M 18 uago] bago M

uentu incurSAT inimicos, contra quem alter populosior uel fortior inmittitur globus. Obseruandum quoque, ne sub tempore, quo iam committitur pugna, uelis ordines commutare aut de locis suis aliquos numeros ad alia transferre. Statim enim nascitur tumultus atque confusio, et 5 in imparatos conturbatosque facilius hostis incumbit.

XX. Depugnationum septem sunt genera uel modi, cum infesta ex utraque parte signa configunt. Vna depugnatio est fronte longa quadro exercitu, sicut etiam nunc et prope semper solet proelium fieri. Sed hoc genus 10 depugnationis periti armorum non optimum iudicant, quia, in prolixo spatio cum tenditur acies, non aequalis semper campus occurrit, et †hiat aliqui in medio uel sinus aut curuatura fit, in eo loco acies frequenter inrumpitur. Prae-

V. L. 3 [iam] ε 5 et in ĩparatof conturbatofque *A*₂ *Ouden-*
*dorp*ius et uim paratof c. (*siquidem recte erasas illas tres litteras*
(uim) *dispexi*) *A*₁ et qui inparatof c. *M Bernensis* atque inſpera-
toſ c. *Par. 7230 A* et quof inparatof c. λ et imparatof c. *II* quia
inparatof c. *corr.* (a 2?) in et quof i. c. *P* quia inparatof corde *V*
quia inparatof [c.] *D* quia in inparatof conturbatofque *Otto* et
inparatof conturbatofque *uulgo* 6 faciliuf] inuenerit f. λ *post*
intrusit inuenerit *P*

CAP. XX. 8 configunt] inſigunt *II* 8 Vna — exercitu *ex*
Catone petiuit *Vegetius* (*cf. Nonium p. 204 Jordan C. R. p. 81*); *totum*
hoc de depugnationibus caput magnam quidem partem ex Catonis de
disciplina militari libro exſcripſiſſe noster uidetur 9 longa]
longo *Cato* 9 quadro] quia quadro *II* quadrato *Cato*, *uulgo*
ante Schwebelium 12 [in] δ*P* 12 cum tenditur ε*II* (*nam G quo-*
que hanc lectionem praebuisse cum, quod adhuc extat, probat) *con-*
tenditur Par. 7230 A δ*P* *uulgo* cum ante in prol. *ſp. inſeritur*

13 hiat aliqui i. medio uel α' hiat⁹ aliquif in m. u. *A*₂ hiat
adi≡qui i. m. u. *corr. eras.* in hia≡tali≡qui i. m. u. *Par. 7230 A* hi ad
aliquid i. m. u. *V* hiatuf aliquid i. m. u. *II* hi qⁱ ad aliqd (dal
in l. er.) in m. [u.] *D* cū in eiuf parte uel in medio λ *quam lectio-*
nem P quoque sed in l. eraso praebet cum in eiuf parte uulgo
13 [ſinuf — loco] *D* 14 et in eo loco π *hoc et interpola-*

S. L. 1 incurſat] incurrat ε 1 inimicoſ] inimicuf α' (*L*)
1 populosior] populosioſ α' 2 inmittitur] inmittetur *A*₁ *L* in-
mitetur *MQ* imitetur *Par. 7230 A* inmittitur *II* 3 quo] q; *A*₁

CAP. XX. 9 exercitu ſicut] exercituf ſicut *II* 14 irrum-
pitur *II*

terea, si multitudine aduersarius antecedit, a lateribus aut
 dextram aut sinistram alam circumuenit. In quo pericu-
 lum magnum est, nisi supernumerarios habeas, qui pro-
 currant hostemque sustineant. Hoc genere solus debet
 5 confluere qui et plures et fortes habuerit bellatores; ex
 utroque cornu hostem circumueniat et quasi in sinum sui
 concludat exercitus. Secunda depugnatio est obliqua,
 plurimis melior. In qua si paucos strenuos loco idoneo
 ordinaueris, etiam si multitudine hostium et uirtute tur-
 10 beris, tamen poteris reportare uictoriam. Huius talis est
 modus. Cum instructae acies ad congressum ueniunt, tunc
 tu sinistram alam tuam a dextra aduersarii longius sepa-
 rabis, ne uel missibilia ad eam uel sagittae perueniant;
 dextram autem alam tuam sinistrae alae illius iunges et
 15 ibi primum inchoa proelium, ita ut cum equitibus optimis
 et probatissimis peditibus sinistram partem illius, ad quam
 te iunxeris, adgrediaris atque circumeas et detrudendo
 atque supercurrendo ad hostium terga peruenias. Quod
 si semel aduersarios exinde pellere coeperis, adcedentibus
 20 tuis indubitata uictoriam consequeris et pars exercitus
 tui, quam ab hoste submoueris, secunda durabit. Ad simi-
 litudinem autem A litterae uel libellae fabrilis acies in hoc

toris esse apparet. Totum locum hunc in modum constituerim et si
hiatus aliqui (quae forma Catonem refert) i. m. u. f. a. c. fit, in eo l.
Oudendorpius censet et si hiatus aliquando etc. scribendum 3 pre-
 currant Π 5 bellatores ε b. qui Π b. ut δP 6 in sinum suum
 λP 7 concludit M 7 obliqua π publica qua α' publica quae λ
 obliqua quae uulgo 12 a uoce huius G fol. 42 incipit 13 missilia
 ΠDP 13 ad eam] adeant (sic corr.) Π 14 iunges] iunge uulgo
 15 inchoa proelium $\lambda \pi$ inchoa proelio (proelio A_1) α' inchoato
 proelio G 15 [optimis] Π 17 atque [circumeas — atque] Π
 20 indubitanda δ 22 A litt. AV a litt. MA (in l. er. a 2) l. $G \cdot CC$.
 (forma antiqua litt. a) litt. nel C Π A [litt.] (sed A in l. er., ubi dispi-
 cias adhuc tt) P [A] litt. D ut litt. L aut litt. Q 22 libellae] li-

S. L. 1 antecedit] antecidet A_1 antecedet $Par.$ 7230 A
 1 a lateribus] alteribus α' 9 multitudine] multitudinem α'
 11 instructae] istae (iste α' histe Q) ε 12 separauit Π 13 mis-
 sibilia] miscibilia α' (L) 14 iunges] iuges A_1 iuges G 17 iunc-
 xerit A 17 aggrediarit Π 19 adcedentibus $G \lambda \Pi$ 21 summo-
 nerit Π 21 durabit] durauit α' 22 fabrilis] A fabrilis M

dimicandi genere componuntur. Quod si tibi prior aduersarius fecerit, illos, quos post aciem supernumerarios diximus debere poni, tam equites quam pedites, ad sinistrum tuum colliges cornum, et sic aduersario resistis magnis uiribus, ne arte pellaris. Tertia depugnatio est similis secundae, sed in hoc deterior, quod a sinistro cornu tuo cum illius incipis dextro configere. Nam quasi mancus impetus est eorum et aperte cum difficultate agrediuntur hostes qui in sinistro dimicant cornu. Quod apertius explanabo. Si quando alam sinistram longe habueris meliorem, tunc ei fortissimos equites peditesque coniunge et in congressu ipsam primam applica ad alam hostium dextram, et, quantum potest, aduersarii dextram partem pellere et circumire festina. Tuam autem aliam exercitus partem, in qua deteriores bellatores habere tenosti, a sinistra illius longissime separa, ne uel gladiis inuadatur uel ad eam tela perueniant. In hoc genere cauendum est, ne inimicorum cuneis transuersa tua acies elidatur. Hoc autem modo uno casu utiliter pugnabitur, si aduersarius inferiorem dextrum cornum habuerit et tu longe fortiorem sinistrum. Quarta depugnatio talis est. Cum ordinaueris aciem, ante quadringentos uel quingentos

-belli δ [lib.] Π * 1 componuntur] componere Π constituitur *uulgo* 2 fecerit] hoc fecerit λ *uulgo* 2 [post] Π 4 colligis Π 4 cornu π 4 resistes P 7 incipies δ 7 [Nam quasi] Π 8 [et] ε 8 aperte α Π aperte quorum λ aperti δ P *uulgo* 8 difficultate] d. eorum ε 10 explanabo δ P explanando Π $\bar{\varepsilon}$ explanabo A $\bar{\varepsilon}$ expl. M est expl. G ut sit expl. λ 11 tunc ei α δ tunc et Π cum ea P_1 cuneo LP_2 cuneo Q 13 potest AP_1 *Giss.* potest $G\mu\pi'$ 13 [adu.] Π 14 partem [pellere — partem] Π 14 impellere δ 14 tuam] tu μ 16 separa] separare Π 17 [genere] ε 20 inferiorem π 20 cornu δ P 22 ante quadringentos uel quingentos] *unus ex Steuechianis liber, quem ipse H dicit, praebet a. quadraginta uel quinquaginta Inde Nastius (röm. Kriegsalterthümer p. 387 sq.) centum quadrag. u. quinq. legendum censet.*

S. L. 4 aduersario resist.] aduersariores istif A_1 (aduersario res istif G_1) 7 cornu] corno A 8 agrediuntur Π 11 que] qui A_1 12 coniunge] coniuge A_1 12 alam] ala α' 13 dextram] dextra α'

passus, quam ad hostem peruenias, non sperante eo subito ambas alas tuas incitare te conuenit, ut ex utroque cornu inprouisos hostes uertas in fugam, et celerius uictoriam consequeris. Sed hoc genus certaminis, licet cito
 5 superet, si exercitatos fortissimosque produxerit, tamen periculosum est, quia mediam aciem suam qui sic dimicat nudare compellitur et in duas partes exercitum separare. Et si primo impetu uictus non fuerit inimicus, habet occasionem, qua inuadat et diuisa cornua et mediam aciem
 10 destitutam. Quinta depugnatio est quartae similis, sed hoc unum amplius habet, quod leuem armaturam et sagittarios ante primam aciem ponit, ut illis resistentibus non possit inrumpi. Nam sic de dextro cornu suo illius sinistrum et de sinistro cornu suo illius dextrum adgreditur.
 15 Quod si fugare potuerit, statim uincit; sin minus, media acies ipsius non laborat, quia a leui armatura sagittariisque defenditur. Sexta depugnatio optima est, prope similis secundae, qua utuntur qui de numero suorum et de uirtute desperant. Et si bene ordinauerint, quamuis cum
 20 paucioribus semper uictoriam consecuntur. Nam cum instructa acies ad hostes accedit, dextram alam tuam sinistrae alae hostium iunge et ibi per equites probatissimos et uelocissimos pedites incipe proelium. Reliquam autem partem exercitus tui longissime ab aduersariorum acie

V. L. 2 [te] δP 3 inprouisof] interna Π improuisof V
 4 consequarif π 5 si (se α') exerc. $\alpha'\pi$ et ex. G [f.] ex. λ
 8 fuerit] adfuerit δP 12 primam O mediam uulgo 14 sinif-
 tram A' 14 suo] tuo Π 14 dextram G 15 potuerif corr.
 ex potuerit Π 15 uincif corr. ex uincit Π 16 quia [a] Π
 17 defendetur (-fund- M) $A\mu$ 18 [de] Π 20 semper] saepe
 δP 21 instructa εP structa ΠV cstructa D 21 accedit $G\delta P$
 accedif Π accedet $A\mu$

S. L. 1 passuf] -of α 1 sperante eo] sperant eo α' 2 in-
 citare te] incitare se A_1 3 improuisof Π 5 si] se α' 5 exer-
 citatof] exercitatuf α' 6 mediam aciem] media aciem Π
 7 conpellitur λ 10 destitutam] destituta A_1 13 possit] pos-
 sint Π 13 irrumpi Π 16 labor^aet M labore^at L_1 (rasura a 2
 corr.) 19 uirtute] uirtutes α' 19 disperant ε 24 longif-
 fime] longiffimis A' logiffime M

remoue et in directum porrige quasi uerum; nam, cum sinistram partem illius et a lateribus et a tergo coeperis caedere, sine dubio uertis in fugam. Aduersarius autem nec de dextra parte sua nec de media acie potest suis laborantibus subuenire, quia acies tua extenditur et tota 5 se porrigit ad similitudinem I litterae longissimeque recedit ab hostibus. Quo genere in itineribus saepe confligitur. Septima depugnatio est quae loci beneficio adiuuat dimicantem. In hac quoque et cum paucioribus et cum minus fortibus poteris aduersarium sustinere, hoc est, si mon- 10 tem aut mare aut flumen aut lacum aut ciuitatem aut paludes aut abrupta in una parte habeas, ex qua hostis non possit accedere, reliquum exercitum tuum directa acie ordines, sed in illa, quae munitionem non habet, omnes equites et ferentarios ponas. Tunc securus pro tuo ar- 15 bitrio cum hoste confligit, quia ab una parte loci natura te munit ab alia duplex prope ponitur equitatus. Illud tamen obseruandum est, quo nihil melius inuenitur, ut, siue dextro cornu solo pugnare uolueris, ibi fortissimos ponas, siue de sinistro, ibi strenuissimos conloques, siue in 20 medio facere cuneos uolueris, per quos acies hostium

V. L. 1 uerum (-ũ A) α' ueru *Gλπ* uera corr. in ueru P
 1 nam π quā (-am G) A' qua *MQ*₁ quia *LQ*₂ 3 uertif αΠ uertef λ uertetur δP 5 tota se porrigit λ tota se corrigeat αΠ totā se corrigit δ totā se porrigit P 6 I litt. Π₂ [I.] litt. O u litt. L₂
 7 Quo genere — confligitur *rubris litteris pro titulo scripta extant in ε* 12 hostef ε 13 reliquum πQL₂ eliquum L₁ relictum α' relique *Par. 7230A* reliquae (*si recte locum erasum dispexi*) G₁ (reliquum in l. er. A₂G₂) et reliquum *uulgo* 14 illa εP illa ala Π illa alia δ 14 munitionem non habet] munitione [n.] habef Π 15 securuf] *erasa haec uox est in G* (securiuf *Par. 7230A*) 16 configef δP 16 quia] quando λ 17 prope ponitur] proponitur Lπ' 18 quo] quod μ qm δ 19 dextro] de dextro Π 21 cuneof facere π

S. L. 2 sinistram partem] sinistra parte α 6 recedit] recidet A' 8 adiubat A₁ 11 paludef] padulef M 14 munitionem] munitione A₁ monitione M 15 securof A₁ 17 munit] munet M munet A 17 ponitur] punitur A₁ 17 equitatus] equitatis M 19 cornu solo] cornuf solo Π 20 strenuiffimof] -if α'

rumpas, in cuneo exercitatissimos ordines bellatores. Victoria enim per paucos fieri consuevit. Tantum est, ut electi a duce sapientissimo in his locis, in quibus ratio et utilitas postulat, ordinentur.

- 5 XXI. Plerique rei militaris ignari pleniorē victoriam credunt, si aduersarios aut locorum angustiis aut armatorum multitudine circumdederint, ut aditum non inueniant abscedendi. Sed clausis ex desperatione crescit audacia, et cum spei nihil est, sumit arma formido.
- 10 Libenter cupit commori qui sine dubio scit se esse moriturum. Ideoque Scipionis laudata sententia est, qui dixit uiam hostibus, qua fugerent, muniendam. Nam cum abscedendi aditu patefacto mentes omnium ad praebenda terga consenserint, inulti more pecudum trucidantur.
- 15 Nec insequentium ullum periculum est, cum uicti, quibus defendi potuerant, arma conuerterint. Hoc genere quanto maior fuerit, tanto facilius multitudo prosternitur. Neque enim ibi requirendus est numerus, ubi animus semel terditus non tam tela hostium cupit declinare quam uultum.
- 20 Ceterum clausi, licet exigui numero et infirmi uiribus, hoc ipso tamen sunt hostibus pares, quia desperantes sciunt aliud sibi licere non posse.

V. L. CAP. XXI. 8 clausis] labfif II 8 crescet ε
9 fumet ε 10 commori] commorari ε (in Q cū- corr. in cō-)
12 fugerent IIQ fugirent α fugerant rasura corr. in fugerent L fugiant P uulgo refugiant δ 12 mun.] minime muniendam δ; Frontin. IV, 7 'Scipio Africanus dicere solitus est hosti non solum dandam esse uiam fugiendi sed etiam muniendam.' 15 insequentium] consequentium δP₁ 15 cum uicti LδP cōuicti Q conuicti α cum uincti II 17 fuerit] fuerint A₁
17 fuerit] VP 20 exigui] exiguo P 22 posse] posse. Sed (set Q₁; Nam uulgo) una salus uictis nullam sperare salutem εP uulgo (Verg. A. 2, 354)

S. L. CAP. XXI. 5 militaris] militares α' 7 multitudine] -em α' 8 inueniant] inueniat MG 8 abscedendi] abscedendi A abscedendi M 8 desperatione Au 9 audacia GM (L₁) 10 cupit] cupet corr. in cupit A 12 abscedendi] abscedendi A₁ abscedendi M 13 ad praebenda terga] adprehendat erga Au ad prebendat erga G 14 pecudum εII 17 fuerit] fuerint A₁ 18 ubi] unuf A₁ 19 uultum] inultum II 22 aliud sibi] alius sibi A₁ aliof sibi M alius f. II

XXII. Digestis omnibus, quae ratio militaris experientis et arte seruauit, unum superest edocere, quemadmodum recedatur ab hostibus. Nam disciplinae bellicae et exemplorum periti nusquam maius periculum imminere testantur. Qui enim ante congressum recedit ex acie, 5 suis fiduciam minuit et inimicis addit audaciam. Verum quia hoc saepius necesse est euenire, quibus modis tuto possit fieri, declarandum est. Primum ut tui nesciant, ideo te recedere, quia declinas inire conflictum, sed credant arte aliqua se ideo reuocari, ut ad oportuniorem 10 locum inuitetur hostis ac facilius superetur aut certe insequentibus aduersariis secretiores conlocentur insidiae. Nam ad fugam parati sunt qui ducem suum sentiunt desperare. Illud quoque uitandum est, ne hostes te recedere sentiant et statim inruant. Propterea plerique ante 15 pedites suos equites posuerunt, ut discurrentes aduersarios uidere non sinerent, quemadmodum pedites abscedebant. Item particulatim incipientes a primis singulas acies subducebant retroque reuocabant, in gradu suo manentibus reliquis, quos sensim postea cessimque ad illos 20 iungebant, quos subdlexerant primum. Aliquantum exploratis itineribus noctu cum exercitu recedebant, ut hostes,

V. L. CAP. XXII. 3 superest edocere ε superest et docere Π
^{ē 2} supēdocere P superest docere δ 4 [et] δP 4 [maius] α
 5 recedet α' 6 suis] et suis π 6 minuet A 7 tuto πG
 toto α' tot Q hoc L 9 inire] interi Π 10 ideo se AP
 11 aut facilius ε (ut f. $G_2 L_2$) 13 Nam necesse est ad fugam
 parati sint δP 14 [te] Π 15 sentiant] ^{en 2} sciant M 17 quemadmodum] quando *uulgo* 19 reuocabant] uocabant Π
 19 in suo gradu Π 20 postea cessimque $A\mu$ postea cessimque
 $G\Pi$ post aciem seque δP 21 aliquanti exploratis π aliquantif
 exploratis G aliquantif plorati (*i. e.* aliquanti splorati) α' ali-
 quantif explorati λ 22 nocte Π

S. L. CAP. XXII. 2 seruauit] seruabit $\alpha\Pi$ 2 quemadmodum Π 4 imminere Π 5 congressum] congressom A_1 congressō (~ *er.*) M 6 fiduciam A 6 addit] adit α' 6 audaciam μ 12 conlocentur Π 13 desperare ε 15 inruant Π 17 sinerent] sinerent α 17 quemadmodum Π 17 abscedebant] absceidebant A_1

die orta cum intellexissent, non possent comprehendere
 praecedentes. Praeterea leuis armatura praemittebatur
 ad colles, ad quos subito totus reuocaretur exercitus, et si
 hostes insequi uoluissent, a leui armatura, quae ante occu-
 5 pauerat locum, additis equitibus fundebantur. Nihil enim
 periculosius existimant, quam si inconsulte insequentibus
 ab his, qui in subsessa fuerint uel qui ante se parauerint,
 obseruetur. Hoc tempus est, quo oportune collocantur
 • insidiae, quia aduersus fugientes maior audacia et minor
 10 cura est. Necessario autem amplior securitas grauius solet
 habere discrimen. Inparatis, cibum capientibus, in itinere
 lassis, equos suos pascentibus ac nihil tale suspicantibus
 superuentus adsolent fieri. Quod et nobis uitandum est
 et hosti in eiusmodi occasionibus perniciēs inferenda.
 15 Hoc enim casu obpressis nec uirtus potest nec multitudo
 prodesse. Qui in acie publica uincitur pugna, licet et ibi
 ars plurimum prosit, tamen ad defensionem suam potest
 adcusare fortunam; qui uero superuentum insidias sub-
 sessus passus est, culpam suam non potest excusare, quia
 20 haec uitare potuit et per speculatores idoneos ante cogno-

V. L. 1 [die o.] δ 2 pcedentes *A* 3 ad quos π atque α'
 ad quā *G* [ad q.] λ quo *Oudendorpius* 3 totus *Kortlianus* 2 *Stewechius* totus^f (*hoc l a manu satis antiqua est additum, non ab ea, quae passim hunc codicem correxit (XV saeculi) A tuto G μ π*
 3 reuocarentur μ 4 hostis — uoluisset *II* 4 occupauerant ε 5 fundebantur *GIIIP* fundebatur α' δ funderent *L* fundere *Q* defendebantur *Stewechio auctore Schwebelius* 7 se parauerint] repedauerint *II* 8 obseruetur εP obuietur π' obseruentur (*et antea insequentel*) *uulgo* 8 Hoc (quo μP) tempus est quo [quo λP] o. c. (collocari *P*) i. quia (q *II*) aduersum fug. m. a. e. m. c. e. *rubris litteris pro titulo scribuntur in εP* 11 *Inp.*] In imparatis π' 15 [casu] *M a 2 in marg. additum* 16 qui π' quia εP quia qui *uulgo* 16 publica] publica qui λ 17 defensionem] offensionem *A'* 20 uitare *A'* euitare μ et uitare π

S. L. 1 orta] hortā ε 1 possent] possint α posse *II* 1 compr. *II* 8 conlocantur *G μ* 11 cibum] ciuum *A₁* 12 ac] hac α' 13 superuentus] superuentos α' 13 affolent *II* 14 hostis] hostis *II* 15 oppressis] *MII* 16 uincitur] uincetur α 16 et ibi] et tibi *A'* 18 accusare *G λ II* 18 fortunam] fortuna *II*

scere. Cum receditur, talis fraus fieri consuevit. Recto itinere pauci equites insecuntur, ualida manus occulte per alia mittitur loca; ubi ad agmen inimicorum peruenierint equites, temptant leuiter atque discedunt. Ille credit quicquid insidiarum fuerat, praeterisse, et sine cura 5 resoluitur ad negligentiam. Tunc illa manus, quae secreto itinere destinata fuerat, superueniens obrimit ignorantes. Multi, cum ab hoste discedunt, si per siluas ituri sunt, praemittunt qui angusta uel abrupta occupent loca, ne ibidem patiantur insidias. Et rursus post se praecisis 10 arboribus uias claudunt, quas concaedes uocant, ut aduersariis facultatem adimant persequendi, et paene utrique parti in itinere ad subsessas communis occasio est. Nam qui praecedit, oportunis uallibus uel siluosis montibus [quas] post se relinquit insidias, in quas cum inciderit ini- 15 micus, recurrit ipse et adiuuat suos. Qui uero sequitur, auersis semitis longe ante destinat expeditos, ut praecedentem aduersarium arceat a transitu, deceptumque a fronte et a tergo concludit. Dormientibus noctu aduersariis et qui praecessit potest regredi et qui sequitur, 20 quantumuis intersit, potest superuenire per fraudem. In transfretatione fluuiorum qui praecedit illam partem

V. L. 1 fieri] ita fieri δP 3 perueniunt δP 4 illi credunt δP 5 fuerat $\varepsilon \Pi$ fuerit VP fuit D 6 resoluitur ε soluitur Π soluuntur δP 6 negligentiam Q_1 9 qui] ut Π 11 concaedes] *Modius* concedæ] (*sic; ipse correxit a in e*) A concedet λ concedent] M concedet *ex* concedunt *corr.* G concidet] δP cōpedet] Π 15 qual] ε quasi π aliqua] A_2 *Giss. uncis inclusit quasi Stewechius quasi ex illo qual natum est, quod ipsum fortasse ex sequenti qual inrepsit; an seruandum est et pronomem indefinitum habendum?* 17 auersis] (uersis] L_1) ε aduersis] π uulgo 17 ut λ et $\alpha\pi$ 18 arceat] transitu] ε arceat] a] transitu] Π arceat] ad] transitum] δP 18 deceptumque] desertumque] Π 19 concludit] π] concludet] εP concludat] uulgo 21 superuenire] per] fr.] εP f.] qui] fr.] Π peruenire] ad] f.] δ

S. L. 1 receditur] reciditur] $A\mu$ 2 insequuntur] Π 3 mitte- tur] ε 7 obrimit] obrimit] A_1 opprimit] $M\Pi$ 8 multif] A 10 pa- ciantur] μ 12 adimant] adimant] α' adimant] Π 14 praecedit] -et] M 15 relinquit] relinquit] A' λP reliquit] M relinquit] Π 15 inimicuf] -of] Π 16 adiubat] A_1 17 distinat] A'

temptat opprimere, quae prima transiuerit, dum reliqui alueo separantur; qui autem sequitur festinato itinere, illos, qui non potuerunt transire, conturbat.

XXIII. Camelos aliquantae nationes apud ueteres in
5 acie producerunt et † Vrcilliani intra Africam † uel ceteri
Macetes hodieque producunt. Sed genus animalium, ha-
renis et tolerandae siti aptum, confusas etiam in puluere
uento uias absque errore dirigere memoratur. Ceterum
praeter nouitatem [si ab insolitis uideatur] inefficax bello
10 est. Catafracti equites propter munimina, quae gerunt,
a uulneribus tuti, sed propter impedimentum et pondus
armorum capi faciles et laqueis frequenter obnoxii, con-
tra dispersos pedites quam contra equites in certamine me-

V. L. 1 transierit π 3 non] nondum $\mu\Pi$

CAP. XXIII. 4 in aciem λP 5 et] ut λ 5 urcilliani $\alpha\Pi$ ur-
cilliani δ turcilliani λ circiliani P ufilliani *Ortelius* circitani uel ufi-
tani (i. e. uicit.) *Scruerius*. *Cogitauit Steweckius etiam de 'Uthifia'*
urbe; sed nunc in eo Pomponii Melae loco, quem ille laudauit, 'Ru-
thifia' legitur (Parthey p. 11, 9) 5 intra africã π in affricam ML
in africã AQ in africa G uulgo 5 uel ceteri macetes A uel ce-
teri mazetes (uoci ceteri in Q *adsutum est*) μG u. c. mazices Π
uel c. manzices P ueleteri manzices V uel ceterae nationes D
[u. c.] macetes uulgo [u. c.] mazaces siue mazuces *Scruerius*
cirtaei mazuces *Oudendorpius*. 6 genus] g. hoc λP hoc g.
uulgo 7 tolerandae siti δP tolerandae sitif Π toleranda $\tilde{e}$ (est G)
siti α tollerabile siti quod praecedat et omisso λ 9 praeter] pro-
pter ΠP 9 [si ab insolitis uideatur] *Modius* si ab insolitis u.
 $G\pi$ si ab insolitis u. α' si ab insolitis u. *corr.* (a 2?) in si hoc uti
u. P si hoc uti u. λ si ab insolitis uid. defendere conatus est *Otto*,
'Considera, lector, num hic aliquid lateat de odore uel ululatu siue
harritu camelorum' *Oudendorpius*. 9 [bello] P_1 , in margine ad-
ditum fortasse ab ipso 11 [a] ε 12 faciles et laqueis *Giss.*
faciles et aliaeque his D faciles et alia quae his V faciles et alia
quib. Π facile est alia quae his α' facile est aliaque his G eos
facile est qm λ ^{eof} facile $\tilde{e}$ & quoniã (hoc uerbum i. l. er. a 2) P

13 In distinguendis membris totius huius periodi *Oudendor-*
pium secutus sum maximam partem 13 Meliores. tamen π' Me-
lior $\tilde{e}$ (est G) tamen α sunt, Melior (-us Q_2) est tamen λ melior
tamen $\tilde{e}$ (*illud* uel a 2 in l. er.; *item* $\tilde{e}$ a 2 in margine *adsutum est*) P

S. L. 1 opprimere λ

CAP. XXIII. 6 arenis αL arenis Q (*spiritus ille asper num*
ab 1 additus?) 10 catafracti equites] catafracte equites A
catafractae equites M 11 impedimentum Π

liores, tamen aut ante legiones positi aut cum legionariis mixti, quando comminus, hoc est manu ad manum, pugnatur, acies hostium saepe rumpunt. XXIII. Quadrigas falcatas in bello rex Antiochus et Mitridates habuerunt. Quae ut primo magnum intulere terrorem, ita postmodum fuere derisui. Nam difficile currus falcatus planum semper inuenit campum et leui impedimento retinetur unoque afflicto aut uulnerato equo decipitur; sed maxime hac Romanorum militum arte perierunt. Vbi ad pugnam uentum est, repente toto campo Romani tribulos abiecerunt, in quos currentes quadrigae cum incidissent, deletae sunt. Tribulus autem est ex quattuor palis confixum propugnaculum, quod, quoquomodo abieceris, tribus radiis stat et erecto quarto infestum est. Elefanti in proeliis magnitudine corporum, barritus horrore, formae ipsius nouitate homines equosque conturbant. Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania rex Pyrrhus eduxit. Postea Hannibal in Africa, rex Antiochus in Oriente, Iugurtha in Numidia copiosos habuerunt, aduersus quos diuersa resistendi excogitata sunt genera. Nam et cen-

V. L. 1 aut ante] ut ante Π aut a. λ 1 legionarii A
 2 mixti sint (sunt Q) λ 2 manū ad m. μΠ 3 ac.] et acies λ
 CAP. XXIII. 4 mitridates (-if α') O 12 ex quattuor] hic
 desinunt excerpta Kortiana 2 12 confixit Π 13 propugnaculo
 α' 13 quoquomodo MD quomodo A'ΠVλP 13 abiecerit δP
 adiecerit Π abiectis αQ abietis L 14 [et] Π 14 quarto] quo-
 que quarto Π 15 corporis A (corporum Par. 6503) 16 contur-
 bant] exterrent Π 17 in lucaniā P 17 pirrhuf V pyrruf εΠ
 pirruf DP 18 hannibal ΠVPl annibal α' annibal DG
 18 in africa] i. italia Π 19 iugurtha Π iugurta εδP 19 co-
 piosos] circuosos (circuosus M) ε 19 aduersum δP 20 e. f.]
 excogitarunt ε 20 genera. Nam et centurio δP

S. L. CAP. XXIII. 6 falcatus] falcatos A₁ 7 retencur
 α' 8 uno] unu M 8 afflicto] afflicto Π afflictu μ
 afflicti A₁ 9 hac] hoc A bac M₁ 9 arte] artem α'
 11 incedissent M 12 tribulus Π 14 radiis stat] radifistat
 A₁ radifistā M 14 elefanti] elephantii MII et ita (exceptis tri-
 bus locis M) semper 15 barritus] barritos α' barritu Π
 16 equosque] quosque μ 19 numidia] ouidia M nomidia A₁
 20 diuersa] aduersa α

turio in Lucania gladio manum, quam promuscidem uocant, unius abscidit, et bini catafracti equi iungebantur ad currum, quibus insidentes clibanarii sarisas, hoc est longissimos contos, in elefantos dirigebant. Nam muniti
 5 ferro nec a sagittariis, quos uehebant beluae, laedebantur et earum impetum equorum celeritate uitabant. Alii contra elefantos catafractos milites inmiserunt, ita ut in brachiis eorum et in cassidibus uel umeris aculei ingentes ponerentur e ferro, ne manu sua elefas bellatorem contra
 10 se uenientem posset adprehendere. Praecipue tamen uelites antiqui aduersum elefantos ordinauerunt. Velites autem erant iuuenes leui armatura et corpore alacri, qui ex equis optime missibilia dirigebant. Hi equis praetercurrentibus ad latiores lanceas uel maiora spicula beluas
 15 occidebant, sed crescente audacia postea collecti plures milites pariter pila, hoc est missibilia, in elefantos congebant eosque uulneribus elidebant. Illud additum est, ut funditores cum fustibalis et fundis rotundis lapidibus destinatis Indos, per quos regebantur elefanti, cum ipsis

V. L. genera. Nam et minucius centurio quarte legionis primus astatul (cf. Flor. I, 13, ubi tamen primus non apparet et hodie Numicius non Minucius legitur) II genera armatorum; turio α genera armorum. Turio L g. armorum. Turio Q genera armorum. Nam et centurio omisso quod praecedit resistendi uulgo
 2 unius Florus II huius D hui V uni εP 2 catafractati II V
 3 [clib. — h. est] λ 5 [quos] M₁ 5 [b. laed.] II 7 catafractatos II V 9 ne [manu sua] εP 12 [et] corpore ε
 13 ex equis π et equis ε et ex equis suspicor 13 optimis δP
 13 missilia P 13 praecurrentibus P Oudendorpius 16 congebant] congregabant δ 17 missilia P 18 fustibalis] fundibalis δ 19 indos] in hos (hās Q) λP

S. L. 1 manum] -u II 1 promuscidem] promuschidem II
 2 abscidit] abscidet α' 3 clibanarii sarisaf] cliuanariif
 arisaf A' clibanariif arisaf M 4 elefantos] elephanto II
 4 muniti] moniti M₁ 6 impetum] impetu II 7 immiserunt II
 8 umeris] MQ meris L humeris απ 9 punerentur α'
 9 elefas] elefant ε elefant δ elefantef P 10 possit] possit ε
 10 apprehendere II 13 hii A 15 criscente A₁ 15 audatia M 19 destinatis A₁ destinatof GM 19 ipsif] ipif M

turribus affligerent atque mactarent, quo nihil tutius inuenitur. Praeterea uenientibus beluis, quasi inrupissent aciem, spatium milites dabant. Quae cum in agmen medium peruenissent, circumfusus undique armatorum globis cum magistris absque uulneribus capiebantur [inlaesae]. 5 Carroballistas aliquanto maiores — hae enim longius et uehementius spicula dirigunt — superpositas curriculis cum binis equis uel mulis post aciem conuenit ordinari, et cum sub ictum teli accesserint, bestiae sagittis ballistariis transfiguntur. Latius tamen contra eas et firmiter praefigitur 10 ferrum, ut in magnis corporibus maiora sint uulnera. Aduersum elefantos plura exempla et machinamenta rettulimus, ut, si quando necessitas postulauerit, sciatur, quae sint tam inmanibus beluis opponenda.

XXV. Sciendum uero est, si pars exercitus uicerit et 15 pars fugerit, minime desperandum, cum in eiusmodi necessitate ducis constantia totam sibi possit uindicare uicto-

V. L. 2 quasi] qua uulgo 5 [inlaesae] ut otiosum inclusi
 6 carroballistae ΠQ₁P 6 aliquantum Αμ 6 hae (he
 VQ) Gμ VP haec A haec D hi Π 7 curriculis] curribus δP
 uulgo 8 binis] bonis ε 8 uel mulis post a. c. ord. (cf. II, 25)
 Π aut mulis p. aciem [o. o.] V aut mulis p. ac. [c.] ord. DP
 [uel m. p. a. c.] ordinari ε (ordinant A₂) aut m. p. a. ordinari
 praemissis utile est et uocabulo carroballistae ac deleta inlaesae
 Oudendorpius aut m. p. a. ordinari conuenit uulgo. Totus locus
 inde ab inlaesae coniectura sanandus uidetur 9 sub ictum Lang
 sub ictu Π subiectu αL sub iactu QδP sub iactum uulgo
 9 ballistariis GIV ballistarii (quod defendi potest) α' balista-
 rii D ballistarum λ balistis P 10 transfiguntur (-fug- Q) λ,
 quam lectionem uulgata, mutato quod praecedat et in ut, retinuit
 11 aduersus Π 12 rettulimus A' retulimus μIP retule-
 rimus δ

CAP. XXV. 16 minime desperandum π sperandum α quid
 sperandum λ 16 eiusmodi] huiusmodi λ 17 ducis constan-
 tia tota π ducis consentiat et tam α' duci consentiat et tam G
 ducis consentiat providentia et tamen λ

S. L. 1 tutius] totius α'(V) 2 inrupissent] inrupisset A'
 3 spatium MG 11 sint] ſ A₁ 13 postolauerit M
 14 tam] tam̄ (~ er.) A

riam. Innumerabilibus hoc accidit bellis, et pro superioribus sunt habiti qui minime desperarunt. Nam in simili condicione fortior creditur quem aduersa non frangunt. Prior ergo de caesis hostibus spolia capiat, quod ipsi dicunt, colligat ~~compum~~, prior clamore ac bucinis exultare uideatur. Hac fiducia ita perterrebit inimicos, ita suis fiduciam geminabit, quasi uictor ex omni parte discesserit. Quod si aliquo casu omnis in acie fundatur exercitus, perniciose clades; tamen reparationis multis fortuna non defuit, et medicina quaerenda est. Dux ergo prouidus sub ea cautela publico debet Marte configere, ut, si quid pro uarietate bellorum uel condicionis humanae secus acciderit, absque graui detrimento liberet uictos. Nam si uicini colles fuerint, si post terga munitio, si ceteris abscedentibus fortissimi quique restiterint, se suosque seruabunt. Frequenter iam fusa acies dispersos ac passim sequentes reparatis uiribus interemit. Numquam exultantibus maius solet euenire discrimen, quam cum ex subita ferocia in formidinem commutantur. Sed, quocumque

V. L. 1 pro superioribus] superiores δP 5 ac] et ΠP_1
 5 clamare ac bucinis exultare δ 6 [ita] δP 6 perterrebit $\pi \lambda$
 perterreuit α' perterruit G 6 ita suis π [i. f.] α et λ 7 geminabit] g. suis λ 8 fundantur Π 8 perniciosae (pernec- P
 pernit- D) cladis tamen δP 9 reparationibus λ 10 et med.]
 haec (hec Q) m. λ hac m. *Scruerius* 11 pro uarietate A' π probari et ate M probarit et ante λ 17 interimit GP 17 uiri[bus
 — exultanti]bus δ 18 maius] magis δ 18 ex subita f. i. i.
 f. commutantur π' exubeta f. i. f. c. α' exhibita f. i. f. c. G
 exsuperata f. in formidinem (in fortitudinem λ) c. λP *Oudendorpius* subito fer. i. f. commutatur *uulgo* 19 quocumque
 euentu $G\pi$ quocumque euentu $\tilde{M}$ quocumque euentus sunt A
 quicumque euentus sunt λ quicumque euentus fuerit *uulgo*

S. L. CAP. XXV. 1 accedit α' 1 bellus A 2 desperarunt ε
 3 condicione ε 5 colligat] collegat α' 5 bucinis] -es Π
 6 uideatur] uideantur Π 6 hac] ac A' 7 geminabit] geminauit α 7 uictor] dicto Π 8 aliquo] alico A_1 12 conditionis ε
 13 detrimento A 14 post terga] post erga α post terga Π
 14 munitio] monitio M_1 14 abscedentibus] abscedentibus A_1
 15 restiterint] restituerint Π 17 sequentes] sequentis α'
 17 interhemis Π

euentu, colligendi sunt superstites, bello erigendi adhortationibus congruis et armorum instauratione refouendi. Tunc noui dilectus, noua quaeruntur auxilia et, quod amplius prodest, captatis occasionibus in ipsos uictores per occultas insidias impetus faciendus ac sic audacia repa-⁵ randa. Nec oportunitas desit, cum pro felicitate superbius et incautius mentes efferantur humanae. Si quis hunc casum ultimum putat, cogitet euentus omnium proeliorum inter initia contra illos magis fuisse, quibus uictoria debebatur. 10

[XXVI. REGULAE BELLORUM GENERALES. In omnibus proeliis expeditionis condicio talis est, ut quod tibi prodest aduersarium noceat, quod illum adiuuat tibi semper officiat. Numquam ergo ad illius arbitrium aliquid facere aut dissimulare debemus sed id solum agere,¹⁵ quod nobis utile iudicamus. Contra te enim esse incipis, si imiteris quod fecit ille pro se, et rursus quicquid pro tua parte temptaueris contra illum erit, si uoluerit imitari.

V. L. 2 congruif et] c. fed (in A fed) ε 3 dilectuf uulgo delectuf δP dilecti Π dilectū (~ er. et f a 2 add.) A dilectum (di- in de- corr. G) μG 3 querunt Π 4 captatif] occupatif ε 5 reparandū Π 6 cum] dum Π 6 felic.] fidelitate δ

6 superbiuf ΠPQ supuif A superbiuf MG supbi^{uf 2} L superbof δ

CAP. XXVI. 11 In omn. pr. expeditionif c. t. e. π' I. o. p. expeditionib; c. t. e. P I. o. p. et expeditionibuf c. t. e. Schwebelius [I. o. p. e. c. t. e.] ε 13 aduersario δP 13 [ad]iuuat δP 15 aut] uel π 16 incipif Π(?) uulgo incipit εδP Mirus est consensus huius primae regularum generalium particulae cum initio breuis excerpti, quod codex ille celeberrimus scriptorum militarium Graecorum Laurentianus X saeculi folio 131 continet et cui inscriptio est 'Τὰ εἰς ὕστερον ἐκβληθέντα ἀπὸ ἄλλων βιβλίων γνωμικά'. Incipit autem his uerbis 'Τοιαύτη τις ἐστὶν ἐν τοῖς τῶν πολέμων καιροῖς ἢ τοῦ συμφέροντος εὐρεσις. Τὸ σὺν συμφέρον τοῖς πολεμίοις ἐστὶν ἀσύμφορον· καὶ ὁ παρ' ἐκείνοις ἀφέλιμον, τοῦτο τοῖς σοῖς ἐναντιοῦσθαι φιλεῖ· οὐδὲν τοίνυν

S. L. 5 impetof faciendof α' 5 sic] si Αμ 5 audacia] audatiam Αμ 5 reparanda] reparandam μ 7 efferantur] offerantur μ 8 euentof A₁ 8 praeliorum Π

CAP. XXVI. 11 adiubat A₁

In bello qui plus in agrariis uigilauerit, plus in exercendo milite laborauerit, minus periculum sustinebit.

Numquam miles in acie producendus est, cuius antea experimenta non ceperis.

5 Aut inopia aut superuentibus aut terrore melius est hostem domare quam proelio, in quo amplius solet fortuna potestatis habere quam uirtus.

Nulla consilia meliora sunt nisi illa, quae ignorauerit aduersarius, antequam facias.

10 Occasio in bello amplius solet iuuare quam uirtus.

In sollicitandis suscipiendisque hostibus, si cum fide ueniant, magna fiducia est, quia aduersarium amplius frangunt transfugae quam preempti.

15 Melius est post aciem plura seruare praesidia quam latius militem spargere.

Difficile uincitur qui uere potest de suis et de aduersarii copiis iudicare.

Amplius iuuat uirtus quam multitudo.

V. L. κατὰ τὴν ἐκείνων γνώμην ἢ ποιεῖν ἢ παραιτεῖσθαι συμφέροι ἡμῖν, τοῦτο δὲ μόνον πράττειν, ὅπερ τοῖς ἡμετέροις χρήσιμον εἶναι νομίζομεν· εἰ γὰρ, ἅπερ ἐκεῖνος ὑπὲρ ἑαυτοῦ πράττει, ταῦτα σὺ μιμήσῃ, σαυτὸν ἀδικεῖς, ὥσπερ καὶ τὸ ἀνάπαλιν· εἴ τι σὺ πράττεις συμφέρον σαυτῶ, τοῦτο βλάψει τὸν πολέμιον τὰ σὰ μιμεῖσθαι βουλόμενον. Quae secuntur a nostris regulis prorsus discrepant.

1 [In bello — sustinebit] λ rubris litteris haec sunt exarata pro titulo noui (XXVIII) capituli in α 3 in aciem δP 5 aut inopia] potes inopia λ

aut inopia (correxerit manus satis antiqua) P 5 superuent.] f.

aut inopia P 5 melius [est] ε 6 domare (do^mare G) εΠ fame domari P (post corr. in fame domari) fame edomari δ

6 solet] potest Π 8 [nulla — uirtus] A₁ sed a manu satis antiqua (1?) in margine addita sunt 8 nisi] quam λ 8 ignorauit Π 9 faciat et occasio δ 10 [Occasio — uirtus] L

13 preempti] preemptio Π 15 spargere π expargere α expurgere λ 16 [uere] λ aduersariis Π 17 iudicare ΠPΔ indicare λ uindicare α uindicare V

S. L. 4 antea] ante ea A₁ 4 ceperis] coeperis A₁ 5 terrore melius] terrorem melius A' 12 fiducia A 15 latius M 18 iubat A₁Π

Amplius prodest locus saepe quam uirtus.

Paucos uiros fortes natura procreat, bona institutione plures reddit industria.

Exercitus labore proficit, otio consenescit.

Numquam ad certamen publicum produxeris militem, nisi cum eum uideris sperare uictoriam.

Subita conterrent hostes, usitata uiliscunt.

Qui dispersis suis inconsulte sequitur, quam ipse acceperat, aduersario uult dare uictoriam.

Qui frumentum necessariaeque non praeparat, uincitur sine ferro.

Qui multitudine et uirtute praecedit, quadrata dimicet fronte, qui primus est modus.

Qui inparem se iudicat, dextro cornu suo sinistrum cornu pellat inimici, qui secundus est modus. 15

Qui sinistram alam fortissimam habere se nouit, dextram alam hostis inuadat, qui est tertius modus.

Qui habet exercitatissimos milites, in utroque cornu pariter proelium debet incipere, qui quartus est modus.

Qui leuem armaturam optimam regit, utramque alam hostis inuadat ferentariis ante aciem constitutis, qui quintus est modus. 20

V. L. 1 sepe locus *II* 2 institutione pl. reddit industria. e. ε institutio pl. reddit industria. e. *II* institutio pl. reddit [ind.] e. δ institutio pl. reddit. Industria ex. *P* 6 nisi cum eum ε *IIVP* nisi cum *D* nisi eum *Schwebelius* 6 sperare] spectare *II* 7 uiliscunt $\pi\lambda$ 8 dispersos suos λP_2 9 aduersariis *II* 10 frumentum necessariaeque (-quae α') α *II* frumenta necessaria λ frumentum necessariumque com meatum δP *uulgo* 11 ferro] ferro et est primus (primus *Q*) modus λ 13 primus] secundus λP_2 14 [Qui inparem — secundus est modus] εP_2 16 alam [fortissimam h. s. nouit d. alam] hostis inu. *P*₁ 19 par[iter] δ 20 optimam] optime *P* 20 regit] gerit λ 21 ferentarii λ 21 constitutis] constituti sint (sunt *Q*) λ

S. L. 5 publicum] publicam *II* 7 usitata *M* 10 praeparat] -ant *Au* 12 praecedit] -et *A*₁ 14 inparem *II* 14 sinistram malam *A* 16 fortissimam] fortissima *A*₁ 17 dextram malam *A* dextram² malam *G*_v 20 leuem armaturam] leue armatura *II* 22 modus] modus *A*

Qui nec numero militum nec uirtute confidit, si depugnaturus est, de dextra sua sinistram alam hostium pulset reliquis suis porrectis in similitudinem ueri, qui sextus est modus.

5 Qui pauciores infirmioresque habere se nouit, septimo modo ex uno latere aut montem aut ciuitatem aut mare aut fluuium aut aliquod debet habere subsidium.

Qui confidit equitatu, aptiora loca quaerat equitibus et rem magis per equites gerat.

10 Qui confidit pedestribus copiis, aptiora loca peditibus quaerat et rem magis per pedites gerat.

Cum explorator hostium latenter oberrat in castris, omnes ad tentoria sua per diem redire iubeantur, et statim deprehenditur explorator.

15 Cum consilium tuum cognoueris aduersariis proditum, dispositionem mutare te conuenit.

Quid fieri debeat, tractato cum multis, quid uero facturus sis, cum paucissimis ac fidelissimis uel potius ipse tecum.

20 Milites timor et poena in sedibus corrigit, in expeditione spes ac praemia faciunt meliores.

V. L. 2 dextera *V* 3 ueri (muri *D*) *O* ueru *Q*₂ *uulgo* 5 paucioresque infirmioresque *Π* 7 aut aliquod *δP* aut aliquid *Π* [a.] aliquod *αQ* † aliquod *L* 7 [subsidium] *δ* 8 equitatu *Gδ* = equitatu (*er.*) *A* equitatum *MQ* equitatu (i in *P* postea *adsutum uidetur*) *ΠP* p equitatu *L* 8 aptiora [loca quaerat — pedestr. copiis aptiora] *Π* 9 rem magis per [equites gerat — peditibus quaer. et rem magis per] *ε* 9 equites] pedites *P* 10 confidet *M* 13 ad tentoria sua] ad centurias suas *Π* 13 iubeantur (-atur *D*) *π* iuebantur *α* iubentur *λ* 13 [et] *λ* 17 tractato *α* tracta *π* tractatur *Q* tractetur *L* 18 [sic] *ε*^{1 2} *Π* 18 ac] uel *δP* 18 fidelissimis] fidissimis *π* 20 expeditionibus *P* 21 ac praem.] ad *p̄*lia (prelia *Q*) *λ*

S. L. 2 sinistram malam *A* sinistra malam *G* 2 hostium] hostiam *A*₁ 5 pauciores *A* 8 confidit] confidet *M* 8 quaerat] querit *A*₁ 8 equitibus] aequi-~~---~~titibus *A* 12 explorator] explorator *α*' 13 omnes] om^{il} *M* 15 aduersariis] aduersariis *M* 16 dispositionem] dispositiorem *Π* 20 poena] pena *MII* 20 sedibus] sediebus *M* (*Par.* 6503) 20 corrigit *AμII*

Boni duces publico certamine numquam nisi ex occasione aut nimia necessitate confligunt.

Magna dispositio est hostem fame magis urgere quam ferro.

Quo genere depugnaturus sis, nesciant hostes, ne ali-
quibus remediis obsistere moliantur.]

De equitatu sunt multa praecepta; sed cum haec pars militiae usu exercitii, armorum genere, equorum nobilitate profecerit, ex libris nihil arbitror colligendum, cum praesens doctrina sufficiat.

10

Digesta sunt, imperator inuicte, quae nobilissimi auctores diuersis probata temporibus per experimentorum fidem memoriae prodiderunt, ut ad peritiam sagittandi, quam in serenitate tua Persa miratur, ad equitandi scientiam uel decorem, quae Hunnorum Alanorumque natio
uelit imitari, si possit, ad currendi uelocitatem, quam Sa-
racenus Indusque non aequat, ad armaturae exercitatio-
nem, cuius campidoctores uel pro parte exempla intellexisse gaudent, regula proeliandi, immo uincendi artificium

V. L 3 magis fame II 3 urgere π 7 *Commata* De equitatu — sufficiat et Quo — moliantur *suadente uno cod. II transposuimus. Quod omnes has regulas a Vegetio abiudico, neminem, spero, offendet* 8 exercitii δP exercitui ε exercitio II 12 probato temporibus exercitio per λ 12 [probata] δ 15 quae (que II) π q; α' quam G [q.] λP₁ 15 hunnorum II hunorum (hunorem L) λδP unorum α'^h unorum G 15 halanorum δ 16 uellet δP 16 si] n̄ A₂ i. l. er. 16 possit δP 16 saracenus IIVP sarracenus (-of L) εD 17 exercitationem] exercitium λ 19 regula] nunc Regula L Nunc regula Q

S. L. 1 occasione A 8 usu] usum ε 9 profecerit] proficerit Aμ profecerint II 10 praesens] p̄hensus (prehensuf G) A₁ 11 digesta] degesta A' 11 nouilissimi A 13 peritiam] peritia α' 15 decorem] dequorem A₁ 17 currendi] curendi A₁ 19 regula] -ā A

iungeretur; quatenus uirtute pariter ac dispositione mirabilis reipublicae tuae et imperatoris officium exhiberes et militis.

V. L. 1 iungeretur] α iungitur λ iniungeretur Π ingeratur
 δP 1 quatinus δP 2 exhiberes Π exhibebis εP exhibue-
 ris δ 3 militum Π

Flauii Vegati (Vegeti G) Renati Viri (Virili A) Inlustris
 Liber III Expf. Incipit Liber Quartus Incip̄ (Incipiunt G) Ca-
 pitula A' Flauii Vegati (Vegeti λM_2) Renati Viri Int. (Int. Q)
 Lib. III Explicit (Expf. L Expfc. Q) Incip̄ (Incipit L) Lib. III
 Incipiunt (Incipit L) Capitula (Capf. L) Libri Quarti μ Expf.
 Lib. III (tertius V) Incip̄. (Incipit V) Lib. III (quartus V)
 Flauii Vegetii Renati V. (Vire K) Ill. (Inlustris V) Epitoma
 (epytoma V) Institutorum Rei Militaris Ad Theodosium Impe-
 ratorem ([A. Th. I.] D) Feliciter δ Explicit Liber Tertius. In-
 cipit Liber Quartus. Item Capitula Libri Quarti Π subscri-
 ptione caret P .

S. L. 1 uirtute] uirtutem ε 1 dispositione] dispositio-
 nem A' (L) 2 officium A

L I B E R III.

[Incipiunt capitula libri quarti:

- I. Ciuitates aut natura aut opere debere muniri.
- II. Non directos sed angulosos muros faciendos.
- III. Quemadmodum muris e terra iungatur adgestus.
- 5 V. De fossis faciendis.
- VI. Ne sagittis hostium homines laedantur in muro.
- VII. Quibus modis prouidendum sit, ne famem patiantur obsessi.
- VIII. Quae species praeparandae sint pro defensione murorum.
- 10 VIII. Quid faciendum sit, si neruorum defuerit copia.
- X. Quid faciendum, ne aquae inopiam patiantur obsessi.
- XI. Si sales defuerint.
- XII. Quid faciendum, cum primo impetu uenitur ad muros.
- 15 XIII. Enumeratio machinarum, quibus muri obpugnantur.
- XIII. De ariete, falce, testudine.
- XV. De uineis, de pluteis, de aggere.
- XVI. De musculis.

---

1 Ciuitatē *Q* 3 Quemadmodum *Π* aggestus *Π*
& terra iungantur egesta *P* & terrae iungantur (*om. cet.*) *D*
4 catafractis *εΠ* caractis *P*₁ ab igni *P* 6 Ne sagittis hostium
cedatur *i. m. Π* 7 paciantur *α'* 9 praeparanda *A* 9 sunt *P*
9 muro *M* 11 defecerit *Π* 12 paciantur *α'* inde a *XI* tituli
hutus libri desunt in *MQ*₁ 13 Si sales defuerint *δP* Si sales de-
fuerit *A'* Si sal defuerit *L* Si sales defuerunt *Π* 14 ad mu-
rum *π'* 15 machinarum *A* 15 obpugnantur *A* 18 musclis *Π*

- XVII. De turribus ambulatoriis.
 XVIII. Quemadmodum ambulatoria turris possit incendi.
 XVIII. Quemadmodum altitudo muris addatur.
 5 XX. Quo pacto suffodiatur terra ut machina nocere nihil
 possit.
 XXI. De scalis, sambuca, exostra et tollenone.
 XXII. De ballistis, onagris, scorpionibus, arcuballistis,
 fustibalis, fundis, per quae tormenta defenditur
 murus.
 10 XXIII. Aduersum arietes prosunt culcitae, laquei, lupi,
 columnae grauiiores.
 XXIII. De cuniculis, per quos aut murus defoditur aut ciui-
 tas penetratur.
 XXV. Quid facere debeant oppidani, si hostes intruperint
 15 ciuitatem.
 XXVI. Quae sit adhibenda cautela, ne hostes furtim occu-
 pent murum.
 XXVII. Quando oppidanis inferantur insidiae.
 XXVIII. Quid faciant obsidentes, ne ab oppidanis patiantur
 20 insidias.
 XXVIII. Quo genere tormentorum ciuitas defendatur.
 XXX. Quemadmodum mensura colligatur ad scalas uel ma-
 chinas faciendas.
 XXXI. Praecepta belli naualis
 25 XXXII. Nomina iudicum, qui praeerant classi.
 XXXIII. Vnde appellentur Liburnae.
 XXXIII. Qua diligentia fabricentur Liburnae.
 XXXV. Qua obseruatione sit caedenda materies.
 XXXVI. Quo mense caedendae sint trabes.
 30 XXXVII. De modo Liburnarum.
 XXXVIII. Nomina uentorum et numerus.

6 tollenone δ tolenone II tollennone A' L (hic corr.) telenone P
 10 Aduersus II 12 defoditur] deponitur II D 14 oppida
 nisi AP 14 hostis A 14 irruperint II 17 muri A 18 om.
 P₁ librarius autem ipse in margine addidit. 18 Quomodo II P₂
 19 faciunt II 22 Quemadmodum II item bis postea 24 [XXXI.
 —XLVI.] sed tres lineas uacuas relictas habet D 25 iudicium II
 25 classibus P 26 appellantur LP appellantur α 29 sunt
 LP 30 Liburnorum A' 31 numerus A

XXXVIII. Quibus mensibus tutius nauigetur.

XL. Quemadmodum tempestatum obseruanda sint signa.

XLI. De prognosticis.

LXII. De aestuariis hoc est de rheumate.

XLIII. De locorum notitia siue remigibus.

XLIII. De telis tormentisque muralibus.

XLV. Quemadmodum nauali bello collocentur *insidiae*.

XLVI. Quid fiat cum aperto Marte bellum nauale committitur.]

Agrestem incultamque hominum in initio saeculi
uitam a communione mutorum animalium uel ferarum
urbium constitutio prima discreuit. In his nomen rei-
publicae repperit communis utilitas. Ideo potentissimae
nationes ac principes consecrati nullam maiorem gloriam
putauerunt quam aut fundare nouas ciuitates aut ab aliis
conditas in nomen suum sub quadam amplificatione trans-
ferre. In quo opere clementia serenitatis tuae obtinet
palmam. Ab illis enim uel paucae uel singulae, a pietate
tua innumerabiles urbes ita iugi labore perfectae sunt, ut
non tam humana manu conditae quam diuino nutu ui-
deantur enatae. Cunctos imperatores felicitate modera-
tione castimonia, exemplis indulgentiae, studiorum amore

2 [XL. — XLVI.] *V* 3 pronosticif *A'* 4 reumate *O*
5 notitiam *II* 5 siue de rem. *P* 6 pilif *II* 8 nabali belli *A*
8 faciat *II* 8 *Sequenti prologo praemittunt* expliciunt *Capitula Incipit Liber IIII* λ *Incipit prefatio II*
V. L. PROL. 10 [in] initio δP 11 mutorum ϵII mortuo-
rum δP brutorum *uulgo* 13 peperit π' 18 illif] aliif δP
21 enatae *III* renatae *P* hanate α' pacte *G* ornatę λ [en.] *D*
paratae *uulgo ante Schwebelium* 21 cunctof] cunctof itaque λ
21 imperator δ 22 castimoniae δP 22 exemplif indulgentiae
scripsi ex exempli indulgentiae α' exemplo indulgentiae *Gl exc.*
Cusanum exemplif indulgentia π indulgentiae exemplo *uulgo*

S. L. 10 incultam] incultum *M* 10 feculi *A* 11 commu-
nitione] communitio *A'* 12 discreuit] describit α 14] ac] a α'
14 consecrati] consecrant in *II* 17 optinet *A'* 21 felici-
tate moderatione] felicitatem moderationem α'

praecedis. Regni animique tui bona cernimus et tenemus quae anticipare et superior optauit aetas et extendi in perpetuum uentura desiderat. Quibus rebus tantum uniuerso orbi praestitum gratulamur, quantum uel humana mens petere uel gratia potuit diuina conferre. Sed dispositionibus uestrae clementiae, quantum profecerit murorum elaborata constructio, Roma documentum est, quae salutem ciuium Capitolinae arcis defensione seruauit, ut gloriosius postea totius orbis possideret imperium. Ad complementum igitur operis maiestatis uestrae praecipione suscepti rationes, quibus uel nostrae ciuitates defendendae sint uel hostium subruendae, ex diuersis auctoribus in ordine digeram, nec laboris pigebit, cum omnibus profutura condantur.

15 I. Urbes atque castella aut natura muniuntur aut manu aut utroque, quod firmiter ducitur; natura aut loco-

V. L. 1 et tenemus quae] π etenim usq; α haec enim λ exc. Cusanum 2 [et] λ exc. Cusan. 3 in perpetuo ε 4 praestitum] concessum prestitum λ exc. Cusanum 4 gratulamur] gr. donum λ exc. Cusanum gr. honore P_2 (in margine) gr. bonum uulgo 6 dispositionis uestrae [cl.] δ 6 profecerit ΠG proficerit $A\mu$ profuerit δP 7 murorum] mutorū Π 7 elaborata $G\lambda\delta P$

^{1 2} *antig.* elaborata α' elaborata Π 7 documentum $A'\lambda\delta P$ documentu M documento Π 8 capitolina arx Π 9 [ut] Π 9 possideret π' possiderit $A\mu P$ possederit G 13 in ordine $\Pi(?)\lambda$

13 dirigam V dirigam D Incipiunt capitula libri quarti ([l. q.] D) δ , in quibus capitulatio et prologus transposita sunt. Post capitula enumerata V addit Expliciunt Capitula Incipit Liber Quartus Feliciter.

CAP. I. 16 locorum edito (aedeto corr. a 2 in -ito L aedito Q) uel abrupto $\varepsilon\Pi$ l. editu uel abruptu V l. editu aut abruptu D l. editu uel abrupta (-o P_2) P loco edito uel abrupto uulgo

S. L. tantum] tanto α' 4 humana mens] humanam mens A' 8 capituline ε 8 archif ε 8 seruauit] seruabit α' 9 orbif] urbis A 11 rationef] narrationef Π

CAP. I. 15 muniuntur] minuuntur M

rum edito uel abrupto aut circumfuso mari siue paludibus uel fluminibus; manu fossis ac muro. In illo naturali beneficio tutissimo eligentis consilium, in plano quaeritur fundantis industria. Videmus antiquissimas ciuitates ita in campis patentibus constitutas, ut deficiente auxilio loco-⁵ cum arte tamen et opere redderentur inuictae.

II. Ambitum muri directum ueteres ducere noluerunt, ne ad ictus arietum esset expositus, sed sinuosis anfractibus, iactis fundamentis, clausere urbes, crebrioresque turres in ipsis angulis reddiderunt propterea, quia, si¹⁰ quis ad murum tali ordinatione constructum uel scalas uel machinas uoluerit admouere, non solum a fronte sed etiam a lateribus et prope a tergo ueluti in sinu circumclusus obprimitur III. Murus autem ut numquam possit elidi, hac ratione perficitur. Interuallo uicenum pedum¹⁵ interposito duo intrinsecus parietes fabricantur. Deinde terra, quae de fossis fuerit egesta, inter illos mittitur uectibusque densatur, ita ut a muro primus paries pro rata inferior, secundus longe minor ducatur, ut de plano ciuitatis ad similitudinem graduum quasi cliuo molli usque²⁰ ad propugnacula possit ascendi; quia nec murus ullis

V. L. 1 circumfuso ⁱ II 2 muro. In illo π' murof. In illo α' murif. In illo G muro sine illa corr. in muro siue illo L_1 muro. si nullo QL_2 muro. sine ullo P 3 tutissimo O tutissima Scriuerius tutissimum uulgo 3 consiliū corr. in consilio P 4 fundatif (-taf L_1) $A\lambda P$

CAP. II. 7 ducere] duci P uulgo 8 effet exposituf π effedisposituf A esse dispositof G effet disposituf M effet dispositū λ 8 anfr.] ac fractibus MQ_1 10 reddiderunt ε $IPV P$ tradiderunt D ediderunt uulgo 13 uelut π 13 in sinū P 13 circumclausuf δ CAP. III. 15 elidi] deleri δ 15 Interuallo uicenum pedum V Interuallo bicennum pedum II I. uicenum p. D Interuallo uicenum plenum pedum $\alpha'P$ interuallum uicinum pedum μ 16 interpositum λ 16 deinde] sed inde δ 17 [de] δ 18 pro rata $\alpha\delta P$ prolatuf II pro arte λP 20 cliuo molliufque εII 21 ullif $A'\lambda V$ ulluf D ulluf M illif IP

L. S. 1 padulibus M CAP. II. 9 crebriores] creuiores α' 12 admouere] admonere α' 14 obprimitur A_1 obprimitur (corr. ex opp.) G opprimitur μII CAP. III. 15 hac] ac A_1 17 mittitur] mittetur ε 20 cliuo] clibo $A\mu$

potest arietibus rumpi, quem terra confirmat, et quouis casu destructis lapidibus ea, quae inter parietes densata fuerat, ad muri uicem ingruentibus moles obsistit. III. Cauetur praeterea, ne portae subiectis ignibus exurantur. Propter quod sunt coriis ac ferro tegendae; sed amplius prodest, quod inuenit antiquitas, ut ante portam addatur propugnaculum, in cuius ingressu ponitur cataracta, quae anulis ferreis ac funibus pendet, ut, si hostes intrauerint, demissa eadem extinguantur inclusi. Ita tamen supra portam murus est ordinandus, ut accipiat foramina, per quae de superiore parte effusa aqua subiectum restinguat incendium. V. Fossae autem ante urbes latissimae altissimaeque faciendae sunt, ut nec facile possint coaequari repletique ab obsidentibus et, cum aquis coeperint redundare, ab aduersario cuniculum continuari minime patiantur. Nam duplici modo opus subterraneum peragi, earum altitudine et inundatione, prohibetur. VI. Formidatur, ne multitudo sagittariorum de propugnaculis exterritis defensoribus adpositisque scalis occupet murum. Aduersum quod catafractas uel scuta in ciuitatibus debent habere quam plurimi. Deinde per propugnacula duplicia saga ciliciaque tenduntur impetumque

V. L. 2 destructif π difstructif μG Par. 6503 difstructif A 3 fuerat IV fuerit εP fuerint D CAP. III. 4 exurantur] noceantur *Schwebelius*, qui *G cod. eam scripturam praebere confirmat. Sed errauit homo doctus; contra in inscriptione capitis omnes mei in noceantur conspirant* 8 cataracta] cataracte Π catafracta λ

11 superiori Π 12 restinguat (restingat D) $\pi \lambda$ restringat M retinguat A_1 retinguat G CAP. V. 13 latissimae altissimaeque $\pi' P_2$ latissimaeque (-que G) α latissimae λP_1 15 redundare δ redundare α' redundari GLP inundari Π CAP. VI. 20 Aduersus Π 21 [per] propugnacula εP 22 duplicia] puplica Π 22 saga ciliciaque π saga[ci]liciaque ε saga cilicina P_2 in *l. er.* 22 impetumq; $A\pi'$ impetumque G impetum quae M quae impetum λP

S. L. 1 potest] post A 3 molef] molif $A\mu$ CAP. III. 8 anulif] anulif $\Pi(Q)$ 9 demissa] dimissa μ 10 portam] portem A_1 CAP. V. 16 menime A_1 16 paciantur M 18 prohibetur] perhibetur α CAP. VI. 19 appofitif Π 20 catafractaf] catafractif A_1 (catafracta G)

excipiunt sagittarum. Neque enim facile transeunt spicula quod cedit ac fluctuat. Inuentum quoque remedium est, ut de ligno crates facerent, quas metallas uocauerunt, lapidibusque complerent, ea arte inter bina propugnacula constitutas, ut, si per scalas ascendisset hostis et partem aliquam ipsius contigisset, supra caput suum uergeret saxa.

VII. Multa defensionum obpugnationumque sunt genera, quae locis competentibus inseremus. Nunc sciendum est obsidendi duas esse species, unam, cum aduersarius oportunitis locis praesidiis ordinatis ***** uel aqua prohibet inclusos uel deditionem sperat a fame, quando omnes prohibuerit commeatus. Hoc enim consilio ipse otiosus ac tutus fatigat inimicum. Ad quos casus possessores, quamuis leui suspitione pulsati, omnem alimoniam uictus intra muros debent studiosissime collocare, ut ipsis exuberet substantia, aduersarios inopia cogat abscedere. Non solum autem porcinum sed et omne animalium ge-

V. L. 2 [quoque] *M*, addit. a 2 in margine 3 metallas ϵ *IVP* mactalas *D* metallas uulgo atque in lexicis, quae solum nostrum locum laudant, matellal Oudendorpius et *R. M.* (qui sermone Germanico anno 1800 *Vegetium interpretatus est*) 5 constitutas δP_2 constitutas ϵP constituta *II* 5 per] super ϵ ($p Q_1$) 7 uergeret] αQIP uergerent L_1 uulgo uerteret (sic!) *V* uerteret *D*

CAP. VII. 10 species esse π' 10 una π' 11 continuis infultibus impugnat obsessos, alteram cum supplet lacunam Parisinus 7232 (XIV saec.); quod supplementum uulgata adripuit 12 [inclusos uel d. — hoc e. c. ipse otiosus] *II* inclusos δ 12 deditionem sperat a corr. ex deditionem sperata *G* deditione sperata α' deditionem sperata $\lambda \delta$ dedicatione sperata *P* 15 leui suspitione pulsati omnem π' leui suspitionem pulsatione α' leui suspitionis pulsationem *G* leui suspitio sit pulsationis λ leui suspitione (one a 2 in l. er.) pulsatione (-one a 2 i. l. er.) *P* 17 exsuperet *II* 17 substantiam *II* 18 sed [et] π'

S. L. CAP. VII. 8 obpugnationum supra lineam intrusum *M* oppugnationum *II* 9 compet. *II* 9 inferemus] syllaba *mu* in loco eraso *M* 13 prohibuerit] prohibuerint α 13 commeatos α' 14 ociosus μ 14 fatigat] fastigat *A* 17 abscedere] abscondere A_1 18 porcinum] portinum A_1

nus, quod inclusum seruari non potest, deputari oportet ad laridum, ut adminiculo carnis frumenta sufficiant. Aues autem cohortales et sine inpensa in ciuitatibus nutriuntur et propter aegrotantes sunt necessariae. Pabula equis praecipue congerenda et quae adportari nequiverint exurenda. Vini aceti ceterarumque frugum vel pomorum congerendae sunt copiae nihilque, quod usui proficiat, hostibus relinquendum. Nam, ut hortorum cura in uirdiariis domorum uel areis exerceatur, utilitatis ac uoluptatis ratio persuadet. Parum autem proficit plurimum collegisse, nisi ab exordio dimensione salubri per idoneos erogatio temperetur. Numquam periclitati sunt fame qui frugalitatem inter copias seruare coeperant. In bellis quoque aetas ac sexus propter necessitatem uictus portis frequenter exclusa est, ne penuria obprimeret armatos, a quibus moenia seruabantur. VIII. Bitumen sulphur picem liquidam oleum, quod incendiarium uocant, ad exurendas hostium machinas conuenit praeparari; ad arma facienda ferrum utriusque temperaturae et carbones seruantur in conditis; ligna quoque hastilibus sagittisque necessaria reponuntur. Saxa rotunda de fluuiis, quia pro soliditate grauiora sunt et aptiora mittentibus diligentissime colliguntur; ex quibus muri replentur et turre;

V. L. 1 potest] poterit δ 2 laridū ϵ IPP laritū V lardū D
 4 pabula equis π ' pabulae quis α' pabula quis G pabulaque sunt
 λP_1 p. equis sunt P_2 6 [ac.] δ 7 usui ϵP [u.] II de suis V
 suis D 9 uirdiariis α uiridariis II uiridiariis δP (in hoc una
 cum hortorum cura in loco eraso) uirdiariis λ 9 ac] aut δP
 10 uoluntatis D [ac uoluptatis] R. M. 11 per idoneos] p.
 i. procuratores uulgo 14 copias seruare GIPP copias [seruare]
 δ copia f. α' copiam f. λ Par. 6503 13 coeperunt $\pi\lambda$ 15 portis
 π fortis μ fortis G CAP. VIII. 18 praeparare λ
 23 replentur II

S. L. 1 seruari] seruare A_1 2 adminiculo] aminiculo II
 3 inpensa II 5 congerenda] conierenda II 5 appor-
 tari II 12 periclitati (-tate G₁) α 14 sextus II
 15 obprimeret μ II CAP. VIII. 16 sulphur A_1 sulfur II
 17 incendiarium] incendiarum α 21 necessaria] neces-
 sariae α

minima ad fundas siue fustibalos uel manibus iacienda, maiora per onagros diriguntur, maxima uero pondere formaque uolubili in propugnaculis digeruntur, ut demissa per praeceps non solum hostes obruant subeuntes sed etiam machinamenta confringant. Rotae quoque de lignis uiridibus ingentissimae fabricantur, uel intercisi ex ualidissimis arboribus cylindri, quas taleas uocant, ut sint uolubiles, laeuigantur, quae per pronum labentia subito impetu bellatores solent [equos quoque] deterere. Trabes quoque et tabulata uel diuersae magnitudinis clauos ferreos esse oportet in promptu. Nam obpugnantium machinis per alias machinas consueuit obsisti, praecipue cum subitis operibus addenda sit muris uel propugnaculis altitudo, ne aduersariorum mobiles turres superemineant et capiant ciuitatem. VIII. Neruorum quoque copiam summo studio expedit colligi, quia onagri uel ballistae ceteraque tormenta nisi funibus neruinis intenta nihil prosunt. Equorum tamen saetae de caudis ac iubis ad

V. L. 1 ad fundas siue fustibalos π ' λ ad funda siue fustibalos α' funda siue fustibalis G fundis siue fustibalis P 2 diriguntur [Maxima — digeruntur] ε III extant in DP , retinet uulgata 3 digeruntur P diriguntur D 3 demissa] δ dimissa ε III 4 [hostes] uulgo 4 obruantur V 5 confringant II 6 [uel] II 6 intercisi π intercisi MGQ intertisi (-cesis 2) L intertisi A 7 cylindri α cilindri δP chilindris λ cycli II 7 taleas] galeas δ 8 laeuigantur] eligantur II 9 solent [equos quoque] deterere *Lang* solent equos quoque deterere α' f. equos quoque deterere G f. eosque deterere II f. quoque deterere (detreri D) δ f. equosque deterere P sternunt equos $\tilde{q}$. (punctum et ~ er. a 2) deterere (deterrent₂) L sternunt solent equos quoque deterere (deterre^{ere} 2) Q sternunt equosque solent deterere uulgo 10 tabulata] tabulas π' 11 [oportet] II 11 i. promptu λ 12 obsisti] obesse II 15 [quoque] δ CAP. VIII. 18 saetae] setae $G\pi'$ sitae μ sitae A setae ex site corr. P 18 caudis ac iubis] c. $\equiv$ et $\equiv$ iubis G

S. L. 8 leuicantur M 8 labentia] lauentia α' 9 traues M 10 diuersae magnitudinis] diuersas magnitudines II 10 clauos] clauos A 11 oppugnantium μ oppugnandum II CAP. VIII. 16 onagri A 16 ballistae μ II 17 ceteraque A_1 18 ac iubis] adiubis A_1 adiuuis M

ballistas utiles adseruntur. Indubitatum uero est crines
feminarum in eiusmodi tormentis non minorem habere
uirtutem Romanae necessitatis experimento. Nam in
obsidione Capitoli corruptis iugi ac longa fatigatione tor-
5 mentis, cum neruorum copia defecisset, matronae absci-
sos crines uiris suis obtulere pugnantibus, reparatisque
machinis aduersariorum impetum reppulerunt. Malue-
runt enim pudicissimae feminae deformato ad tempus
capite libere uiuere cum maritis quam hostibus integro
10 decore seruire. Cornua quoque uel cruda coria proficit
colligi ad catafractas texendas aliaque machinamenta siue
munimina.

X. Magna urbis utilitas est, cum perennes fontes
murus includit. Quod si natura non praestat, cuiuslibet
15 altitudinis effodiendi sunt putei aquarumque haustus funi-
bus extrahendi. Sed interdum sicciora sunt loca, quae
montibus sunt saxisque munita; in quibus superposita
castella extra murum inferiores reperiunt fontium uenas
ac de propugnaculis uel turribus destinatis protegunt telis,
20 ut aquatoribus liber praestetur accessus. Quod si ultra
ictum teli, in cliuo tamen ciuitatis subiecta sit uena, ca-
stellum paruulum, quem burgum uocant, inter ciuitatem

V. L. 1 afferentur Π 1 indubitanter λ 1 est π' et ε
[e.] P 3 r. necessitatif experimento α r. nec. experimento
cognoscitur λP r. necessitatif [e.] Π r. necessitatif expedimento
 V romana necessitatif experimento D 10 profuit π' 11 catafra-
cta Π 11 texendaf δP texenda Π tegendaf ε 12 munimenta δ
CAP. X. 13 [est] Π 14 murif A 14 praestet G_1 16 ficciora
(ex-recorr. A) $A' \Pi V'$ fictiora D fiociora M si alciora λ si altiora P
Schwebelius — In distinctione huius orationis membri (ficciora —
uenaf) editionem Coloniensem (1524) secuti sumus; uulgo post ca-
stella colon ponitur 18 extra m. i.] ad extrema muri inferiorif δ
18 font.] montium δP 21 iactū P 22 quem] quod $\lambda \pi' P_2$

S. L. 1 balistaf $A \mu \Pi$ (balistaf G) 4 obsidione] obsiditione
 A' 4 capituli A_1 capitolif M 5 abscisof] absciso Π
6 nirif] uiref A_1 10 cruda] crura α'
CAP. X. 13 perennef] perhennif Π 15 haustuf] aufstuf
 $A \mu$ 18 repperiunt ε 19 protegunt] prodegunt M
21 cliuo] clibo α' 22 paruolum α 22 burgum] uurgum Π

et fontem conuenit fabricari ibique ballistas sagittariosque constitui, ut aqua defendatur ab hostibus. Praeterea in omnibus publicis aedificiis multisque priuatis cisternae sunt diligentissime substruendae, ut receptacula aquis pluuiialibus, quae de tectis effluunt, praestent. Difficile sitis uicit, qui quamuis exigua aqua ad potum tamen tantum in obsidione sunt usi. XI. Si maritima sit ciuitas et sales defuerint, liquor ex mari sumptus per alueos aliaque patula uasa diffunditur, qui calore solis duratur in salem. Quod si hostis ab unda prohibeat, nam hoc accidit, harenas, quas excitatum uento mare superfuderat, aliquando colligunt et dulci aqua eluunt, quae sole siccata nihilominus mutatur in sales.

XII. Violenta autem impugnatio quando castellis uel ciuitatibus praeparatur, mutuo utrimque periculo sed maiore obpugnantium sanguine exercentur luctuosa certamina. Illi enim, qui muros inuadere cupiunt, terrifico apparatu expositis copiis in spem deditiois formidinem geminant tubarum strepitu hominumque permixto; tunc,

V. L. 1 sagittario[que] Π 2 constitui ut $G\pi$ constituat A constituat ut μ 4 substruendae ΠML subtr^(2?)uendae Q subtrahendae A' substituendae δP 5 sitif uicit α sitif uincit eof λ enim eof sitif uincit Π enim eof quif uicit δP 6 qui] quia A 6 exiguam aquam ε 6 tamen tantum $\alpha \Pi VP$ tamen hac λ tamen D tantum *uulgo* CAP. XI. 7 sales defuerint $G\pi$ sales defuerint A sales defuerint M sales defuerint λ 8 aliaque] ε atque alia π' atque P 9 qui π quia ε qui A *uulgo* 10 hostes — prohibeant Π 10 accidit] saepe accidit λ 11 excitatum uento Π excitato uento Q exercitato uento λ exagitatum uentif δP 12 colligant λ 12 eluunt] pfundunt P pfundant λ 13 sales $GMIVP$ Par. 6503 sales (*ita ut ipse correxisse uideatur*) A sales λD

CAP. XII. 15 utrique π' 16 exerceantur δ 17 [enim] Π 18 in [spem] sine spe δP 19 tubarum] turbarum Π 19 hominumque] agminumque Π 19 tunc quia timor magis frangit infue-

S. L. 2 defendatur] fendatur A_1 CAP. XI. 8 alueof] albeof α 11 superfuderat] superfunderat α 12 dulci aqua] dulcia aqua M dultia aqua A 13 nihilominus α

CAP. XII. 14 impugnatio Π 16 oppugnantium $M\Pi$ 16 sanguine] sanguinem μ 17 illi en.] ille en. A_1 18 deditiois μ 19 strepitum α'

quia timor magis frangit insuetos, primo impetu stupen-
 tibus oppidanis, si discriminum experimenta non norunt,
 admotis scalis inuaditur ciuitas. Quod si a fidentibus
 siue militaribus uiris repellatur prima congressio, statim
 5 clausis crescit audacia, et iam non terrore sed uiribus et
 arte confligitur. XIII. Admouentur enim testudines arie-
 tes falces uineae plutei musculi turres; de quibus sin-
 gulis, qualiter fabricentur, quo etiam pacto proelientur
 uel repellantur, edisseram. XIII. De materia ac tabulatis
 10 testudo contexitur, quae, ne exuratur incendio, coriis uel
 ciliciis centonibusque uestitur. Haec intrinsecus accipit
 trabem, quae aut adunco praefigitur ferro et falx uocatur
 ab eo, quod incurua est, ut de muro extrahat lapides, aut
 certe caput ipsius uestitur ferro et appellatur aries, uel
 15 quod habet durissimam frontem, quae subruit muros, uel
 quod more arietum retrocedit, ut cum impetu uehemen-
 tius feriat. Testudo autem a similitudine uerae testudinis
 uocabulum sumpsit, quia, sicut illa modo reducit modo
 proserit caput, ita machinamentum interdum reducit tra-
 20 bem interdum exerit, ut fortius caedat.

V. L. -tos εP t. q. t. magnus fr. inf. Π tunc quia timor eã in-
 fuetuf V tunc timor eã agit infuetuf D Ne codici Π credamus,
 prohibemur loco Macrobiano (Sat. VII, 13. 10 Ian.) ubi, ut nostro,
 magis pro potissimum ponitur. Ceterum num interpolatoris manus
 a toto nostro loco prorsus aliena fuerit dubitem 2 norunt M
 3 admotif $G\mu\delta P$ admoritif A appositif Π 3 [a] δ
 4 uirif $\varepsilon\delta$ uirib; P eminuf Π 5 clausif] oppidanif Π
 CAP. XIII. 8 plientur $\mu\delta(V?)P$ pligentur A' proeliantur Π
 9 edifferam] enarremuf δP 9 materia] materie Π materiae G
 13 incurua (-ba A) $A'P$ incuruata μ incuruatum Π curuatũ δ
 14 caput ipf.] caput ei V 15 quae] qua Π 15 subruit δP su-
 bruet $\alpha\Pi$ subruat λ 19 proferit α proferit Π profert $\lambda\delta P$
 19 machinamentum hoc interdum Π 20 exerit $G\pi$ exeret A'
 effert λ

S. L. 2 oppidanif A' 4 repellatur A 5 audacia $A\mu$
 6 confligitur] confrigitur A CAP. XIII. 6 admouentur] am-
 mou. Π 7 plutei] putei A (pultei G) 8 qualiter] pariter Π
 CAP. XIII. 9 ac tabulatif] ac tauolatas A_1 (apte dolata A_2)
 tauolatif M 10 contexitur] conteffitur α' 10 ne] nec α'
 12 trauem M 12 falx α 16 retrocaedit A_1 16 im-
 petu] impetum M 19 trauem α'

XV. Vineas dixerunt ueteres, quas nunc militari barbaricoque usu causias uocant. E lignis leuioribus machina colligatur, lata pedibus octo, alta pedibus septem, longa pedibus sedecim. Huius tectum munitione duplici tabulatis cratibusque contextitur. Latera quoque uimine⁵ saepiuntur, ne saxorum telorumque impetu penetrentur. Extrinsecus autem, ne inmisso concremetur incendio, crudis ac recentibus coriis uel centonibus operitur. Istae, cum plures factae fuerint, iunguntur in ordinem, sub quibus obsidentes tuti ad subruenda murorum penetrant¹⁰ fundamenta. Plutei dicuntur qui ad similitudinem absidis contextuntur e uimine et ciliciis uel coriis proteguntur ternisque rotulis, quarum una in medio, duae in capitibus apponuntur, in quacumque parte uolueris admouentur more carpenti; quos obsidentes applicant muris, eorum¹⁵ que munitione protecti sagittis siue fundis uel missilibus defensores omnes de propugnaculis ciuitatis exturbant, ut scalis ascendendi facilior praestetur occasio. Agger autem ex terra lignisque extollitur contra murum, de quo tela iactantur. 20

V. L. CAP. XV. 1 barbaricoque (-quae α') α barbari quoque π barbario (barbaro Q) quoque λ 2 caufial uulgo caufial δ cautial P cautiuf Π cautib; (cautibus G) ε cattof Ed. Bonon. Lipsius Pol. I, 7 Versio Germanica 1511; Vincentius Bello-uacensis hunc locum exscripsit, 'uineas dixerunt ueteres, quas nunc cautibulas alias chartof (cattof?) uocant' Oudendorpius aut uulgatam retentam aut cautibulas scriptum uult; Schwebelius cattof probare uidetur 3 lata ped. octo alta A'π lata [p. o. a.] μ alta ped. o. lata uulgo 5 tabulis δP Scriuerius 5 uimine] ΠVPλ uimine MG Par. 6503 uinea A₁ uimina D uinee A₂ 7 concremetur αΠ concrementur VP cremetur λ cremen-tur D 9 i. ordine λ 10 obfidentef] subfidentef δP 10 [tuti] Π 11 absidif] sudif Π 12 [e] uimine Π 14 ap-ponuntur αV adponuntur D opponuntur (obp. P) λΠP 14 in] et in Π 14 quacumque parte απ' quacumque partem λ quamcumque partem P 15 quof] quod λ M₂ in margine [q.] M₁ 15 subfidentef δP

S. L. CAP. XV. 2 uocant] uocat A' uocaNT M 7 immisso Π 10 tuti] toti α' 11 plutei] putei α' 12 coriif] corif M 14 admouentur] ammouentur Π 17 ciuitatif] ciuitatef α 18 agger] ager A₁

XVI. Musculos dicunt minores machinas, quibus protecti bellatores sudatum auferunt ciuitatis; fossatum etiam adportatis lapidibus lignis ac terra non solum complent sed etiam solidant, ut turres ambulatoriae sine impedimento iungantur ad murum. Vocantur autem a marinis beluis musculi; nam quemadmodum illi, cum minores sint, tamen ballenis auxilium adminiculumque iugiter exhibent, ita istae machinae breuiores [uel] deputatae turribus magnis aduentu illarum parant uiam itineraque praemuniunt. XVII. Turres autem dicuntur machinamenta ad aedificiorum speciem ex trabibus tabulatisque compacta et, ne tantum opus hostili concremetur incendio, diligentissime ex crudis coriis uel centonibus communita, quibus pro modo altitudinis additur latitudo. Nam interdum tricenos pedes per quadrum interdum quadragenos uel quinquagenos latae sunt. Proceritas autem ipsarum tanta fit, ut non solum muros sed etiam turres lapideas altitudine superent. His plures rotae mechanica arte subduntur, quarum lapsu uolubili magnitudo tam ampla moueatur. Praesens autem periculum ciuitatis est, si ad murum fuerit turris admota. Plures enim accipit scalas et diuerso genere conatur inrumpere. Nam in inferioribus habet arietem, cuius impetu destruit muros, circa mediam uero partem

V. L. CAP. XVI. 2 sudatū auferunt $\epsilon\Pi$ sudatū auferunt P_2 in l. er. si lutū offuent V si lutū obfuerit D et sine dubio P_1 fudetum auferunt *Lipsius* (*R. Mil.* V, 5) 2 ciuitate[;] Π 5 murum] muros π 7 ballenis O balaenis *grammatici docent* 8 [uel] deputatae *uulgo* uel dep. $\epsilon\Pi P_2$ ualde put. δ ualde dep. P de uelut *cogitauit Oudendorpius* 9 aduentu A^{π} aduentū P aduentui μ CAP. XVII. 11 [ex] *uulgo* 13 communita quibus $\pi\lambda$ communit a quibus α communitur quibus A_2 *Stewechius* 15 uel] ac Π 17 [altitudine] Π 18 his plures rotae] his autem crates Π 18 quarum] quas Π 19 uolubili] immobili Π 19 moueatur] moratur Π

S. L. CAP. XVI. 3 apportatis Π 3 complent Π 4 ambulatoriae $A\mu$ 4 impedimento Π 5 iungantur] iugantur A_1 6 beluis] ueluis Π 6 quemadmodum Π 7 exhibent Π 9 parant] parat Π CAP. XVII. 10 turre] turris α' 11 traibus $A\mu$ 11 compacta Π 15 tricenos] trecenos ϵ 18 rothae A_1 22 irrumpere Π 23 destruit] destruet ϵ 23 mediam] media α' 23 partem] parte M

accipit pontem, factum de duabus trabibus saeptumque de uimine, quem subito prolatum inter turrem murumque constituunt et per eum egrediētes de machina bellatores in ciuitatem transeunt et occupant muros. In superioribus autem turris illius partibus contati et sagittarii collocantur, qui defensores urbis ex alto contis missilibus saxisque prosternant. Quo facto ciuitas capitur sine mora. Quid enim auxilii superest, cum hi, qui de murorum altitudine sperabant, repente supra se aspiciant altiorem hostium murum? XVIII. Huic tam manifesto discrimini multis occurritur modis. Primum, si confidentia uel uirtus est militaris, eruptione facta globus egreditur armatorum et ui hostibus pulsus machinamentum illud ingens direptis coriis de lignis exurit. Quod si oppidani exire non audeant, ad maiores ballistas malleolos uel falaricas cum incendio destinant, ut perruptis coriis uel centonibus intrinsecus flamma condatur. Malleoli uelut sagittae sunt, et, ubi adhaeserint, quia ardentis ueniunt, uniuersa conflagrant. Falarica autem ad modum hastae ualido praefigitur ferro; inter tubum etiam et hastile

V. L. 2 turrem ϵ II turrim (rurim V) δP 3 egredientes] ingredientes ϵ (cf. IV, 19) 6 missilibus μP 7 Quo] Eo δ
 CAP. XVIII. 14 ingenf direptif (corr. ex directif P dereptif Schwebelius) coriif de lignif e. δP ignef dir. c. de lignif e. II ingenf dir. c. ut ignif exuritur A ingenf dir. c. uel ignif exurit GM Par. 6503 ing. dir. coriif ignif exurit (ignif exurit in l. er. Q) λ ing. dir. coriif uel centonibuf ignif e. Reg. 1286 ingenf derepti I coriif lignif exurit contiat quis 14 oppidani $\mu\pi$ oppidum A oppido G 15 ad maioref $\alpha L \delta P$ ^{at} maioref Q de maiore II 15 hallistaf (balist. D) δP balista II ballistae ϵ 17 sagittae] sagitate, A (sagittae Par. 6503) 18 quia] qua Q si II 20 hastile A' LPV

S. L. 1 accipit] accepit M 1 traubuf $A\mu$ 2 de uimine] diuimine M 3 bellatorif corr. in bellatores A 6 ex alto] ex altato A 8 auxilii superest] auxiliif superest α 8 hii A 8 qui de murif] quidem murif M 10 altiorem] altiore II CAP. XVIII. 11 discrimini] discrimine ϵ 12 erumptione A 16 distinant μ 17 malleoli] malleolif II 19 conflagrant] coflagrant α' coflagrant G 19 ad modum] amodum α'

sulphure resina bitumine stuppisque conuoluitur infusa oleo, quod incendiarium uocant; quae ballistae impetu destinata perrupto munimine ardens figitur ligno turritamque machinam frequenter incendit. Depositi quoque
 5 homines funibus, cum hostes dormiunt, in lanternis portant lucernas et incensis machinis rursum leuantur in murum. XVIII. Praeterea partem muri, ad quam machina conatur accedere, caemento atque lapidibus uel luto siue lateribus, postremo tabulatis extruendo faciunt altiorem,
 10 ne defensores moenium desuper urbi uentura possit obprimere. Constat autem inefficax machinamentum reddi, si inueniatur inferius. Verum obsidentes eiusmodi dolum adhibere consueuerunt. Primo talem extruunt turrem, quae propugnaculis ciuitatis uideatur inferior; deinde
 15 secreto aliam de tabulis intrinsecus turriculam faciunt et, cum muris fuerit machina sociata, subito funibus trochleisque de medio turricula illa producitur, de qua egredientes armati, quia altior inuenitur, statim capiunt ciuitatem. XX. Interdum longissimas ferratasque trabes
 20 obponunt machinae uenienti eamque a muri uicinitate propellunt. Sed cum Rhodiorum ciuitas obpugnaretur ab hostibus et turris ambulatoria supra murorum altitudinem ac turrium omnium pararetur, mechanici ingenio

V. L. 1 infuso δP CAP. XVIII. 10 ne] ut π 11 inefficax π efficax $G\lambda$ efficax α' 13 consueuerunt] confuerunt Π 13 turrem $\varepsilon\Pi$ turrim $V P$ murum D 15 tabulif] tabulatif Π uulgo 16 trochleif] trocleif O CAP. XX. 20 [a] Π 22 supra m. (muri P) a.] [f.] murorum altitudo λ 23 pararetur] superaret λ 23 mechanici $M V$ mecanici A' machanici Π mechanico Q uulgo mechaneco corr. in mechanico L mechanici (sed a in l. er. a 2; mechanico 2) P moechanicho D

S. L. 1 sulfure Π uitumine Π 2 incendiarium uocant] incendia conuocant Π 2 baliste (-ae λ) $\mu\Pi$ 3 perrupto] perrupto A' perrupta Π 4 machinam] machina M 4 quoque] quodque α' CAP. XVIII. 8 accedere] accidere M 10 maenium Π 10 opprimere Π 15 turriculum M_1 (L_1) 15 et] ut Π 16 fuerit] fuerint Π 17 torricula M CAP. XX. 19 traues $A\mu$ 20 opponunt $\mu\Pi$ 21 rodiorum O 21 oppugnaretur (opugn. Q) $\mu\Pi$

inuentum est tale remedium. Per noctem sub fundamenta muri cuniculum fodit et illum locum, ad quem die postero turris fuerat promouenda, nullo hostium sentiente egesta terra cauauit intrinsecus, et, cum rotis suis moles fuisset impulsata atque ad locum, qui subtercauatus fuerat, 5 peruenisset, tanto ponderi solo cedente subsedit nec iungi muris aut moueri ulterius potuit. Ita ciuitas liberata est et machina derelicta. XXI. Admotis turribus funditores lapidibus, sagittarii iaculis, manuballistarii uel arcuballistarii sagittis, iaculatores plumbatis ac missilibus e muris 10 submouent homines. Hoc facto scalis adpositis occupant ciuitatem. Sed qui scalis nituntur frequenter periculum sustinent, exemplo Capanei, a quo primum scalarum obpugnatio perhibetur inuenta, qui tanta ui occisus est a Thebanis, ut extinctus fulmine diceretur. Et ideo sam- 15 buca exostra et tollenone obsidentes in murum hostium penetrant. Sambuca dicitur ad similitudinem citharae; nam quemadmodum in cithara chordae sunt, ita in trabe, quae iuxta turrem ponitur, funes sunt, qui pontem de superiori

V. L. 1 tale rem.] latere med. Π 1 fundamenta] αΠ fundamento λ fundamentif δP 2 fodit] fodi Π 2 [ad] Π 5 subtercauatus (subt c. V) subtul cauatus uulgo 7 aut] ac δ 7 ciuitas] et ciu. π 8 derelicta εVP destructa Π deleta DP CAP. XXI. 10 missilibus PD 11 homines O hostes uulgo 13 capanei a quo π' capenei a quo A'P caueneiā quo M caueniani quo λ 13 primum] pr. haec uulgo 13 [scalarum] δ 16 tollenone δ tollennone (-æ A) A' tollenonne M tollenonne Q tollen nonne L tolenone Π telle none P 16 [in] λ 17 ad similitudinem ε ad similitudine Π a similitudine δP; hunc locum probare putat Oudendorpius supra in c. IV huius libri ad similitudinem pro a similitudine legendum esse; sed loci sunt dissimiles 18 chordae D cordae εPVP 18 [in] ε 19 turrem Π turre α turref λ turrim δP 19 superiori] superiore δP superiora L

S. L. 2 die] due A 3 promouenda] promouendi A₁ 4 molef] molif MG mollif AL 5 impulsata Π 6 ponderi solo] ponderif solo α CAP. XXI. 9 manubal. μΠ 9 arcubal. μΠ 10 e] et Π₁ 11 summouent Π 11 appositif Π 13 sustinent] sustineant M sustineant A 14 est] est M 14 a Thebanif] ab euanif Π 17 cythare M 18 quemadmodum Π 18 cythara μ 18 traue M trāue A₁

parte trochleis laxant, ut descendat ad murum, statimque de turri exeunt bellatores et per eum transeuntes moenia urbis inuadunt. Exostra dicitur pons, quem superius exposuimus, quia de turre in murum repente protrahitur.

5 Tollenon dicitur, quotiens una trabes in terram praealte defigitur, cui in summo uertice alia transuersa trabes longior dimensa medietate conecitur eo libramento, ut, si unum caput depresseris, aliud erigatur. In uno ergo capite cratibus siue tabulatis contextitur machina, in qua
10 pauci conlocantur armati; tunc per funes adtracto depressoque alio capite eleuati inponuntur in murum.

XXII. Aduersum haec obsessos defendere consueuerunt ballistae onagri scorpiones arcuballistae fustibali sagittarii fundae. Ballista funibus neruinis tenditur, quae,
15 quanto prolixiora brachiola habuerit, hoc est quanto maior fuerit, tanto spicula longius mittit; quae si iuxta artem mechanicam temperetur et ab exercitatis hominibus, qui

V. L. . 1 trocleif laxant π trocle (-ae M) inlaxant α troclea
inlaxant L troclaea nⁱlaxant Q 2 de turre $G\mu$ de turrae A de
turri π 2 eum] eam μD 4 quia] αII qui $\lambda \delta$ que P
5 tollenon d. M δ Tollennone d. A tollennone d. G tollenone d.
Par. 6503 tolenon d. II tellennone d. P tollen dicitur nonne λ
5 quotief λ 5 trabes GVP trabif Π trauf $A\mu$ trabf D (item 6,
ubi tamen D uocabulis tr. longior dim. caret) 5 i. terram
praealte Π in terram praealta $G\mu V$ in terra praealta AP in
terram palta D 6 longior dimensa] longior quidem sed λ
7 conecitur A' L π ' conecitur M conecitur Q $\bar{n}$ ecitur P
9 cratibus] trabibus Π 10 per funes adtracto (attracto δ)
 $\epsilon \delta P$ ad funes sacaq; attracto Π per funes uno attracto *uulgo*
CAP. XXII. 12 Aduersus Π 12 conserunt MD
13 [fustib. sagitt.] δ 14 fundae. ballista] fundeballiste (-bal- M)
 $\alpha' P$ [f.] balista δ 14 funibus neruinis π f. neruis α f. et neruis λ
15 prolixa (prolexa L_1) ϵ 17 mechanicam $\mu P_2 V$ mechanicam
A' michanicam Π moechanicam D methanicam P_1 17 temperetur $\Pi \lambda$ temperaretur α temperentur δP 17 hominum δP

S. L. 1 descendat M 2 moenia Π 6 transuersa] transuersa A_1
7 libramento Π 8 alii Π 10 collocantur Π 11 eleuati
imp.] eleuatim imp. Π CAP. XXII. 12 obfessof] obfessuf α'
13 balistae MII 13 onagri scorpionef] onagrii scorpionef A
- 13 arcuballistae] arcoball. A' λ arcobal. MII 13 fustibali
sag.] fustibales sag. $A\mu$ 15 brachiola A_1 16 artem] arcem α

mensuram eius ante collegerint, dirigatur, penetrat quodcumque percusserit. Onager autem dirigit lapides, sed pro neruorum crassitudine et magnitudine saxorum pondera iaculatur. Nam quanto amplior fuerit, tanto maiora saxa fulminis more contorquet. His duobus generibus ⁵ nulla tormentorum species uehementior inuenitur. Scorpiones dicebant, quas nunc manuballistas uocant, ideo sic nuncupati, quod paruis subtilibusque spiculis inferunt mortem. Fustibalos arcuballistas et fundas describere superfluum puto, quae praesens usus agnoscit, saxis ta- ¹⁰ men grauioribus per onagram destinatis non solum equi eliduntur et homines sed etiam hostium machinamenta franguntur. XXIII. Aduersum arietes etiam uel falces sunt plura remedia. Aliquantum centones et culcitas funibus chalant et illis obponunt locis, qua caedit aries, ut ¹⁵ impetus machinae materia molliore fractus non destruat murum. Alii laqueis captos arietes per multitudinem hominum de muro in obliquum trahunt et cum ipsis testudinibus euertunt. Plures in modum forficis dentatum funibus inligant ferrum, quem lupum uocant, adprehen- ²⁰ sumque arietem aut euertunt aut ita suspendunt, ut im-

---

V. L. 1 collegerint π colligerent α colligerant λ 1 dirigantur δP 1 penetrat quodcumque percusserit (*in contextu omissum, in margine (a 1?) suppletum M*) εP penetrat quaecumque percusserit Π penetrant quaecumque percusserint V [p.] quaecumque percusserint D 2 sed] et? 4 maiora π maiora α magis λ 7 quos π 11 equi et homines eliduntur Π CAP. XXIII. 13 Aduersus Π 15 chalant *Turneb. Adu.* 24, 25 calant $\varepsilon \Pi$ calcant δP 15 qua εP que V que Π quo D 15 caedit] cedit $A \mu \Pi$ 18 trahunt sursum et Π 19 euertunt. plures] euertunt plures. G eu. plures. Alii Π 20 alligant Π 20 quod ΠD 21 euertunt] auertunt P *Oudendorpius* 21 ita] modico Π

S. L. 3 crassitudine] crassitudinem α' 3 magnitudine] magnitudinē (~ *er.*) A 5 fulminis] fluminis Π (V) 5 contorquet α' 6 scorpines A scorpines G 9 arcuballistas ε arcuballistas Π 13 franguntur] frangantur A_1 CAP. XXIII. 15 opponunt $\mu \Pi$ 16 fractus] fractos α' 18 obliquum] oblicuum α' 20 appreh. Π

petum non habeat feriendi. Interdum bases columnaeque marmoreae uibrato impetu iaciuntur e muris arietesque confringunt. Quod si tanta uis fuerit, ut murus arietibus perforetur et, quod saepe accidit, decidat, salutis una spes
 5 superest, ut destructis domibus alius intrinsecus murus addatur hostesque intra binos parietes, si penetrare temptauerint, perimantur.

XXIII. Aliud genus obpugnationum est subterraneum atque secretum, quod cuniculum uocant a leporibus,
 10 qui cauernas sub terris fodiant ibique conduntur. Adhibita ergo multitudine ad speciem metallorum, in quibus auri argentique uenas Bessorum rimatur industria, magno labore terra defoditur cauatoque specu in exitium ciuitatis inferna quaeritur uia. Quae fraus duplicibus operatur insidiis.
 15 Aut enim penetrant urbem et noctu non sentientibus oppidanis egrediuntur per cuniculum reseratisque portis suorum agmen inducunt hostesque in ipsis domibus perimunt ignorantes aut certe, cum ad murorum fundamenta peruenerint, suffodiunt eorum maximam partem
 20 adpositis siccioribus lignis ruinamque muri tumultuario opere suspendunt; sarmenta insuper iungunt aliaque fomenta flammaram; tunc praeparatis bellatoribus operi ignis inmittitur combustisque columnis ligneis atque tabulatis muro subito corruente inruptioni aditus reseratur.

V. L. 1 basif α' 1 columnae[que] ε 2 de murif Π
 4 decidat G decedat $A\mu$ cadat π 5 destructif $G\delta P$ distructif
 $A\mu$ diftractif Π 6 hosteque si intra Π 6 [si] Π 6 inter λ
 CAP. XXIII. 8 obpugnationum A' oppugnationum Π op-
 pugnationif δP pugnationum μ 9 a leporibus scilicet qui Π
 13 exitium] exitum ΠP_1 20 adpos.] et app. uulgo
 20 ruinam[que] uulgo 22 bellatoribus operi ignif Π bellato-
 ribus super ignif ε bellatoribus in opera ignif δP bell. subter i.
 uulgo 24 inruptioni λ irruptioni Π inruptionif $\mathcal{V}P$ irruptionif D
 et rumptioni A et ruptioni MG 24 referatur] miseratur A
 (ref. Par. 6503)

S. L. 1 basif] uasif Π 4 accidit] accedit A_1 cedit μ
 7 peremantur A'

CAP. XXIII. 11 multitudine] -em α' 13 specu] specum α
 13 exicium A_1 16 obpidanif A' 19 fundamenta] -â A
 19 suffodiunt Π 20 appositif Π 23 combustique Π

XXV. Innumerabilibus declaratur exemplis saepe caesos ad interneccionem hostes, qui peruaserant ciuitatem. Quod sine dubio euenit, si oppidani muros ac turres retinuerint uel altiora occupauerint loca. Tunc enim de fenestris ac tectis omnis aetas ac sexus inrumpentes 5 obruit saxis aliisque generibus telorum; quod ne sustineant obsidentes, portas ciuitatis aperire consuerunt, ut resistere desinant fugiendi potestate concessa. Necessitas enim quaedam uirtutis est desperatio. In hoc casu unum oppidanis auxilium est, siue per diem siue per noctem hostis intrauerit, ut muros turresque teneant ac loca superiora conscendant hostesque per uicos et plateas undique obruant dimicantes.

XXVI. Frequenter dolum excogitant obsidentes ac simulata desperatione longius abeunt. Sed ubi post metum murorum uigiliis derelictis requieuerit incauta securitas, tenebrarum ac noctis occasione captata cum scalis clanculo ueniunt murosque conscendant. Propter quod maior est adhibenda custodia, cum hostis abscesserit, et in ipsis muris ac turribus teguriola conlocanda, in quibus 20 uigiles hibernis mensibus ab imbri uel frigore, aestiuus

V. L. 2 interneccionem *Π* internitionem *εV* internitionem corr. in interneccionem *D* internitionem *P* 2 peruaserant *GLD* peruaserunt *V* inuaserant *Π* peruaserant *M* peruaserant *AP* 3 euenit] obuenerit *Π* 4 retinuerint [uel altiora occupauerint] *Π* 4 tunc] hinc *Π* 5 ac sexus inrumpentes obruit *omiss. in contextu, suppletum* (1?) in margine *M* 7 ciuitatis (-if in *l. er.*

L) *GLπ* ciuitatis] *M* ciuitatis; *A* 7 consuerunt *εD* consueuerunt *ΠP* consueuerunt *V* 8 necessitatibus] *λ* 9 uirtutibus] *μ* 9 In hoc casu *A'* in occasu (-fū *D*) *μπ* 10 uno *ε* 11 teneant] optineant *Π*

CAP. XXVI. 14 [dolum] *Π* 18 clanculum *δP uulgo* 20 teguriola (-ora *A₁*) *ε* tuguriola *π*; cf. *Orelli Insc.* 1773 21 imbribus *P uulgo*

S. L. 4 retenerint *α'* 6 irrump. *Π* 12 conscend.] conscendant *A₁*

CAP. XXVI. 15 simulata] simulta *Π* 15 desperatione *ε* 15 abeunt] habeunt *α'* 16 requieuerit] requieuerint *Π* 20 collocanda *Π* 21 hibernis] iuernis *α'*

defendantur a sole. Illud quoque usus inuenit, ut acerrimos ac sagacissimos canes in turribus nutriant, qui aduentum hostium odore praesentiant latratuque testentur. Anseres quoque non minore sollertia nocturnos superuentus clamoribus indicant. Nam ingressi Capitolinam arcem Galli Romanum nomen eruerant, nisi clamore anserum excitatus Mallius restitisset. Mira diligentia siue fortuna uiros, qui uniuersum orbem erant missuri sub iugum, auis una seruauit.

10 XXVII. Non solum in obsidionibus sed in uniuerso genere bellorum supra omnia ducitur hostium consuetudinem explorare diligenter ac nosse. Oportunitas enim insidiarum aliter non potest inueniri, nisi scias, quibus horis aduersarius a laboris intentione discedat, quibus reddatur 15 incautior, interdum medio die, interdum ad uesperum, saepe nocte, aliquando eo tempore, quo sumitur cibus, cum utriusque partis milites ad requiem aut ad curanda corpora disperguntur. Quod in ciuitate cum coeperit fieri, obsidentes astu se a proelio subtrahunt, ut aduersa- 20 riorum neglegentiae licentiam tribuant. Quae ipsa impunitate cum creuerit, repente admotis machinis uel adpo-

V. L. 1 defendantur $A\mu\delta$ defendatur Π defendatur GP
 3 odore] nidore π' 5 Nam] Nuper Π 6 eruerant $\alpha'\pi'$ erue-
 rent $G\lambda P$ eruerant *corr. in* eruerent ($a\ 1?$) Q 6 anserif λ uulgo
 7 malliuf] $\equiv$ malliuf A maniliuf P manliuf *Florus uulgo*
 8 sub iugo suo auif Π

CAP. XXVII. 11 ducitur $\mu G\delta P$ dicitur A lucrum est Π
 17 [cum] ε ; comma cum — disperguntur *uncis inclusit Scriue-*
rius 19 ut — tribuant] et — tribuunt π' 20 neglegentiae]
 neglgentia sibi δP 21 admotif] amotif $A\mu$ ammonitif Π

S. L. 4 minore sollertia] minore¹² sollertia A (sollertia etiam G)
 4 superuentuf] -of α' 5 capitulina marcem A_1 capituli
 nam arcem M capitulinam arcem λ 6 clamore] clamorem
 A 8 uniuersum orbem] uniuersam urbem A_1 uniuersum ur-
 bem M 9 seruauit] seruabit Π

CAP. XXVII. 13 horif] orif ε 15 incaucior M 17 utriuf-
 que] utrifque Π 17 partif] partes α 18 coeperit] ce-
 perit Π 19 astu se a] astusea A 20 impunitate Π
 21 appof. Π

sitis scalis occupant ciuitatem. Et ideo in muris saxa ceteraque tormenta ponuntur in promptu, ut cognitis insidiis adcurrentes ad manum habeant quod supra caput hostium euoluant atque iaculentur. XXVIII. Cum negligentia interuenerit, paribus insidiis subiacent obsidentes. 5 Nam siue cibo siue somno fuerint occupati siue otio aut aliqua necessitate dispersi, tunc oppidani repente prorumpunt, ignorantes perimunt, arietes machinas ipsosque aggeres ignibus concremant omniaque in perniciem suam fabricata opera subuertunt. Propter quod obsidentes 10 ultra ictum teli fossam faciunt eamque non solum uallo et sudibus sed etiam turriculis instruunt, ut erumpentibus ex ciuitate possint obsistere, quod opus lorikulam uocant. [Saepe, cum obsidio describitur, inuenitur in historiis lorricula urbem esse circumdatam.] 15

XXVIII. Sed ex alto destinata missibilia siue plumbatae uel lanceae ueruta uel spicula in subiectos uehementius cadunt. Sagittae quoque arcubus missae et saxa manibus fundis siue fustibalis directa, quanto de excelsiore loco exeunt, tanto longius penetrant. Ballistae uero et 20 onagri, si a peritis diligentissime temperentur, uniuersa praecedunt, a quibus nec uirtus ulla nec munimina pos-

V. L. 2 cognitif] incognitif Π 4 euoluant $G\delta P$ et uoluant Π euolant α' euolunt λ CAP. XXVIII. 5 subiacent π subiciant α subiciunt λ 9 in perniciem π' ad perniciem P interniciem α 11 ictum] iactum DP 11 [teli] Π 11 uallo] uallif δ 13 possit Π 13 lorikulam δP lorikulam Π lorikulam α' lorikulam $G\lambda$ 14 saepe] et saepe P saepe — circumdatam *uncis inclusit Lang* 14 lorricula π lorricula GL lorculam α' lorica Q

CAP. XXVIII. 16 missilia P 16 plumbata Π 17 lancea Π 17 ueruta *uulgo uerruta* (uerruta Q) $\epsilon\Pi$ uel rota V uel rotae DP 18 cadunt] -ent Π 22 praecedunt] praecedunt δP_2 *uulgo ante Schwebelium* 22 munimina] munimenta Π

S. L. 2 promptu A' 3 accur. Π 3 habeant] -at α 3 capud A CAP. XXVIII. 4 negligentia A 5 op≡fidentef M 11 fossam A 12 turriculis] terriculif A_1 14 istoriif A_1 15 circumdatam] circumdata A

CAP. XXVIII. fustibalif A_1 20 balistae Π

sunt defendere bellatores. Nam more fulminis quicquid percusserint aut dissoluere aut inrumpere consuerunt.

XXX. Ad capiendos muros scalae uel machinae plurimum ualent, si ea magnitudine compactae fuerint, ut
 5 altitudinem exuperent ciuitatis. Mensura autem colligitur duplici modo; aut enim linum tenue et expeditum uno capite nectitur in sagitta, quae cum ad muri fastigia directa peruenerit, ex mensura lini murorum altitudo deprehenditur, aut certe, cum sol obliquus umbram turrium muro-
 10 rumque iaculatur in terram, tunc ignorantibus aduersariis umbrae illius spatium mensuratur itemque decempeda figitur et umbra ipsius similiter mensuratur. Quo collecto nemo dubitat ex umbra decempedae inueniri altitudinem ciuitatis, cum sciatur, quanta altitudo quantum umbrae
 15 mittat in longum.

Quae ad obpugnandas uel defendendas urbes auctores bellicarum artium prodiderunt uel quae recentium necessitatum usus inuenit, pro publica, ut arbitrator, utilitate digessi, illud iterum iterumque commonens, ut sollertissime caueatur, ne quando aut potus inopia emergat aut
 20

V. L. 2 confueuerunt *ΠVP*

CAP. XXX. 4 compactae] conpectae α' conspectae *A₂ ant.* confectae *Giss.* 5 exuperent *Πλ* exuberent α exsuperent *δP*

6 linum (linu *Par.* 6503) tenue (-em *Π*) et expeditum *GΠV*

Par. 6503 linum tenue expeditum *DP* linu tenue (-ae *A*) expeditum α' lino tenui et expedito λ 7 nectitur] necti α

7 in sag.] et sag. δ 11 illiuf] meliuf *Π* 12 collecto] c. numero λ 13 decempedae] decempedes α'*D* decempeda *G*

decempedis λ 14 quanta] tanta *Πλ* 17 prodiderunt] ediderunt *Π* 17 recentium] recentior *δP* *uulgo* 19 [iterum]

iterumque *εP* 20 inmergat δ

S. L. 1 quidquid *A₁* 2 irrumpere *Π*

CAP. XXX. 4 ea] e *Π* 6 duplici] dupli *A₁* 7 fastigia] fastidigia *A₁* fastidia *M* 8 peruenerit] -int α' 8 altitudo] -dinē *A₁* 9 obliquuu] *Π* (oblicuf *G₁*) 9 umbram] umbra *A₁Π*

10 terram] terra *Π* 11 spacium *M* 11 itemque] idemque α 11 decempeda *M* 13 altitudinem] altitudine α'

16 Quae] Quem *Π* 16 oppugn. μ 17 recentium *M* 20 inopia emergat] inopiē mergat *A* inopia mergat *M*

cibi, quibus malis nulla arte succurritur; ideoque intra muros tanto plura condenda sunt, quanto scitur clausurae tempus in obsidentum potestate consistere.

Lib I

XXXI. Praecepto maiestatis tuae, imperator inuicte, terrestri proelii rationibus absolutis, naualis belli res-
dua, ut opinor, est portio; de cuius artibus ideo pauciora dicenda sunt, quia iam dudum pacato mari cum barbaris nationibus agitur terrestre certamen.

Romanus autem populus pro decore et utilitate magnitudinis suae non propter necessitatem tumultus alicuius classem parabat ex tempore sed, ne quando necessitatem sustineret, semper habuit praeparatam. Nemo enim bello lacessere aut facere audet iniuriam ei regno uel populo, quem expeditum et promptum ad resistendum uindicandumque cognoscit. Apud Misenum igitur et Rauennam singulae legiones cum classibus stabant, ne longius a tutela urbis abscederent et, cum ratio postulasset, sine mora, sine circuitu ad omnes mundi partes nauigio peruenirent. Nam Misenatum classis Galliam Hispanias Mauretanium Africanam Aegyptum Sardiniam atque Siciliam habebat in proximo. Classis autem Rauennatum Epiros Macedoniam Achaian Propontidem Pontum Orientem Cretam Cyprum

V. L. 2 claufurae tempus] clufura et tempus II 3 obfidentum AIPP obfidendum G₁ obfidendum M obfidentium ADG₂
hoc capite desinit D

CAP. XXXI. 11 parabat] parabant ε 15 misenum II miserum V misenum μP messenum G messaenum A 19 misenatum IIV misinantium α'Q misinantium LP mesenantium G 19 mauretanium] mauritaniam O 21 rauennatum V rauennatum (rauennantium L) εIIP 21 epiros ε epyrum VP piraf II epiros uulgo ante Schwebelium 22 cretam lacuna patere dir. II

S. L. CAP. XXXI. 5 proelii r.] proelii r. M 6 pauciora A 7 quia] qui A₁ 8 terrestre] terrestre M terrestriae A 11 classem] claufem M 13 lacessere] lacessere M 21 macedoniam μ (P)

petere directa nauigatione consueuerat, quia in rebus bellicis celeritas amplius solet prodesse quam uirtus.

XXXII. Liburnis autem, quae in Campania stabant, praefectus classis Misenatium praerat, eas uero, quae 5 Ionio mari locatae fuerant, praefectus classis Rauennatum retinebat; sub quibus erant deni tribuni per cohortes singulas constituti. Singulae autem liburnae singulos nauarchos, id est quasi nauicularios, habebant, qui exceptis ceteris nautarum officiis gubernatoribus atque remigibus et militibus exercendis cotidianam curam et iugem 10 exhibebant industriam. XXXIII. Diuersae autem prouinciae quibusdam temporibus mari plurimum potuerunt, et ideo diuersa genera nauium fuerunt. Sed Augusto dimicante Actiaco proelio, cum Liburnorum auxiliis praecipue uictus fuisset Antonius, experimento tanti certaminis patuit Liburnorum naues ceteris aptiores. Ergo similitudine et nomine usurpato ad earundem instar classem Romani principes texuerunt. Liburnia namque Dalmatiae pars est Iadertinae subiacens ciuitati, cuius exemplo nunc naues bellicae fabricantur et appellantur liburnae. 20 XXXIII. Sed cum in domibus substruendis harenae uel

V. L. 1 confueuerat $G\pi$ confueuerant α' confuerant λ
2 amplius] plus Π

CAP. XXXII. 4 misenatium ΠV misenantium $A\mu P$ misenantium G 4 eae ε haf Π eae V ea P 5 ionio mari ε in ionio mari Π ionio in mari $V P$ 5 praefectus — retinebat ε praefectus — retinebant Π ad praefectum — pertinebant $V P$ 5 rauennantium εP 6 deni $\alpha\pi$ [deni] λ decem *Böcking Not. dign. II p. 997* 8 nauarchos *uulgo* nauarchos $\varepsilon V P$ nabalthos Π

CAP. XXXIII. 13 diuersa] diuersa eis *uulgo* 14 actiaco π attiaco αQ atia L 16 patuit (patet L) $A\mu \Pi V$ patuit esse $G P$ 16 nauis] nauis α' 17 similitudine] et similitudine Π similitudinem $A\mu$ 17 usurpati ε 19 Iadertinae *uulgo* diadertine (-e V -ae λ) $\Pi V \mu A_2$ diadertinae A_1 diadertinae G dia≡dertinae P

CAP. XXXIII. 21 substruendis $\Pi V \mu$ substrahendis A' substrahendis P

S. L. 1 directa nauigatione] directam (-am *ex* -um *corr. M*) nauigationem α' CAP. XXXII. 3 quae] qui M_1 4 classis] classis A 5 locatae] locante A_1 5 rauennatum Π 7 singularis] is A_1 7 constituti] constituto A 10 cotidianam μ
CAP. XXXIII. 11 prouinciae $A\mu$ 14 demicante α

lapidum qualitas requiratur, tanto magis in fabricandis nauibus diligenter cuncta quaerenda sunt, quia maius periculum est nauem uitiosam esse quam domum. Ex cupresso igitur et pinu domestica siue siluestri, larice et abiete praecipue Liburna contexitur, utilius aereis clauis quam ferreis configenda; quamlibet enim grauior aliquanto uideatur expensa, tamen, quia amplius durat, lucrum probatur afferre, nam ferreos clauos tepore et umore celeriter robigo consumit, aerei autem etiam in fluctibus propriam substantiam seruant. XXXV. Obseruandum praecipue, ut a quintadecima luna usque ad uicesimam secundam arbores praecidantur, ex quibus Liburnae contexendae sunt. His enim tantum octo diebus caesa materies immunis seruatur a carie, reliquis autem diebus praecisa etiam eodem anno interna uermium labe exesa in puluerem uertitur, quod ars ipsa et omnium architectorum cotidianus usus edocuit et contemplatione ipsius religionis agnoscimus, quam pro aeternitate his tantum diebus placuit celebrari. XXXVI. Caeduntur autem trabes utiliter post solstitium aestiuum, id est per

V. L. 2 quaerenda] requirenda Π 2 quia] quam VP quanto uulgo 4 cupresso IIA_2 quo presso A_1 coepresso M cipraesso G cypresso λ cipffo P ciprosso V 4 pino εP 4 silūri a_2 in l. er. A 4 [larice] π 5 utiliuf]. Meliuf enim Π 6 configenda AVP configenda sunt GM Par. 6503 configendas λ configitur Π compingenda *Stewechius* 6 quamlibet] quelibet V quelibet P_1 6 enim] esse εP 7 uidetur VP 7 durat] durando Π 8 tepore L (*Iuretus ad Symmachum p.* 9) tēpore (ε er.) Q tempore $\alpha\pi$ 8 [et umore] V 9 [celeriter] L 9 [etiam] λ CAP. XXXV. 11 [luna] α 11 uicesimam secundam IIV uicesimam et secundam A uigesimam (uigifimam M) secundam $G\mu$ XX. II. P uicef. tertiam uulgo 13 octo] VII P 14 carie π cariae α caria λ 16 quod praeter omnium architectorum doctrinam cottidianuf λ CAP. XXXVI. 20 per] post VP

S. L. CAP. XXXIII. 2 querenda A 4 siue] sine Π 4 larice]-ae A' 8 afferrae A_1 9 umore sic recte M humore A' $\lambda IIIVP$ 9 robigo sic recte Π rubigo εVP CAP. XXXV. 14 in munif μ 15 praecifa] -am α' 15 labe] laue α' 17 cottidianuf] cottidianif A_1 cottidianif M 17 contemplatione] -em ε 19 celebrari A CAP. XXXVI. 20 trauel ε 20 solsticium u

mensem Iulium et Augustum et per autumnale aequinoctium, id est usque in kt. Ianuarias. His namque mensibus arescente umore sicciora et ideo fortiora sunt ligna. Illud etiam cauendum, ne continuo, ut defectae fuerint
 5 trabes, secentur uel statim, ut sectae fuerint, mittantur in nauem, siquidem et adhuc solidae arbores et iam diuisae per tabulas duplices ad maiorem siccitatem mereantur indutias. Nam quae uirides conpinguntur, cum natium umorem exsudauerint, contrahuntur et rimas faciunt latiores, quo nihil est periculosius nauigantibus [quam uire
 10 tabulata].

XXXVII. Quod ad magnitudinem pertinet, minimae liburnae remor habent singulos ordines, paulo maiores binos, idoneae mensurae ternos uel quaternos interdum
 15 quinos sortiuntur remigio gradus. Nec hoc cuiquam enorme uideatur, cum in Actiaco proelio longe maiora referantur concurrisse nauigia, ut seniorum etiam uel ultra ordinum fuerint. Scafae tamen maioribus liburnis exploratoriae sociantur, quae uicenos prope remiges in

V. L. 1 mensem] mense α' menses *uulgo* [et] *uulgo* 2 in] ad *uulgo* 2 kt $A'\mu$ IP k G 2 ianuarial] iañ $A'P$ ianuarial Q
 ni 2 ant.

6 [et iam] diuisae etiam Π 8 cor $\equiv\equiv\equiv$ guntur Π 9 exudaerint $\Pi\mu$ 10 quo] quod (quod A) ε 10 [quam u. t.] *uulgo* quam uire t. α' q. uigere t. G q. uirida (-da *ex corr.* L) t. λ q. uiridia t. *Par.* 6503₂ quam minuire t. Π q. iare t. V q. hiare t. (*sed hiare a 2 in l. er. P*) P *Giss.* quam uiridia t. *retentum uult Scriuerius et antea scriptum* Namque uirides si conpingantur c. n. h. exf. contrahunt rimas et naues faciunt lentiores. quare nihil etc.

CAP. XXXVII. 12 [Quod] Π 14 interdum π interno $\equiv$
 A internof $G\mu$ 15 remigio ε remigium P remigum ΠV *uulgo*
 16 enorme V inorme (inor $\equiv$ me Q_1) $\varepsilon P\Pi$ 16 actiaco π attiaco (atiaco L) ε 17 concurriffe] cucurriffe ε 18 maioribus] $\pi\lambda$ maiorif α' maiorif G

S. L. 1 aequinotiũ A 3 humore O 3 sicciora] sitiora A_1 4 ne continuo] nec continuo Π 5 trauet $A\mu$ 5 ut] uel M 6 arbore] -if A_1 8 indutias] inducias $\mu\pi$ 8 natium] natibum α' 9 humorem O

CAP. XXXVII. 14 binof] uinof α'

singulis partibus habeant, quas Britanni † picatos uocant. Per has et superuentus fieri et commeatus aduersariorum nauium aliquando intercipi adsolet et speculandi studio aduentus earum uel consilium deprehendi. Ne tamen exploratoriae naues candore prodantur, colore Veneto, ⁵ qui marinis est fluctibus similis, uela tinguntur et funes, cera etiam, qua ungere solent naues, inficitur. Nautaeque uel milites Venetam uestem induunt, ut non solum per noctem sed etiam per diem facilius lateant explorantes.

XXXVIII. Quicumque exercitu armatis classibus ue- ¹⁰ hitur, turbinum signa debet ante praenoscere. Procellis namque et fluctibus liburnae grauius quam ui hostium saepe perierunt, in qua parte naturalis philosophiae tota est adhibenda sollertia, quia uentorum tempestatumque caelesti ratione natura colligitur. Et pro acerbitate pe- ¹⁵ lagi, sicut prouidos cautela tutatur, ita neglegentes extinguit incuria. Igitur uentorum numerum atque uocabula ars nauigandi primum debet inspicere. Veteres autem

V. L. 1 habeant λ habebant απ 1 britanni ≡ (i postorius a 2 renouat.) Q britanni VL₁ britani P brittani G brittani α' III₂ 1 picatos ε peccatos Π pictas VP uulgo picatas Giss. pincas Stewechius; tale quid sane latere in illo picatos uidetur. 3 speculandi] specula (spic. α') ε 3 intercipi adsolet] intercipient. Solet Π 4 [Ne tamen — explorantes] ε uncis incluse- runt Scriuerius et Schwebelius 7 ungeri solet Π 7 nauis Π 7 nautaeque] nautae quoque uulgo

XXXVIII. 10 Quicumque exercitu a. cl. uehitur Π Qui cum exercitu a. classibus uehitur α Qui cum exercitu a. cl. uehantur λ Quicumque exercitum a. classibus (sed b; in l. er. P) uehit VP uulgo 11 debent ε 12 ui] ui' Π 13 tota] tuta Π 14 quia V quia ad P quia α qui Π qua λ uulgo 14 uentorum] neruorum V 14 tempestatumque] tempestatum[que] V temporatumque A' 15 [natura] A' 17 Inde ab 'Igitur' incipit E 18 nauigantum Π

S. L. 2 superuentos α 2 commeatos α' 5 candore] candores Π

CAP. XXXVIII. 11 praenoscere α' 14 sollertia ε 15 acerbitate ε Π 18 Veteres] Verum E

iuxta positionem cardinum tantum quattuor uentos principales a singulis caeli partibus flare credebant, sed experimentum posterioris aetatis XII comprehendit; horum uocabula ad summouendam dubitationem non
 5 solum Graeca sed etiam Latina protulimus, ita ut uentis principalibus declaratis eos, qui ipsis dextra laeuiaque coniuncti sunt, indicemus. A uerno itaque solstitio, id est ab orientali cardine, sumemus exordium, ex quo uentus oritur apheliotes, id est subsolanus; huic a dextera
 10 iungitur caecias siue euroborus, a sinistra eurus siue uulturnus. Meridianum autem cardinem possidet notus, id est auster; huic a dextera iungitur leuconotus, hoc est albus notus, a sinistra libonotus, id est corus. Occi-

V. L. 1 tantum] tamquam Π 2 [a] μ 2 [caeli] Π 2 experimentum posterioris aetatis (-es, -es α') duodecim α experimentum posterioris aetatis XII E per experimentum posteriora (posteriora L) aetas (etas L) d. λ per experimentum posterior aetas d. P experimento posterior aetas d. V uulgo non solum posterioris aetatis [d.] Π 4 horum εVP quorum E [h.] Π, qui punctum, quod post comprehendit omisit, post uocabula ponit 4 ad summouendam E ad submouendum α' (ad submouendam GLVP) ad diluendam uero Π 4 [ita ut] lingua Π 5 etiam] et E 6 [ipsis] a dextera Π 7 indicauimus Π 7 A uerno EΠ hiurno α hiberno λP 7 solstitio] equinoctio Π (sed equoc in l. er. a 2) solstatio V 8 sumemus EΠ sumimus εVP uulgo 9 apheliotes EΠ afeliotes ε αφηλιότες V ἀπηλιώτης uulgo; omnium codicum consensus effecit, ut formam etymologiae ratione rectiorem formae usu rariori praetulerim 9 a] ad E 9 dextera E dextera εΠVP 10 iungitur] adiungitur V 10 caecias EA' ceccias μ celcias Π κελιας P καικίας uulgo [caecias — iungitur] V 10 euroborus EA' eoroborus μ roboros quod latini uulturnum dicunt Π υροβορος P euroboreus Oudendorpius [siue euroborus] uulgo 10 eurus] ευρος uulgo et ita in sequentibus [siue uulturnus] Π 11 notus EΠλ noctus A' notus M nothus P 12 a dextera εΠ ad dexteram E ad dextera P 12 leuconotus (-is M) εΠ leuconothus D λευκονοτος P λευκονατος V 12 hoc] id E uulgo 14 albus notus] albus auster quod latini euroaustum uocant Π 13 libonotus] λυβονοτος P 13 corus uulgo chorus EεP eurus V austroafricanus Π

S. L. 1 cardinum] -em A₁ 1 quattuor] quatuor E 1 uentus] uentus corr. in uentus M 3 comprahendit EA₁ comprehendit Π 5 greca etiam E 5 protulimus] pertulimus E 6 leuaque etiam E 10 iungitur] iungit. E 12 iungitur] iungit. E

dentalem uero cardinem tenet zephyrus, id est subuesper-
tinus; huic a dextera iungitur lips siue africanus, a sinistra
iapyx siue fauonius. Septentrionalem uero cardinem sor-
titus est aparctias siue septentrio; cui adhaeret a dextra
thrascias siue circius, a sinistra boreas, id est aquilo. 5
Hi saepe singuli, interdum duo, magnis autem tempestati-
bus et tres pariter flare consuerunt; horum impetu maria,
quae sua sponte tranquilla sunt et quietae, undis exaestu-
antibus saeuunt; horum flatu pro natura temporum uel
locorum ex procellis serenitas redditur et rursus in pro- 10
cellas serena mutantur. Nam secundo spiramine optatos
classis inuenit portus, aduerso stare uel regredi aut dis-
crimen sustinere compellitur. Et ideo difficile naufragium
pertulit qui uentorum rationem diligenter inspexit.

XXXVIII. Sequitur mensuram dierumque tractatus. 15
Neque enim integro anno uis atque acerbitas maris

V. L. 1 zephyrus *EεV* zephirus *Π* ζεφίριος *P* 1 subue-
spertinus] subuespertinus siue fauonius *Π* 2 a dextera *μ* ad
dexteram *E* ad dextra *P* a dextra *A'ΠV* 2 lips *αV* libf *EΠ*
lypf λ λιπς *P* 2 [siue africanus a sinistra iapyx] *μ* 3 iapyx *E*
iapix *A'ΠV* ιαπιξ *P* 4 siue fauonius] siue fauonius *E* id est
corus *Π* 4 ἀπαρκτίας *uulgo* aparctias *EΑμ* aparkias *Π* apartias
G απαρτίας *P* apartiuf *V* 4 septentrio *Π* 4 adhaeret] aderit
α est *E* 4 a] ad *E* 5 thrascias *EμG* trasctias *A₁* thraskeaf *Π*
τρασκτίας *P* trasctias *V* 5 circitius λ 5 aquilo] aquilus *Π* aquib;
L 7 etiam tres *uulgo* 7 [pariter] *V* 7 consuerunt *Eε* consue-
uerunt *ΠVP* 8 exaestuantibus *EV* exestuantibus *ΠλPM₂G₂*
exaestuantibus *A* ex estuantibus *M₁G₁* aestuantibus *uulgo* 9 ho-
rum] quorum *E* 10 rursus *VP* *uulgo* in procellis] procellis *E*
11 secundo] in tertio *E* 11 [spiramine] inspiramine *Αλ* inspi-
ratione *M* 11 optatos *EΠ* obtatos λ optatas *V* obtatos (*poste-
rius* o in *l* er.) *P* optate α 12 portas *V* 12 aduerso *E*
12 gredi *V* 12 aut] haud *Π* 14 inspexit] intellexit *Π*

CAP. XXXVIII. 15 *Inscriptionem* habet etiam *E* 15 fe-
quitur] queritur *Π* 15 mensuram *E* mensuram α mensuram *ΠVPλ*
16 Neque] que *Π* 16 acerbitas] tranquillitas *Π* 16 totum locum
λ sic praebent: uim (etiam *P₂*) atque acerbitatem (etiam *P₂*) pa-

S. L. 3 septentrionalem ε (septentr. *Par.* 6503.) 4 septem-
trio ε 7 impetu] impetum *Αμ* 11 serena mut.] serenā ut. *A₁*
12 aduerso stare] aduersos stare *ΠM* 13 compellitur *Π*
14 rationem] -e α'

CAP. XXXVIII. 16 acerbitas *Eα* 16 maris] moris *E*

patitur nauigantes, sed quidam menses aptissimi, quidam du-
 bii, reliqui classibus intractabiles sunt lege naturae. † Pach-
 nitae decurso, id est post ortum Pleiadum, a die VI. kal.
 Iunias usque in Arcturi ortum, id est in diem VIII. deci-
 5 mum kal. Octobres, secura nauigatio creditur, quia aesta-
 tis beneficio uentorum acerbitas mitigatur; post hoc tem-
 10 pus usque in tertium idus Nouembres incerta nauigatio
 est et discrimini propior propterea, quia post idus Septem-
 bres oritur Arcturus, uehementissimum sidus. Et VIII.
 kal. Octobres aequinoctialis euenit acerba tempestas, circa
 nonas uero Octobres aeduli pluuiiales, V. idus eadem
 Taurus. A Nouembri autem mense crebris tempestatibus

tiuntur [patitantur *L*] 1 patiantur *P* reliqui] quidam *Π*
 2 intractabiles sunt] hic desinit *V*, etiamsi spatium supersit in
 ipso uersu; intractabiles. sed *E* 2 lege naturae. pachnitae
 decurso *E* legē lacuna tepagnite decurso *Π* lege naturae pha-
 gnite decurso *M Bernensis*, l. n. phagnite decurso *A'P* [l. n. *P*.
 d.] λ l. n. Pharmuti decurso *Turnebus* l. n. Pauni uel Paunitae
 decurso *Scriuerius* l. n. Pachone decurso *Mommsenus* (*Hermes II*
p. 131) l. n. Phaenitae decurso *uulgo* 3 pleiadum *E uulgo*
 pliadum ε*ΠP* nescio an reponendum, cum *E* correxisse uideatur
 3 VI *E* sexto ε*ΠP* 3 kal. iunias *E* kalendarum iuniarum
MP kalendarum (kalend. *A*₂) ianuarum *A* kalendarum (-end-*G*₂)
 iuniarum *G* kalendarum maiarum *Π* [a die VI—iunias λ
 4 [in Arcturi — est] λ VIII *E* octauum ε*ΠP* 5 kal. octo-
 bres *E* kalendas octubres *Π* kalendarum octubrium α'*L* ka-
 lendarum octobrium *QP* kalendarum octobrium *G* 5 secura]
 ut secura *uulgo* 6 post] ita post *uulgo* 7 in tertium ε*P* in
 tertio *EΠA*₂ 7 idus [Nouembres—idus] *Π* nouembres *E* no-
 uembres ε nouē *P* 8 propior] *G* propior *AμP* peraptior *E*
 8 septembres *EΠ* septembres α*Q* septē *L* septē *P* 9 ue-
 hementissimus *Eμ* 9 VIII *E* octauo ε octauum *Π* 10 kal.
 octobres *E* kalendas octubres *Π* kalendarum octubrium μ ka-
 lendarum octobrium *A'P* 11 octobres *E* octubres *Π* octo-
 bres *A'Q* octubres *ML* octō *P* 11 aeduli *E* hēdi *Π* q̄di *QP*
 edi α [aed.] *L* hoedi *uulgo* 11 V *E* quinto *ΠG* quintum *A*₁
 quintam μ 11 eiusdem *Π uulgo* 12 Taurus. A *uulgo* tau-
 rora. *E* taurura. ε*ΠP* 12 nouembrio *Π*

S. L. 3 ortum] ortu *Π* 4 diem] die α' 5 nauigatio]
 nauigio *A'* 6 acerrimas *EαΠ* 7 nauigatio] nauigio *A*
 9 arcturus] acturus *A*₁ (acturus *G*) 10 acerrima α

naugia conturbat Vergiliarum hiemalis occasus. Ex die igitur tertio idus Nouembres usque in diem sextum idus Martias maria clauduntur. Nam lux minima noxque proluxa, nubium densitas, aëris obscuritas, uentorum imbri uel niuibus geminata saeuitia non solum classes 5 a pelago sed etiam commeantes a terrestri itinere deturbat. Post natalem uero, ut ita dicam, nauigationis, qui sollempni certamine publicoque spectaculo multarum urbium celebratur, plurimorum siderum ipsiusque temporis ratione usque in idus Maias periculose maria 10 temptantur, non quo negotiatorum cesset industria, sed quia maior adhibenda cautela est, quando exercitus nauigat cum liburnis, quam cum priuatorum mercium festinat audacia. XL. Praeterea aliquorum ortus occasusque siderum tempestates uehementissimas 15 commouent; in quibus licet certi dies auctorum adtesta-

V. L. 1 conturbantur λ 1 uergiliarum $E\Pi P$ uirgiliarum L uigiliarum αQ (sed fortasse in hoc erat uirgiliarum) 1 hiemalis occasus $E\Pi\alpha$ hiemalis occasus P hiemali occasu λ 2 tertio ΠGP tertiu E tertium $A\mu$ 2 id. nouembres E idum nouembrium Π iduum nouembrium εP iduum nouembrius uulgo 2 VI E sextum εP sextam Π 2 idus Martias Lang id. martiarum E iduum martiarum $\varepsilon\Pi P$ 4 proluxa ΠPG pluxa E proluxa α' poli λ 5 imbri uel niuibus (nibibus A') $\varepsilon\Pi P$ imbrium nubibus E imbrium uel niuium Schwebelius 5 geminatis A_1 6 deturbat $E\Pi PG$ deturbata α' deturbant λ 7 natalem uero] octauo igitur kalendas ianuarias (sic correctum a 1) Π 9 urbium $E\Pi$ gentium εP 10 periculosa P 11 temptantur εP tempestantur Π testantur E 11 quod E 12 maius $A\mu$ 13 nauigat] pergit Π 13 priuatorum mercium εP priuatorum mercium E prius commercium Π
CAP. LX. 14 In inscriptione quomodo pro quemadmodum E 14 aliquorum E Giss. uulgo ante Schwebelium aliorum $\varepsilon\Pi P$ 16 certi dies] certa [d.] Π

S. L. 2 diem] die A_1 3 marciarum μ 5 seucia μ 6 pelago sed] pelagorum E 8 sollempni $E\Pi$ sollempni $A\mu$ (solempni G) 8 publicoque] publicoque M 9 celebratur] caelebratur E celebrantur A 10 ratione] rationem $E A\mu$ 10 maias] magias A_1 10 periculose E 11 industria sed] industrialium E 14 audacia A CAP. XL. 16 auctorum E 16 adtestatione] attestacione Π

tione signentur, tamen, quia diuersis casibus aliquantā mutantur et, quod confitendum est, caelestes causas humana condicio ad plenum nosse prohibetur, ideo nauticae obseruationis curam trifariam diuidunt. Aut enim circa diem statutum aut ante uel postea tempestates fieri conpertum est. Vnde praecedentes προχειμάζων, nascentes die sollemni χειμάζων, subsequentes μεταχειμάζων Graeco uocabulo nuncuparunt. Sed omnia enumerare nominatim aut ineptum uideatur aut longum, cum auctores plurimi non solum mensum sed etiam dierum rationem diligenter expresserint. Transitus quoque siderum, quos planetas uocant, cum praescripto cursu Dei arbitrio creatoris suscipiunt signa uel deserunt, frequenter assolent serena turbare. Interluniorum autem dies tempestatibus plenos et nauigantibus quam maxime metuendos non solum peritiae ratio sed etiam uulgi usus intellegit. XLI. Multis quoque signis et de tranquillo procellae

V. L. 1 signentur] signantur λ firmentur P 1 quia] quod E 1 aliquanta EεP aliquando Π uulgo ante Schwebelum 2 quod] quia E 3 nosse] seire λ 4 obseruationes E 4 diuidemus Π 5 statutum] statum uulgo 6 προχειμάζων etc.] scripsi, cum omnes libri in terminatione -on consentiant; habent autem prochimazon Π procymazon E progymnazon εP₁ — chimazon Π cymazon E gymnazon εP₁ — metachimazon εP metacymazon E et chimazon antecedente subsequente Π; προχειμάσιν — ἐπιχειμάσιν — μεταχειμάσιν uulgo; προχειμάζειν, ἐπιχειμάζειν (hoc = μεταχ.) reperitur apud Plin. N. H. 18, 57 8 nuncuparunt] nuncupatur E nuncuparent G 9 aut ineptum uideatur aut longum E a. i. uidetur aut longum Π [a. i. u.] aut longum αP₁ [a. i. u.] est longum λP₂ [a. i. u.] longum est uulgo 10 mensum E mensum Αμ mensum ΠGP uulgo 11 transitum E 11 quoque] que εP 12 dei EA₂ di Π diei A'P die M die L dierum uulgo de Scriuerius Oudendorpius 15 plenas Π post hoc caput in E excerptum ex Π 2 et 6 sequitur (uide praef.) CAP. XLI. 17 et [de] M 17 tranquilla Π Par. 7232 procella α' procellae GP ferena uulgo; totum locum λ hunc in modum praebent 'signif ex tranquillo et de tempestatibus procellae produntur'

S. L. 1 quia diuersis] quia diuersis M 2 confitendum] confidendum α' 3 conditio A 6 compertum Π(P) 6 die foll.] die foll. E 7 sollemni EΠMG sollempni (-if L) λ solempni P solempni A 7 subsequentes] -if α' 8 greco etiam E 12 planeta] planeta α' 13 affolent E adfolent εΠP 16 ratio sed] ratorum E

et de tempestatibus tranquilla produntur, quae uelut in speculo lunae orbis ostendit. Rubicundus color uentos caeruleus indicat pluuias ex utroque commixtus nimbos et furentes procellas. Laetus orbis ac lucidus serenitatem nauigiis repromittit, quam gestat in uultu, praecipue ⁵ si quarto ortu neque obtusis cornibus rutila neque infuso fuerit umore fuscata. Sol quoque exoriens uel diem condens interest utrum aequalibus gaudeat radiis an obiecta nube uarietur, utrum solito splendore fulgidus an uentis ¹⁰ urgentibus igneus neue pallidus uel pluuias sit inpendente maculosus. Aër uero et mare ipsum nubiumque magnitudo uel species sollicitos instruit nautas. Aliquanta ab auibibus aliquanta significantur a piscibus, quae Vergilius in Georgicis diuino paene comprehendit ingenio et Varro in libris naualibus diligenter excoluit. Haec gubernatores ¹⁵ si se scire profitentur, sed eatenus, quatenus eos imperitiae usus instituit non altior doctrina formauit.

V. L. 2 orbif lune *II* 2 ostendit] ostendit. Ostendit *εP*
 4 [ac lucidus] *λ* 6 obtusif *α'* optusif *II* obtunfis *GLP*
 6 neque] non *II* 6 rutila] mutila *II* 7 fuerit] fit *II*
 7 uel diem] noctemque *II* [u. d.] *λ* 7 candens *λ* 8 gaudeat] reniteat *II* candeat *Scruerius* 9 uarietur] rutiletur *λ*
 9 solito *O* folido *uulgo* 9 an] ac *μ* 10 neue] ne uel *II* *Giss.* 10 uel] aut *II* *Giss.* 11 [Aër uero] *II* 12 nel] cuius *II* 12 Aliquanta] portenta *II* 12 ab auibibus aliquanta significantur a piscibus *ε* ab a. a. f. et a piscibus *II* ab au. aliquanta a piscibus significantur *P uulgo* 13 uergilius *A* uirgilius *μ* *II P* uergilius *corr. ex* uirgilius *G* 14 diuino paene] summopere *II* 16 [si] se scire profitentur sed eatenus quatenus eor ([eor] *II*) imperitiae usus instituit non altior doctrina formauit *II Par.* 7232 si se scire p. fedeatenus quatenus eor imperitiae (inp. *MG*) usus instituit non altior doctrina firmat (-bit *α'*) *α* si f. f. profitenturperitiae magis usus instituit quam altior doctrina firmat *λ* [[si] se scire p. f. e. q. e. imperitiae magis
 usus instituit q altior doctrina firmat *P* sese sc. p. f. e. q. e. i. u. instruit non a. d. firm. *Ed. Col.* 1524

S. L. CAP. XLI. 2 orbif] urbis *A₁* 3 commixtos *εP*
 4 procellas] prouellas *A'* 5 gestat] gestant *II*
 6 hortu *A'* 7 umore recte *G* humore *Aμ* *II P* 10 pallidus] paludis *A'* 14 Varro] barro *II*

XLII. Elementum pelagi tertia pars mundi est, quae praeter uentorum flatu suo quoque spiramine motuque uegetatur. Nam certis horis, diebus pariter ac noctibus aestu quodam, quod rheuma uocant, ultro citroque
 5 percurrit et more torrentium fluminum nunc exundat in terras nunc refluit in altitudinem suam. Haec reciprocantis meatus ambiguitas cursum nauium secunda adiubat retardat aduersa. Quae dimicaturō magna sunt cautione uitanda. Neque enim auxilio remorum rheumatis impetus
 10 uincitur, cui interdum cedit et uentus; et quoniam in diuersis regionibus, diuerso lunae crescentis minuentisque statu certis horis ista uariantur, ideo proelium nauale gesturus consuetudinem pelagi uel loci ante congressum debet agnoscere. XLIII. Nauticorum gubernatorumque
 15 sollertia est loca, in quibus nauigatur, portusque cognoscere, ut infesta prominentibus uel latentibus scopulis, uadosa ac sicca uitentur; tanto enim securitas maior est, quanto mare altius fuerit. In nauarchis diligentia, in gubernatoribus peritia, in remigibus uirtus eligitur pro-
 20 pterea, quia naualis pugna tranquillo committitur mari liburnarumque moles non uentorum flatibus sed remo-

V. L. CAP. XLII. 2 quae] *A' l' IIP* qua *M* quod *uulgo*
 2 flatu suo *α'* *Giss.* flatuf suo *II* flatum suo *GI P* 3 uegetatur]
 mitigatur *II* 4 rheuma] reuma *O* 5 percurrit *ε II Giss. Par.*
 7232 praecurrit *P* procurrit *uulgo* 5 torrentium] torpentium *II*
 6 reciprocantif *MQGA₂P₂* reciprocant *L* reciprocantif *A₁*
 reciprocantif *P₁* recurrentif *II* 8 dimicaturō *IIP* dimicatur.
O α dimicantur. Quae *λ* 9 auxilio *QII Giss. Par.* 7232 ab
 exilio *GP* ad exilio *α'* auilio *L₁* 9 rheumatif] reumatif *O*
 14 agnoscere] cognoscere *Schwebelius* CAP. XLIII. 15 nau-
 uigatur] nauigaturi sunt *II* 15 portuf] situf *II* 17 uadosa]
 uada *II* 17 tanto *II* tantum *ε P Giss. Par.* 7232 17 securi-
 taf] *f* *II* 18 quanto] quantum *Giss. Par.* 7232
 18 nauarchuf] nauarcif *M* nautarchif *II* 19 eligatur *II*
 21 [flatibus] *II*

S. L. CAP. XLII. 2 motu] mutu *α'* 3 uegitatur *Aμ*
 7 adiubat *A'* 11 minuentif] inuentif *α'* mientif *G₁*
 12 nabale *A₁* CAP. XLIII. 14 nauticorum] nautiquorum *Aλ*
 15 folertia *A'* 15 portofque *M* 15 cognuscere *M*
 16 scopolif *μ* 21 molef] molif *Aμ*

rum pulsu aduersarios percutit rostris eorumque rursum impetus uitat, in quo opere lacerti remigum et ars clauum regentis magistri uictoriam praestat.

XLIII. Multa quidem armorum genera proelium terrestre desiderat; sed nauale certamen non solum plures⁵ armorum species uerum etiam machinas et tormenta flagitat, tamquam in muris dimicetur et turribus. Quid enim crudelius congressione nauali, ubi aquis homines perimuntur et flammis? Praecipua ergo esse debet tegminum cura, ut catafracti uel loricati galeati etiam et ocreis¹⁰ muniti sint milites. De onere namque armorum nemo potest conueniri, qui stans pugnat in nauibus. Scuta quoque ualidiora propter ictus lapidum et ampliora sumuntur, praeter falces et harpagones aliaque naualia genera telorum. Sagittis missilibus fundis fustibalis plumbatis onagris¹⁵ ballistis scorpionibus iacula inuicem diriguntur et saxa et, quod est grauius, qui de uirtute praesumunt, admotis liburnis iniectis pontibus in aduersariorum transeunt naues ibique gladiis manu ad manum, ut dicitur, comminus²⁰ dimicant. In maioribus etiam liburnis propugnacula turresque constituunt, ut tamquam de muro ita de excelsioribus tabulatis facilius uulnerent uel perimant inimicos.

V. L. 1 aduerfariof] aduerfa Π 1 rursus *Giss. Par.* 7232
2 impetus] uirtus Π 2 remigum et ars] remi *locus uacuus*
ars Π

CAP. XLIII. 4 quidem] quaedam Π 8 aquis] et aquis
uulgo 9 praecipuae Π 10 catafracti $\mu\Pi$ *Giss.* catafracta
A catafractati GQ_2 *Par.* 7232 [uel] Π 11 namque] quoque
 Π 11 potest] debet uel potest *post Scriuerium Schuebelius*
13 praeter] propter λP_2 *uulgo* 14 harpagones *uulgo* arpagonef
A'IP arpacones μ arpaconas A_2 15 missilibus P
15 fustibalis] fundibalis ϵP 18 iniectis] ingectisque Π iniectisque
Giss. uectisque *Par.* 7232 19 manum ad manum *Giss.*
20 [In] Π 22 [facilius] suis Π 22 [per]imant G

S. L. 1 aduerfariof] aduerfarius A_1 2 clauum] clabum α'
CAP. XLIII. 5 nabale A_1 5 non solum] non sum M
8 crudelius] crudeliter A_1 16 balistif A balistas $\mu\Pi$ balistif G
17 admotif] admonitif A_1 ammotif Π

Oleo incendiario stупpa sulphure et bitumine obuolutae et ardentis sagittae per ballistas in hosticarum nauium alueos infiguntur unctasque cera et pice et resina tabulas tot fomentis ignium repente succendunt. Alii ferro inter-
 5 imuntur et saxo, alii ardere coguntur in fluctibus; inter tanta tamen mortium genera qui acerrimus casus est, absumenda piscibus insepulta sunt corpora. XLV. Adinstar autem terrestris proelii superuentus fiunt ignorantibus nauticis, uel circa oportunas insularum angustias conlo-
 10 cantur insidiae. Idque agitur, ut imparati facilius delectantur; si longo remigio fatigati sunt hostium nautae, si uento urguntur aduerso, si pro rostris est rheuma, si nihil suspicantes dormiunt inimici, si statio, quam tenent, exitum non habet, si dimicandi optata euenit occasio, fortunae bene-
 15 ficiis iungendae sunt manus, et ex oportunitate proelium conserendum. Quod si cautela hostium euitatis insidiis publico Marte confligat, tunc liburnarum instruendae sunt acies, non directae ut in campis sed incuruae ad similitudinem lunae, ita ut productis cornibus acies media sinuetur, ut, si aduersarii perrumpere temptauerint, ipsa

V. L. 1 Oleo incendiario] ex incendiario Π 1 sulphure et λ Giss. Par. 7232 sulphur (-or A) et α' sulphore G sulphure ΠΠ 1 inuolute Π 2 [alueof] Π 3 unctaf] inunctaf uulgo 3 [et] pice oleo Π 3 et] uel Giss. Par. 7232 4 [ignium] Π 4 interimuntur] opprimuntur Π interimunt εP 5 [alii] εP 5 in[tra] tanta P 6 mortium] artium Π 6 absumenda] absumuntur λ (ceterum de Q non liquet, cum dimidia pars ultimi folii desit) CAP. XLV. 8 fiunt] fiunt Π 10 imparati GΠP imparati μ (Q?) imperati A imperiti Par. 7232 imparati uel imperiti Giss. 11 defatigati Π 12 pro rostrif] ΠΠ Giss. λ (Q?) p. nostrif α pronom Par. 7232 12 reuma O 12 [fi] nihil εP 13 si statio Π Par. 7232 [fi]statio α et statio λ Giss. P 14 dimicandi Π Giss. Par. 7232 dimicando αP dimicandum μ ad dimicandum L₂ 14 optata euenit Π Par. 7232 optate (obt. L) uenit ε optata uenerit Giss. 18 ut] sicut Π

S. L. 1 bitumine Π 2 osticarum M 2 alueof α' 6 absumenda] absumenda A₁ absumendi M CAP. XLV. 9 collocantur Π 18 incurbe (-æ G) α 19 sinuetur] sinetur α

ordinatione circumdati deprimantur. In cornibus autem praecipuum robur et liburnarum conlocatur et militum. XLVI. Praeterea utile est, ut alto et libero mari tua semper classis utatur, inimicorum uero pellatur ad litus, quia pugnandi impetum perdunt qui detruduntur in terras. In eiusmodi certamine tria armamentorum genera plurimum ad uictoriam prodesse compertum est, asseres falces bipinnes. Asser dicitur, cum trabes subtilis ac longa ad similitudinem antennae pendet in malo utroque capite ferrato. Hunc, siue a dextra siue a sinistra parte aduersariorum se iunxerint naues, pro uice arietis ui inpellunt; qui bellatores hostium siue nautas sine dubio prosternit ac perimit ipsamque nauem saepius perforat. Falx autem dicitur acutissimum ferrum curuatum ad similitudinem falcis, quod contis longioribus inditum *chalatorios* funes, quibus antenna suspenditur, repente praecidit conlapsisque uelis liburnam pigriorem et inutilem reddit. Bipinnis est securis habens ex utraque parte latissimum et acutis-

V. L. 2 conlocatur] conlocantur *M* conlocantur *G* collocantur *P* collocatur *uulgo* CAP. XLVI. 3 hoc caput antecedenti adnectit *uulgata* 3 alto et libero] altissimo *Π* 4 utatur] consistat *Π* [uero] *Π* 4 quia] ut *Π* 5 qui detruduntur] cum trudentur *Π* 6 eiusmodi] huiusmodi *Par.* 7232 *uulgo* 6 genera] *g.* solent *uulgo* 7 prodesse compertum est *Π* *Giss.* *Par.* 7232 prodesse [c. e.] *εP* *uulgo* prodesse solent *A*₂ 7 asseres] id est a. *λ* 7 bipinnes] *A'Π* bipinnes *μP* (sed hic scripturus erat bipinnes) (*Q?*) 9 antennae] *MP* antempnae *A'* autem praep. *L* antennae *Π* *Par.* 7232 *uulgo* 10 [hunc] *λ* (*Q?*) 11 iunxerit (t in l. er.) *Π* iunxerit *A*₁ 12 qui] quia *αP* *Giss.* 15 inditum] indutum *Π* 15 *chalatorios* funes] *Petisser* (cf. *Turneb. Adu.* 24, 25) *calatorios* f. *Schwebelius* *collatorios* funes] *Π* *collatorio* sub funes *α* *collatorios* ubi funes *L* *collatorios* sibi f. *Giss.* *collocatorio* f. *Par.* 7232 16 antenna] antempna *A*₂ antenna *Π* *Par.* 7232 17 liburnarum pigriores] (f in l. er.; *subest* m) *Π* 17 inutiles] (f in l. er.; *subest* m) *Π* 17 bipinnis] *A* bipinnis *GμΠ* 18 securis] *securem* *A*

S. L. 2 praecipuum] praecipuum *A'* 2 collocatur] *Π* CAP. XLVI. 6 tria arm.] *tre* arm. *A* triarm. *μ* 8 traues] *μ* *trabis* *Π* 8 subtilis] *subtilis* *α'* 11 inpellunt] *Π* 16 collocatur] *Π*

simum ferrum. Per has in medio ardore pugnandi peritissimi nautae uel milites cum minoribus scafulis secreto incidunt funes, quibus aduersariorum ligata sunt gubernacula. Quo facto statim capitur tamquam inermis et
5 debilis nauis; quid enim salutis superest ei, qui amiserit clauum?

De lusoriis, quae in Danubio agrarias cotidianis tutantur excubiis, reticendum puto, quia artis amplius in his frequentior usus inuenit, quam uetus doctrina mon-
strauerat.

V. L. 2 nautae uel milites cotidianis (cottid. μG) utantur (utuntur λ) intermediis omissis εP lacunam indicant A' , nam in utroque codice post milites reliqua linea est uacua; cod. 7230A uoce milites prorsus desinit. 2 [cum minoribus scafulis] Ste-
wechius locum de urinatoribus intellegens 5 ei qui] ei que II
7 de lusoriis Giss. Par. 7232 de rostris II 7 quae Giss. que
Par. 7232 que II queis uulgo 7 agrarias lacuna if II agrar-
ienfes latere opinatur Oudendorpius 8 tutantur II utantur ε
Giss. tantorum Par. 7232 8 excubiis Par. 7232 7 puto
quia] p. de reliquis quia λ p. quia de reliquis P 7 in his]
huius λ 8 monstrauerit uulgo

Fl. Eutropius Emendatus Sine Exemplario Constantino: po-
lim Consul Valentiniano Aug. VII Et Abieni | fol. 53 r. Flauii
Vegeti Renati Viri Illustris Liber IIII explicit Feliciter | Lector
Memento Scriptore A FLS. Eutropius Emendatus Sine Exem-
plario Constantino | polim Consul Valenti | niano Augusti. VII.
Et Abieni | Flauii Vegeti (-eti 2) Renati Viri Illustris Lib. IIII.
Explicit Feliciter M F | L. eutropius Emendatus Sine exempla-
rio | Constantinopolim Consulatu valentiniani Augusti VII G
Fleutro Pius Emendatus Sine explario Constantino polico Con-
sul Valentiniano Augusti Septem Abieno lacuna unius lineae Fla-
uii Vegeti Renati Viri Illustris | Liber IIII. | Explicit Feliciter
Amen L Explicit Libri Quattuor Flauii Vegeti Renati Viri Illu-
stris Comitum Ad Theodosium Imperatorem II Flauii Vegetii Renati Lib.
Quartus Explicit P (a 2 quaedam adscripta erant sed postea sunt
erasa). In Q prorsus nulla subscriptio comparet. De adscriptis a 2
quibusdam in cod. II uide praefationem.

S. L. 5 salutis sup.] salutis sup. II

Index uerborum.

A.

A littera 106, 22.

a (ab) *praepositio passim*; ab eiusmodi conprobatus industria 36, 14; ab *sequente littera* s 19, 17. 104, 16. ab *seq. l.* c 52, 19? campidoctoribus (= a campidoctoribus) traditur 16, 3. *cf. V. L.* 71, 17. 104, 10. [si ab insolitis uideatur 114, 9.] ab hoste — ab aquis discrimen incurrit 14, 7.

abbreniare 63, 17.

abditus 75, 13.

abduxerat 9, 11.

aberat 91, 20.

aberrare 45, 9. -arent 50, 4.

abeunt 145, 15. -ire 86, 13.

abiciuntur 71, 15. -ieceris 115, 13. -iecerunt 115, 11.

abiete 151, 5.

abluebat 7, 21.

aboleuit 12, 3.

abrupta 33, 16. 70, 25. 109, 13. 113, 9. -if 67, 17. 81, 17. -o 129, 1.

abruptum (*gen. -um*) 85, 8.

abscedebant 111, 17. -ndi 110, 8, 12. -ntibus 118, 14. -re 131, 16. -rent 149, 17. -cessi 33, 3. -cesserit 145, 19.

abscidi 23, 9. 82, 11. -scidit 116, 2. -scisos 134, 5.

absente 42, 14. -ibus 26, 1.

absidis 137, 11.

absolutis 149, 5.

absque 80, 8. 114, 8. 117, 5. 118, 13.

absumenda 162, 6. -mi 52, 19.

abundant 16, 18. -ntibus 101, 13. -dat 101, 19. -det 86, 7.

ac *passim*.

accedat 7, 17. -dendi 97, 2.

-dente 95, 5. -dere 109, 14.

140, 8. -dit 108, 21. accesserit 20, 12. 26, 18. 103, 1.

-sserint 117, 9. *uide* adc.

accensi 52, 10. -sos 98, 8.

accessus 134, 20.

accidere 28, 1. 45, 4. 67, 19.

-derit 104, 3. 118, 12. -disse 29, 2. -disset 98, 13. -dit 118,

1. 135, 10. 144, 4.

accincti 48, 9.

accipere 16, 13. 22, 14. 23, 19.

39, 6. 80, 19. -iat 130, 10.

-iebant 49, 3. -iendi 87, 14.

-it 136, 11. 138, 21. 139, 1.

-iunt 82, 17. [-ceperat 121,

8.] -erit 94, 14. -erit 52, 2.

-cepit 34, 1. 37, 20. 55, 13.

92, 2, 8.

aceti 69, 16. 132, 6.

acerba 156, 10.

acerbitas 155, 16. 156, 6. -tate 153, 15.

acerrimus 162, 6. -os 146, 1.

Achaiam 149, 22.

acies *passim*. -em *passim*. -e *passim*. acies, n. pl. 48, 22.

- 65, 17. 79, 15. 96, 3. 98, 15. 106, 11. 22. 162, 18. *acies*, *acc. pl.* 33, 9. 45, 3. 48, 19. 98, 12. 99, 1, 5, 6, 8, 15. 103, 6. 109, 21. 111, 19. 115, 3. *acrior* 25, 16. *-orem* 23, 22. *acrius* 98, 12.
- Actiaco* 150, 14. 152, 16.
- actis* (*subst.*) 51, 16.
- aculei* 116, 8.
- acumen* 4, 14.
- acutissimum* 163, 14. 18.
- ad passim; uide* exponuntur (*exposit.*), iung., similitudinem, uicem; *ad exemplum* 33, 12. 77, 3. in quattuor partes *ad clepsydram* sunt diuisae uigiliae 83, 22. *obtemperare ad* — 54, 17. 88, 2; *similiter* 70, 16. *ad quae signa* debent impedimenta colligere 77, 8. *ad equestrem meditationem* interdum sequantur interdum etc. 27, 18. *ad antiquae uirtutis imitationem* corroborare possit exercitum 28, 7. *exerceri (-e) ad* — (= *abl.*) 14, 14. 15, 1. 17, 8. 17, 18, 8. 47, 21. 55, 14. 56, 7. 87, 18. *similiter* 7, 13. 14, 9. 15, 5. 46, 20. 100, 17. *ad* — = *abl. instrum.* 48, 11, 13. 70, 19. 116, 14. 133, 1. 139, 15. *porticus tegerentur ad equites* (= *ad equitum usum*) — *basilicae ad pedites* 57, 7. *occasio ad subsessas* 113, 13. *pateret ad plagam* 15, 15. *ad tempus* 134, 8. *ad manum habeant* 147, 3. *ad fidem* = *accurate* 74, 16. *ad hoc* = *praeterea* 74, 21. *ad instar* 98, 4. 150, 17. 162, 7. *ad plenum* = *prorsus* 88, 6. 158, 3. *ad postremum* = *postremo* 29, 1. *adacta* 15, 20.
- adcedentibus* 106, 19. *-ere* 84, 23. *uide acc.*
- adcelerare* 77, 20.
- adcommoda* (*fem.*) 53, 1. (*neutr.*) 86, 3.
- adlescere* 56, 15. *-crescit* 17, 13. 94, 13.
- adcurrentef* 147, 3.
- adcusare* 112, 18.
- addatur* 130, 7. 144, 6. *-ebatur* 53, 10. *-enda* 133, 13. *-ideris* 13, 6. *-it* 111, 6. *-itā* 75, 2. 101, 6. *-iti* 39, 24. 52, 11. *-itis* 36, 24. 37, 12. 79, 24. 112, 5. *-ito* 50, 7. *-os* 98, 9. *-itum* 116, 17. *-itur* 81, 24. 103, 7. 138, 14.
- adduxerit* 86, 2.
- adeo* 7, 22. 57, 5.
- adfectione* 54, 9. *uid. aff.*
- adfecto* 115, 8. *uide aff.*
- adformabat? uide V. L.* 42, 25.
- adgredi* 33, 4. *-iantur* 93, 19. *-iatis* 106, 17. *-iatur* 90, 16. *-itur* 108, 14. *-iuntur* 107, 8.
- adgregari* 51, 6. *-getur* 68, 15.
- adhaeret* 155, 4. *-serint* 139, 18.
- adhibenda* 17, 18. 145, 19. 153, 14. 157, 12. *-bere* 140, 13. *-bitā* 144, 10. *-bitis* 85, 13. *-bito* 88, 10.
- adhortatione* 87, 5. 94, 12. *-nibus* 119, 1.
- adhuc* 70, 11. 152, 6.
- adimant* 113, 12.
- aditu* 110, 13. *-um* 26, 16. 110, 7. *-us* 144, 24.
- adiumento* 35, 14.
- adiuarent* 64, 19. *-uat* 96, 1. 103, 21. 109, 9. 113, 16. [119, 13.] 160, 7.
- admiculum* 35, 6. 138, 7. *-o* 132, 2.
- administrauerit* 54, 4.
- admiratione* 46, 17. 63, 11.
- admisisset* 42, 18.
- admodum* 22, 25. 85, 12.
- admonebo* 66, 15. *-ente* 55, 3. *-itis* 68, 23.
- admota* 138, 21. *-tis* 136, 3. 141, 8. 146, 21. 161, 17. *-uen-*

- tur 136, 6. 137, 14. -uere 129, 12.
 adnectitur 47, 11.
 adnotata 74, 19. -tur 51, 17. 52, 3.
 adoptando 40, 2. -ati 40, 3.
 adpendunt 74, 2.
 adportari 132, 5. -tatis 138, 3. -tet 81, 13.
 adpositis 130, 19. 141, 11. 144, 20. 146, 21.
 adprobatio 32, 3. 80, 3.
 adprobatis 52, 4.
 adprehendere 116, 10. -sum 143, 20.
 adpugnatum 59, 5.
 adquiritur 17, 14. 56, 2.
 adscribendi 38, 24. -bi 34, 9. -bitur 51, 15. -scriptum 45, 7. 50, 7.
 adsequi 89, 4.
 adsertor 12, 16.
 adserunt 74, 4. -untur 134, 1.
 adsidua 20, 13. -ā 20, 5. 27, 8. 28, 1. -is 42, 24. -o 26, 12. 47, 3.
 adsidue 57, 17. 67, 18. 70, 15.
 adsolent 112, 13. 158, 13. -let 65, 8. 153, 3.
 adsuefacerent 100, 22. -faciendi 13, 8.
 adsuescant 56, 10. -cendum 56, 20.
 adsultaret 15, 12.
 adsumo 12, 18.
 adtemptant 85, 10.
 adtendere 25, 6. -dit 17, 11.
 adtentus 71, 8. 74, 8. -to 37, 6.
 adtenuatae 36, 4.
 adtestatione 157, 16.
 adtollī 102, 25.
 adtracto 142, 10.
 aduenerat 86, 16. -erint 87, 16. -erit 13, 10. 78, 9. 93, 14. -iat 93, 13. -uenisse 8, 14.
 aduentat 94, 2.
 aduentu (*dat.*) 138, 9. -tum 73, 18. 146, 2. -tūs (*pl.*) 153, 4.
 aduersarius 86, 17. 106, 1. 107, 1. 20. 109, 4. [120, 9.] 131, 10. 146, 14. -rii (*gen.*) 13, 18. 88, 11. 95, 20. 106, 12. 107, 13. [120, 16.] — (*nom.*) 68, 19. 75, 23. 78, 2. 80, 11. 90, 16. 93, 15. 102, 17. 103, 18. 162, 20. -is 13, 10. 24, 18. 26, 1. 76, 2. 81, 12, 18. 91, 3. 100, 1. 113, 11, 19. [122, 15]. 148, 10. -is (*dat.*) 103, 4. 111, 12. -o 107, 4. [121, 9.] 130, 15. -orum 43, 18. 69, 20. 79, 4. 82, 20. 85, 18. 94, 18. 95, 8. 96, 8. 102, 11. 104, 10. 108, 24. 133, 14. 134, 7. 146, 19. 153, 2. 161, 18. 163, 10. 164, 3. -os 49, 10. 84. 24. 97, 8. 106, 19. 110, 6. 111, 16. 131, 17. 161, 1. -um 15, 8. 12, 24. 88, 13. 103, 8. 109, 11. 113, 18. [119, 13. 120, 12].
 aduersum (*praep.*) 9, 4. 17, 9. 10. 18, 4. 13. 36, 23. 96, 9. 100, 21. 103, 18. 104, 7. 116, 11. 117, 11. 130, 20. 142, 12. 143, 13.
 aduersus (*praep.*) 5, 11, 13, 18. 112, 9. 115, 19.
 aduersus (*adi.*) 96, 6. -a 118, 3. 160, 8. -ae 87, 8. -is 86, 15. -o 95, 16. 155, 12. 162, 12. -um 78, 21.
 adulatione 85, 16.
 adulescens 10, 4. -tes 8, 10.
 adunco 136, 12.
 aedificia 43, 17. -iis 135, 3. -iorum 138, 11.
 aeduli 156, 11.
 aegri 43, 6. 67, 7.
 aegritudine 40, 2.
 aegrotantes 132, 4.
 Aegyptum 149, 20.
 aemulatione 71, 5.
 aequā 103, 19.
 aequalis 105, 12. -i 26, 22. -ibus 159, 8.
 aequaliter 13, 1. 14, 2. 35, 1. 56, 1.
 aequat 123, 17.
 aequē 14, 21.

- aequinoctialis 156, 10.
 aequinoctium 152, 1.
 aër 159, 11. -ris 157, 4. -re
 57, 8. 67, 25.
 aere 40, 14.
 aerei 151, 9.
 aereis 151, 5. -o 72, 25.
 aestate 19, 20. 66, 19. 69, 15.
 78, 23. 82, 15. -tem 81, 14.
 -tis 156, 5.
 aestimatio 43, 4.
 aestiuis 13, 4. 14, 2. 145, 21.
 -o 67, 23. 70, 23. -um 151,
 20.
 aestu 66, 21. 160, 4.
 actas 128, 2. 132, 14. 145, 5.
 -te 8, 3, 9. 29, 2. 94, 3. 97, 4.
 -tem 8, 14. 19, 18. 23, 2. -tis
 36, 11. 55, 16. 154, 3.
 aeterna 36, 13. -nitate 151, 18.
 affectione 34, 18. *uide* adf.
 afferre 151, 8.
 affligerent 117, 1. afflictos, 24,
 9. *uide* adf.
 Africā 92, 7. 115, 18. -am 114,
 5. 149, 19.
 Africanus (Scip.) 18, 4. 92, 1.
 africanus 155, 2.
 Afrorum 5, 16.
 agendus 101, 11. -um 71, 13.
 75, 15. -ere 101, 9. [119, 15].
 -i 28, 21. -itur 23, 14. 25, 5.
 67, 11. 75, 15. 149, 8. 162, 10.
 acturus est 9, 15.
 agger 82, 13. 83, 4. 137, 18.
 -re 80, 19. 91, 8. -rem 82, 6.
 91, 14. -res 147, 9.
 agilis 46, 10.
 agmen 26, 14. 100, 20. 113, 3.
 117, 3. 144, 17. -mine 65, 8.
 75, 19.
 agnoscant 72, 21. -as 5, 3.
 -ere 79, 8. 95, 6. 160, 14.
 -erentur 49, 6. -eret 72, 12.
 -i 11, 19. -imus 151, 18. -it
 73, 2. 143, 10.
 agrarias 51, 18. 55, 1. 84, 11.
 164, 7. -is 7, 15. 84, 21. [120, 1].
 agrestem 127, 10. -ibus 72, 25.
 agricola 7, 21.
 agrimensoribus 81, 24.
 agris 7, 1, 24.
 ait 8, 11. 17, 2. [20, 15].
 alā 103, 22. -ae 106, 14. 108,
 22. -am 101, 15. 104, 4. 106,
 2, 12, 14. 107, 10, 12. 108,
 21. [121, 16, 17, 20. 122, 2].
 -arum 33, 9. -as 102, 3.
 108, 2.
 alacri 94, 6. 116, 12. -ibus 13,
 21.
 alacrior 16, 1. -ore 27, 16.
 -ores 77, 19.
 alacritas 8, 7. -atem 51, 12.
 alacriter 13, 11. 97, 13.
 alacrius 13, 12.
 Alanorum 21, 4. 123, 15.
 alares 9, 8. 33, 8.
 Albino 92, 7.
 albus (notus) 155, 13.
 algere 67, 4.
 alienos 29, 11.
 alimoniam 131, 15.
 aliquando 28, 12. 65, 16. 146,
 16. 153, 3. (al. — al.) 74, 2.
 135, 11. *in negatiuis enuntiat*
 43, 12. 50, 3. 87, 11. 97, 7.
 aliquanta 158, 1. 159, 12, 13.
 -ae 114, 4. -i (pl.) 74, 1. 84,
 21. 86, 15 *bis*. 111, 21. 143,
 14. -o 117, 6. 151, 6. -os 35,
 25 *bis*.
 aliquis 91, 7. *in neg. enunt.* 29, 2.
 (*adi.*) 18, 22. *in neg. en.* 57, 6.
 83, 9. -qui (*sing.*) 105, 13. -quid
 10, 13. 23, 5. 32, 12. 71, 13. 73,
 10. 87, 7. 95, 7. *in neg. enunt.*
 4, 3. [119, 14]. -cuius (*in n. en.*)
 83, 7 *et* 149, 10. -cui (*in n. en.*)
 51, 20. -quā 13, 14. -quā 111,
 10. 147, 7. sine — 81, 5. 99,
 12. -quam 27, 15. 53, 11. 101,
 16. 131, 6. -quas (*in neg. en.*)
 75, 23. -quem 71, 1. -quo-
 rum 157, 14. -quibus 88, 4.
in n. en. 52, 5. [123, 5]. -quo

- 24, 10. 77, 10 (si —) 118, 8.
 -quod 40, 7. 42, 18. 54, 18.
 55, 2. 122, 7. -quos (*in neg.*
en.) 105, 4.
 aliquot 87, 13.
 aliquotiens 86, 6.
 aliter 12, 24. 13, 24. 18, 6. 68,
 2. 74, 1. 84, 15. 146, 13.
 alius 34, 19. 144, 5. -ă 25,
 24. 34, 19. 36, 4. 72, 18. 73,
 8. 101, 18 *bis*. 105, 4. 113,
 3. 134, 11. 135, 8. 142, 6.
 144, 21. 161, 14. -ă 5, 9. 109,
 17. -ae 63, 13. -am 107, 14.
 140, 15. -as 39, 12. 54, 3.
 133, 12. -i 12, 8. 35, 24. 36,
 13. (al. — al.) 84, 9. 91, 18.
 (al. contra alios) 100, 14. 116,
 6. 143, 17. (al. — al.) 162, 4.
 -is 17, 1. 69, 7. (al. — al.) 77,
 16. 92, 1. 103, 16. 127, 15.
 145, 6. -o, 142, 11. -os 43,
 14. 47, 17. 100, 14. (al. — al.)
 101, 3. aliud 33, 11, 14. 48, 3.
 70, 13. 110, 22. 142, 8. 144, 8.
 alter 66, 7. 81, 11. 105, 1.
 [-am 131, 11 *u. V. L.*]
 altior 24, 18. 79, 19. 95, 15.
 140, 18. 159, 17. -ra 78, 8.
 145, 4. -rem 139, 9. 140, 9.
 -ri (*abl.*) 32, 5. -ius 160, 18.
 altissimae 130, 13.
 altitudo 13, 14. 133, 14. 148,
 8, 14. -inis 134, 15. 138, 14.
 -inem 140, 22. 148, 5, 13. 160,
 6. -ine 130, 17. 138, 17. 139, 9.
 altrinsecus 75, 16.
 altus 25, 13. 82, 9. -ă 25, 16,
 18, 22. 82, 13. 137, 3. -o
 163, 3. ex alto 139, 6. 147,
 16. in altum 25, 21.
 alueos 59, 15. 135, 8. 162, 3.
 alueus 79, 13. -o 80, 13. 114, 2.
 ambiguitas 160, 7.
 ambitio 35, 21.
 ambitum 25, 17. 129, 7.
 ambo 66, 7. -as 108, 2.
 Ambronum 92, 14.
 ambulante 77, 10. -tes 79, 9.
 -tibus 76, 6. -lare 13, 1. 57,
 14. -lat 84, 16. -latum 27, 12.
 ambulatoria (turris —) 140,
 22. -ae (turres —) 138, 4.
 -as (turres) 59, 20.
 amittit 94, 1. [103, 12]. -serit
 164, 5. -ssis 29, 7.
 amnes 79, 22.
 amore 127, 22.
 ampla 138, 19.
 amplificatione 127, 16.
 amplior 9, 9. 34, 8. 58, 5. 65,
 6. 66, 12. 68, 14. 104, 6. 112,
 10. 143, 4. -iora 161, 13.
 amplius 6, 13. 34, 14. 36, 23. 37,
 13. 57, 20. 64, 19. 76, 14. 77, 2,
 6. 78, 18. 84, 1. 94, 4. 99, 15.
 108, 11. 119, 3 [120, 6, 10, 12,
 18. 121, 1]. 130, 6. 150, 2.
 151, 7. 164, 8.
 an *uide* utrum. 78, 21. 86, 19,
 20.
 anfractibus 129, 8.
 angulis 129, 10. -o 104, 5.
 angusta (*pl.*) 82, 2. 86, 5. -a
 portarum) 93, 9. 113, 9. -ae
 (*pl.*) 78, 11.
 angustias 90, 6. 162, 9. -is
 110, 6.
 angustior 99, 14. 104, 9.
 anhelus *V. L.* 94, 1.
 animaduertitur (in militem)
 54, 24.
 animalibus (*dat.*) 65, 11. (*abl.*)
 79, 15. -ium 24, 12. 84, 12.
 114, 6. 127, 11. 131, 18.
 animauit 33, 1.
 animus 17, 21. 87, 6. 94, 13.
 110, 18. -i (*gen.*) 7, 6. 51, 12.
 128, 1. -o (*abl.*) 35, 12. 37,
 6. 74, 7. 76, 16. -um 93,
 17. -is (*dat.*) 7, 17. 94, 18.
 (*abl.*) 10, 18. 37, 11. -orum
 6, 10. -os 57, 12. 87, 2. 89, 15.
 animosos 39, 3.
 annales 63, 2.
 anni (*pl.*) 91, 8. -is (*abl.*) 36,

1. 66, 9. (= -os) 87, 13. -o 151, 15. 155, 16. -orum 29, 4. 55, 16.
- annonā 16, 14. 42, 20. 65, 14. 68, 7. -ā 52, 7. 53, 2. -am 20, 11. 41, 3. -ae (*pl.*) 69, 13. -as 40, 16. 41, 2. -is (*abl.*) 16, 11.
- annonaria(res —) 51, 16. -ae (*species*) 68, 12.
- anserēs 146, 4. -um 146, 6.
- ante (*adu.*) *seq. quam* 8, 8. 16, 13. 68, 9. (— *quam fuerint perfecta*) 83, 7. 85, 6. 7 *bis*. 93, 11. *sine q.* 11, 17. 28, 1. 35, 2. 68, 7. 69, 6. 76, 15. 88, 8. 90, 19. 94, 16. 95, 23. 112, 4. 7. 113, 17. 112, 20. 143, 1. 153, 11. 158, 5. *uide inante.*
- ante (*praep.*) 47, 13. 49, 11.
- ante quarum impetum nec equites nec ped. possunt stare 58, 22. 63, 1. 83, 11. 87, 12. 90, 12. 95, 24. 104, 16.
- ante quadringentos — passus quam ad hostem peruenias 107, 9. 108, 12. 111, 5. 15. 115, 1. [121, 21.] 130, 6, 12. 160, 13.
- antea 91, 18. 96, 14. 97, 11. [120, 4].
- antecedat 80, 7. 86, 1. -denti- bus 40, 2. -dit 106, 1.
- antemna 163, 16. -ae 163, 9.
- antequam 15, 24. 34, 21. 51, 4. 95, 4. 103, 10. [120, 9.] *semper cum coniunctiuo, item ante — quam uide ante.*
- antesignani 40, 8. 49, 2. -os 35, 9.
- anticipare 128, 2.
- Antiochus 115, 4, 18.
- antiquissimas 129, 4.
- antiquitas 130, 6. -tatem 32, 7.
- antiquus 72, 10. -ā (*s.*) 12, 5. 21, 3. 58, 11. 84, 18. (*pl.*) 32, 6. 51, 3. -ā 39, 14. -ae (*gen.*) 28, 7. 37, 3. -am 4, 18.
- i (*n.*) 14, 17. 45, 2. 76, 18. 98, 11. 116, 11. -is (*abl.*) 4, 1, 12. 52, 15. 69, 13. 85, 12. -o 23, 21. -os [20, 14.] 22, 8.
- Antonius 150, 15.
- anulis 130, 8.
- aparctias 155, 4.
- apeliotes *uide aph.*
- aperire 71, 1. 78, 13. 145, 7. -unt 82, 19. -untur 43, 9.
- apertā (*s.*) 78, 7. -i (*gen.*) 92, 20. -o (*confictu*) 103, 20. (Marte) 78, 4. (*proelio*) 85, 9.
- aperte 107, 8. -ius 107, 10.
- apheliotes 154, 9.
- apibus 9, 21.
- apparatu 135, 18.
- apparet 50, 9. 65, 4.
- appellabant 84, 6. 98, 11. -lan- dos 19, 10. -lant 23, 16. 25, 19. 59, 19. 70, 15. -lantur 39, 22. 41, 5. 52, 14. 150, 20. -lata 34, 6. -i 40, 2, 11. -la- tur 25, 4. 38, 12, 15. 46, 2. 54, 21. 72, 24. 136, 14.
- applica 107, 12. -ant 137, 15.
- apponuntur 137, 14.
- aprorum 10, 16.
- aptior 17, 15. -a (*c. d.*) [122. 8. 10.] 132, 22. -em (*c. d.*) 7, 3. -es 150, 16.
- aptissimi 156, 1.
- aptus (*cum dat.*) 11, 18. -a (*c. d.*) 51, 9. -um 114, 7.
- apud 4, 15. 10, 22. 16, 9. 22, 8, 21. 23, 10. 28, 16. 52, 17. 53, 4, 14. 62, 2. 91, 22. 114, 4. 149, 15.
- aquā 65, 15. 79, 12. 81, 14. 83, 16. 130, 11. 131, 11. 135, 2. -ā 135, 6, 12. -ae (*gen.*) 24, 15. 67, 6. 78, 24. -am 52, 13. -arum 67, 24. 69, 15. 79, 17. 134, 15. -is (*abl.*) 14, 7. 66, 16. 67, 5. 130, 15. 161, 8. (*dat.*) 135, 4.
- aquaeductus? 43, 10.
- aquatio 84, 14.

- aquatoribus 134, 20.
 aquila 44, 23. -ae (*dat.*) 41, 9
 (*nom.*) 73, 5. -am 38, 8, 24.
 39, 24.
 aquifer 45, 1. -i 39, 24.
 aquilo 155, 5.
 aranti 7, 23.
 arbitrio (ex-) 103, 2. (pro —)
 109, 15. [-um (ad—) 119, 14].
 arbitror 10, 14. 53, 20. 123, 9.
 148, 18.
 arbores 151, 12. 152, 6. -ibus
 (*abl.*) 86, 5. 113, 11. 133, 7.
 -um 66, 18. 83, 3.
 arceat 113, 18.
 arcem 146, 6. -is 128, 8.
 architectorum 151, 16.
 Arcturus 156, 9. -i 156, 4.
 arcuarias 44, 2.
 arcuballistae 142, 13. -as 48,
 13. 143, 9.
 arcuballistarii 141, 9.
 arcūs (*gen.*) 80, 10. -u 21, 19.
 -um 17, 18. -ubus 17, 16. 48,
 11. 147, 18.
 ardens 140, 3. -ntes 139, 18.
 162, 2. -re 162, 5.
 ardore 164, 1. -ibus 6, 18.
 arduis 20, 10. 27, 20. 69, 12.
 areis 132, 9.
 arescente 152, 3.
 argentatis 49, 5.
 argenti 16, 19. 144, 12. -o 73, 1.
 argutissimos 75, 20.
 aridis 66, 17. 80, 1.
 aries 136, 14. 143, 15. -tis 163,
 11. -tem 138, 22. 143, 21.
 -tes 43, 11. 59, 19. 136, 6. 143,
 13. 17. 144, 2. 147, 8. -tum
 129, 8. 136, 16. -tibus 130,
 1. 144, 3.
 arma *passim*. -orum *passim*.
 -is (*dat.*) 7, 3. 11, 14. -is (*abl.*)
passim.
 armabatur 48, 14. -ndum (ad
 —) 58, 18. -uerant 65, 3.
 armamentorum 163, 6.
 armaturā leuis 35, 5. 48, 7.
 49, 10, 20. 97, 15. 112, 2.
 grauis 47, 15. 49, 14, 17.
 -ā leui 76, 11. 79, 9. 102, 3.
 108, 16. 112, 4. 116, 12. -ae
 (*gen.*) 8, 18. 22, 22. 46, 10.
 grauis — 58, 22. 70, 19. [123,
 17.] -ae (*nom.*) 16, 8. 40, 15.
 49, 9. 55, 20. -am 16, 3. (grau.
 —) 35, 8. (leuem—) 35, 9. 55,
 19. (leuem—) 108, 11 *et* [121,
 20]. -as 16, 5. 48, 8. -is 97, 9.
 armatus 74, 8. -a (*s.*) 83, 11.
 -a (*pl.*) 80, 13. -ae (*partis*)
 32, 1. -am (militiam—) 9, 10.
 (ciuitatem—) 60, 1. -i 20, 2.
 27, 13. 17. 48, 10. 59, 5. 74,
 6. 85, 18. 140, 18. 142, 10.
 -orum 34, 10, 13. 39, 10. 69,
 2. 76, 8. 110, 7. 117, 4. 139,
 13. -os 57, 15. 78, 11. 87, 9.
 99, 14. 102, 15. 132, 15. -is
 101, 22. 153, 10.
 arripiant 76, 3.
 ars 5, 8. 8, 16. 56, 14. 85, 13.
 (—militaris) 91, 22. (—belli)
 103, 20. 112, 17. 151, 16. 153,
 18. 161, 2. -tis 10, 11. 32, 4.
 85, 1. 88, 1. 164, 8. -tem
 (omnem rei mil. —) 14, 9. 17,
 22. (omnem —armaturae)
 46, 10. (—bellicam) 55, 17.
 (—proeliorum) 63, 6, 12.
 (—bellicam) 86, 19 *et* 88, 20.
 142, 16. -te (bellandi—) 15,
 13 *et* 16, 9. (militari—) 16,
 16 *et* 37, 9. (armorum—) 44,
 18 *et* 67, 20. 48, 1. (—bellan-
 di) 50, 19. 64, 4. 12. 67, 8. 71,
 7. 73, 1. 89, 4. (—pugnandi,
 92, 13. 107, 5. 111, 2, 10. 115,
 9. 129, 6. 131, 4. 136, 6. 138,
 18. 149, 1. -tes 58, 1, 11. 63,
 13. 88, 17. -tium (bonarum—)
 4, 1. 63, 3. (—bellicarum)
 148, 17. -tibus 5, 17. 92, 17.
 149, 6.
 artifices 17, 18. 43, 16. 58, 6. .
 59, 17.

- [artificium 123, 19.]
 artissima 70, 13.
 ascendendi 137, 18. -ere 20, 2.
 27, 21. 46, 17. -erent 20, 7. -i
 129, 21. -isset 131, 5.
 ascias 59, 16.
 aspectus 95, 4. -u 74, 20.
 aspiciant 139, 9. aspexerint
 90, 13.
 aspera (*pl.*) 95, 18. -is 65, 9.
 asperitate 70, 6.
 asserere 163, 8. -es 163, 7.
 astu 146, 19.
 athleta 57, 22.
 at (— contra) 15, 20. 17, 17.
 (— uero) 77, 13. 79, 19.
 Atilium (Regulum) 64, 2.
 Athenienses 12, 8. 28, 10. 63,
 1, 2.
 atque *passim*.
 auctor (Mantuanus —) 9, 21.
 33, 5. -e 37, 24. -es 63, 15.
 71, 20. 123, 11. 148, 16. 158,
 9. -ibus 12, 12. 28, 4. 36,
 22. 85, 2. 128, 13. -um 157,
 16.
 auctoritate 42, 18. 92, 1. 102,
 9. -em 89, 18. -is 12, 18.
 aucupes 10, 12.
 audaciā 4, 9. 87, 5. 90, 5. 110,
 9. 112, 9. 119, 5. 136, 5. 157,
 14. -ā 116, 15. -am 6, 1. 23,
 22. 70, 9. 101, 6. 111, 6.
 audacior 32, 16. -es 93, 6.
 audacious 32, 10.
 audacter 9, 3.
 audax 32, 16. -ces 86, 19.
 audeant 95, 7. 139, 15. -at 78,
 9. 84, 23. -ent 17, 6. -ere 5,
 14. -et 64, 12. 149, 13.
 audire 85, 3. -itum 73, 2.
 auersis 113, 17. -o 50, 6.
 auferunt 138, 2.
 augere 58, 1. -ges 103, 4. -ge-
 tur 53, 3. 87, 4.
 Augustales 39, 21, 23.
 Auguste (imperator —) 36, 20.
 -i (*gen.*) 12, 17. 27, 10. 37,
 19. -o 39, 22. 150, 13. -um
 4, 6.
 Augustum (mensem —) 152, 1.
 auis 146, 9. -es 132, 3. -ibus
 159, 13.
 aureus 40, 20.
 auri 16, 19. 144, 12. -o 68, 16.
 auribus 72, 15.
 auriga 57, 22.
 ausibus (litterarum) 4, 11.
 auspiciis 12, 21. 37, 13.
 auster 154, 12.
 aut *passim*; aut — aut *passim*;
uide certe.
 autem *passim*.
 autumnali 67, 23. -e 152, 1.
 auxilia 34, 3 *bis*, 15. 35, 5. 42,
 8. 57, 17. 87, 1, 15. 119, 3.
 -is 34, 7. 36, 7, 24. 65, 22. 71,
 9. 83, 17. 150, 14. -orum 64,
 20. 89, 14.
 auxiliares 34, 16. 71, 4. -ium
 66, 12.
 auxilium (ferret —) 64, 4.
 (— captes) 95, 12. (— exhi-
 bent) 138, 7. 145, 10. -i 139,
 8. -o 129, 5. 160, 9.

B.

- baiulare 20, 8.
 Balearium insul. 18, 10.
 ballenis 138, 7.
 ballista 142, 14. -ae (*gen.*) 140,
 2. -ae (*pl.*) 43, 11. 133, 16.
 142, 13. 147, 20. -as 134, 1.
 135, 1. 139, 15. 162, 2. -is
 69, 19. 161, 16.
 ballistariis (sagittis —) 117, 9.
 -os (*subst.*) 35, 10.
 balnearum 7, 5.
 barbarae 34, 12. -arum 32, 12.
 -i 19, 1. 23, 11. 89, 3. 91, 15.
 -is 149, 7. -orum 24, 8. -os
 50, 14.
 barbarico 73, 10. 137, 1.
 barritus (*gen.*) 115, 15. -um
 102, 24.

- bases 144, 1.
 basilicae 57, 7.
 bebras 23, 12.
 bellandi 15, 13. 16, 9. 50, 19.
   -o 28, 14.
 bellator 7, 21. 13, 17. -em 8,
   10. 116, 9. -es (*nom.*) 94, 11.
   96, 12. 99, 7. 138, 2. 139, 3.
   142, 2. -es (*acc.*) 9, 18. 18,
   14. 39, 7. 79, 14. 106, 5. 107,
   15. 110, 1. 133, 9. 148, 1.
   163, 12. -ibus 98, 10. 144, 22.
   -um 101, 19.
 bellicae (*rei* —) 6, 1 *et* 58, 3
et 63, 3. (*artis* —) 85, 1. (*dis-*
ciplinae —) 111, 3. -ae (*pl.*)
   150, 20. -am *artem* 55, 17.
   86, 19. 88, 20. (-*arum artium*)
   148, 17. -is (*rebus* —) 150, 1.
 bellicosus 102, 20. -um 47, 1.
   -os 28, 15. 37, 10. 45, 10.
 bellum *passim*. -i 8, 12. (*in*
quocumque — *genere*) 59, 22.
   67, 11. (*dux* —) 73, 8. 81, 3.
   (*necessitas* —) 85, 14 *et* 91,
   20. (*ars* —) 103, 20. 149, 5.
   -o (*dat.*) 37, 1. 114, 9. 119, 1.
   -o (*abl.*) 29, 6. (*commisso-*)
   45, 3 *et* 49, 8. 149, 12. *in bello*:
   6, 9. 24, 3. 27, 4. 57, 16. 89,
   11, 17. 115, 4. [120, 1, 10].
   -a (*nom.*) 14, 8. -a (*acc.*)
   (*ad* —) 6, 19. 19, 7. -orum 6, 3.
   11, 2. 12, 6. (*disciplina* —)
   32, 13. (*necessitate* —) 42, 10.
   63, 4. 118, 12. (*in uniuerso*
   genere —) 146, 11. -is (*dat.*)
   51, 6. -is (*abl.*) 65, 22. 118,
   1. 132, 13.
 beluae 116, 5. -as 116, 14. -is
   (*dat.*) 117, 14. -is (*abl.*) 117,
   2. 138, 6.
 bene 6, 2. 44, 21. 46, 13. 50, 9.
   57, 18. 90, 20. 101, 22. 102,
   15. 108, 19.
 beneficiarii 40, 11.
 beneficiis 162, 14. -o 40, 12.
   109, 8. 129, 3. 156, 6.
 Bessorum 44, 6. 144, 12.
 bestiae 117, 9.
 bibentibus 67, 6.
 bidentes 59, 14.
 bini 116, 2. -ae 42, 11. -a 47,
   19. 131, 4. -as 23, 12. 36, 24.
   40, 16. -os 100, 22. 144, 6.
   152, 14. -is 48, 21. 117, 8.
 bipinnis 163, 17. -es 163, 7.
 bitumen 132, 16. -ine 140, 1.
   162, 1.
 bonā 128, 1. [-ā 121, 2]. -arum
   4, 1. -i 17, 24. 28, 1. 85, 8.
   [123, 1]. -os 4, 7. 39, 6. 102,
   21. -is 88, 15. 97, 10. -um
   81, 10. 95, 10.
 boreas 155, 5.
 brachiola 142, 15.
 brachium 15, 22. -a 22, 11
   -is 10, 6. 116, 8. -o 98, 6.
 breuiatos 85, 2.
 breuibus (*subst.*) (*dat.*) 52, 1.
   (*abl.*) 52, 3.
 breue (*adi.*) 50, 17. 87, 12.
 breuiorem 101, 20. -es 138, 8.
 breuitas 5, 13.
 breuiter 32, 8.
 Britanni 153, 1.
 bubus 59, 4.
 bucinā 72, 24. -ā 40, 15. -am
   72, 23. -is 118, 5.
 bucinatores 40, 14. 54, 14, 21.
 burgum 134, 22.
- C.
- cadere 65, 17. -unt 24, 12.
   147, 18.
 caecias 154, 10.
 caedat 136, 20. -ere 57, 13.
   70, 25. 109, 3. -it 143, 15.
   -itur 43, 9. -untur 151, 19.
   -sa (*part.*) 151, 14. -sis 118,
   4. -sos 145, 2.
 caedem 6, 5.
 caelestes 158, 2. -i 153, 15.
 caeli 6, 10. 154, 2.
 caemento 140, 8.

- Caepionis 92, 10.
 caeruleus 159, 31.
 caesa (*subst.*) 15, 18, 22.
 caesim 15, 16, 17. 56, 9. 70, 20.
 caespes 82, 8, 11. -ites 25, 12,
 15. 82, 6.
 calciati 46, 13.
 calculandi 51, 13.
 calones 76, 4. -ibus 76, 18,
 77, 5.
 calor (Martius) 28, 9. -e 6, 13.
 66, 20. 135, 9.
 camelos 114, 4.
 Campaniā 150, 3.
 campestris (— exercitatio) 21,
 8. -i (— meditatione) 5, 21.
 (— exercitio) 7, 20.
 campicursione 88, 5. -em 70,
 14.
 campidoctore 55, 20. -es 77,
 19. 123, 18. -ibus (*dat.*) 16,
 3. (*abl.*) 82, 16.
 campigeni 40, 8.
 campus 15, 3. 24, 19. 81, 16.
 105, 13. -i (*gen.*) 98, 17. 99,
 2. 101, 22. -i (*nom.*) 33, 15.
 55, 2. -um (— Martium) 14,
 9. 26, 19. 115, 7. 118, 5. -o,
 19, 20. 40, 10. 56, 20. 57, 11.
 58, 21. 67, 16. 115, 10. -is 27,
 20. 50, 12. 66, 18. 77, 12. 103,
 14. 129, 5. 162, 18. -os 86, 4.
 candeat? V. L. 159, 8.
 candidati 41, 3 *bis*.
 candore 153, 5.
 canentis 73, 1. -ere (receptui
 —) 73, 4. -it (receptui —) 54,
 16. -itur 54, 22. -unt 54, 16,
 18, 19, 20. 55, 5.
 canes 146, 2. -ibus 9, 19.
 cannis 57, 6. 80, 1.
 Capanei 141, 13.
 capere 99, 14. -i 22, 6. 114,
 12. -iant 133, 15. -at 66, 7.
 118, 4. -ebantur 117, 5.
 -endas 44, 8. -endos 148, 3.
 -endum 81, 6. -entes 90, 8.
 -entibus 112, 11. -itur 139, 7.
 164, 4. -iunt 140, 18. *capta* 83,
 7. 92, 6. -us 24, 18. -os 143, 17.
cepit 64, 5. [*ceperis* 120, 4].
capitaliter 54, 23.
Capitolii 134, 4.
Capitolinae arcis 128, 8. -am
arcem 146, 5.
captata 145, 17. -tatis 119, 4.
 -tes 95, 13.
caput 15, 10. 41, 11. (— *con-*
tubernii) 42, 3 *et* 45, 18. 56,
 9, 21. (*cautelae* —) 75, 9. 78,
 10. 98, 6. (— *porcinum*) 104,
 12. 131, 6. 136, 14, 19. 142, 8.
 147, 3. -ite 23, 6. 23. 80, 18.
 134, 9. 142, 9, 11. 148, 6. 163,
 9. -ita 21, 21. 69, 12. -itibus
 21, 12. 137, 13.
carbones 132, 19.
cardine 154, 8. -em 154, 11.
 155, 1, 3. -um 154, 1.
carie 151, 14.
carminis 33, 6.
carne 10, 7. -is 132, 2.
carpentarios 10, 15. 43, 16.
carpentii 135, 15. -is 59, 4.
 80, 7.
carris 91, 15.
carroballistae 59, 3. 97, 24.
 -as 58, 17. 117, 6.
casae 43, 5.
cassides 21, 11. 44, 3. 46, 22.
 47, 16. -ibus 18, 14. 48, 10.
 116, 8. -um 45, 11.
castellum 134, 21. -a 69, 2, 17.
 71, 14. 84, 17, 19, 21. 128, 15.
 134, 18. -orum 18, 23. 74, 1.
 -is 135, 14.
castimoniā 127, 22.
castra 24, 4. 7, 14, 21. 25, 3.
 26, 1, 4, 10. 27, 15. 35, 12. 52,
 13. 58, 21. 59, 6. 60, 1. 81, 21.
 82, 4. (*statua* —) 82, 14. 83,
 13. 91, 12. -orum (*disciplina*
 —) 5, 11. 24, 1, 11. 25, 11,
 18. 43, 2, 3. 68, 2. 81, 2. 91,
 16. -is (*dat.*) 40, 11. -is (*abl.*)
 6, 23. 8, 12. 10, 15. 11, 7. 24,

10. 40, 17. 44, 5. 66, 13. 67, 22. 71, 13. 81, 10. 83, 19. 84, 9, 12, 20. 93, 8. [122, 12].
castrense (— *peculium*) 53, 3.
-i (*exercitatione* —) 73, 12.
casus 162, 6. *casu* 24, 10. (*hoc* —) 24, 20 *et* 67, 7 *et* 112, 15. 27, 22. 64, 12. (*uno* —) 107, 19. (*aliquo* —) 118, 8. (*quouis* —) 130, 2. (*in hoc* —) 145, 9. *-um* (*hunc* —) 119, 8. *-ibus* 36, 1. 65, 6. 68, 6. 158, 1. *-ūs* 131, 14.
catafractā 21, 18. *-as* 21, 11. 15. 22, 12. 46, 21. 47, 16. 49, 4. 130, 20. 134, 11. *-is* 18, 14. 21, 7. 22, 10. 48, 10, 20. 96, 15.
catafracti equites 114, 10. — *equi* 116, 2. — *sint milites* 161, 10. *-os milites* 116, 7.
cataracta 130, 8.
catenis 59, 8.
cateruis 34, 12.
Cato (*sicut ait* —) 17, 2. 18, 1. (*ille maior*) 36, 8. (*ille Censorius*) 12, 13.
cautato 144, 13. *-auit* 141, 4.
caudis 133, 18.
caueatur 148, 20. *-endum* 13, 19. 24, 17. 81, 13. 87, 9. 96, 4. 103, 21. 107, 17. 152, 4. *-etur* 130, 4. *cauissent* 94, 3.
cauta s. 12, 18.
cauernas 144, 10.
causā 36, 4. *-ā* 88, 10. = *propter* 53, 12. *-as* 91, 1. 158, 2. *-is* 43, 3. 52, 4.
causetur 8, 13.
causias (?) 137, 2.
caute [26, 10]. 81, 20. *-ius* 80, 14.
cautelă 15, 14. 91, 10. 153, 16. 157, 12. 162, 16. *-ă* 49, 21. 118, 11. *-ae* 75, 8.
cauti 86, 19. 103, 17.
cautione 160, 8.
cedant 27, 19. *-ens* 14, 4. *-ente* 141, 6. *-entes* 22, 25. 56, 13. *-ere* 24, 11. 97, 6. *-it* 131, 2. 160, 10. *cesserint* 90, 20. *cessit* 33, 4.
celantur 4, 16.
celebrari 151, 19. *-atur* 157, 9.
celeritas 150, 2. *-tate* 116, 6.
celeriter 13, 1. 9. 26, 10. 45, 3. 51, 5. 151, 9. *-ius* 8, 6. 49, 6. 64, 19. 86, 10. 108, 3.
Celsus 12, 15.
Celtiberi 34, 11.
censerentur 34, 11. *-uerint* 19, 10.
censu 44, 11.
centenarii 42, 2. 45, 10.
centeni 45, 13.
centones 143, 14. *-ibus* 136, 11. 137, 8. 138, 13. 139, 16.
centum 41, 18. *uide mille*.
centum decem 46, 4.
centuriă 26, 5. 46, 1. *-ă* 45, 6. 50, 8. *-ae* (*pl.*) 25, 7. 41, 19. 45, 15. 82, 16. *-am* 41, 15, 17. *-as* 41, 9, 12. 42, 1. 45, 5, 12. 58, 16. *-is* 18, 7. 45, 5. 51, 19. 83, 19.
centurio (*primi pili*) 41, 8 *et* 54, 3. 46, 7. 115, 20. *-one* 46, 4. *-onem* 45, 14. *-ones* 42, 1, 4, 6. 42, 16. 45, 9. 49, 4. 83, 5. *-onibus* 26, 7.
cera 153, 7. 162, 3.
cernat 78, 10. *-imus* 128, 1. *-itur* 94, 9.
certabat 13, 22. *-atur* 72, 6. *-aturus* 18, 6. *-aturi* 94, 7. *-auit* 32, 9.
certamen (— *publicum*) 88, 13 *et* [121, 5]. 93, 5. 95, 17. 149, 8. 161, 5. *-ine* (— *bellorum*) 6, 2. 85, 5. 114, 13. [(*publico* —) 123, 1]. 157, 8. 163, 6. *-inis* 94, 14. 108, 4. 150, 15. *-ina* 135, 16. *-inibus* 90, 11. *-inum* 64, 17.
certe 57, 6. (*an* —) 73, 3. *aut* —: 22, 6. 77, 17. (*aut* — *certe*)

- 90, 9. 93, 14. 104, 1. 111, 11. 136, 14. 144, 18. 148, 9. uel — : 9, 7 (uel — certe) 13, 20. 56, 18. 57, 23. 63, 7. 73, 11. 79, 23. 85, 11. 90, 17. 100, 5. certi 157, 16. -is 104, 8. 160, 3, 12.
 ceruice 10, 5.
 ceruorum 10, 15.
 cessant 55, 4. -are 58, 9. -arent 57, 10. -aret 21, 9. -sset 57, 21. 157, 11.
 cessim 111, 20.
 cetera 43, 11. 18, 20. 64, 2. 89, 4. 133, 17. 147, 2. -ae 68, 11. -i 41, 21. 42, 16. 47, 15. 114, 5(?) -orum 65, 2. -arum 84, 13. 132, 6. -is 57, 9. 118, 14. 150, 9, 16. -os 4, 11. 16, 6. 44, 19.
 ceterum 22, 2. 51, 4. 69, 10. 110, 20. 114, 8.
 chalant 143, 15.
 chalatorios 163, 15.
 chordae 141, 18.
 Christum 37, 17.
 cibus 146, 16. -i 149, 1. -o 93, 5. 147, 6. -um 18, 12. 81, 6. 90, 8. 112, 11. -is 67, 8.
 cilicia 130, 22. -iis 136, 11. 137, 12.
 Cimbri 92, 10. -orum 92, 14.
 Cinnamomum 7, 23.
 cincti 82, 18.
 circa 47, 13. 56, 21. 82, 18. 98, 6. 101, 3, 4, 21. 101, 21. 102, 2. 138, 23. 156, 10. 158, 5. 162, 9.
 circitores 84, 7.
 circius 155, 5.
 circo 55, 19.
 circuitu 149, 18.
 circulo 72, 25.
 circumciditur 82, 8. -untur 25, 12.
 circumclusus 129, 13.
 circumdat 91, 9. -dederint 110, 7. -data 84, 19. [-datam] 147, 15. -us 46, 16. -i 96, 15. 163, 1.
 circumeant 84, 5. -eas 106, 17. -eunt 83, 7. -ire 102, 12. 107, 14.
 circumfunduntur 76, 13. -fusus 117, 4. -fuso 129, 1.
 circuitores 84, 6.
 circumsedentibus 81, 17.
 circumsidere 68, 20.
 circumueniantur 104, 1. -iat 106, 6. -iator 78, 6. 79, 2. 102, 23. -ire 102, 4. -it 106, 2.
 cisternae 135, 3.
 citatior 13, 5.
 citharā 141, 18. -ae 141, 17.
 cito 65, 13. 86, 11. 100, 1. 108, 4.
 citro 160, 4.
 ciuile 91, 4. -i, 88, 10. -ia 11, 12. 28, 20. -is pars 9, 10. res — 51, 17.
 ciuitas 81, 4. 135, 7. 136, 3. 139, 7. 140, 21. 141, 7. -atis 7, 16. 129, 19. 134, 21. 137, 17. 138, 20. 140, 14. 144, 13. 145, 7. 148, 5, 14. -ati 150, 19. -atem 24, 4. 50, 10. 60, 1. 93, 13. 109, 11. [122, 6.] 133, 15. 134, 22. 139, 4. 140, 18. 141, 12. 145, 2. 147, 1. -ate 7, 18. 84, 12. 92, 6. 93, 8. 146, 18. 147, 13. -ates 43, 19. 59, 19. 69, 3. 84, 17. 127, 15. 128, 11. 129, 4. -atum 19, 1. -atibus (*dat.*) 135, 15. -(*abl.*) 40, 19. 130, 21. 132, 3.
 ciuium 66, 13. 128, 8.
 clades (*sing.*) 118, 9. (*pl.*) 11, 10. 21, 14.
 clamor 102, 24. -is 103, 1. -e 76, 19. 118, 5. 146, 6. -ibus 146, 5.
 clanculo 145, 18.
 classicum 54, 21. 22. 64, 16.
 classis 33, 13. 149, 19, 21. (*gen.*) 150, 4 et 5. 155, 12. 163, 4. -em 33, 8. 149, 10. 150, 17. -es 157, 5. -ibus 33, 15. 149, 16. 153, 10. 156, 2.

- clauă 15, 27. -ă 15, 8. 17, 7.
 -as 14, 21.
 clauum 161, 2. 164, 6. -is 80,
 8. 151, 5. -os 133, 10. 151, 8.
 claudenda 76, 8. -dit 96, 2.
 -dunt 113, 11. -duntur 157, 3.
 -sere 129, 9. -si 110, 20. -sis
 110, 8. 136, 5.
 claudicarit 11, 8.
 Claudius 18, 2.
 clausurae 149, 2.
 clementia 127, 17. -ae 128, 6.
 -am 4, 10. 32, 2.
 clepsydrum 84, 1.
 clibanarii 116, 3.
 clipeum 56, 11.
 cliuo 95, 16. 129, 20. 134, 21.
 cliuosis 27, 20.
 clunibus? 10, 7 u. *V. L.*
 coactis 69, 1.
 coaequabunt 50, 21. -quari
 130, 14.
 cooperant 132, 12. -int 24, 10.
 87, 8. 93, 15. 130, 15. -is 101,
 14. 106, 19. 109, 2. -it 101,
 16. 146, 18. -unt 21, 9. coe-
 pto 66, 21.
 cofino 53, 15. -os 59, 15.
 cogas 93, 21. -at 46, 13. 131,
 16. -atur 24, 23. cogeabantur
 20, 2. 57, 5, 11. -batur 27,
 21. -endam 6, 5. -endi 20, 9.
 (ad —, praeterea siluam cae-
 dere *etc.*) 70, 24. 97, 7. -ente
 66, 5. -ere 46, 21. -erentur
 16, 13. 22, 13. -itur 14, 4.
 -untur 22, 5. 41, 6. 162, 5.
 cogitanda 85, 7. -tare 90, 15.
 -tat 53, 5. 71, 7. -tent 21, 17.
 -tet 119, 8.
 cogitationibus 87, 4.
 cognoscat 71, 12. -ere 112, 20.
 160, 15. [† cognosci 20, 14.]
 -it 149, 15. -itur 29, 2. [co-
 gnoueris 122, 15]. cognoui-
 mus 11, 9. cognitis 147, 2.
 cohors *passim*. -tis 41, 14, 19.
 -tem 39, 12. 42, 5. 54, 1. -te

- 38, 16. 45, 6. 47, 9. 50, 8. 53,
 24. 54, 5. -tes 25, 7. 38, 4, 22.
 44, 10, 14. 45, 1, 4. 53, 9, 21,
 23. 54, 4, 9. 59, 4. 150, 6.
 -tibus 9, 8. 35, 7. 39, 8. 50, 4.
 -ium 54, 12.
 cohortales aues 132, 2.
 cohortarentur 44, 19.
 colenda 37, 19.
 colligant 90, 11. (— campum)
 118, 5. -atur 137, 3. -endi
 119, 1. -endum 123, 9. -entes
 de 63, 6. -ere 74, 23. 77, 9.
 -es 107, 4. -i 92, 1. 133, 16.
 134, 11. -it 79, 19. -itur 148,
 5. 153, 15. -unt 135, 12. -un-
 tur 65, 11. 132, 22. college-
 rint 143, 1. collegisse 132, 10.
 collectus 70, 3. -a 65, 1. -um
 7, 20. -i 70, 1. 116, 15. -is
 10, 8. 93, 10. -os (in unum —)
 87, 19. -o 148, 12.
 colligatis 79, 23. -os 80, 3.
 collis 18, 23. -es 33, 15. 112,
 3. 118, 14. -ibus 66, 18.
 collocantur 139, 6. -are 131,
 15. *uide* conl.
 color 159, 2. -e 153, 5.
 columnae 144, 1. -is 144, 23.
 comes (maior) 66, 3. 89, 16.
 -itis 67, 9. -ites 86, 18. -iti-
 bus 83, 14. 101, 2.
 comitante 48, 17. -antes 73, 7.
 -atur 23, 3. -entur 56, 6.
 comitiuae primi ordinis 42, 13.
 commeatus 157, 6. -ibus 84, 22.
 commeatus 52, 4. 80, 17. 84,
 16. -ūs (*acc.*) 131, 12. 153, 2.
 -um 52, 2. -u 68, 3. -ibus 70, 16.
 commemorandum 94, 16.
 commentarios 85, 1.
 commerciorum 69, 22.
 comminus 6, 15. 49, 16. 56, 4.
 74, 7. 115, 2. 161, 19.
 committenda 11, 3. -ere 40,
 15. -itur 105, 3. 160, 20. -un-
 tur 84, 3. commisso 45, 3.
 49, 7.

- commixtus 159, 3.
 commoditas 79, 4.
 commodius (— ut) 80, 4.
 commodum 103, 7. -a 41, 12.
 54, 6.
 commonendi 76, 15. -ens 148,
 19.
 commorari 84, 4. -morandum
 24, 16. -rantur 90, 18 -ren-
 tur 7, 13. 66, 19.
 commori 110, 10.
 commouent 157, 16.
 communis 113, 13. 127. 13. -e
 73, 16. 85, 9. -i 58, 10.
 communione 127, 11.
 communita 138, 13.
 commutare 105, 3. -antur 118,
 19. -atur 105, 5.
 compellant 77, 20. -itur 108, 7.
uide comp.
 compertum 163, 7. *uide comp.*
 complementum 128, 10.
 complent 94, 14. -erent 131,
 4. -eta 52, 11. *uide compl.*
 computandi 51, 13.
 conamur 5, 1. -atur 138, 22.
 140, 8.
 combustis 144, 23.
 concaedes 113, 11.
 concludat 106, 7. -atur 82, 1.
 -dit 104, 15. 113, 19.
 concessa 145, 8.
 concinnitas 4, 13.
 concipere 32, 6.
 concordia 54, 13.
 concremant 147, 9. -etur 137,
 7. 138, 12. -auit 92, 7.
 concurrisse 152, 17.
 condant 69, 4. -antur 68, 7. 128,
 14. -atur 139, 17. -ebatur 53,
 10. -enda 149, 2. -ens 157, 7.
 -untur 144, 10. -ditā 21, 6.
 -ditae 127, 20. -ditam 7, 18.
 -ditas 127, 16. in conditis
 132, 19.
 condicio 94, 5. [119, 12.] 158,
 3. -one 103, 19. 118, 3. -onis
 118, 12.
 conditores 5, 4.
 condiscant 7, 11. 56, 10. -ere
 14, 3. 24, 1. 29, 9. -erent
 20, 4.
 conducere 29, 11.
 conecitur 142, 7. -nexi 33,
 12. -nexis 91, 15.
 conficerent 27, 16. -ficienda
 13, 4. -fecit 64, 6. -fecta
 19, 7.
 conferebat 53, 11. -ferendum
 69, 3. -ferre 128, 5. -ferret
 36, 11. -fert (— ut) 101, 1.
 conferti 93, 18. 99, 16.
 confestim 17, 4.
 confidas 94, 9. -entes 97, 5.
 -it 6, 2. [122, 1, 8, 10.] -unt
 89, 5.
 confidentia 139, 11. -am 11,
 21. 103, 4.
 confingenda 151, 6. -fixas 59,
 13. -fixum 115, 12.
 confirmat 130, 1. -ment 28, 16.
 confitendum 158, 2.
 conflagrant 139, 19.
 conflictus 18, 22. 85, 4. -ūs
 (*gen.*) 92, 18. -um 65, 19. 88,
 12. 94, 6. (— hostium) 95, 2.
 111, 9. -u 11, 25. 13, 16. 67,
 22. 74, 6. 87, 19. 90, 15. 93,
 7. (*aperto* —) 103, 20.
 configat 162, 17. -ere 106, 5.
 107, 7. 118, 11. -is 109, 16.
 -itur 109, 7. 136, 6. -unt 105,
 8. [123, 2.]
 conformatione 9, 16.
 confringant 133, 5. 144, 3.
 confundi 26, 17. 45, 4. -ndit
 95, 3. confusi 90, 14. -sas
 114, 7.
 confusio 56, 7. 105, 5. -ne 73, 15.
 congerebant 116, 16. -enda
 132, 4. -endae 132, 6. -geri-
 tur 25, 21. congressi 28, 5.
 congestus 96, 2.
 conglobent 26, 13. -bati 77, 2.
 congressi 21, 12.
 congressio 136, 4. -ne 161, 8.

- congressum 106, 11. 111, 5.
 160, 13. -u 64, 5. 107, 12.
 congruis 119, 2.
 coniunctio 53, 22.
 coniunge 107, 12. -gitur 47,
 10. -iuncti 154, 7. -ctis 45, 19.
 conlapsis 163, 16.
 conlocanda 145, 20. -locant 78,
 4. -antur 80, 13. 83, 15. 97,
 6. 112, 8. 142, 10. 162, 9.
 -arent 100, 23. -atur 47,
 11. 163, 2. -entur 76, 4.
 96, 14. 104, 6. 111, 12. -es
 101, 21. 109, 20. *uide* coll.
 comparanda 68, 16.
 comparationem 52, 19.
 conpelli 7, 9. -it 72, 3. -itur
 17, 10. 67, 4. 86, 14. 155, 13.
 -pulisset 22, 26. -pulit 12, 12.
 -pulsus 4, 10. *uide* comp.
 compendia 74, 15.
 conpertum 158, 6. *uide* comp.
 competentes 51, 7. -ibus 79,
 16. 131, 9.
 conpinguntur 152, 8. compacta
 138, 11. -ae 148, 4.
 complent 138, 3. -ere 16, 16.
 35, 2. -euerit 26, 6. -etis 35, 23.
uide compl.
 conplures 36, 13. -a 12, 9.
 conponitur 104, 14. -untur 83,
 5. 107, 1.
 comprehendant (terga —) 13,
 13. -ere 32, 8. 112, 1. -di 37,
 7. -dit 9, 20. 99, 4. 154, 3.
 159, 14. -sus 76, 2.
 conprobantur 11, 23. -ata 6,
 12. -atus 36, 15.
 conqueri 161, 12.
 conrobore 28, 8.
 conrotundata 14, 19.
 consauciant 19, 14.
 consendant 145, 12. -unt 145,
 18.
 conscribo 12, 20.
 consecrati 127, 14.
 [consenescit 121, 4.]
 consensu 35, 12. 71, 17.
 consentiant (sibi —) 88, 2. -at
 17, 21. -unt 34, 19. -sense-
 rint (ad) 110, 14.
 cousequantur 89, 6. -atur 54,
 6. -ebantur 41, 3. -ebatur
 41, 2, 11. -ens 81, 1. -ēris
 106, 20. 108, 3. -cuntur 40,
 16. 52, 16. 108, 20.
 conserendum 162, 16. -turus
 95, 12.
 conseruatur 89, 1.
 consistentes 24, 9. -ere 81, 6.
 considerandum (— ne) 24, 18.
 -ero 4, 10. -eret 74, 17.
 consilium 75, 14. 93, 4. [122,
 15.] 129, 3. 153, 4. -o 32, 5. 53,
 19. 71, 12. 74, 20. 88, 10. 102,
 9. 131, 12. [-a 120, 8]. -is 6, 24.
 consistant 28, 19. -at 67, 24.
 84, 12. -entes 48, 14. -ere
 58, 12. 85, 21. 89, 4. 149, 3.
 -eret 23, 1. -it 38, 17. 39, 1,
 4. 64, 18. 83, 11. 92, 20. 102,
 9, 21. -unt 10, 20.
 constant 21, 21. -stat 6, 8. 11,
 1. 15, 25. 16, 4. 19, 7. 21, 5.
 22, 19. 23, 1. 26, 11. 29, 10.
 33, 6. 42, 10. 72, 13. 140, 11.
 -stet 7, 23.
 constantia 117, 17. -am 6, 15.
 constipant 82, 1. -etur 24, 22.
 -ati 26, 14. 77, 10.
 constituent 27, 1. -antur 96,
 7. -as 53, 20. -es 81, 21.
 -i 135, 2. -it 24, 7. -tuunt 25,
 8. 91, 12. 139, 3. 161, 21. -erunt
 45, 6. -tuta 24, 3. -tutas 129,
 5. 131, 5. -tuti 150, 7. [-tutis
 121, 21.] -tutus 41, 21.
 constitutio 127, 12. -onibus
 12, 17. 27, 10.
 construant 93, 12. -niture 97, 12.
 -uctā 100, 6. -uctum 129, 11.
 -ucto 80, 19. -uctus 80, 8.
 crnstructio 128, 7.
 consuescant 73, 13. 95, 6.
 -suerunt 19, 12. 34, 15. 145,
 7. 148, 2. 155, 7. -sueuerant

- 35, 22. 98, 13. -suerat 150, 1. -sueuerint 78, 16. -sueuerit 24, 19. -sueuerunt 25, 23. 80, 1, 12. 96, 18. 140, 13. 142, 12. -sueuit 14, 20. 27, 5, 7. 84, 8. 35, 15. 39, 6, 11. 58, 1, 6, 14, 17. 69, 9. 70, 10. 102, 6. 104, 7. 110, 2. 113, 1. 133, 12. consuetudo 7, 8. 8, 4. 12, 5. 20, 1. 21, 3. (— permansit ut) 23, 2. 27, 10. (— tenuit ut) 41, 7. 51, 1. 57, 11. 67, 21. 68, 12. -inam 5, 1. 78, 14. 89, 15. 146, 11. 160, 13. consul 36, 9. -es 36, 22. 64, 8. 66, 7. -ibus 29, 7. ex consularibus 42, 7. consularis 66, 1. consuluere 89, 2. consumit 68, 4. 151, 9. -sumpserit 91, 4. contagione 67, 24. contacti 100, 7. 139, 5. -is 78, 18. 85, 22. 102, 2. contemplatione 151, 17. contemptum 6, 22. contendam 28, 18. -erent 41, 22. -tenderet 15, 11. contenta 7, 6. conterrent 76, 17. [121, 7.] contendendae 151, 13. -itur 43, 10. 136, 10. 137, 5. 142, 9. 151, 5. -texuntur 137, 12. -textis 59, 9. contextionem 54, 11. contineret 50, 13. -eri 63, 8. -net 82, 9. contingere 18, 12. 74, 6. -ngit 58, 4. 104, 1. -tigisset 131, 6. continuari 130, 16. -ata 14, 8. continuo 77, 17. 152, 4. continuus 73, 14. -is 32, 2. *V. L.* 131, 11. contis 59, 13. 139, 6. 163, 15. -o 46, 18. -os 20, 5. 46, 21. 116, 4. contorqueat 17, 12. -et 143, 5. -torto 98, 6. contra *adu.* 6, 17. 15, 20. (— quam) 26, 13. contra *praep.* 15, 7, 8. 21, 12. 51, 20. 66, 8. 95, 18, 20. 100, 12, 14. 101, 17. 102, 12. 103, 6. 104, 12. 105, 1. 114, 13, 14. (hos contra) 115, 16. 116, 7, 9. 117, 10. 119, 9. [119, 16, 18.] 137, 19. contrahant 66, 20. -untur 152, 9. contrarius 95, 24. contubernalis 89, 17. -es 16, 8. 43, 6. 44, 17. 46, 12. 56, 1. 67, 7. 83, 16. -ibus (*dat.*) 35, 22. 53, 1, 12. -ibus (*abl.*) 45, 8. 50, 4. 52, 19. 71, 2. 89, 10. contubernium 45, 18. -i 42, 3. 45, 18. 54, 9. -a 40, 6. 45, 16. 58, 18. -is 51, 19. contumaciam 71, 16. conturbant 115, 16. -at 114, 3. 157, 1. -atos 105, 6. conueniat 8, 3. -uenit *cum acc. c. inf.* 10, 16. 11, 15. 18, 9. 25, 25. 37, 5. 47, 3. 51, 12. 57, 15. 78, 5, 20. 84, 11. 95, 10. 102, 4. 108, 2. 117, 8. [122, 16.] 132, 18. 135, 1. *cum solo inf.* 9, 12. *V. L.* 10, 16. 25, 17. *absol.* 82, 3. -uenerint 71, 5. conuersio 96, 5. conuerterint (ad — animum) 93, 17. (arma —) 110, 16. -ti 35, 1. -uersi 104, 4. conuoluitur 140, 1. copia 6, 21. 11, 3. 24, 16. 67, 3. 101, 19. 103, 18. 134, 5. -ā 69, 10. -am 75, 4. 133, 15. -ae (*pl.*) 16, 19. 66, 1, 10. 73, 18. 77, 15. 87, 2. -as 132, 13. -is 68, 10. 85, 15. 88, 11. [120, 17. 122, 7.] 135, 18. copiosissimos 36, 23. copiosus 36, 3. 86, 16. -os 65, 4. 115, 19. coria 134, 10. -is 130, 5. 136, 10. 134, 8, 12. 138, 13. 139, 14, 16. Cornelius Celsus 12, 15. cornicine 84, 3. -nes 40, 14. 54, 14, 16, 19, 20. 55, 5.

- cornu (*quo canitur*) (*nom.*) 72, 25. (*acc.*) 72, 23.
 cornu (= ala) (*abl.*) 38, 21. 47, 10. 48, 16. 100, 3. 103, 22. 106, 6. 107, 7, 9. 108, 3, 13, 14. 109, 19. [121, 14, 15, 18.] -um 39, 7. 48, 19. 102, 12, 23. 104, 4. 107, 4, 20. -ua 100, 11. 101, 4. 102, 2. 108, 9. -ibus 22, 23. 47, 9. 100, 7. 162, 19. 163, 1.
 cornua (*materies*) 134, 10.
 cornibus (*lunae*) 159, 6.
 corporali 37, 20.
 corpus 8, 8. 53, 22. -oris 44, 13. 51, 12. 56, 2. -ore [9, 14.] 15, 24. 46, 16. 116, 12. -ora 57, 12. 146, 18. 162, 7. -orum 5, 15. 6, 10. 115, 5. -oribus (*dat.*) 7, 16. (*abl.*) 22, 4. 37, 11. 117, 11.
 corrigi 17, 2. [-git 122, 22.]
 corruente 144, 24.
 corruptis 134, 4. -o 67, 25.
 corus 154, 13.
 cotidianus 22, 2. 157, 17. -a (*pl.*) 12, 1 et 67, 12. -ā 56, 1. 57, 23. -am 150, 10. -as 51, 17. -i 57, 15. -is 37, 12. 164, 7. -o 5, 19. 17, 23. 88, 17.
 cotidie 35, 3. 42, 23. 44, 18. 50, 18. 51, 15. 72, 20.
 crassitudine 143, 3.
 cratis 14, 19. 15, 26. -e 15, 8. -es 131, 3. -ium 14, 18. -ibus 137, 5. 142, 9.
 creatoris 158, 13.
 crebriores 129, 9.
 crebris 70, 2. 156, 12.
 crebit 4, 9.
 credant 111, 9. -at 146, 23. -atur 20, 11. 89, 19. -ebant 154, 2. -erentur 37, 2. -is 5, 6. -it 75, 8. 113, 5. -itur 57, 3. 63, 8. 75, 11. 76, 11. 89, 9. 118, 3. 156, 5. -o 7, 2. -unt 110, 6. -untur 59, 22. 81, 23. -diderunt 65, 23. -didit 18, 7. 36, 10. -ditam 42, 24. -os 44, 17.
 credulis 69, 23.
 crescat 90, 5. -ente 116, 15. -entis 160, 11. -entibus 54, 2. -it (— in altum) 25, 21. 40, 10. 87, 5, 6. 110, 8. 136, 5. creuerit 146, 21. creuit *V. L.* 4, 9.
 Cretam 149, 22.
 crimen 42, 18. -inum 71, 20.
 crines 134, 1, 6.
 cristis 45, 11. 49, 5.
 cruda 134, 10. -is 137, 7. 138, 13.
 crudelius 161, 8.
 crura 15, 11. -ibus 10, 7. 22, 13.
 cui, cuiquam, cuius, cuiuslibet, *uide* qui, quemquam, quoslibet.
 cuius *uide* quouis.
 culcitas 143, 14.
 culmo 57, 6.
 culpa 84, 6. 89, 12. -am 112, 19. -as 89, 18.
 culpatur 4, 9. -us 33, 3.
 cum *cum coni. praes.* 15, 19. 16, 7. 17, 4. 18, 16. 28, 18. 32, 6. 34, 21. 35, 3 (*repetit.* 10), 12. 36, 17. 53, 2. 54, 10. 56, 7, 9. 58, 11. 67, 21. 68, 19. 70, 4. 72, 8, 9. (Erunt enim utiles, cum intellegant) 75, 3. (audeat obuiare, cum — cernat) 78, 10. 81, 6. 99, 14. 102, 27. 103, 16. 117, 16. 119, 6. 123, 10. 128, 13. 133, 13. 138, 6. 139, 8. 148, 14. 150, 21. 152, 16.
 cum *cum indicatio praes.* 14, 15. 23, 13. 15. 34, 16. 37, 15. 22. 38, 13. 44, 20. 54, 23. 55, 4. 57. 1. 65, 2. (tunc cum) 69, 11. 71, 15. 79, 19. 82, 5. 90, 1. 103, 3. 105, 8. 12. 106, 11. 108, 20. 110, 9. 113, 1, 8. 118, 13. [122, 12.] 131, 10. (utilitas est, cum) 134, 13. 140, 5. 146, 17. [147, 14.] 148, 9. 157, 13. 158, 12. (asser dicitur, cum) 163, 8.
 cum *cum coni. impf.* 18, 4. 21, 8. 32, 7. 35, 20. 36, 9. 66, 7. 140, 21.

- cum *cum futuro exacto* 10, 8.
 13, 10, 15. 24, 10. 26, 9. 27, 5.
 71, 4. 78, 9. 87, 15. 90, 13. 93, 15,
 16, 17. 95, 2. (— uentum fuerit)
 97, 22. 107, 22. 109, 2. 110, 12,
 15. 113, 15. 117, 9. [121, 7.
 122, 15.] 130, 15. (factae fue-
 rint) 137, 9. (— fuerit sociata)
 140, 16. 144, 18. 145, 19. 146.
 18, 21. 147, 4. 148, 7. 152, 8.
 cum *cum coni. perfecti* 29, 3.
 123, 7. 158, 9.
 cum *c. ind. perfecti* 29, 8. 37, 19.
 cum *cum coni. plusquamperfecti*
 15, 27. 19, 8. 22, 18. 22, 20. 36,
 9. 92, 12. 94, 3. 112, 1. 115, 11.
 117, 3. 134, 5. (— fuisset in-
 pulsa) 141, 4. 149, 17. 150, 14.
 cum (*praep.*) *passim*; praeci-
 dere (?) cum securibus 78, 12.
 cumulo 91, 14.
 cuncta 151, 2. -is 19, 10. -os
 127, 21.
 cuneus 101, 10. 104, 8. -um 27,
 2. 101, 12. 102, 1, 16, 17. 104,
 7, 14. -o (*dat.*) 102, 18. - (*abl.*)
 110, 1. -is 107, 18. -os 109, 21.
 cunicularios 44, 6.
 cuniculo 44, 7. -um 130, 15.
 141, 2. 144, 9, 16.
 cupimus 78, 23. -it 50, 15. 57,
 19. 64, 10. 85, 3. 94, 10. 110,
 10, 19. -iunt 97, 22. 135, 17.
 cupis 79, 24.
 cupresso 151, 4.
 cur 36, 4. 70, 5.
 cura 20, 3. 28, 21. 44, 4. 16.
 47, 5. 63, 4. 112, 10. 132, 8.
 161, 10. -ā 46, 19. 74, 10. 82,
 15. 113, 15. -ae fuit 21, 15.
 -am 42, 20. 53, 7. 150, 10.
 158, 4.
 curabant 42, 2. -abantur 43, 6,
 7. -abatur 42, 23. -anda 69,
 6. 146, 17. -are 40, 4. 46, 22.
 -atis 90, 1. -entur 67, 8. -atos
 93, 5.
 currendi 123, 16. -entem 94,
 6. -entes 100, 22. 115, 11.
 -ere 57, 14.
 curriculis 117, 7.
 currus 115, 6: -um 116, 3.
 cursus 8, 8. 13, 7. -ūs (*gen.*)
 14, 12. -um 7, 14. 93, 20.
 160, 7. -u 7, 20. 13, 8. 17, 22.
 27, 16. 70, 21. 97, 4. 158, 12.
 curuatum 163, 14.
 curuatura 105, 13. -as 26, 21.
 curuo 40, 15.
 custodia 69, 9. 145, 19. -ae 75, 2.
 custodiant 70, 14. -atur 66, 15.
 -iendum est (— ut) 12, 23. -ire
 58, 4. -iri 73, 10. 88, 19. -itur
 55, 6. -isse 5, 3. -ita 92, 3.
 -ito 64, 18.
 cute 37, 14.
 cylindri 133, 7.
 Cyprum 149, 22.

D.

- dabant 14, 22. 77, 8. 117, 3.
 -abantur 15, 27. -abatur 52, 4.
 -antur 72, 23. -are 72, 19.
 -datis 16, 15. [121, 9.] -de-
 dere (nomen — militiae) 7,
 10. dederit 79, 6.
 Dacos 28, 14.
 Dalmatiae 150, 18.
 damno 74, 12.
 Danubio 164, 7.
 Dardani 34, 10.
 Darii 65, 2.
 de *passim*; *cf.* 7, 1, 8. 28, 4. 51,
 18. 63, 5. 83, 19. 139, 1, 2. de
 peditibus tuis uictoriam spe-
 ras 95, 17, 19. *cf.* 139, 8. de
 equitibus aduersarios circum-
 ire 102, 11. *cf.* 101, 12. 102, 1,
 2, 22. 108, 13. de longe 102, 6.
 debeant 98, 15. 100, 3. -at 75,
 19. [122, 17.] -ebatur 119,
 10. -ebis 101, 11. debemus
 12, 10. 78, 14. 86, 4. 119, 15.
 debent 23, 17. 76, 13. 93, 1.
 130, 21. 131, 16. -ere (*V. L.*

- 21, 11.) 23, 14. 38, 5. 55, 9.
 72, 21. 84, 8. 92, 5. 99, 7. 107,
 3. deberent 77, 8. debes 95,
 19, 21. 101, 22. 103, 1. de-
 bet 11, 4. 14, 3. 16, 6. 24, 1.
 25, 4, 6. 39, 6. 58, 9. 59, 22.
 68, 11. 71, 8. 74, 11, 13, 22.
 80, 19. 87, 18. 89, 11. 95, 23.
 100, 12. 101, 10. 102, 13. 16,
 19, 22, 25. 106, 4. 118, 11. [121,
 19. 122, 7.] 153, 11, 18. 160,
 14. 161, 9.
 debellarunt 92, 11.
 debilis 164, 5.
 debilitaret 57, 12. -ari 35, 25.
 -tetur 93, 10.
 decanus 45, 17. -ni 42, 3.
 decem 38, 4. 39, 8. 41, 19. 44,
 9. 45, 16. 53, 21. 58, 8, 9. 59, 3.
 decem et septem 83, 1.
 decem milia 27, 13. 65, 23.
 decem milium 99, 10.
 decempeda 148, 11. -ae 148,
 13. -is 83, 6.
 decet 4, 4. 88, 19.
 decidat 144, 4.
 decima 48, 18. -am 42, 5.
 54, 1.
 decipiatur 69, 21. -ere 79, 10.
 -itur 65, 10. 115, 8. -ceptum
 113, 18.
 declarandum 111, 8. -atis 154,
 6. -atur 4, 8. 9, 19. 32, 2. 64,
 2. 145, 1. -etur 47, 7.
 declinanda 69, 17. -ant 22, 7.
 -arant 70, 9. -are 110, 19.
 -as 111, 9. -arunt 94, 2.
 decore 134, 10. 149, 9. -em
 123, 15.
 decumana porta 25, 8.
 decurio 46, 3, 15. -onem 47, 4.
 -one 46, 6.
 decurrat 79, 20. -cre 7, 10.
 decurso 156, 3.
 decursionem campi 55, 2.
 dedecore 22, 8.
 deditionem 131, 12. -is 135,
 18.
 dedolantur 59, 17. -are 71, 1.
 deerant 98, 7. deesse 6, 22.
 -essent 43, 12. 57, 6. -esset
 44, 5. 63, 18. -sit 81, 15. 86,
 7. -sunt 75, 18. -fuerit 24, 13.
 -fuerint 135, 8. -fuit 118, 9.
 defendant 104, 5. -antur 15, 19.
 69, 20. 146, 1. -datur 135, 2.
 -fendendus 18, 23. -ae 128,
 12. -as 148, 16. -fenditur 108,
 17. -fendunt 58, 21. -untur 43,
 19. -fendere 101, 18. 142, 12.
 148, 1. -fendi 59, 6. 110, 16.
 defensio 11, 2. -one 68, 17.
 128, 8. -onem 112, 17. -onis
 77, 11. 91, 5. -onum 131, 8.
 defensores 80, 19. 137, 17. 139,
 6. 140, 10. -oribus 130, 19.
 deficiente 129, 5. deficit 65,
 15. 69, 11. -iunt 68, 15. -fe-
 cisset (= mortuus esset) 53,
 13. 134, 5.
 defigebantur (— in terram) 15,
 16 et -gitur 142, 6.
 definiri 13, 7. -itur 85, 5. -iunt
 82, 4.
 defit 119, 6.
 deflectere 9, 2.
 defoditur 144, 13.
 deformato 134, 8.
 defricentur 46, 14.
 degenerauit 28, 8.
 degentes 84, 22. -ibus 45, 17.
 dehinc 4, 7.
 delectae fuerint 152, 4.
 deinde 8, 7. 15, 22. 17, 1. 20,
 2. 21, 11. 25, 15. 35, 22. (mi-
 les deinde) 53, 4. 68, 5. 76, 3.
 103, 3. 104, 9. 129, 16. 140,
 14.
 deleantur 162, 10. -eret 92,
 15. -eta 21, 3. -etae 115, 12.
 -ti 21, 13
 delectationem 28, 20.
 delicate 70, 6.
 deliciarum 7, 5. 8, 2. -is 7, 19.
 delicta 17, 3.

- deligantur 10, 19. -legerunt 14, 10. -lectus 11, 17.
 delinquentes 25, 10.
 demetiuntur 40, 17.
 demissa 130, 9. 133, 3.
 demonstranda 12, 2.
 demum 7, 13. 29, 8.
 denas 9, 7. -i 150, 6. -is 42, 3.
 denegantur 69, 8. -entur 51, 7.
 denique (*singulari cum significatione*) 34, 9 *et* (pr. d.) 63, 5. 34, 21. 53, 8. (aqua d.) 65. 15. 66, 7. 77, 5. (cum ipsis d.) 92, 6.
 densatur 129, 18. -ta fuerat 130, 2.
 densitas 157, 4.
 dentatum 143, 19.
 denudabis 101, 19.
 deponeret 14, 12. -depositos 53, 5. -positi 140, 4. -positis 74, 3
 deponit 6, 6. 46, 20. 68, 12.
 deposita 53, 17.
 deprehenderis 10, 9. -i 153, 4. -itur [122, 14.] 148, 8. -unt 75, 17. -ensā 78, 6.
 deprimantur 163, 1. -primit 96, 1. -presseris 142, 8. -presso 142, 10. -pressos 65, 5.
 deprompsit 64, 14.
 depugnandi 85, 3. -aturos 87, 19. [-aturos 122, 1 123, 5.]
 depugnatio 105, 8. 106, 7. 107, 5, 21. 108, 10, 17. 109, 8. -onis 105, 11. -onum 105, 7.
 deputabantur 52, 5, 10. -abatur 42, 19. -andus 10, 4. -antur 58, 19. 83, 19. -ari 132, 1. -tet 71, 14. -atae 138, 8. -atos 83, 16.
 derelicta 141, 8. -is 145, 16.
 derisere 15, 18.
 derisui 115, 6.
 descendat 142, 1. -ere 27, 21. -unt 95, 15.
 describere 143, 9. [-itur 147, 14.] descripta 74, 16. -ā 81, 1.
 descriptio 37, 4.
 deserat 8, 19. -endo 53, 5. -ere 36, 1. -erti 78, 1. -erunt 86, 14. 158, 13. -erturos 38, 2.
 desides 5, 22.
 desidiā 21, 8.
 desiderat 32, 6. 34, 6. 38, 20. 39, 3. 57, 3. 64, 10. 128, 3. -161, 5. -es 10, 9.
 desiderio 86, 12.
 desilire 20, 4.
 desinant 68, 20. 70, 17. 145, 8.
 desierunt 87, 15.
 desperandum 117, 16. -ant 108, 19. antes 110, 21. -antibus 87, 5. -are 111, 13. -arunt 118, 2. desperet 91, 7.
 desperatio 145, 9. -one 78, 1. 110, 8. 145, 15. -onem 86, 13.
 destinant 139, 16. -at 113, 17. -atur 39, 18. -ata 113, 7. 140, 3. 147, 16. -ati 18, 15. -is 56, 18. 116, 19. 134, 19. 143, 11. -ato 8, 20. 17, 12. 18, 13.
 destinata (ad — peruen.) 66, 21 *et* 79, 3.
 destitutam 108, 10.
 destratis 90, 10.
 destruat 143, 16. -uit 138, 23. -structis 130, 2. 144, 5.
 desuetudine 29, 5.
 desuetum 89, 13.
 desuper 140, 10.
 detectis 21, 12. 22, 4.
 deterere 133, 9.
 deterior 107, 6. -ores 107, 15.
 deterret 13, 18.
 detinendi 7, 15. 70, 21.
 detrimenti 66, 6. -o 80, 15. 118, 13.
 detrudantur 71, 2. -endo 106, 17. -untur 163, 5.
 deturbat 157, 6.
 deuerticula 74, 16.
 deuiis 81, 17.
 deuotio 32, 10. 37, 21. -one 41, 22. -onem 42, 24. 70, 14. -onis 28, 3.

- Deus (nobiscum) 72, 18. -o 37, 20, 22, 23. -um 4, 3. 37, 17, 18. -i 158, 12.
 dextra 17, 20, 23, 19. -terae 56, 14. -trā 102, 6. 106, 12. 109, 4. [122, 2.] 155, 4. 163, 10.
 dextrā laeuāque 75, 22. 154, 6. -erā 151, 9, 12. 155, 2. -tro 38, 21. 100, 3. 47, 10. 48, 15. 104, 1. 107, 7. 108, 13. 109, 19. [121, 13.] -tram 106, 2, 14. 107, 13 *bis*. 108, 21. [121, 17.] -trum 15, 23. 107, 20. 108, 14. -tris 22, 13. -tros 23, 17.
 dicam 49, 15. 94, 4. 157, 7. -antur 59, 21. -at 91, 7. -atur 68, 4. -ebant 143, 7. -ebantur 22, 22. 97, 14. -ebatur 22, 9.
 dicenda 94, 17. 149, 7. dicere 12, 13. dicerentur 66, 1. dice-
 ret 92, 4. -eretur 141, 15. di-
 cit 9, 21. -itur 40, 7. 46, 2. 47, 21. 48, 5. 64, 20. 72, 17. 86, 7. 96, 9. 97, 22. 104, 8, 16, 18. 141, 17. 142, 3, 5. 161, 19. 163, 8, 14. dicimus 48, 8. -unt 6, 14. 53, 15. 59, 9. 99, 14. 104, 3. 118, 5. 138, 1. -untur 18, 11. 33, 8. 37, 16. 39, 20. 72, 16. 137, 11. 138, 10. dixerim (ut ita —) 5, 19. dixerunt 137, 1.
 diximus 44, 10. 99, 7. 107, 3. dixit 110, 11. dictum est 55, 12.
 dicione 28, 18.
 dictaturam 7, 23.
 dies (*pl.*) 24, 4. 157, 16. 158, 14. die 55, 15. (*masc.*) 70, 20. 78, 15. (*fem.*) 94, 7 *et* 112, 1. 96, 5. (*masc.*) 141, 2. 146, 15. 156, 3. 157, 1. 158, 7. diem 73, 19. 78, 21. 84, 9. 92, 18. [122, 13.] 145, 10. 153, 9. 156, 4. 157, 2. 158, 5. 159, 11. dierum 52, 3. 155, 15. 158, 10. diebus 55, 19. 57, 10. 67, 15. 75, 24. 151, 13, 15, 19. 160, 3.
 differat 88, 12. -atur 93, 14. -erre 94, 11. dilatus fuerit 86, 11.
 difficile (*adu.*) 52, 3. 84, 22. 115, 6. [120, 16.] 135, 5. 155, 13. (*adi.*)
 difficilior 102, 20.
 difficilis 57, 16. 81, 18. -e 20, 12. 51, 3. -es 79, 1.
 difficillimis 67, 17.
 difficultas 65, 12. 69, 15. -ate 99, 12. 107, 8. -ati 37, 5. -ates 13, 15. 90, 7. -atum 65, 19.
 diffunditur 135, 9. -unt 82, 3.
 digeram 128, 13. -geruntur 82, 8. 133, 3. -gessi 148, 19. -gestā 55, 11. -gestā (*pl.*) 123, 11. -gestis 111, 1.
 digitis 10, 6.
 digmata 50, 5.
 dignabitur (*cum inf.*) 85, 2.
 dignitas 88, 21. -ate 38, 6. 43, 2. -em 42, 14. -atis 83, 11. -ates 39, 16. 58, 5. 69, 12. 100, 4.
 dilabatur 83, 3.
 dilectu 4, 17. 28, 6. 33, 2. -ui 51, 5. -um 8, 5. 9, 15. 64, 14. -ūs (*pl.*) 119, 3. -ūs (*gen.*) 10, 20.
 dilectis 90, 19.
 diligenda 37, 19. -git 37, 23. 53, 5.
 diligens 4, 14. 28, 7. 42, 23. -entibus 93, 2.
 diligenter 15, 4. 17, 23. 18, 9. 36, 17. 37, 11. 50, 17. 51, 6. 64, 11. 88, 3. 89, 15. 92, 4. 94, 8. 146, 12. 151, 2. 155, 14. 158, 11. 159, 15.
 diligentia 67, 10. 160, 18. -am 34, 7. -ā 11, 15. 51, 16. 74, 10. 146, 7.
 diligentissime 76, 18. 132, 22. 135, 4. 138, 12. 147, 21.
 diligentissimus 12, 16.
 dilueret 14, 11.
 dimensa 142, 7.
 dimensione 132, 11.
 dimicabant 45, 20. 49, 16. -ndi 6, 1. 23, 22. 58, 3. 107, 1.

- 162, 14. -dum 15, 25. 95, 11.
 -ans 35, 16. -nte 150, 14.
 -ntem 109, 8. -ntes 47, 14. 145,
 13. -ant 97, 14. 100, 14. 107,
 9. 161, 20. -antium 26, 18.
 -are 46, 9. 94, 12. -ari 86, 10.
 -at 53, 6. 108, 6. -ent 34, 21.
 -es 95, 5. 103, 10. -et 64, 12.
 121, 12. -etur 56, 4. 161, 7.
 -aturis 89, 5. -aturo 160, 8.
 dimicatione 6, 24. 13, 17. 27, 9.
 dimidia pars 52, 17.
 diminutiuo 84, 20.
 dimitti 35, 25. -missis 35, 24.
 dinoscatur 73, 9.
 directa 72, 24. 101, 9. 104,
 16. 109, 13. 147, 19. 148, 7.
 150, 1. -ae 162, 18. -um 23,
 10. (in —) 96, 17 *et* 109, 1.
 129, 7.
 direptis 139, 14.
 dirigat 17, 13. -atur 143, 1.
 -ebant 48, 13. 116, 4, 13.
 -enda 70, 18. -endi 26, 20.
 56, 14. -endum 58, 18. -ere
 57, 4. 114, 8. -it 143, 2.
 -unt 114, 7. -untur 133, 2.
 161, 16. directum (*part.*) 48, 2.
 discalciatos 90, 9.
 discant 13, 1. 56, 5. -ebant 8,
 13. 15, 17. 56, 1. -enda 18,
 20. 32, 9. 72, 4. -endi 8, 15.
 -ere 91, 17. -i 17, 23. -untur
 8, 7. didicerant 65, 20. -cerit
 46, 10. -cerunt 74, 4. 91, 18.
 94, 4. -cisse 6, 2. -cissent
 28, 2. didicit 12, 4.
 discedat 146, 14. -unt 83, 8.
 113, 4, 8. -cesserit 118, 7.
 disciplina 9, 20. (exercitii) 16,
 10 *et* 44, 22. (bellorum) 32,
 12. 36, 6. (armorum) 50, 19.
 64, 1. -ā 5, 10. (militari)
 12, 14 *et* 18, 1. 34, 18. -am
 (armorum) 4, 15 *et* 11, 20.
 (militarem) 12, 9 *et* 36, 10 *et*
 64, 15. 28, 4. 46, 12. 63, 8. 70,
 13. 91, 21. -ae 42, 21. 64, 18.
 92, 3. (militaris) 19. (belli-
 cae) 111, 3.
 discordiarum 91, 1.
 discrepant 34, 21. -are 54, 11.
 discreuit 127, 12.
 discrimen 14, 7. 27, 7. 75, 6.
 112, 11. 118, 18. 155, 12. -inis
 81, 5. -ini 139, 11. 156, 8.
 -inum 136, 2.
 discurrentes 111, 16.
 disperguntur 146, 18. -persa
 4, 16. 12, 19. 63, 16. -si 70, 1.
 77, 1. 90, 1. 147, 7. -sis 81, 7.
 [121, 8.] -os 49, 18. 114, 13.
 118, 16.
 dispersio 81, 9.
 disponantur 84, 17. -at 90, 7.
 -is 5, 3. -itur 96, 11. 97, 9.
 -positos 26, 12. -tis 82, 18.
 dispositio 36, 20. [123, 3.]
 -one 49, 21. 50, 15. 101, 8.
 124, 1. -onibus 128. 6.
 [dissimulare 119, 15.] -ari 29,
 1. -etur 93, 15.
 dissimulatio 12, 3. 36, 21. 79,
 5. -onem 11, 13. -one 19, 19.
 47, 1.
 dissoluere 148, 2.
 distantia 95, 17.
 distare 97, 2. distat 57, 21. -et
 26, 22.
 distendit 12, 12. -tentis 10, 7.
 districte 19, 17.
 diu 24, 6. 89, 13. 91, 19.
 diuersa 25, 11. 50, 4. 115, 20.
 150, 13. -ae 133, 10. 150,
 11. -arum 63, 3. -as 53, 23
bis. 54, 4. -is [34, 17.] 34,
 17. 35, 3. 36, 1. 50, 4. 66,
 8. 70, 3. 71, 5. 87, 16. 89,
 20 *bis*. 123, 12. 128, 12. 158, 1.
 160, 10. -o 138, 21. 160, 11.
 -os 4, 15. 63, 15. 66, 8.
 diuidentibus 82, 16. -itur 33,
 7. -unt 158, 4. -untur 77, 10.
 -uiserunt 45, 5. -sus 13, 3. 79,
 21. -si (— per) 27, 16. 34, 2.
 80, 14. -sae 45, 16. 73, 18.

- 84, 1. 152, 6. -sa 108, 9. -sis 103, 13
 diuina 38, 10. 128, 5. -ā 100, 14. -o 127, 20. 159, 14.
 diuinitatis 50, 15. 53, 19.
 diuinitus 52, 15.
 diui (Gratiani) 21, 6. (— Augusti atque Hadriani) 27, 10. -o (Traiano) 36, 14. (— Vespasiano) 39, 23.
 diuitiarum 68, 16. -is 5, 16.
 sub dino 7, 4, 12.
 diurni 91, 10. -o 24, 7.
 diutius 24, 16. 67, 23.
 doceantur (= dicantur) 19, 11. 88, 4. -at (?) 17, 22. -emur 91, 21. -etur (= traditur) 48, 6. *similitter* 53, 1 et 78, 21 et -ebatur 15, 5. -endus (*cum abl.*) 67, 20. -entes 4, 16. -ere 5, 19. 8, 18. 12, 4. -eret 43, 14. doctos 56, 6.
 doctissime 46, 9, 19.
 doctissimis 6, 11. -orum 9, 20.
 doctor (armorum) 17, 11. -em 64, 7. -es (— armorum) 16, 10. 17, 17.
 doctrina 4, 5. (armorum —) 12, 2. 57, 21. (pugnandi —) 93, 4. 123, 10. 159, 17. 164, 9. -inis 89, 1.
 documentum 35, 15. 128, 7.
 dolabras 59, 16.
 dolatoriis 78, 12.
 doleat 8, 14.
 dolum 140, 12. 145, 14. -o 69, 21. -is 5, 16.
 [domare 120, 6.] domuit 64, 5.
 domesticus 89, 17. -a 151, 4.
 dominatur 93, 4.
 domini 11, 14. -o 32, 11.
 domitori 32, 11.
 domum 151, 3. -orum 132, 9. -ibus 144, 5, 17. 150, 21.
 donatiuo 52, 16. -is 53, 3.
 dormientes 90, 8. -ibus 103, 15. 113, 19. -iunt 140, 5. 162, 13.
 draconarii 21, 20. -is 45, 2. -os 40, 5.
 dracones 25, 8. 45, 1. 73, 5.
 drungos 100, 12. 104, 3.
 dubii 156, 1.
 sine dubio 95, 2. 109, 3. 110, 10. 145, 3. 163, 12.
 dubitant 103, 5. -antem 87, 10. -ari (numquam — *cum acc. c. inf.*) 7, 3. -at (nemo — *cum acc. cum inf.*) 148, 13. et -auit 5, 17. -et (quis — *cum acc. c. inf.*) 88, 20.
 dubitatione *V. L.* 99, 12. -onem 154, 4.
 ducatur 17, 20. 70, 5. 129, 19. -ebant 65, 25. -ebat 41, 13. -enda 101, 12. -endi 88, 8. -ere 7, 7. 8, 20. 129, 7. -it 89, 13. -itur 101, 13. 128, 16. 146, 11. -unt 39, 21. -untur 34, 16.
 duxerunt 12, 15. 77, 4. -xisse 36, 24. -xisset 36, 9. ductis 24, 6. 26, 4. 79, 20. 83, 2. 91, 11. -cto 44, 7.
 ducenarium 41, 13.
 ducentis 77, 7.
 ductor 73, 6.
 dudum 19, 4. 33, 2. 149, 7.
 dulciarios 10, 13.
 dulcis 94, 10. -i 135, 12.
 dum *cum praes. ind.* 4, 9, 10. 11, 5, 11 *bis*, 12. 15, 22. 22, 7. 32, 16. 70, 11. 93, 9. 101, 8. 114, 1. — *cum impf. coni.* 20, 1.
 dummodo 101, 20.
 dumos 70, 25.
 dumtaxat 13, 4.
 duo 33, 13. 66, 5 *bis*. 129, 16. 155, 6. duae 19, 4. 37, 1. 79, 15. 137, 13. -orum 75, 6. -arum 85, 4. -obus 97, 4, 16. 143, 5. -abus 139, 1. -as 15, 20. 34, 2. 41, 2, 12. 108, 7. 131, 10.
 duo milia 65, 3. 99, 4.
 duodecim 154, 3.
 duplares 40, 16. 19. 41, 2, 3.

duplas 41, 1. -pli 15, 26. -plum 14, 19.
 duplex 95, 16. 109, 17. -icis 14, 21. -ici 130, 16. 137, 4. 148, 6. -es 152, 7. -ia 130, 22. -ibus 16, 11. 144, 14.
 duplicent 26, 23.
 durabit 106, 21. -at 157, 7. -atur 135, 9. -arint 87, 14. -atis ad 7, 6.
 durissimam 136, 15.
 duritia 10, 8.
 dux 71, 8. 72, 11. (— belli) 73, 8. 74, 11. 75, 19. 87, 16. 88, 9. 89, 7. 99, 13. 100, 12. 101, 3. 102, 5, 13, 19. [103, 12.] 118, 10. ducis 40, 7. 75, 14. 78, 5. 85, 13. 87, 5. 91, 2. 94, 12. 117, 17. duci 83, 14. 96, 4. ducem 84, 11. 95, 10. 111, 13. duce 110, 3. duces 55, 8. 65, 25. 66, 5. 71, 22. 74, 17. 75, 1. 85, 8. 93, 1. 94, 3. 100, 21. [123, 1.] ducum 91, 23. ducibus 29, 7. 88, 16.

E.

e 25, 13. *uide ex*.
 ea, eadem etc. *uide is, idem*.
 eatenus 159, 16.
 edicta 68, 23.
 ediscere 11, 20. 63, 12.
 edisseram 136, 9.
 editiora 95, 21.
 edito 129, 1.
 edocendi 12, 22. -ere 63, 11. 111, 2. -cuit 64, 16. 151, 17.
 edomari 47, 3.
 educantur 27, 12. -cere 93, 6. -cuntur 25, 10. -xit 115, 17.
 effectus 32, 1.
 efferantur 119, 7.
 effetae 28, 9.
 efficit 8, 10. 51, 7.
 effluunt 135, 5.
 effodiendi 134, 15. -itur 91, 14.
 effugere 77, 22. -erint 65, 18.
 effusa 130, 11.
 egesta 129, 17. 141, 4.
 ego 4, 9. mihi 12, 18. 37, 5. me 4, 12. 12, 13. 32, 17.
 egrediantur 93, 12. -ientes 139, 3. 140, 17. -itur 139, 12. -iuntur 144, 16. egressi 66, 19.
 egregie 100, 22.
 egregius 33, 5.
 egressus 81, 18. 93, 14.
 eiusmodi 13, 15. 36, 14. 66, 5. 70, 9. 87, 4. 112, 14. 117, 16. 134, 2. 140, 12. 163, 6.
 elabora 95, 12.
 elaborata 128, 7.
 electio 11, 9.
 electis 79, 15. -os 69, 1. 87, 17.
 electissimos 38, 7.
 elephanti 115, 14. 116, 19. -os 116, 4, 7, 11, 16. 117, 12.
 elefas 116, 9.
 elementum 160, 1.
 eleuati 142, 11.
 elidatur 107, 19. -ebant 116, 17. -i 129, 15. -untur 143, 12.
 eligat 9, 17. -atur 24, 17. -ebantur 53, 16. -endus 46, 7, 15. -endi 10, 11. 17, 18. -endo 34, 6. -entis 129, 3. -entium 74, 23. -ere 5, 18. 86, 5. 95, 19. -eret 74, 21. -i 11, 15. -itur 51, 14. 160, 19. -unt 40, 11. 84, 4. electi (*part.*) 50, 18. 71, 16. 110, 3.
 eloquentia 4, 9.
 eluunt 135, 12.
 emendationem 17, 3.
 emendauit 92, 9. -etur 36, 21.
 emergat 148, 20. -erent 44, 8. -it 7, 14. 79, 12. -rserit 84, 5.
 eminent 15, 7.
 emittit 73, 2. -itur 57, 1.
 enatae 127, 21.
 eneruauerit 29, 5.
 enim *passim*.
 enorme 152, 16.
 enucleata 28, 5. -ti 38, 23.
 enumerando 59, 21. -are 28, 17. 158, 8.

eo (*adu.*) 73. 6. *uide* usque.
 epistolam 39, 17.
 epitomata 12, 20.
 Epiri (?) 28, 12. -os 149, 21.
 equestris 46, 20. -em 27, 18.
 equi 19, 20. 42, 20. 80, 3. 116,
 2. 143, 11. -orum 19, 17. 47,
 5. 81, 9. 84, 10. 116. 6. 123, 8.
 133, 18. -is 9, 19. 65, 11. 73,
 8. 75, 21. 90, 10. 116, 13 *bis*.
 117, 8. 132, 5. -os 14, 13. 19,
 14. 47, 3. 67, 18. 86, 2. 93, 20.
 95, 8. 112, 12. 115, 16. [133,
 9]. -o 17, 22. 115, 8. -um 46, 17.
 equitandi 123, 14. -are 46, 18.
 equitatus 109, 17. -u 59, 11.
 86, 4. [122, 8]. 123, 7.
 equitem 8, 17. 79, 20. -es *pas-*
sim in libris I. II. III.
 erat, erant, erit, erunt *uide*
 esse.
 ergo *passim*.
 erigatur 142, 8. -gendi 119, 1.
 -gitor 83, 4.
 erecta 10, 5. -is 74, 2. -o 115, 14.
 eripit 95, 24.
 erogant 52, 20. -atur 65, 15.
 erogatio 69, 9. 132, 12.
 errant 88, 4. -ntium 89, 19.
 -atum est 17, 2. -auerit 83, 6.
 error 45, 13. 56, 7. 75, 6. 94,
 15. -rem 17, 4. -re 114, 8.
 erudiantur (— ad) 7, 14. -eba-
 tur (— armis) 57, 9. -ire 29, 11.
 (— ad) 46, 20. -iuerant (— ad)
 14, 9. -iuit 92, 12. -iti 16, 8,
 18. 55, 15. 71, 3. 88, 7. -itos
 (— armis) 65, 21. 103, 21.
 -itus 44, 22.
 eruerant 146, 6.
 erumpentibus 147, 12.
 eruptione 139, 12.
 escae 93, 6.
 esse *passim*; *omittitur* 7, 3, 18. 8,
 5. 9, 6. 24, 9. 33, 7. 36, 10. 38,
 1. 42, 10. 53, 20. 71, 18. 76, 11.
 77, 4. 93, 16. 141, 14. 150, 16.
 164, 8. — essent, esset, erant,

erat *passim*; erat *omittitur* 7, 21.
 erant *omittitur* 48, 9. — est *pas-*
sim, *uide* qui, quae, quod; *omit-*
titur: *iuxta gerund.* 23, 13. 24,
 17, 19. 26, 23. 27, 1. 75, 5. 77,
 15. 78, 2. 81, 13. 85, 20. 103,
 21. 105, 2. 119, 5. 151, 11.
 152, 4. *antecedente* sunt 132,
 8. 162, 16. quid audacious 32,
 11. pernicioza 118, 9. — erit
 9, 4. [119, 18.] erunt 75, 3.
 — sunt, sit, sint *passim*; sunt
omittitur 17, 18. 76, 17. 94,
 17. (*antecedente* est) 145, 20.
 — fuerant (missi —) 92, 10.
 (locatae —) 150, 5. fuerat 18,
 3. 113, 5. (destinata —)
 7. (densata —) 130, 3. (sub-
 tercanatus —) 141, 5. fuere
 115, 6. fuerint *et* fuerit (= *āv*
cum coni.) 25, 20. 26, 8.
 39, 12. 57, 17. 58, 20. 71, 4.
 76, 2. 79, 12. 18. 80, 16, 18.
 82, 11. 83, 8. 85, 6. 86, 11. 87,
 13. 88, 6. 95, 14. 97, 20, 22.
 99, 12, 17. 100, 16. 108, 8.
 110, 16. 112, 7. 118, 14. 129,
 17. 138, 20. 140, 16. 142, 16.
 143, 4. 144, 3. 148, 6. 152, 4,
 5. 159, 7. 160, 18. ut — fue-
 rint 152, 18. fuerunt 19, 4.
 35, 2. 150, 13. fuimus 5, 16.
 fuisse [9, 15.] 28, 15. 119, 9.
 fuisset (postea — quam —)
 52, 11. 91, 9. (uictus —) 150,
 15. fuit 4, 1. 21, 15. 41, 1.
 63, 4. — futura sunt 17, 9.
 futurum esse 18, 6.
 et *passim*; = etiam 5, 14. 13,
 7. 14, 13. 33, 11. 36, 4. 38, 19.
 39, 6. 50, 8. 57, 1. 73, 8. 112,
 16. 131, 18(?). 155, 7. 160, 10.
 et — et *passim*; eadem et
 — et 36, 17. quod et nobis
 uitandum est et hosti pernici-
 cios inferenda 112, 14; *cf.* 18,
 1, 2. 53, 17. et — et non 6, 21, 22.
 et quidem 8, 4. *uide* nec, que.

- etenim 6, 2.
 etiam *passim*; *uide* nec non, non solum, non tantum, tam — quam; *postponitur saepissime*. etiam nunc 16, 5. 50, 6. 105, 9. etiam si *cum praes. coni.* 24, 4. 106, 9. *cum fut. exact.* 22, 2. euaderet 92, 7. euagentur 100, 9. euaginato 20, 4. euehere 58, 6. eueniat 24, 14. 89, 11. -ire 5, 20. 84, 15. 87, 8. 111, 7. 118, 18. -it 18, 21. 95, 1. 103, 11. 145, 3. 156, 10. 162, 14. euenerint 13, 15. -erit 77, 11. 100, 19. euentu 92, 19. 119, 1. euentūs (*pl.*) 12, 6. 64, 11. 119, 8. euentibus 63, 5. euertunt 143, 19, 21. euidenter 18, 2. 65, 4. euitatis 162, 16. euntibus *uide* ire. euoluant 147, 4. -lutis 12, 12. euroborus 154, 10. eurus 154, 10. ex *passim*; *cf.* 41, 21. 52, 16. 85, 14. tribunus uocatur ex tribu 39, 9; ex quibus (= quibus) muri replentur 132, 23. ex consulibus *uide* consules. *uide* more, occasione, oportunitate, parte, tempore, usu. exaestuuantibus 155, 8. examinatione 10, 20. excauatas 59, 7. 80, 6. excellere 11, 4. excelsiore 147, 19. -ibus 161, 21. excidia 21, 14. excipere 97, 8. -iebant (— proelium grauis armatura) 49, 14. -cipit 104, 14. -cipiunt 131, 1. exceptis [103, 10.] 150, 8. excitatus 73, 16. 146, 7. -um 135, 11. exclusa 132, 15. excogitant 145, 14. -tet 51, 3. -ata sunt 115, 20. excoluit 159, 15. excrescit 82, 13. excubias 84, 8. -is 164, 8. excubitum 51, 18. 83, 20. excultores 48, 7. 49, 9. excurrant 90, 15. -it (uiginti et quod — annorum) 29, 4. excusare 112, 19. exemplum 33, 12. 77, 3. -o 21, 4. 44, 19. 47, 7. 64, 2. (= cuius rei exemplum praebet C.) 141, 3 (*uide* experimento). 150, 19. -a 65, 3. 117, 12. 123, 18. -orum 111, 4. -is 4, 8. 91, 22. 127, 22. 145, 1. exerceantur 57, 17. 88, 4. -eatur 11, 6. 132, 9. -ebantur 15, 1. 20, 7. 48, 1. 55, 14, 15. -ebat (se —) 15, 9. -ebit 87, 20. -endus 13, 14. -endi 29, 10. (*gen.*) 41, 16. [-endo 120, 1.] -enda 17, 17. -endis 150, 10. -entur 135, 16. -ere 14, 14. 67, 18. 87, 18. -eri 18, 9. 56, 8. 57, 11. 67, 15. -etur 17, 8. -cuere (hoc genere —) 14, 18. -cuisse 18, 11. -cuit 92, 4. exercitatio 19, 2. 21, 8. 37, 1. 42, 21. -onis 47, 4. -one 4, 18. 28, 1. 6. 33, 2. 73, 12. 88, 18. -onem 123, 17. exercitatissimi 22, 24. 77, 19. -os 110, 1. [121, 18.] exercitatus 8, 13. 15, 4. 16, 7. 57, 18. [103, 12.] -a 6, 3. -i (*part.*) 50, 18. 52, 4. (*part.*) 71, 3. 75, 5. 85, 19. 94, 11. 96, 13. 100, 17. -is 27, 6. 142, 17. -os 108, 5. exercitium 5, 8. (— armorum) 14, 11. (— militare) 29, 8. (armorum —) 46, 13. 55, 11. 64, 14. -ii 16, 2, 10. 27, 13. (— militaris) 28, 21. 33, 19. 40, 10. 44, 21. 123, 8. -io (— armorum) 5, 10, 20. (campestri —) 7, 20. 8, 10. 11, 17.

- 13, 1, 20, 17, 13, 17, 23, 18, 20, 26, 12, 57, 4. (— armorum) 58, 8, 66, 15. -ia (— armorum) 12, 1, 22, 7. (— armorum) 67, 12 *et* 70, 9. -iis 14, 1, 35, 3, 37, 12, 55, 6, 58, 3, 7.
- exercitus** *passim*: -tūs (*gen.*) 7, 24, 66, 15, 75, 20, 85, 22, 96, 9, 102, 19, 106, 7, 20, 107, 15, 108, 24, 117, 15. -tūs (*pl.*) 18, 5, 24, 8, 36, 9, 37, 9, 42, 8, 65, 4, 13, 21, 66, 5, 11, 92, 2, 94, 4. -tui 44, 4, 94, 13. -tum *passim*. -tu 35, 18, 38, 9, 72, 19, 77, 11, 85, 14, 89, 10, 105, 9, 111, 22, 153, 10. -tibus 29, 7, 64, 5.
- exerit** 136, 20.
- exesa** 151, 16.
- exeunt** 55, 2, 142, 2, 147, 20. -ire 97, 18, 139, 15. -ituri 54, 18. -ituros 33, 16.
- exhauritur** 96, 3.
- exhibebant** 150, 11. -ent 138, 7. -eres 124, 2. -etur 55, 19.
- exigantur** 68, 13. -igit 7, 9, 9, 12, 21, 1. -igunt 91, 16. -exacta 19, 18. exactam 9, 7. exegerit 47, 8.
- exigua** 135, 7. -am 57, 22. -i 110, 20. -um 6, 16.
- exilior** 10, 6.
- exinde** 106, 19.
- existat** 56, 7. -ere 28, 7. -eret 45, 13.
- existimant** 112, 6.
- exitium** 144, 13.
- exitum** 162, 13.
- exordium** 22, 24, 154, 8. -o 33, 6, 132, 11.
- exoriens** 159, 7.
- exostra** 141, 16, 142, 3.
- expediam** 34, 16. -iat *cum acc. cum inf. pass.* 78, 24, 86, 9. -it 26, 13, 77, 2. (— ut) 99, 16. (*cum acc. cum inf. pass.*) 133, 16.
- expedita** 76, 5. -um 148, 6. 149, 14. -i 79, 24. -is 100, 10, 102, 11. -os 113, 17.
- expeditio** 7, 14. [-onis = *τοῦ συμφορέοντος* 119, 12.] -onem 65, 25, 71, 5, 86, 10. -one 65, 12, 68, 8, 70, 7, 122, 20. -oni 67, 3. -onibus 20, 10, 34, 22, 69, 11, 75, 11, 87, 13.
- expeditissimis** 97, 12.
- expensā** 53, 14, 151, 7. -ā 33, 18. -ae 43, 7, 51, 8. -as 36, 17. -is 68, 10.
- experimentum** 154, 2. -o (*cf. exemplo*) 134, 3, 150, 15. -a 63, 5, 90, 1. [120, 4.] 136, 2. -is 11, 9, 22, 16, 15, 65, 20, 111, 1. -orum 123, 12.
- explanabo** 107, 10. -ato 98, 15.
- explora** 94, 8. -andum 13, 11. -antes 72, 21, 153, 9. -are 78, 6, 79, 6, 146, 12. -ari 51, 12. -emus 8, 3. -ret 89, 15. -ato 79, 14. -atis 111, 21.
- [*explorator* 122, 12, 14.] -ores 75, 16, 24.
- exploratoriae** 152, 19, 153, 5.
- exponam** 37, 4, 98, 16. -untur ad 21, 17. exposuimus 142, 3. expositus ad 129, 8. -a ad 6, 4. -ā 39, 14. -tis 135, 18.
- expresserint** 158, 11.
- expugnantur** 43, 18.
- exsudauerint** 152, 9.
- extendat** 102, 23. -i 24, 23, 128, 2. -itur 109, 5. **extensa** 26, 21.
- exterritis** 130, 19.
- extinguantur** 130, 9. -guit 153, 16. -tinctus 141, 15.
- extollitur** 137, 19.
- extra** 84, 8, 134, 18.
- extrahat** 136, 13. -endi 134, 16.
- extrema** 71, 19. -i 78, 1.
- extremitatis** 104, 6.
- extrinsecus** 35, 14, 137, 7.

extruendo 140, 9. -unt 140, 13.
 exturbant 137, 17.
 exuberet 131, 17.
 exudauerint *V. L.* 152, 9.
 exultare 118, 5. -antibus 118, 17.
 exundare 14, 6. -dat 160, 5.
 exuperent 148, 5.
 exurantur 130, 4. -atur 136, 10. -enda 132, 6. -endas 132, 18. -it 139, 14.

F.

fabricanda 43, 17. -andis 151, 1. -antur 129, 16. 133, 6. 150, 20. -ari 135, 1. -entur 136, 8.
 fabricas 44, 1.
 fabrilis (libellae —) 106, 22.
 fabros 10, 15. 43, 15. -ûm 44, 9.
 fabulae 28, 16.
 facere 6, 1. 13, 10. 20, 9. 41, 6. 56, 10. 70, 25. 80, 1. 12. 84, 8. 99, 5. 103, 2. 109, 21. [119, 15.] 149, 13. -erent 43, 20. 131, 3. faciant 21, 21. 67, 2. 70, 16. -as 101, 12. 102, 1. [120, 9.] -at 21, 19. 36, 17. 37, 9. 60, 2. 102, 16, 18. -ebant 20, 6. 56, 20. -enda 24, 15. 25, 3. 46, 11. 59, 14. 72, 10. 75, 11. 81, 7. 85, 7. 132, 19. -endas 55, 1. -endae 130, 13. -endum 55, 10. 75, 21. -endus 119, 5. -endis 92, 4. -ens 86, 13. -entes 88, 15. -et 94, 1. facit *cum inf.* 11, 5. -unt 51, 19. 52, 15. 59, 20. 70, 5. 78, 4. 82, 6. 83, 21. 84, 11. 91, 14. [122, 21.] 140, 9, 15. 147, 11. 152, 9. fecerant 56, 20. -erint 102, 17. -eris 87, 7. -erit 107, 2. -erunt 36, 13. 52, 1. -isset 43, 14. [fecit 119, 17.] facta sunt 91, 7. factam esse 22, 19. factae fuerint 137, 9.

factus sum 32, 16. factus est 84, 7. factâ 100, 1. 139, 12. quo facto 27, 2. 100, 19. 104, 15. 139, 7. 164, 4. hoc f. 141, 11. facto 77, 22. factum 139, 1. factis 25, 20. 98, 5. [facturus sis 122, 17.] facturos 38, 1. 78, 17.
 faciem 15, 10. 95, 24. 96, 9.
 facile (*adu.*) 15, 17. 23, 10. 28, 8. 50, 2. 21. 70, 2. 74, 11. 79, 21. 81, 7. 83, 3. 94, 14. 130, 14. 131, 1.
 facile (*adi.*) 26, 1. -es 114, 12.
 faciliior 137, 18. -us 92, 15.
 facilius (*adu.*) 13, 12. 27, 8. 45, 11. 55, 7. 105, 6. 110, 17. 111, 11. 153, 9. 161, 22. 162, 10.
 facillimum 20, 13.
 factis 32, 7.
 [factitanisse 20, 14.]
 facultatem 113, 12.
 falarica 139, 19. -as 139, 15.
 falcatus 115, 6. -as 115, 2.
 fallitur [9, 13.] 99, 13.
 falx 136, 12. 163. 13. -cis 163, 15. -ces 59, 13. 136, 7. 143, 13. 161, 14. 163, 7.
 fames 68, 5. 86, 7. -e 68, 20. [123, 3] 131, 12. 132, 13. -em 70, 1.
 famulatus 37, 21.
 famulus 33, 2.
 fasces 56, 16. 80, 1, 4.
 fascicularia 52, 12.
 fastidium 63, 17.
 fastidiunt 11, 14.
 fastigia 148, 7.
 fatalem 92, 18.
 fatigaretur 93, 7. -igat 65, 13. 131, 14. -igati sunt 162, 11. -igatis 103, 12. -igatos 90, 16. -igatum 93, 20.
 fatigatione 66, 20. 134, 4. -em 84, 10.
 fauerit 4, 4.
 fauonius 155, 3.

- fauorem 57, 23.
 felicitate 63, 8. 119, 6. 127, 21. -tis 51, 1.
 felicius 16, 17.
 feminae 134, 0. -arum 134, 2.
 fenestris 145, 5.
 ferarum 127, 11.
 ferentarii 22, 22. 48, 7. 49, 9. [-is 121, 21.] -os 35, 9. 97. 11. 109, 15.
 feriat 136, 17. feriendi 56, 3. 144, 1. -endo 70, 20. -ire 15, 16. 56, 14. -undum 17, 20.
 ferociā 118, 19.
 ferocissimis 66, 4.
 ferramenta 43, 8. -is 59, 18. 82, 8. -orum 58, 14.
 ferrarios 10, 15. 43, 16.
 ferratas 140, 19. -to 163, 10.
 ferre 7, 8, 11. 22, 4. ferret 64, 4. ferri 73, 6. ferunt 40, 1. -untur 45, 2. tuleris 101, 18.
 ferreus 49, 15. -eas 22, 13. 49, 5. 59, 13. -is 59, 8. 80, 8. 130, 8. 151, 6. -os 59, 12. 133, 10. 151, 8.
 ferrum 7, 7. 117, 11. 132, 19. 143, 20. 163, 14. 164, 1. -i 71, 9. -o 23, 7. 47, 20. 48, 3. 68, 5. 86, 8. 116, 5, 9. [121, 11. 123, 4.] 130, 5. 136, 12, 14. 139, 20. 162, 4.
 festina 107, 14. -inant 38, 7. -inantibus 77, 16. -inat 157, 14. -ato 114, 2.
 festinanter 80, 10.
 festis diebus 55, 19.
 fiat 83, 9. fieri 12, 24. 32, 13. 50, 6. 54, 24. 55, 9. 89, 16. 91, 7. 96, 8. 104, 7. 105, 10. 110, 2. 111, 8. 112, 13. 113, 1. [122, 17] 146, 19. 153, 2. 158, 6. fit 21, 16. 24, 13. 25, 15, 21. 68, 19. 82, 9. 105, 14. 138, 16. -unt 36, 12. 79, 23. 162, 8.
 fidelis 4, 14. 37, 21. 69, 8. -es 53, 16.
 fidelissime 12, 13.
 fidelissimos 75, 20. [-is 122, 18.].
 fideliter 36, 16. 37, 22.
 fidentibus 136, 3.
 fides 86, 16. -ei 28, 3. 63, 18. 75, 4. 87, 1. 89, 8. -em 34, 7. 74, 16. 123, 13. [-e (cum —) 120, 11.]
 fiducia 37, 1. 94, 8. -ā 118, 6. [120, 12.] -am 6, 15. 71, 7. 90, 11. 103, 4. 111, 6. 118, 7.
 figant 40, 18. -enda 55, 5. -ere 9, 1. -itur 140, 3. 148, 12. fixerit 60, 1. fixum 20, 9. fixis 79, 22.
 filios 18, 12.
 finire 86, 11. -itis 84, 3.
 finis 24, 13. -e 12, 12. -em 54, 8. -ibus 12, 10.
 firmantur 63, 6. 82, 16. 84, 19. -entur 74, 19. -et 102, 14. -aut *V. L.* 159, 17. -ata 69, 2. 92, 1.
 firmissimis 98, 9.
 firmissus 16, 17. 117, 10. 128, 16.
 fixa 17, 19.
 flagello 73, 10.
 flagitat 161, 6.
 flamma 139, 17. -arum 144, 22. -is 73, 19. 161, 9.
 flammulae 73, 5. -is 33, 10.
 flare 154, 2. 155, 7.
 flatibus 160, 21. -u 155, 9. 160, 2. -ūs (*pl.*) 73, 1 *sed fortasse hoc loco flatum legendum est. V. L.* 160, 2.
 Flauiales 39, 23.
 flectitur 72, 25.
 florentiorem 9, 11.
 fluctuat 131, 2.
 fluctus 79, 19. -ibus 151, 10. 153, 6, 12. 162, 5.
 flumen 109, 11. -ina 14, 3. 33, 15. 59, 10. 74, 16. -inibus 57, 14. 65, 9. 129, 2. -inum 80, 11. 103, 13. 160, 5.

- fluuius 70, 23. [-ium 122, 7.]
 -iorum 79, 11. 90, 5. 113, 22.
 132, 21.
 fodientes 92, 4. -iunt 44, 10.
 -derit 83, 6. -dit 141, 2.
 foedantur 47, 2.
 foederatis 34, 3.
 foeditate 67, 25.
 foenum 52, 13.
 folles 53, 8.
 fomenta 144, 22. -is 162, 4.
 fontem 135, 1. -es 134, 13.
 -ium 134, 18.
 foramina 130, 11.
 forfex 101, 11. -icis 143, 19.
 -icem 101, 12. 102, 18. 104,
 13.
 forma 44, 11. 81, 22. 133, 3.
 -ae 115, 15.
 formabantur 44, 3. -abat 42,
 25. -atur 37, 14. -auit 159, 17.
 formidandae 77, 15. -antem •
 87, 10. -are 65, 18. 103, 6.
 -at 57, 19. -atur 130, 1. -do
 33, 3.
 formido 9, 4. 72, 2. 94, 8. 95,
 4. 110, 9. -ini 76, 17. -inem
 118, 19. 135, 18.
 fortasse 22, 1, [1].
 forte (nisi —) 32, 13. (si —)
 59, 5.
 fortes 10, 10. 86. 20. 106, 5.
 [121, 2.] -ibus 109, 10.
 fortior 105, 2. 118, 3. -em [9,
 14.] 88, 13. 107, 21. -es 85, 19.
 100, 15. 103, 5. -a 152, 3. -us 53,
 6. 58, 20. 136, 20. -ibus 100, 9.
 fortissime 46, 18.
 fortissimi 100, 19. 104, 6. 118,
 15. -a (*sing.*) 36, 20. [-am
 121, 16.] -is 25, 23. -os 102,
 15. 107, 11. 108, 5. 109, 19.
 fortiter 17, 19. 19, 5. 23, 9. 36,
 12. 46, 8. 87, 7
 fortuna 11, 3. 118, 9. [120, 6.]
 -ā 146, 8. -ae (*gen.*) 162, 14.
 -ae (*nom.*) 89, 8. -am 112,
 18.
 fossa 25, 14, 15. 26, 7. 82, 12.
 -ā 25, 17, 20. 50, 13. 91, 8. -ae
 43, 4. (*pl.*) 13, 13. 43, 10. 130, 12.
 -am 7, 7. 8, 20. 71, 1. 82, 19.
 83, 11. 147, 11. -as 57, 13.
 70, 22. -arum 59, 14. 67, 17.
 -is 24, 6. 26, 4. 79, 21. 80, 18.
 84, 19. 86, 15. 91, 11. 92, 3. 129,
 2, 17.
 fossatum 138, 2.
 frangant 101, 6. -at 68, 9.
 -ebantur 7, 19. -et 79, 18.
 136, 1. -itur 87, 4. -unt 118,
 3. [120, 13.] -untur 96, 12.
 143, 13. fractus 143, 16. fracti
 86, 14.
 fraus 113, 1. 144, 14. -dem 113,
 21. -de 74, 9. -dibus 103, 21.
 frequenter *passim*.
 frequenti 18, 20. 68, 2. -ibus
 4, 7. 14, 1.
 frequentior 164, 9.
 frequentissime 20, 9. 57, 15.
 70, 21.
 frequentius 69, 22. 76, 6.
 frigore 145, 21.
 frons 96, 9. fronte 76, 6. 78,
 10. 84, 24. 96, 2. 105, 9. 113,
 19. [121, 13.] 129, 12. -em 104,
 17. 136, 15.
 Frontinus 12, 15. 36, 14.
 frugalitatem 132, 13.
 fruge 68, 22. -um 132, 6.
 frumentariae (rei —) 65, 12.
 frumentum 68, 11. [121, 10.]
 -i 69, 16. 84, 13. -a 132, 2.
 -is 68, 3. -o 16, 12.
 fruticum 56, 16.
 fugā 21, 17. 22, 6. 90, 14. -am
 17, 6. 27, 7. 97, 18. 108, 3.
 109, 3. 111, 13.
 fugare 49, 12. 97, 9. 108, 15.
 -assent 49, 17. -gent 95, 7.
 fugere 11, 5. 50, 2. -erent 110,
 12. -iendī 75, 3. 145, 8. -ientes
 49, 20. 73, 4. 112, 9. -ientium
 13, 12. -erit 117, 16.
 fulgebant 22, 10. -ens 44, 21.

fulgidus 159, 9.
 fulmine 141, 15. -is (more)
 143, 5 *et* 148, 1.
 fumo 73, 19.
 fundā 56, 21. 98, 3. -ā 18, 13,
 15, 70, 18. -am 18, 21. 57, 3.
 -ae (*pl.*) 142, 14. -arum 18,
 10. -as 48, 12. 133, 1. 143, 9.
 -is 18, 9. 19, 1. 69, 19. 98, 5.
 116, 18. 137, 16. 147, 19. 161,
 15.
 fundamentum 10, 19. -a 44, 7.
 137, 11. 141, 1. 144, 19. -is
 129, 9.
 fundantis 129, 4. -are 127, 15.
 -atur 39, 8.
 fundat 101, 10. -atur 27, 7. 118,
 8. -ebantur 112, 5. fusa
 118, 16. fusis 90, 4.
 fundibulatores 97, 24. 98, 1.
 funditores 18, 19. 22, 22. 35,
 10. 48, 11. 49, 10. 56, 15. 97,
 24. 98, 4. 116, 18. 141, 8. -ibus
 49, 20.
 funes 141, 19. 142, 10. 153, 6.
 163, 15. 164, 3. -ibus 59, 8.
 80, 9. 130, 8. 133, 17. 134, 15.
 140, 5, 16. 142, 14. 143, 14,
 20.
 furentes 159, 4.
 fuscata 159, 7.
 fustibalus 98, 2. -o 18, 15. 56,
 18. fustibali (*pl.*) 142, 13.
 -is 69, 19. 98, 1. 116, 18. 147,
 19. 161, 15. -os 48, 12. 133,
 1. 143, 9.
 fustis 98, 2.
 futuri 94, 13. -is 36, 19. in
 futurum 79, 8. 96, 4.

G.

Gaius Marius 92, 12.
 galeā 21, 22. 23, 5. -ā 21, 18.
 45, 15. -is 21, 7. 22, 10. 48,
 20. -as 21, 16. 22, 13. 49, 3, 5.
 galeati 161, 10.
 galiarios 14, 14. 77, 5.

Galli 34, 11. 146, 6. -orum 5,
 12.
 Galliam 149, 19. -as 92, 11.
 gaudeat 159, 8. -emus 86, 4.
 -ent (intellexisse) 123, 19.
 geminabit 118, 7. -ant 135, 19.
 -atur 68, 18. -ata 157, 5.
 gemmarum 16, 19.
 generat 67, 7.
 gens 6, 9. -tem 6, 9. -tes 86,
 20. -tium 32, 11. 72, 10. *V. L.*
 157, 9. -ibus 34, 4. 66, 4.
 genu 48, 21. -ibus 22, 16.
 genus 27, 13. 33, 11. 40, 10. 50,
 13. (armor.) 55, 14. 105, 10.
 108, 4. 114, 6. 131, 18. 144, 8.
 -eris 23, 10. (— humani) 32,
 11. -i humano 37, 18. -e 11,
 3. 14, 17. 15, 25. 16, 2. (ar-
 morum) 21, 1. *et* 23, 21. 27, 5.
 38, 7. 44, 11. 58, 14. 59, 22. 80,
 6. 98, 9. 106, 4. 107, 1, 17. 109,
 7. 110, 16. [123, 5.] (armorum)
 123, 8. 138, 21. 146, 11. -a 7,
 21. 10, 22. 25, 25. 33, 14. 43,
 11, 20. (armorum) 44, 3. 72,
 13. (armorum) 87, 18. 105, 7.
 115, 20. 131, 8. 150, 13. 161,
 4, 14. 162, 6. 163, 6. -ibus
 143, 5. 145, 6.
 Georgicis 159, 14.
 Germanorum 5, 13.
 gerat (proelium) 35, 13. [122,
 9, 11.] -ebatur 74, 18. -endam
 68, 13. -dum 64, 21. -it 71,
 8. -itur 74, 13. -unt 114, 10.
 -untur 74, 3; gessisset 32, 13.
 gestas 12, 6. gesturus (proe-
 lium —) 160, 12.
 gestabat 23, 5. gestat 159, 5.
 -are 7, 7. -auerit 22, 3.
 gestiundo 56, 12.
 gestūs (*pl.*) 8, 18. -um 70, 19.
 gladiatoribus 15, 2.
 gladiis 14, 21. 23, 16. 48, 8, 11,
 20. 49, 16. 56, 3. 100, 24. 107,
 16. -o 15, 9. 46, 9. 82, 19. 116,

1. 161, 19. -orum 70, 20. -os
 20, 5. 47, 16.
 globus 101, 15. 104, 18. 105, 2.
 139, 12. -um 101, 17. -is 104,
 1. 117, 4. -os 100, 12.
 gloria 89, 9. 93, 2. -am 127, 14.
 gloriosa 58, 4.
 gloriosius 128, 9.
 gnaris 74, 22.
 Gnei Pompei Magni 13, 20.
 Gothorum 21, 4. -os 21, 12.
 gradūs 84, 7. -um 12, 22. 53,
 24. -u (militari) 13, 3, (pleno)
 5. (militari) 20, 9 *et* 27, 14.
 54, 2. (pleno) 57, 14. 83, 17.
 111, 19. -ūs (*pl.*) 4, 18. 152,
 15. -uum 129, 20.
 grandes 10, 10. 66, 10.
 Graeca 154, 5. -o 158, 8. -i 34,
 9. -orum 5, 17. 12, 8.
 gratiā 128, 5. -ā 90, 18. -am
 11, 13. 16, 20. 35, 21.
 Gratiani 21, 6.
 gratulamur 128, 4.
 grauior 151, 6. -ore 16, 1. -oris
 17, 8. -ores 18, 16. -ibus 27, 5.
 143, 11. -a 36, 5. 132, 22. -us
 22, 6. 112, 10. 161, 17.
 grauis 21, 22. 23, 4. 47, 15. 49,
 14, 17. 58, 22. 79, 11. -e 27,
 7. -em 35, 8. -i 118, 13. -ia
 21, 9.
 grauissimum 13, 2.
 grauius (*adu.*) 153, 12.
 gubernabat 41, 10, 15, 18.
 -nant 21, 20. -nantur 42, 12.
 46, 5. -nare 45, 12. -atur
 102, 7.
 gubernacula 164, 3.
 gubernatores 159, 15. -ibus
 150, 9. 160, 17. -um 160, 14.
 gynaecea 10, 14.
- H.
- habeant 18, 1. (necesse — *cum*
inf.) 71, 6. 76, 16. 85, 17. 147,
 3. 153, 1. -as 87, 12. 101, 16.
 106, 3. 109, 12. -at 8, 15.
 11, 21. 26, 21. 53, 7. 85, 20.
 87, 2. 101, 3. 144, 1. -atur
 18, 22. -ebant 44, 1. 47, 16.
 49, 4. 150, 8. -ebat 42, 4. 45,
 15. 149, 20. -endi (procul) 7, 15.
 80, 9. -ens 42, 13. 163, 18. -ent
 24, 12. 34, 14. 68, 7. 100, 8.
 152, 13. -ere *passim*. -erent
 44, 6. 97, 2. -eret 14, 19. -et
passim. -eri 25, 25. habueris
 107, 10. -erit 106, 5. 107,
 20. 142, 15. -erunt 19, 5.
 34, 10. 75, 12. 115, 4, 19.
 -uisse (libenter —) 4, 7. 74,
 19. -uit 149, 12. habiti (sunt
 —) 118, 2.
 habitatores 18, 10.
 habili 46, 14.
 Hadriani 12, 17. 27, 10.
 Hannibal 64, 7. 115, 18. -i
 29, 6.
 harena 15, 3. -ae 150, 21. -as
 135, 11. -is 114, 6.
 harenosa 91, 12.
 harpagonas 59, 12. -es (*acc.*)
 161, 14.
 hastae 139, 19. -as 21, 20.
 46, 8.
 hastatus (primus —) 41, 12.
 (secundus —) 41, 17. -i 22,
 15, 20. 48, 15. -orum 48, 5.
 -os 35, 8. 96, 16.
 hostile 17, 11. 139, 20. -i 47,
 20. 48, 3. -ia 17, 8. -ibus
 132, 20,
 haustibus 67, 25. -tūs (*nom.*)
 134, 15.
 herbarum 82, 9.
 Herculianos 19, 10.
 †hiat 105, 13.
 hiatus? 105, 13 *V. L.* -u 67,
 17.
 hibernis 57, 10. 145, 21.
 hibernorum (*subst.*) 43, 17.
 hic 41, 10. 102, 7, 10, 15, 21.
 haec (*f. et n.*) *passim*. - hoc

(*n. acc. abl.*) *passim*; hoc est in quo 10, 17. hoc est *passim* in *libris* II et III. 142, 15. 154, 12. hoc *omiss.* 114, 6. hoc—ut 95, 1 et 101, 9. in hoc—quod 107, 6. hoc—quod 108, 11. hoc remedio -si 95, 4. hoc—quia 110, 20. huius 12, 2. 24, 5. (— ut) 51, 1. 65, 1. 106, 10. 137, 4. huic 9, 3. 44, 12. 46, 3. 47, 10, 11. 103, 7. 139, 10. 154, 9, 12. 155, 1. hunc 26, 8. 28, 5. 99, 3. 119, 8. 163, 10. hanc 17, 17. 19, 18. 54, 5, 11. 98, 1, 3, 4. 99, 10. hac 4, 9. 21, 3. 38, 13, 16. 49, 21. 89, 4. 101, 8. 109, 9. 115, 9. 118, 6. 129, 15. hi 22, 24. 40, 3. 41, 4. (— qui) 70, 5. 97, 6. 98, 11. 116, 13. (— qui) 139, 5. 155, 6. hae 38, 21. 58, 19. 117, 6. haec = hae *V. L.* 117, 6. horum (— quos) 12, 19. 36, 15 *bis.* 44, 9. 63, 13. 98, 13. 154, 4. 155, 7, 9. his 19, 5. (— quas) 23, 11. 25, 13. 35, 6. 39, 8. 48, 22. 50, 9. (— qui) 51, 10. (— quibus) 67, 11. 67, 19. (— qui) 69, 18. 77, 7. (— quae) 78, 3. 86, 20. 90, 1. (— quos) 93, 15. 97, 4. (— qui) 97, 13. 100, 23. (— in quibus) 110, 3. (— qui) 112, 7. 127, 12. 138, 18. 143, 5. 151, 13. 18. 152, 2. 164, 8. hos 19, 6, 9. 20, 1. 48, 6. 85, 1. 92, 3. 94, 2. 115, 16. has 98, 5. 153, 2. 164, 1. hiemalis 157, 1. hieme 19, 20. 67, 1. 69, 14. 79, 1. 81, 15. 82, 15. -is 57, 5. hinc 11, 10. (— inde) 25, 20. Hispanias 149, 19. Hispanienses 92, 2. Hispanos 5, 14. historicos 4, 15. historiis 12, 4. [147, 14.]

hodieque 35, 19. 89, 3. 114, 6. hominem 17, 10. -es 28, 19. 41, 13, 15, 17, 18. 52, 20. 53, 16. 58, 19. 85, 18. 90, 13. 115, 16. 140, 5. 141, 11. -i 23, 5. -ibus 6, 12. 9, 18. 28, 9. 142, 17. 143, 12. 161, 8. -um 9, 20. 47, 4. 78, 20. 84, 10. 95, 1. 99, 10. 127, 10. 135, 19. 143, 17. honestas 11, 4. -ate 44, 13. honestiores 11, 11. -um 54, 8. honor 41, 20. honoratis 74, 21. hordeum 16, 12. horā 78, 15. 95, 6. -arum 85, 4. -ris 13, 4. 6. 84, 2, 3. 146, 13. 160, 3, 12. horreorum 69, 9. horror 103, 1. -ore 115, 15. hortari 102, 10. hortorum 132, 8. hospitia 40, 18. hosticarum 162, 2. hostili 138, 12. hostis *passim.* (*gen.*) 121, 21. -i 112, 14. [120, 6. 123, 3.] -em 13, 9. 18, 3. 56, 3. 74, 6. 95, 6. 96, 10. 101, 10. 106, 4, 6. 108, 1. -e 14, 7. 24, 14. 82, 15. 95, 16. 106, 21. 109, 16. 113, 8. hostes, -ium, -ibus *passim.* huiusmodi 90, 11. humanā 128, 4. 158, 3. -ā 72, 16. 127, 20. -ae 118, 12. (*pl.*) 119, 7. -i 32, 11. 53, 6. -o 37, 18. 53, 19. Hunnorum 21, 4. 123, 15.

I.

I litt. 109, 6. iaciat 8, 20. -ebant 48, 12. -enda 133, 1. -endas 70, 17. -endos 18, 9. -unt 47, 19. 98, 1. -untur 144, 2. iactis 98, 7. 129, 9.

- iactandos 70, 18. -antur 137, 20. -are 17, 10. 57, 2. -tent 19, 13.
 iacula 17, 9. 161, 16. -is 58, 15. 141, 9.
 iaculandi 17, 14. -do 88, 6. -antur 58, 20. -atur 143, 4. 148, 10. -entur 147, 4. -etur 46, 8.
 iaculatores 141, 10. -ibus 18, 2. 97, 10.
 Iadertinae 150, 19.
 iam 8, 11. 13, 7. 19, 19. 23, 10. 24, 6. 55, 4, 12. 58, 9. 103, 12. 105, 3. 118, 16. 136. 5. 149, 7. 152, 6. iam uero 67, 7. 78, 17.
 Ianuarias 152, 2.
 iapyx 155, 3.
 ibi 104, 6. 106, 15. 108, 22. 109, 19. 20. 110, 18. 112, 16. 135, 1. 144, 10. 161, 19.
 ibidem 52, 17. 113, 10.
 ictus 23, 15. -ūs (*pl.*) 56, 10. 129, 8. 161, 13. -u 8, 20. 17, 12. 18, 18. 102, 27. -um 19, 15. 48, 1. 117, 9. 134, 21. 147, 11. -ibus 9, 2.
 idem 7, 21 *bis*. 13, 10. (*hoc* —) 20, 5. 36, 13. eadem 130, 9. -earundem 150, 17. easdem 36, 17. 156, 11. eisdem 52, 6. 69, 14. isdem 35, 11. 59, 9. eodem 42, 17. 151, 15. 67, 23. 100, 18. eosdem 46, 21. 79, 9. idem (*pl.*) (*V. L. item*) 14, 20.
 ideo *passim*.
 idoneus (*cum dat.*) 67, 4. -o 106, 8. -um 11, 4. -os 11, 15. 75, 1. 77, 6. 84, 4. 112, 20. 132, 12. -a 69, 2. 84, 16. -ae 152, 14.
 idus 156, 7, 8, 11. 157, 2 *bis*, 10.
 igitur 4, 17. 6, 20. 33, 5. 37, 11. 50, 10, 14. 68, 10. 83, 12. 149, 15. 151, 4. 157, 2. *primo loco enuntiati*: 32, 9. 64, 9. 153, 17.
 ignara 7.5. -i 110, 5. -os 93, 19.
 ignaue 17, 5.
 ignaui 83, 7. 94, 15.
 ignauiores 79, 14.
 ignauius 11, 6. -ae 87, 1. -orum 102, 26. -os 6, 8. 93, 3.
 igneus 159, 10.
 ignis 144, 23. -ibus 130, 4. 147, 9. -ium 162, 4.
 ignorantes 113, 7. 144, 18. 147, 8. -ibus 148, 10. 162, 8. ignorat (*nullus* —) 8, 6 *et* 18, 19. ignoretur 75, 10. [*ignorauerit* 120, 8.]
 ignorantia 14, 6.
 ignoscere 4, 11. 89, 20.
 ille 12, 14. 13, 19, 23. 36, 8. 75, 13. 113, 4. [*119, 17.*] -ā 15, 26. (*pl.*) 64, 17. (— *quae*) 90, 19. (— *quod*) 95, 17. (— *quae*, 113, 6. [*(pl.)* 120, 8.] 136, 18. 140, 17. -ud (— *quod*) 17, 20. 49, 6. (— *ut*) 52, 15 *et* 56, 4 *et* 76, 9. (— *ne*) 77, 15. (— *ut*) 91, 6 *et* 109, 17. (— *ne*) 111, 14. (— *ut*) 116, 17. 139, 13. (— *ut*) 146, 1 *et* 148, 19. (— *ne*) 152, 4. -ius 87, 2. 106, 14. 107, 7, 16. 108, 13, 14. 109, 2. 139, 5. 148, 11. -i (*nom.*) 12, 6. (— *qui*) 22, 3 *et* 14. 22, 20. 71, 4. (— *quorum*) 72, 1. (— *qui*) 135, 17. 138, 6. (*dat.*) 102, 18. -um 15, 7. 17, 9. (— *qui*) 25, 5. 104, 14. [*119, 13, 18.*] (— *ad quem*) 141, 12. -am (— *ad quam*) 25, 6. (— *quae*) 114, 22. -o 11, 19. 16, 2. 45, 7. 53, 13. 129, 2. -ā 15, 8. 16, 12. (-*ne*) 66, 11. 109, 14. -ae 84, 17. -arum 138, 9. -is 36, 5. 37, 1. 53, 6, 7. 67, 3. 78, 20. 89, 11. 90, 4. 93, 18. 102, 15. 108, 12. 127, 18. 143, 15. -os 17, 16. 29, 4. 50, 20. (— *qui*) 65, 18. 78, 17. (— *quos*) 107, 2 *et* 111, 20. (— *qui*) 114, 3. (— *quos*) 119, 9. 129, 17.
 Illyrico 19, 3.
 imaginarii 40, 1.
 imagines 38, 9. 39, 1. 40, 1.

- imbri** 145, 21. 157, 5. -ibus 14, 5. 67, 14.
imbibuntur *V. L.* 8, 7.
imbuendi 70, 22. *uide* inb.
imitantes 91, 11. -ari 19, 13. [119, 18.] 123, 16. -ati sunt 101, 7. [-eris 119, 17.]
imitatione 4, 10. -em 28, 7. 44, 19.
immineat 27, 7. 47, 6. *uide* inm.
immo 36, 2. 100, 14. 123, 19.
immunis 151, 14.
immunitas 52, 1.
imparati 162, 10. -os 105, 6. *uide* inp.
imparem 83, 1. -es 5, 16. *uide* inp.
impedita 95, 22. -o 79, 3. *uide* inp.
imperante 92, 8. -antur 46, 11.
imperator 4, 4. (— inuicte) 5, 2 *et* 28, 3 *et* 32, 5. (— Auguste) 36, 19. 37, 8, 19. 38, 1. (— inuicte) 63, 16 *et* 123, 11 *et* 149, 4. -is 32, 14. 37, 18. 39, 17. 40, 1. 42, 7. (— inuicti) 50, 15. 52, 7. 54, 24. 58, 6. 72, 18. 124, 2. -e 21, 10. 54, 23. -es 127, 21. -um 38, 10. -ibus 92, 1.
imperita 75, 7. -i 96, 3. -is 14, 15. *uide* inp.
imperite 17, 5.
imperitia 79, 5. -ae 159, 16. *uide* inp.
imperium 12, 11. 19, 8. 89, 1. 128, 9. -i 5, 4. 28, 18. 54, 22.
impetant 96, 8.
impetus 104, 6. 107, 8. 119, 5. 143, 16. 160, 9. -ūs *pl.* 27, 19. 161, 2. -u 13, 9. 15, 13, 18. 26, 24. 47, 19. 74, 9. 95, 15. 108, 8. 133, 9. 136, 1, 16. 137, 6. 138, 23. 140, 2. 144, 2. 155, 7. -um 26, 3. 58, 22. 78, 4. 79, 17. 116, 6. 130, 22. 134, 7. 143, 21. 163, 5.
implere (— bellatores) 9, 17. *implet* 96, 2. *uide* inpl.
importent 18, 17. *uide* inp.
- impugnat** *uide V. L.* 131, 11. *uide* inp.
in *passim.* in quantum 36, 16. in tantum 28, 15.
inaequalia 95, 18.
inanes 91, 13. -ium 52, 18. -ibus 79, 23.
inante (*uel* in ante) (pedes — habere) 23, 14 *et* 17. (— sit fossa) 25, 14.
inbellis 132, 13.
inbuat 64, 11. -endus est 16, 3. -endi 88, 9. -ere 8, 17. 92, 16. -untur 8, 7.
incauta 69, 22. 145, 16. -um 81, 4. 91, 5.
incautior 146, 15.
incautius 119, 7.
incedendi 12, 24. -entes 77, 20. -ibus 77, 16. *incedit* 44, 22.
incendiarium (oleum) 132, 17. 140, 2. -o (oleo) 162, 1.
incendit 140, 4. -sis 140, 6.
incendium 30, 12. -o 136, 10. 137, 7. 138, 12. 139, 16.
inceptum 17, 7.
incerta 156, 7. -um 92, 18.
incessu 94, 9.
inchoa 106, 15. -ari 78, 22. -atur 4, 3. -etur 68, 10.
inciderit 113, 15. -issent 115, 11.
incidunt 164, 3.
incipere 108, 23. [incipere 121, 19.] -ientē 78, 15. -ientem 8, 5. -entes 111, 18. -is 107, 7. [119, 16.] -it 38, 13. 47, 9. 86, 16. -iunt 90, 15. 103, 6
incitare 108, 2. -atur 71, 17.
inclinant 16, 20.
includit 134, 14. **inclusi** 130, 9. -os 131, 12. -um 132, 1.
incognita 5, 2. -um 67, 19.
incolumis 50, 1.
iucommam (ad —) 9, 6.
incommodum 81, 13.
incompositos 49, 19.
incongruum 52, 6.
inconsulte 112, 6. 121, 8.

- inconsultiores 6, 18.
 incultam 127, 10.
 incumbat 26. 2. -bit 14, 15.
 67, 11. 105, 6.
 incuria 153, 17.
 incuriosius 11, 11.
 incurrit 14, 7.
 incurstant 76, 9. -at 105, 1.
 [incurSIONIBUS 103, 11.]
 incursu 84, 14. -um 74, 11.
 incurua 136, 13. -ae 162, 18.
 indagemus 10, 12.
 inde (hinc —) 25, 20.
 Indiam 28, 13.
 indicabo 39, 16. -cant 74, 3.
 146, 5. -at 159, 3. -atur 26,
 5. -emus 154, 7.
 indicia 88, 2. -is 9, 19.
 indicti 11, 12.
 indigens 35, 14.
 indignatione 94, 18.
 indigni 11, 23.
 inditum 163, 15.
 indoctus 57, 19. -a 5, 8. 6, 4.
 induat 86, 1. -ebant 21, 10.
 -unt 153, 8.
 indubitata 32, 3. -am 106, 20.
 -is 73, 2. -um 134, 1.
 inducunt 144, 17.
 indulgentiae 32, 17. 127, 22.
 indumentis 73, 8.
 Indus 123, 17. -os 116, 19.
 industria 44, 20. 63, 4. 78, 5.
 87, 18. [121, 3.] 129, 4. 144,
 12. 157, 11. -ā 36, 15. -am
 42, 25. 43, 7. 150, 11.
 indutias 152, 8.
 inedia 93, 7.
 inefficax 114, 9. 140, 11.
 ineptum 158, 9.
 inermis 164, 4. -es 20, 1. 90, 9.
 inexercitatus 55, 18. -o 16, 7.
 inexpertis 94, 10.
 inferenda 112, 14. -endum 15,
 14. -ens 68, 22. inferre (au-
 dacter — *absolute dictum*) 9,
 3. 23, 20. 78, 8. -tur 15, 22,
 24. 76, 7. (proelium —) 103,
 16. -ferunt 143, 8. intulere
 115, 5. inlata fuerit 80, 16.
 inlatae sunt 11, 10. inlatum
 74, 12.
 inferior 43, 2. 64, 9. 78, 10. 79,
 18. 129, 19. 140, 14. -orem
 4, 12. 107, 20. -ores 88, 14.
 134, 18. -oribus 90, 3. 100,
 15. 138, 22. inferius 140, 12.
 inferna 144, 14.
 infesta 105, 8. 160, 16. -um 115,
 15.
 inficitur 153, 7.
 infiguntur 162, 3.
 infinita (*sing.*) 66, 3. (*pl.*) 54, 6.
 infirmi 110, 20.
 infirmiores 87, 8. 95, 3. [122, 5.]
 infitandum est 7, 17.
 inflectit 96, 1.
 infigit 13, 19.
 infractum est 35, 20.
 infusa 140, 1. -o 159, 6.
 ingenii 4, 14. 53, 6. -o 140,
 23. 159, 14.
 ingens 139, 14. -ti 65, 10. -tes
 116, 8.
 ingentissimae 133, 6.
 ingressi 146, 5.
 ingressu 130, 7.
 ingruentes 83, 12. -ibus 75,
 19. 130, 3.
 iniectis 161, 18.
 inimicus 108, 8. 113, 15. -i 76,
 13. 103, 5. [(*gen.*) 121, 15.]
 162, 13. -um 103, 9. 131, 14.
 -orum 91, 4. 94, 15. 101, 6.
 107, 18. 113, 3. 163, 4. -is
 86, 3. 87, 9. 90, 4. 93, 11. 111,
 6. -os 49, 21. 83, 12. 95, 8.
 105, 1. 118, 6. 161, 22.
 inire 88, 12. 111, 9.
 initia (inter —) 119, 9. initio
 (ab —) 69, 10. (in —) 127, 10.
 iniuria 89, 12. -am 149, 13.
 inlaesae 117, 5.
 inlecebris 7, 16.
 inligant 143, 20.
 inlustres uiros 42, 10.

- inmanibus 117, 14.
 inmergitur 15, 22.
 inminere 111, 4. -net 20, 10.
 25, 17. *uide* imm.
 inmittitur 105, 2. 144, 23. in-
 miserunt 116, 7. -misso 137,
 7.
 inmōta 23, 1. 49, 8.
 innumerabilem 92, 13. -es 65,
 3. 127, 19. -ibus 118, 1. 145, 1.
 inopiā 68, 9. 131, 17. 148, 20.
 [-ā 121, 5.] -am 67, 2.
 inordinatus 13, 3.
 inpar 18, 3. 94, 5. [-em 121,
 14.] -es 100, 16. *uide* imp.
 inparatis 112, 11. *uide* imp.
 inpediens 13, 14. -irent (*cum*
dat.) 77, 2.
 inpedimentum 114, 11. -o 26,
 15. *abl.* 115, 7. 138, 4. -a 76,
 38. 77, 4, 8. 79, 13, 17. -orum
 24, 21. 65, 10. -is 43, 5. 77,
 9.
 inpedita 86, 6. *uide* imp.
 inpellunt 163, 11. impulsus 98,
 3. -a (fuisset —) 141, 5.
 inpendendus 37, 21.
 inpendente 159, 10.
 inpena 132, 3.
 inperitiam 94, 3. *uide* imp.
 inperite 96, 11. *uide* imp.
 inperitorum 102, 26. *uide* imp.
 inpleant 17, 19.
 inpolitior 37, 4.
 impossibile 83, 21. 91, 20.
 inponunt 80, 2. -untur 142, 11.
 inportat 46, 23. *uide* imp.
 inpressione 100, 1.
 inprimis 46, 16.
 improbables 11, 22.
 inprouisi 44, 8. -o 79, 10. -os
 108, 3.
 inpuignare 77, 13. *uide* imp.
 inpuignatio 135, 14.
 inpune 33, 4. 72, 22.
 inpunitatem 71, 18. -e 146,
 20.
 inputari 37. 6.
 inquinari 92, 5.
 inquirere 12, 10.
 inruant 111, 15.
 inrumpentes 145, 5. -ere 138,
 22. 148, 2. -i 108, 13. -itur
 105, 14. -rupissent 117, 2.
 inruptionem 69, 4. -i 144, 24.
 insecuntur 113, 2. -quens 14,
 4. -quentium 110, 15. -ibus
 111, 11. 112, 6. -qui 112, 4.
 insepulta 162, 7.
 inseremus 131, 9. -seruntur 27,
 15. 52, 2. insertos 19, 12.
 insidentes 116, 3.
 insidiae 81, 8. 111, 12. 112, 9.
 162, 10. -arum 103, 18. 113,
 5. 146, 12. -as 75, 23. 80, 11.
 88, 15. 112, 18. 113, 10, 15.
 119, 5. -is 87, 6. 144, 14.
 147, 2, 5. 162, 16.
 insidiatores 76, 8.
 insigne 38, 9. 54, 22. -ia 89, 7.
 insilire 20, 4. -iret 15, 12.
 insinuare 32, 12.
 insistit 101, 5.
 insitos 35, 11.
 insoliti 70, 7. [-is 114, 9.]
 inspectionem armorum 70, 15.
 insperatos 90, 17.
 inspicere 153, 18. -itur 26, 7.
 -spexit 155, 14.
 instauratione (armorum —)
 119, 2.
 instinctu 53, 20.
 instituendus 26, 9. -ui 51, 6.
 -uit 72, 1. (*pf.*) 159, 17. -utam
 50, 9. -uti 33, 13. 52, 5. -utis
 18, 3. -uto 9, 3. -utum (est,
 ut) 52, 15.
 instituta 32, 1. 34, 19. 36, 15.
 63, 14. -is 92, 9.
 institutione 38, 6. [121, 2.]
 -em 64, 15.
 instructionis 96, 12.
 instruant 27, 4. -struas 103, 2.
 -struat 35, 13. -enda 47, 6.
 -ae 162, 17. -endi 21, 1.

- endos 23, 20. -ui 98, 15. -uit 159, 12. -uitur 25, 13. 58, 15. -unt 147, 12. -ctus 103, 7. -a 48, 6. 108, 21. -cti 96, 9. (*pl.*) 27 14. -ae 106, 11.
 insuetos 136, 1.
 insularum 18, 10. 162, 9.
 insultare 93, 15.
 insultibus *uide V. L.* 131, 11.
 insuper 45, 9. 144, 21.
 insurgere 56, 11. -eret 15, 15.
 integri 98, 12. -is 18, 16. 85, 10. -gro (de —) 49, 1. 134, 9. 155, 16. -um 50, 20.
 intelligentiā 37, 7.
 intellegant 75, 3. intellegere 73, 13. -erentur 64, 19. -i 16, 6. -it 64, 13. 88, 13. 158, 16. -itur 33, 16. 67, 20. -unt 78, 3. intellexisse 123, 18. -issent 112, 1.
 intendat 9, 16. -ta 133, 17.
 intentione 146, 14.
 inter (— probari) 9, 8. 10, 22. 22, 21. 26. 34, 15. (— se) 18, 19. 46, 1, 2. 56, 6. 72, 6, 8, 22. (— praecipua) 84, 11. 85, 22. 88, 10. 91, 1. (— se) 96, 18. [97, 120.] 99, 6. 100, 22. 102, 6, 8. (— initia) 119, 9. 129, 17. 130, 2. 131, 4. 132, 13. 134, 22. 139, 2, 20. 162, 5.
 intercidunt 85, 6. 91, 21. -dit 24, 6.
 intercipi 153, 3.
 intercisā 26, 17. -i 133, 6.
 interclusis 69, 8.
 interdum *passim*.
 intereat 18, 18. -ire 36, 1. -issent 22, 20.
 interesse 34, 16. interestutrum 87, 11. 159, 8. intersit 113, 21.
 interficit 15, 19.
 interimant 85, 11. 95, 7. -atur 103, 16. -untur 162, 4. -emit 64, 9. 118, 17
 interluceat 96, 20. -lucentes 26, 16.
 interluniorum 158, 14.
 intermissa 57, 11.
 intermissione (sine —) 55, 15 *et* 67, 14.
 interna 151, 15.
 interneconem (ad —) 145, 2.
 interpatere 99, 7.
 interpellata 77, 18.
 interpositis 83, 2. -o 129, 16.
 interrumpatur 77, 17. -ruperit 27, 5.
 internalla 74, 14. 78, 22. -is 79, 15. -o 129, 15.
 interueniente 21, 8. 80, 13. -uenerit 147, 5.
 intimetur 75, 19.
 intimo 75, 13.
 intra 22, 16. 24, 4. 25, 7. 44, 7. 50, 17. 83, 13. 84, 21. 92, 11. 93, 13. 114, 5. 131, 16. 144, 6. 149, 1.
 intractabiles 156, 2.
 intrauerint 130, 9. -erit 145, 11.
 intrinsecus 82, 13. 86, 7. 129, 16. 136, 11. 139, 17. 140, 15. 141, 4. 144, 5.
 intuentes 45, 7.
 intuitu 28, 3.
 inuadat 90, 10. 108, 9. [121, 17, 21.] -atur 107, 16. -ere 135, 17. -erent 22, 19. 98, 12. -itur 136, 3. -unt 142, 3.
 inueniant 110, 8. -ias 5, 6. 12, 3. -iatur 140, 12. -iri 81, 11. 146, 19. 148, 13. -uēnit 155, 12. 115, 7. -itur 14, 17. 24, 3. 36, 22. 76, 1. 88, 11. 101, 9. 109, 18. 117, 1. 140, 18. 143, 6. [147, 14.] -iuntur 69, 18. -uenerunt 100, 21. 101, 7. -uēnit 72, 11. 130, 6. 146, 1. 148, 18. 164, 9. -uenisse 18, 11. -uenta 141, 14. -uentum 131, 2. 141, 1.
 inuiae 79, 1.
 inuicem (sibi —) 26, 15. 71, 2. 161, 16.
 inuictissimi (— principis) 37, 13.

- inuictus 36, 9. -i (imper. —) 50, 15. -am 37, 8. -um (— armis) 15, 4. -e (imp. —) 5, 2. *et* 28, 4 *et* 32, 5 *et* 63, 16 *et* 123, 11 *et* 149, 4. -ae 129, 6.
 inuidia (— sanguinis) 18, 17. 71, 11.
 inuitare 79, 7. -tat 92, 19. -etur 111, 11.
 inulti 110, 14.
 inundari 24, 19. 81, 16.
 inundatione 130, 17.
 inuoluta 4, 16.
 inutilem 163, 17.
 Ionio 150, 4.
 Iouianos 19, 9.
 ipse 12, 4. 15, 15. 32, 13. 42, 23. 43, 14. 76, 1. 85, 17. 86, 17. 87, 6, 20. 90, 10. 95, 3. 102, 16, 18. 113, 16. [121, 8. 122, 18.] 131, 13. -ā 27, 3. (*pl.*) 35, 2. 35, 17. (— quoque) 38, 23. (*et.* —) 39, 3 *et* 6. 65, 15. (*pl.*) 86, 2. 91, 4. 146, 20. 151, 16. -ā 27, 9. 33, 19. 55, 6. 56, 6. 74, 5. 94, 7. 162, 20. -ius 12, 11. 37, 5. 42, 15, 20. 43, 5. 53, 14. 67, 9. 25. 85, 17. 89, 12. 98, 16. 104, 5. 108, 16. 115, 16. 131, 6. 136, 14. 148, 12. 151, 18. 157, 9. -am 32, 6. 107, 12. 163, 13. -um 28, 16. 95, 11. 100, 17. 102, 12. (*nom.*) 159, 11. -o [(*et.* —) 9, 13.] 13, 16. [20, 14.] 26, 24. 56, 2. 110, 21. -i 21, 19. 34, 2. 44, 18. 50, 5. (*etiam.* —) 58, 19. 70, 15. 80, 3. 88, 1. 97, 18. 99, 7. 118, 4. -ae 45, 15. -arum 138, 16. -is (*dat.*) 52, 17. 53, 1. 71, 13. 131, 16. 154, 6. -is (*abl.*) 14, 7. 73, 9. 77, 5. 92, 6. 116, 19. 129, 10. 143, 18. 144, 17. 145, 20. -os 14, 13. 17, 16. 26, 4. 28, 11. 47, 3. 56, 13. 79, 13. 85, 22. 97, 21. 119, 4. 147, 8.
 ira 94, 18. 70, 4.
 ire (ac redire) 27, 14. eunti-
 bus 79, 1. ituri sunt 113, 8.
 is 26, 24. 43, 3. 72, 19. — eā (*sing.*) 76, 10. — eā 54, 2. 57, 1. 118, 10. 131, 4. 148, 4. — eā (*pl.*) 6, 11. 12, 13. 84, 23. id 78, 16. [119, 15.] 130, 2. 162, 10. id est 41, 12, 17. 46, 19. 52, 12. 150, 8. 151, 20. 152, 2. 154, 7, 9, 12, 13. 155, 1, 5. 156, 3, 4. — eius 42, 16, 22. 43, 7. 73, 14. 83, 14. 85, 5. 86, 17. 143, 1. — ei (*dat.*) 34, 1. 46, 11. 67, 21. 107, 11. 149, 13. 164, 5. — eam 63, 12. 102, 14. 106, 13. 107, 17. 140, 20. 147, 11. — eum 37, 23. 81, 19. 121, 6. 139, 3. 142, 2. — eo (modo) 7, 16 *et* 14, 22. 17, 13. 37, 13. 81, 11. 94, 6. 96, 3, 6. 105, 14. 108, 1. 142, 7. 146, 16. ab eo 33, 8. 40, 11, 12. 45, 19. 52, 14. 136, 13. — earum 116, 6. 130, 17. 153, 4. — eorum 7, 17. 11, 24. 23, 18. 34, 6. 40, 3, 9. 49, 12. 52, 1. 53, 3. 54, 17. 83, 13. 91, 14. 100, 4. 107, 8. 116, 8. 137, 14. 144, 19. 161, 1. — eis (*dat.*) 16, 13. — eas 117, 10. 150, 4. — eos 9, 17. 19, 10. 26, 8. 28, 16. 34, 19. 49, 13. 55, 7. 71, 12. 75, 1. 90, 17. 92, 9. 116, 19. 154, 6. 159, 16.
 ista *pl.* 5, 2. 12, 6. 24, 10. 72, 20. 79, 4. 160, 12. *sing.* 52, 21. 91, 10. -ae 137, 8. 138, 8.
 ita *passim*; ita *cum V. L.* item 54, 9. ita ut *passim*. ita — ne 15, 14.
 Italiam 64, 7.
 itaque *postpositiuum* 12, 1. 29, 7. 32, 15. 37, 6. 39, 10. 72, 13. 88, 9. 154, 7. — *praepositiuum* 21, 10. 47, 3. 65, 21. 67, 14. item 33, 13. 35, 9. 39, 23. 41, 12, 17. 42, 20. 43, 10. 47, 19. 48, 10. 51, 18. 54, 21. 59, 3, 14. 73, 15. 97, 12. 101, 13. 104, 7, 16. 111, 18. 148, 11.

- iter 20, 9. 25, 5. 67, 1. 70, 25.
 75, 15, 21. 76, 3. 78, 24. 84,
 22. 90, 8. itineris 27, 15, 17.
 66, 20. 81, 1. 82, 5. 93, 21.
 -e 12, 22. 66, 21. 74, 8. 78,
 13. 79, 2. 90, 16. 112, 11.
 113, 2, 7, 13. 114, 2. 157, 6.
 -a 138, 9. -ibus 65, 7. 69, 8.
 73, 12. 74, 5. 75, 9. 103, 12.
 108, 7. 111, 22.
 iterum iterumque 148, 19.
 itineraria 74, 12, 17.
 [inbeantur 122, 13]. -ebantur
 27, 15. -enda 72, 10. -erent
 44, 17. iubetur ut 27, 4. ius-
 serit 73, 6. iusserunt 45, 12.
 67, 18. -isset 32, 13. iussisti
 63, 7. iussus 33, 4. fuerit ius-
 sa 39, 12.
 iubis 133, 18.
 iudicabant 66, 10. [-camus 119,
 16.] -cant 105, 11. [-care 120,
 17.] -as 103, 3. [-cat 121, 14.]
 -catur 95, 13. -cet 88, 11. -cas-
 set 72, 11. -caturus 88, 10.
 index 42, 13. 44, 9. -icum 52, 9.
 iudicium 58, 6. -o 39, 18.
 Iugurtha 115, 19.
 iugis 67, 10. -em 150, 10. -i
 57, 4. 88, 18. 127, 19. 134, 4.
 -ibus 58, 3.
 iugiter 138, 7.
 iugum (sub — miserant) 18, 5.
 (submissi — fuerant) 92, 10.
 (erant missuri sub —) 146, 9.
 -is 103, 14.
 Iulium (mensem —) 152, 1.
 iungantur ad — 116, 2. 138, 5.
 -e 108, 22. -ebant ad 111, 21.
 -ebantur 35, 5. -endae 162,
 15. -ebatur 48, 16. -eretur
 ad 124, 1. -es 106, 14. -i
 141, 6. -itur 154, 10, 12. 155,
 2. -unt 144, 21. -untur 137,
 9. iuncta 104, 9. iuncti sunt
 39, 22. iuncti sint 100, 7.
 iunxerint 163, 11. -eris ad
 106, 17. -erit 102, 25.
 Iunias 156, 4.
 iuniores 11, 16. 13, 8. 18, 9.
 20, 1, 10. 27, 8. 29, 10. 38, 24.
 50, 17. 55, 13. 98, 8. -um 17,
 15. 36, 2. -ibus 19, 3. 37, 11.
 97, 13.
 iurant 37, 16, 23. -are 37, 15.
 ius (— armorum) 5, 19. *V. L.*
 42, 21. (legionis —) 50, 2.
 -ris militaris 12, 16. 37, 4.
 iussa 35, 1.
 iussu 37, 13.
 iustissimis 52, 4.
 iustitiam 51, 20.
 iustus 42, 23.
 iuuant 35, 4. [-are 120, 10.]
 -at 96, 11. [120, 18.]
 iuuenis 8, 13. -es 100, 22. 116,
 12. -ibus 97, 10.
 iuuentus 7, 20. 8, 11. 11, 1. 14,
 10. -utem 9, 11. 63, 10.
 iuxta (in palum uel —) 17, 12.
 66, 17. 99, 12. 100, 4. 141, 19.
 142, 16. 154, 1.

K.

- kalendas (kl.) 152, 2. kal. 156,
 3, 5, 10.
 Karthaginienses 101, 7. -ibus
 64, 4.

L.

- labe 151, 15.
 labentia 133, 8.
 labor 4, 14. 18, 21. 36, 5. 72, 1.
 -is 57, 16. 67, 21. 70, 7. 128,
 13. 146, 14. -em 8, 12. 22, 3,
 7. 35, 22. -e 7, 4. 13, 16. 14,
 12. 39, 18. 41, 22. 47, 3. 65,
 11. 78, 13. 82, 15. 86, 14. 93,
 21. [121, 4.] 127, 19. 144, 13.
 -um 7, 6.
 laborantibus 83, 9. 103, 14. 109,
 5. -are 7, 10. -at 22, 2. 108,
 16. [-auerit 120, 2.]

- labyrintho 75, 13.
 Lacedaemonii 12, 7. 89, 2. -iis
 63, 4. -orum 64, 1. -os 28,
 10. 63, 1. -um 64, 7.
 lacerti 161, 2. -is 17, 13.
 lacessere 149, 13.
 Lacones 101, 7.
 lacum 109, 11.
 laedantur 77, 10. -ebantur
 116, 5.
 laetus 159, 4.
 laetū *uide* dextra laeuaque.
 laeuigantur 133, 8.
 lanceae 147, 17. -as 116, 14.
 -is 96, 16.
 lanternis 140, 5.
 lapide 18, 13. -es 18, 8, 15.
 48, 12. 70, 18. 98, 1. 136, 13.
 143, 2. -ibus 19, 1. 56, 18.
 98, 7. 116, 18. 130, 2. 131, 4.
 138, 3. 140, 8. 141, 9. -is 18,
 18. -um 151, 1. 161, 13.
 lapideas 138, 17. -i 80, 9.
 lapidosis 18, 22.
 lapsu 138, 18.
 laqueis 114, 12. 143, 17.
 largo 6, 19.
 larice 151, 4.
 laridum 132, 2.
 lassis 78, 16. 112, 12. -os 93,
 20. -um 94, 5.
 lassitudinem 14, 12.
 lateant 153, 9. -entibus 160, 16.
 [latenter 122, 12.]
 lateris 82, 11. -ibus 140, 9.
 Latina 154, 5.
 Latinorum 33, 5.
 latior 79, 13. 104, 9. -a 82, 3.
 -es 80, 5. 116, 14. 152, 9. -ibus
 24, 23. 80, 18. -us 117, 10.
 [latius (*adu.*) 120, 15.]
 latissimae 130, 13. -um 163, 18.
 latitudo 138, 14. -iinis 81, 23.
 latratu 146, 3.
 lātus 82, 10. -a 25, 16, 18, 22.
 82, 12. 137, 3. -ae 138, 16. -am
 82, 19. -o 10, 5.
 in latum 97, 1. 99, 7, 9.
 lātus 15, 23. [-ere 122, 6.] -era
 23, 18. 56, 9. 100, 10. 137, 5.
 -eribus 15, 10. 76, 7. 106, 1.
 109, 2. 129, 13.
 laudabiliores 71, 22. -us 16,
 17.
 laudandos 63, 12. -atur 44, 20.
 -ata est 110, 11. esse lauda-
 tum 11, 1.
 laude 43, 14. 58, 7. -em 41, 1.
 43, 1.
 laxamento 77, 9.
 laxant 142, 1. -ent 26, 14.
 lectissimi 93, 18. -is 76, 11.
 104, 13. -os 101, 1, 22.
 lectos 18, 7.
 legati 42, 7. -o 42, 14.
 legebant 77, 6. -ebantur 22, 25.
 -ebatur 43, 13. -endi 6, 7, 20.
 8, 10. 29, 10. -entes 45, 8.
 -ere 81, 11. 85, 2. -i 8, 3. -it
 11, 11. lōgit 39, 20. lectus
 58, 8. -ctis 37, 11.
 legio 34, 5. 35, 7, 14. 39, 8. 43, 15.
 50, 1. 52, 11. 53, 11. 54, 14. 57,
 17. 58, 13. 59, 8, 22. -onis 16,
 14. 37, 3. 38, 9, 13. 39, 14. 41, 8,
 11. 42, 13, 19. 44, 23. 47, 7. 50, 2.
 51, 14. 55, 11. 64, 15. -oni 33, 12.
 -one 38, 4. 39, 10. 41, 16, 21.
 42, 54, 6. 6. 59, 2. -onem 42, 24.
 44, 10. 50, 9. 65, 22. -ones 19, 4.
 22, 10. 34, 3, 13, 15. 36, 4, 24.
 37, 2. 42, 8, 12. 53, 20. 56, 16.
 64, 9. 87, 15. 92, 11. 115, 1. 149,
 16. -onum 35, 18. 9, 8. 22, 26.
 34, 5. 64, 20. 89, 14. -onibus 19,
 11. 34, 8. 35, 4, 16. 39, 24. 51,
 9. 54, 11. 71, 9. 75, 12. 83, 17.
 legionarii (equites) 33, 11 *et*
 54, 9. 71, 4. -is 115, 1. -orum
 (equitum—) 42, 22. -os (equi-
 tes —) 35, 11.
 legitima 25, 17. -i 52, 13. -o
 26, 22.
 lenitur 95, 4.
 leporibus 144, 9.
 letale 18, 16.

- leuantur 140, 6. -ata fuerit
 25, 20. -ati sunt 25, 15.
 leuconotus 154, 12.
 leuiora 15, 27. -em 82, 5. -ibus
 65, 22. 92, 17. 100, 23. 137, 2.
 leuis 8, 16. 22, 22. 35, 5. 48, 7.
 49, 10, 20. 97, 15. 112, 2. -e
 10, 21. -em 35, 9. 108, 11 *et*
 [121, 20.] -i 76, 11. 79, 9.
 102, 3. 108, 16. 112, 4. 115, 7.
 116, 12. 131, 15. -ibus 100,
 17.
 leuissimā 86, 6.
 leuiter 113, 4.
 lex (— est ut) 96, 13. lege 156,
 2. legibus 54, 24. 89, 19.
 libellae fabriliis 106, 22.
 libello 5, 4. -um 28, 5. 33, 1.
 libenter (— habuisse) 4, 7.
 (— cupit) 110, 10.
 liber 64, 14. -bris 12, 5. 14,
 17. 18, 1. 32, 6. 91, 18, 23.
 123, 9. 159, 15. -bros 4, 2.
 12, 9, 16. 40, 13. 63, 16.
 liber 102, 8. 134, 20. -ero 163,
 3.
 libere 134, 9.
 liberet 118, 13. -ata 141, 7.
 -atus 16, 1.
 libertas 88, 21. -ate 58, 10.
 libonotus 154, 12.
 libralia (— saxa) 57, 2.
 libramento 142, 7.
 librarii 40, 12.
 libras 20, 8.
 liburna 151, 5. -ae 150, 7, 20.
 151, 12. 152, 13. 153, 12. -am
 163, 17. -arum 33, 14. 160, 21.
 162, 17. 163, 2. -is 150, 3.
 152, 18. 157, 13. 161, 18, 20.
 Liburnia 150, 18.
 Liburnorum 150, 14, 16.
 licentiam 146, 20.
 licere 110, 22. -eret 34, 1.
 licet (— sit) 4, 13. (— profec-
 erint) 21, 4. (— superet)
 108, 4. (— prosit 112, 16.
 (— signentur) 157, 16. — *ab-*
solute (ut quamuis) 19, 19. 43,
 2. 104, 1. 110, 20.
 ligatur 98, 3. ligata sunt 164,
 3.
 lignarios *V. L.* 43, 15.
 lignatio 84, 14.
 ligneas 14, 21. 43, 17. -i 19,
 20. 82, 7. -is 17, 16. 144, 23.
 lignum 52, 12. 81, 15. 83, 16.
 -i 80, 6. -o 131, 3. 140, 3. -a
 43, 10. 132, 20. 152, 3. -orum
 24, 15. 67, 2. 69, 14. -is 25,
 22. 133, 5. 137, 2, 19. 138, 3.
 139, 14. 144, 20.
 ligones 25, 24. 59, 14.
 linea (sub —) 25, 19.
 linquentes 12, 8.
 linteones 10, 13.
 linum 148, 6. -i 148, 8. -o 98, 5.
 lips 155, 2.
 liquidam 132, 17.
 liquor 135, 8.
 litterae (*sing.*) 106, 22 *et* 109, 6.
 -am 104, 14. -arum 4, 11. 38, 7.
 -is 4, 2. 28, 5. 32, 8. 44, 11. 45,
 7. 63, 15. -as (in — conferre)
 36, 11.
 litterati 53, 6. -os 51, 10.
 litus 163, 4.
 lixas 14, 14.
 locabantur 22, 23. 48, 21. -can-
 tur 47, 8. -catae fuerant
 150, 5.
 locus 21, 1. 99, 13, 14. 102, 7.
 [121, 1.] -i 24, 16. 25, 2. 81,
 20. 109, 8, 16. 160, 13. -o
 6, 11. 24, 15. 60, 1. 95, 13,
 16. (primo —) 97, 17. 101, 13.
 105, 14. 106, 8. 147, 20. -um
 8, 19. 11, 24. 25, 5. 36, 2. 40,
 11. 42, 10. 71, 1. 81, 10. 95,
 11. 104, 11. 111, 11. 112, 5.
 141, 2, 5. -a 13, 9. 40, 18. 75,
 9, 21. 78, 8. 83, 18. 84, 15, 23.
 86, 2, 5. 95, 18, 21. 97, 21.
 101, 6. 113, 3, 9. [122, 8, 10.]
 134, 16. 145, 4, 11. 160, 15.
 -orum 74, 14, 21. 77, 11. 78,

24. 80, 20. 110, 6. 128, 16. 129, 5. 155, 10. -is 6, 8. 18, 12. 27, 21. [34, 17.] 65, 9. 66, 16 *bis*. 67, 24. 68, 14. 70, 3. 77, 13. 78, 3. 81, 19. 83, 12. 84, 18. 87, 16. 89, 20. 95, 5. 105, 4. 110, 3. 131, 9, 11. 143, 15.
 locuntur 63, 2. loquendum (ad —) 46, 11.
 longe 10, 14. 34, 8. 73, 4. 90, 17. 107, 10, 21. 113, 17. 129, 19. 152, 16. *uide de*.
 longior 7, 14. 68, 19. 142, 6. -e 65, 7. 93, 6. -ibus 10, 6. 163, 15.
 longissime 107, 16. 108, 24. 109, 6.
 longissimas 140, 19. -is 59, 7, 13. -os 116, 4.
 longitudo 55, 16. -inis 81, 23.
 longius 58, 20. 77, 1. (ne aqua sit —) 81, 15. 99, 17. 100, 8. 106, 12. 117, 6. 142, 16. 145, 15. 147, 20. 149, 16.
 longus 82, 10. 98, 2. -a 11, 11. 137, 4. 163, 8. -ā 105, 9. 134, 4. -ae 12, 3. 28, 19. -am 43, 13. -o (— tempore) 19, 6 *et* 87, 15. 90, 16. 93, 19. 162, 11. -um (— est si) 28, 17. (in —) 86, 11. 90, 12. (in —) 96, 19 *et* 99, 10. (in —) 148, 15. 158, 9.
 loricā 21, 22. -ae (*pl.*) 58, 15. -am 23, 9. -as 46, 21. 49, 2. 80, 2. 86, 1. 100, 8. -is 18, 14.
 loricarias 44, 2.
 loricatus 46, 16. -i 9, 1. 100, 7. 161, 10. -is 102, 2. -os 38, 11. 45, 10. 48, 2.
 loriculam 147, 13. [-ā 147, 14.]
 Lucania 115, 17. 116, 1.
 lucernas 140, 6.
 lucidus 159, 4.
 lucrum 151, 8.
 luctuosa 135, 16.
 ludentes 56, 20.

lunā 151, 11. -ae 159, 2. 160, 11. 162, 19.
 lupos 59, 13. -um 143, 20.
 lusoriarum 33, 14. -is 164, 7. (sagittis —) 17, 16.
 luto 92, 4. 140, 8.
 lux 157, 3. lucem 66, 21.
 luxum (per —) 52, 18.

M.

Macedones 28, 13. 34, 9. -as 63, 1.
 Macedoniam 149, 21.
 macellarios 10, 15.
 maceratur 86, 12.
 Macetes 114, 6.
 machina 137, 2. 140, 7, 16. 141, 8. 142, 9. -ā 139, 3. -ae (*pl.*) 138, 8. (*dat.*) 140, 20. (*gen.*) 143, 16. (*pl.*) 148, 3. -am 140, 4. -as 43, 17. 129, 12. 132, 18. 133, 12. 138, 1. 147, 8. 161, 6. -is 133, 11. 134, 7. 140, 6. 146, 21.
 machinamentum 136, 19. 139, 13. 140, 11. -a 117, 12. 133, 5. 134, 11. 138, 10. 143, 12.
 mactarent 117, 1.
 maculosus 159, 11.
 madere 92, 5.
 magis *passim*; = potissimum 136, 1.
 magistri 161, 3. -is (— armorum) 63, 9 *et* 65, 1. 117, 5. -os (— militum) 42, 11. (— armorum) 63, 9.
 Magni 13, 21.
 magnitudo 35, 15. 138, 19. 159, 11. -inis 133, 10. 149, 9. -inem 51, 11. 152, 12. -ine 115, 15. 143, 3. 148, 4.
 magno opere (*V. L.* magno-pere) 10, 9.
 magnus 36, 5. 41, 20. -a [120, 12. 123, 3.] 134, 13. -ā 11, 15. 160, 8. -ae 41, 20. 65, 25. -am 95, 10. -is 11, 14. 117, 11. 138, 9. 155, 6. — uiribus 8, 20. 17,

11. 46, 7. 107, 5. -o 144, 12.
 -um (nihil —) 86, 13. 106, 3.
 115, 5.
Maias 157, 10.
maiestate 83, 14. -em 37, 18.
 -i (uestrae) 32, 8. -is (tuae)
 36, 19 *et* 149, 4. (uestrae)
 128, 10.
maior 17, 18. 24, 22. 33, 18.
 36, 8. 39, 11. (tribunus —)
 39, 17. (comes —) 66, 3. 82,
 20. 93, 2. 110, 17. 112, 9. 142,
 15. 145, 19. 157, 12. 160, 17.
 -ore 13, 8. 51, 16. 54, 2. 82, 15.
 95, 15. 135, 16. -orem 67, 9. 85,
 16. 127, 14. 152, 7. -ores 47,
 16. 58, 19. 65, 13. 79, 2. 117,
 6. 139, 5. 152, 13. -ora 116,
 14. 117, 11. 133, 2. 143, 4.
 152, 16. -oribus 84, 19. 152,
 18. 161, 20. -us 47, 19. (—
 est, ut) 56, 4. 93, 2. 111, 4.
 118, 18. 151, 2.
maiores 16, 9. -orum 32, 1.
 71, 20.
malā 96, 12. -ae 67, 6.
male 67, 10. 90, 20.
malis 149, 1.
Mallius 146, 7.
Mallii 92, 11.
malleoli 139, 17. -os 139, 15.
mālo 163, 9.
maluerunt 134, 7.
mancipare 75, 2.
mancus 107, 8. -ā 102, 21.
mandabantur 52, 6. **mandan-**
dum 10, 21. -are (litt.) 4, 2.
 -auerunt (litt.) 28, 5.
mandatis 32, 14.
mane 14, 22. 50, 18. 55, 13. 84, 9.
manendum est 81, 2, 16. -tibus
 93, 13. 111, 19. **mansurum** 91, 8.
manibus 18, 8. 45, 19. 58, 2.
 76, 16. 133, 1. 147, 19. -u 21,
 20. 57, 1. 70, 19. 73, 10. 98,
 3, 7. 116, 9. 127, 20. 128, 16.
 129, 2. -u ad manum 23, 16.
 115, 2. 161, 17. -um (prius-
 quam ad — potuerit perue-
 niri) 19, 15. (— conseriturus)
 95, 12. 116, 1. (ad—habeant)
 147, 3. -ūs (iungendae sunt
 —) 162, 15.
manicis 22, 11.
manifesta 55, 9. -o 131, 10.
 -um est *cum acc. cum inf.* 5,
 15. 19, 19. 28, 15.
manipulus 45, 18. 46, 1.
Manlius *uide* Mall.
Manlii *uide* Mall.
mansione 103, 15. -em 81, 3.
Mantuanus auctor 9, 21.
manus (*militum*) 51, 5. 113,
 2, 6. -um 65, 24. -u 76, 8.
manuballistarii 97, 24. 141, 9.
manuballistas 48, 13. 143, 7.
marcidus 94, 1.
mare 70, 23. 109, 11. [122, 6.]
 135, 11. 159, 11. 160, 18. -is
 155, 16. -i 57, 13. 129, 1. 135, 8.
 149, 7. 150, 5, 12. 160, 20. 163,
 3. -ia 33, 15. 155, 7. 157, 3, 10.
marinis 138, 5. 153, 7.
Marius 92, 12.
maritima 135, 7.
maritis 134, 9.
marmoreae 144, 2.
Marsos 28, 10.
Marte (*aperto* —) 78, 9. (*publi-*
co —) 92, 15 *et* 118, 11 *et*
 162, 16. -em 28, 16. -is (*aper-*
ti —) 92, 20.
Martias 157, 3.
Martius calor 28, 9. -ii ope-
 ris 63, 14. -o operi 10, 4.
 -um (*campum* —) 14, 10.
materiā 136, 9. 143, 16.
materies 43, 9. 59, 16. 151, 14.
 -em 70, 25.
matres 18, 11.
matriculae (*sing.*) 26, 20. -as
 39, 16. -is 35, 11. 37, 15.
matronae 134, 5.
Mattiobarbuli 19, 6. -os 19, 9.
mattiobarbulis 97, 13. -os 19,
 2, 11.

- maturi 97, 5.
 maturiora 36, 8.
 maturius 65, 14. 68, 13.
 Mauretanium 149, 19.
 maxima (pl.) 133, 2. -am 42,
 15. 53, 7. 72, 19. 89, 18. 144,
 19. -is 5, 5. -o 22, 7. -um
 68, 8. 103, 7.
 maxime (uel —) 66, 14. 69, 10.
 (uel —) 85, 21 et 86, 8 et 103,
 21. 115, 9. (quam —) 158, 15.
 Maximianus 19, 8.
 maximis (subst.) 88, 19.
 me, mihi *uide* ego.
 meam 63, 16.
 meatus (sing.) 160, 7.
 mechanicā 138, 18. -am 142,
 17.
 mechanici 140, 23.
 media (— pars peditum) 26, 2.
 (acies) 108, 15. 162, 19. -ā
 acie 38, 17. 47, 11. 102, 14.
 109, 4. -am aciem 48, 17.
 108, 6, 11. (partem) 138, 4.
 -as partes 101, 21. -is 50, 12.
 -o 146, 15. 164, 1. -um 117, 3.
 medici 43, 6. -orum 67, 8. -os
 67, 14.
 medicinā 70, 10. 118, 10. -ā 66,
 16. -am 71, 19.
 medietate 142, 7. (pro —) 53, 4.
 mediocribus 43, 3.
 mediocritatem meam 63, 16.
 mediocriter 35, 4.
 meditabantur 57, 2. -tanti 22,
 1. -tari 44, 18. -tentur 56,
 14.
 meditatio 20, 13. -em 27, 18.
 -e 5, 21. 15, 14. 20, 5. 27, 8.
 56, 1. 57, 24. 58, 11. -um 12,
 21.
 medium (proferantur in —) 4,
 17. 101, 4. (circa —) 101, 4.
 (per —) 79, 16. 98, 2. in me-
 dio 39, 4. 76, 4. 100, 3. 105,
 13. 109, 21. 137, 13. de medio
 140, 17.
 melior 16, 7. 81, 11. 101, 9.
 106, 8. -em 107, 11. -es 85,
 20. 98, 5. 114, 13. [122, 21.]
 -a 4, 4. [120, 8.] -us 109, 18.
 melius est (— ut) 8, 13. *cum*
inf.: 78, 12. 99, 5. 101, 20. [120,
 5, 14.]
 melius (*adu.*) 16, 6. 100, 15.
 membris 7, 7. 18, 16. -orum
 9, 17.
 memorandum 94, 17. memorat
 (— de) 13, 21. -atur 114, 8.
 memoriā 37, 7. -ae 123, 13.
 mens 32, 5. 128, 5. -tis 74, 20.
 -tem 13, 18. -tes 94, 17. 95,
 3. 110, 13. 119, 7.
 mense 27, 11. 156, 12. -em
 152, 1. -es 156, 1. -ibus 14,
 2. 36, 2. 145, 21. 152, 2. -um
 155, 15. 158, 10. -uum 37,
 13. *V. L.* 155, 15.
 mensores 40, 17.
 mensurā 148, 5. -ā 148, 8. -ae
 82, 1. 99, 12. 152, 14. -am 98,
 16. 143, 1. -atur 26, 7. 148,
 11, 12.
 mercede 29, 11. -em 57, 22.
 mercium 157, 13.
 mereantur 152, 7. -uisset 41, 1.
 mergere 79, 14.
 meridianum 154, 11.
 post-meridiam 15, 1. 50, 19. 55,
 14. 84, 10.
 merita 41, 11. pro merito 19, 9.
 metallas (?) 131, 3.
 metallorum 144, 11.
 metandis 81, 10.
 metatores 40, 10.
μεταξιμάζων 158, 7.
 Metellus 92, 7.
 metiuntur 83, 6.
 metuendos 158, 15. -entes 70.
 8. -eret 50, 11. -it (facere —)
 6, 1. -itur 82, 20. -o 32, 16.
 -unt 6, 16. 94, 12.
 metus 71, 21. -u 26, 17. 69, 7.
 82, 14. -um (post —) 145,
 15.
 miles 13, 15. 16, 7. 26, 22. 42,

18. 44, 21. 53, 4. 55, 18. 57, 18. 58, 8. 67, 4. 74, 9. [120, 3.] -itis 50, 7. 124, 3. -item 11, 4, 11. 52, 7. 54, 23. 58, 1. 93, 20. 99, 5. 101, 14. [120, 15. 121, 5.] -ite 26, 22. 57, 21. [120, 2.] -es, -um, -ibus *passim*.
- milia *uide* mille.
- miliaria (cohors) 38, 12. 44, 10. -as 39, 12.
- militandi 36, 5. -ns 37, 22. -re 34, 15. -sse 18, 19.
- militaris 8, 7. 12, 16. 14, 9. 28, 4, 21. 33, 5. 37, 3. 67, 12. 91, 22. 92, 19. 110, 5. 111, 1. 139, 12. -e 29, 9. -em 11, 21. 12, 9. 36, 11. 63, 7. 64, 16. 74, 4. -i 12, 14, 21. 13, 3. 16, 16. 20, 9. 27, 14. 37, 8. 137, 1. -ibus (— uiris) 136, 4. -ium 51, 15.
- militiae 5, 11. 7, 10. 10, 16. 36, 7. 37, 16. 54, 8. 58, 6. 84, 6. 123, 8. -am 8, 12. (— armatam) 9, 10. 38, 2. 43, 13.
- mille 96, 18. 98, 17. 99, 1, 9. mille centum quinque 38, 11. mille sescenti sexaginta sex 96, 19. mille sescentos sexaginta sex 98, 18. milia (XX—) 13, 4, (XXIII—) 6. (VIII—) 34, 11. sena — 19, 4. 34, 13, 14. sex — centum 39, 9. duo — 99, 4. uiginti — 99, 11. triginta — 99, 11. nouem milia nongenti nonaginta sex 99, 2. duo milia 65, 23. decem milia 65, 23. decem milium 99, 10. uiginti milibus 66, 2. quattuor milibus 66, 2.
- minaretur 15, 10.
- minima 91, 2. 133, 1. 157, 3. -ae 152, 12.
- minime 75, 15. 117, 16. 118, 2. 130, 16.
- ministrantur 83, 17.
- minor 34, 8. 36, 8. 39, 9. (— tribunus) 39, 18. 67, 2. 112, 9. 129, 19. -e 33, 18. 146, 4. -em 9, 14. 134, 2. -es 47, 17. 49, 2. 65, 24. 138, 1, 6. -ibus 88, 8. 164, 2. -us 48, 3.
- Minotauri 75, 12.
- minuentis (lunae) 160, 11. minus 103, 4. minuit 111, 6.
- minus (sanguinis) 6, 14. (— deliciarum) 8, 2. 83, 6.
- minus (*adu.*) 8, 1. 11, 23. 64, 6. 69, 18. 74, 8 *bis*. 87, 9. 90, 20. 103, 20. (sin —) 108, 15. 109, 9. [120, 2.]
- mirā 146, 7. -o 32, 15.
- mirabilis 124, 1.
- miratur 123, 14. -retur 29, 3.
- miscendi sunt 100, 8. -cuisset (nisi in omnibus centuriis lectos sagittarios —) 18, 8. mixtis 65, 22. 102, 11. mixti 115, 2. mixtum 100, 20.
- Misenatium 149, 19. 150, 4.
- Misenum 149, 15.
- missibilia 44, 2. 46, 8. 47, 19. 57, 3. 70, 18. 106, 13. 116, 13. 16. 147, 16. -ibus 48, 8. 21. 49, 16. 56, 13. 98, 7. 98, 7. 100, 24. 137, 16. 139, 6. 141, 10. 161, 15. -ium 19, 15.
- missile 8, 19. 17, 13. -ibus 23, 6. 13. 97, 17.
- Mithridates 115, 4. -is 65, 2.
- mitigatur 156, 6.
- mittantur 152, 5. -at 75, 21. 90, 4. 148, 15. -ebantur 34, 4. 42, 8. 44, 12. 66, 5. -ebatur 66, 3. -entibus 132, 22. -ere 46, 19. -it 142, 16. -itur 113, 3. 129, 17. -untur 97, 4. 104, 11. miserant 18, 5. missa 81, 19. -ae 147, 18. -i 75, 16. 92, 10. missuri 146, 8.
- mobiles 133, 14.
- moderata 69, 9.
- moderatione 127, 21. -em 70, 14.
- modestiam 6, 23. 72, 1.
- modicus 10, 6.

- modo — modo 136, 18.
 modus 65, 1. 68, 14. 106, 11.
 [121, 13, 15, 17, 19, 22. 122,
 6.] -i (*pl.*) 105, 7. -o 7, 16.
 14, 22. 107, 19. [122, 6.] 130,
 16. 148, 6. (pro —) 138, 14.
 -um (in —) 14, 18. (ad —)
 139, 19. (in —) 143, 19. mo-
 dis (— omnibus) 49, 7. 82,
 4. 104, 8. 111, 7. 139, 11.
 moenia 132, 16. 142, 2. -ibus
 69, 4. -um 140, 10.
 Moesos 28, 14.
 moles 130, 3. 141, 4. 160, 21.
 -e 65, 7.
 molestia 79, 11.
 moliantur 75, 23. [123, 6.]
 -atur 79, 7.
 molli 129, 20.
 molliore 143, 16.
 momento 93, 3. 96, 3.
 monita 88, 2. -is 64, 8. 72, 7.
 94, 12.
 monoxylis 59, 9. -os 80, 5.
 mons 18, 22. 24, 17. -tem 109,
 10. [122, 6.] -tes 74, 16. -ibus
 78, 8. 113, 14. 134, 17. -ium
 90, 6. 103, 14.
 monstrauerat 164, 9.
 montuosa 86, 6. 95, 19. -is 77,
 14.
 morā (sine —) 20, 7. (absque
 —) 80, 8. (sine —) 139, 8 *et*
 149, 17. -as 65, 10.
 morbus 68, 1. -i 67, 12. -o 35,
 25. -um 66, 20.
 morbosa 81, 14. -as 66, 17.
 moretur 11, 7.
 moriturum 110, 10. -undi 24,
 12.
 mortalis 15, 21.
 mortem 8, 1. 38, 2. 143, 9. -es
 22, 5. -is 6, 21. -ium 162, 6.
 mos (fuit *c. inf.*) 4, 1 *et* 93, 5.
 -ris est *cum acc. cum inf.* 38,
 17. 50, 6. 83, 2. -rem (ad —)
 44, 6. -re 24, 12. (= modo)
 32, 15. (— ut) 53, 6. 71, 20.
 73, 10. 100, 16. 110, 14. 136,
 16. 137, 15. 143, 5. 148, 1. 160,
 5. ex more 35, 23. 78, 17.
 104, 4. -res 95, 8. -ribus 11,
 4. -rum 44, 13.
 motibus 94, 9. -u 160, 2.
 moueantur 94, 18. -at 50, 21.
 -atur 138, 19. -enda sunt 54,
 19. -entur 55, 4. -eri 141, 7.
 -et 70, 3. -etur 40, 8. mota
 (*pl.*) 55, 5. -ā 73, 11.
 muli 58, 17. -is 117, 8.
 multi 22, 25. 24, 12. 91, 8. 113,
 8. -a 72, 4. 73, 8. [123, 7.] 131, 8.
 161, 4. -arum 157, 8. -is 9,
 19. 65, 17. 88, 11. 118, 9. [122,
 17.] 135, 3. 139, 11. 158, 17.
 -o die 70, 20. -os 24, 8. 65, 17.
 multum (uirium) 93, 21. (prae-
 cesserint) 77, 21.
 multitudo 5, 7. 6, 4. 9, 9. 11,
 25. 24, 22. 27, 6. 64, 21. 65, 6.
 66, 3. 12. 67, 24. 71, 17. 72, 8.
 97, 15. 104, 8. 110, 17. 112, 15.
 [120, 18.]. 130, 18. -inis 56, 7.
 -i 65, 16. -em 5, 12. 35, 15. 92,
 13. 143, 17. -e 21, 13. 49, 12.
 65, 5. 104, 2. 106, 1, 9. 110, 7.
 [121, 12.] 144, 11.
 multifariam 79, 21.
 multiplex 70, 10.
 mundi 12, 11. 149, 18. 160, 1.
 munera 36, 6. 41, 6. 52, 15. 81,
 7. 83, 16. -um (militarium —)
 51, 15.
 muniat 35, 12. -atur 76, 12.
 -ebatur 21, 7. -enda 24, 21.
 -endam 110, 12. -endas 71,
 14. -endi sint 21, 2. -ire
 25, 18. 26, 1, 10. -irentur
 22, 12. -iret 50, 13. -iri 82,
 4. -it 109, 17. -iunt 26, 4.
 -untur 41, 4. 128, 15.
 munifices 41, 5. 52, 14.
 munimenta 24, 11. -is 22, 4.
 munimina 114, 10. 134, 12. 147,
 22. -e 140, 3.
 munitio 25, 12. 84, 18. 118, 14.

- one 78, 20. 81, 5. 137, 4, 16.
 -onem 24, 1. 109, 14.
 munitissimam 50, 10. -is 68, 14.
 munitus 44, 21. -a 34, 17. -i 22,
 14. 85, 18. 97, 5. 116, 4. 161, 10.
 -o 23, 23. -is 98, 10. -os 18, 14.
 murata (ciuitas —) 81, 4. (ca-
 stella —) 84, 17. -am ciuita-
 tem 24, 4.
 murus 22, 9. 25, 13. 49, 15.
 129, 14, 21. 130, 10. 134, 14.
 144, 3, 5. -i 83, 4. 97, 6. 129, 7.
 130, 3. (*pl.*) 132, 23. 140, 7, 20.
 141, 2. 144, 20. 148, 7. -o 129,
 2, 18. 136, 13. 143, 18. 144,
 24. 161, 21. -um 129, 11. 130,
 20. 134, 18. 137, 19. 138, 5,
 20. 139, 2, 10. 140, 7. 141, 16.
 142, 1, 4, 11. 143, 17. -orum
 69, 5. 128, 7. 137, 10. 139, 9.
 140, 22. 144, 18. 145, 16. 148,
 8, 9. -is 44, 7. 133, 13. 137, 15.
 140, 16. 141, 7, 10. 144, 2. 145,
 20. 147, 1. 161, 7. -os 131, 16.
 135, 17. 136, 15. 138, 17, 23.
 139, 4. 145, 3, 11, 18. 148, 3.
 149, 2.
 musculi 136, 7. 138, 6. -os 59,
 19. 138, 1.
 musculosis 10, 5.
 muta (*pl.*) 72, 14, 15. 73, 5.
 -orum 127, 11. -um 73, 5.
 mutabat 7, 22. -anda est 27,
 3. -antur 155, 11. 158, 2.
 [-are 122, 16.] -atur 135, 13.
 mutata 51, 1. 96, 5.
 mutatione 68, 2.
 mutuo 135, 15.
- N.
- nam *passim*; *cf.* 103, 12.
 namque *praepositium* 9, 18.
 — *postpositium* 75, 10. 100,
 9. 150, 18. 152, 2. 153, 12.
 161, 11.
 nascatur 96, 6. nascentes 158,
 7. -eretur 63, 17. -i 6, 9.
 -itur 68, 1. 105, 5. natum
 esse 28, 16.
 natalem 157, 7.
 natandi 14, 10, 12. -do 80, 3.
 -dum 14, 14. 70, 24. -natans
 7, 20. -are 14, 4. 57, 13.
 natio 91, 2. 123, 15. -ones 6,
 12. 34, 12. 114, 4. 127, 14.
 -onibus 6, 7. 92, 18. 149, 8.
 natium 152, 8.
 natura (rerum —) 35, 17. 109,
 16. 121, 3. 134, 14. 153, 15.
 -ā 128, 15, 16. 155, 9. -ae
 156, 2.
 naturali 129, 2. -is (*gen.*) 153, 13.
 naturaliter 54, 10. 95, 1.
 naualis 149, 5. 160, 20. -e 160,
 12. 161, 5. -i 161, 8. -ia 161,
 14. -ibus (*libris* —) 159, 15.
 nauarchis 160, 18. -os 150, 8.
 naufragium 155, 13.
 nauicularios 150, 8.
 nauigandi 158, 18. -antes 156,
 1. -antibus 152, 10. 158, 15.
 -at 157, 13. -atur 160, 15.
 nauigatio 156, 5, 7. -onis 157,
 7. -one 150, 1.
 nauigeri 79, 22.
 nauigia 152, 17. 157, 1. -is
 159, 5. -o 149, 18.
 nauis 164, 5. -em 151, 3. 152, 6.
 163, 13. -es 150, 16, 20. 153, 5,
 7. 161, 18. 163, 11. -ium 150, 13.
 153, 3. 160, 7. 162, 2. -ibus
 151, 2. 161, 12.
 nautae 153, 7. 162, 11. 164, 2.
 -arum 150, 9. -as 159, 12.
 163, 12.
 nauticae 158, 4. -is 162, 9.
 -orum 160, 14.
 ne *passim. uide* cauendum, illud,
 illā, obseruandum, uitandum
etc. metiuntur, ne minus fode-
 rit 83, 6. *uide* ita, ut ne.
 ne — quidem 88, 7.
 nec *passim. antecedente* ut 56,
 6. 78, 9. *antecedente* numquam
 38, 2. *in uelutiuo enuntiato* 152,

15. nec — nec 4, 13. 50, 2. 52, 4. 59, 1. 67, 3. 79, 19. 109, 4. 112, 15. [122, 1.] 147, 22. nec — nec — nec 34, 18. nec — et 75, 3. 116, 5. 129, 21. (*in final. sententia*) 96, 20 et 130, 13. nec non etiam 43, 8. 47, 13. 52, 9. 64, 21. 69, 16. (*in uetitiuo enuntiato*) 70, 12. 76, 12. 89, 14. necdum 9, 5. necessario 55, 9. 112, 10. necessarius 73, 14. 80, 17. -a (*sing.*) 4, 14. 89, 5. -a (*pl.*) 50, 10. 59, 20. 121, 9. 132, 21. -ae 132, 4. -i 99, 3. -is 5, 5. -os 33, 17. -um 24, 2. 44, 4. necesse est — ut 15, 21. 23, 21. *cum acc. cum inf.* 26, 17. 34, 20. 35, 24. 37, 7. 55, 1. 65, 17. 111, 7. *cum coniunctiuo* 73, 7. — sit *c. infin.* 70, 7. 84, 2. — habeant optare 71, 6. necessitas 7, 8. 9, 12. 12, 12. 14, 15. 20, 10. 22, 18. (*proelii* —) 22, 26. 25, 2. 12. 26, 9. (— *belli*) 67, 11. 68, 18. 69, 17. 71, 19. 74, 18. 80, 20. 81, 8. (— *belli*) 91, 20. 117, 13. 145, 8. -atis (*Romanae* —) 134, 3. -atem 69, 13. 80, 12. 86, 9. 132, 14. 149, 10. 11. -ate (— *bellorum*) 42, 9. 66, 4. (— *proelii*) 67, 19. 68, 7. (*pro* — *rerum*) 72, 9. 76, 16. (*pro* — *loci*) 81, 20. 117, 16. [123, 3.] 147, 7. -atibus 85, 19. -atum 148, 17. nectantur 81, 7. -titur 148, 7. nexum 73, 1. necubi 26, 13. negassem 32, 17. neglegens 7, 4. -entes 153, 16. -ibus 79, 11. negligenter 36, 17. -tius 26, 8. 28, 21. neglegentiā 147, 4. -ā 21, 8. -ae 72, 5. 146, 20. -am 35, 19. 77, 16. 113, 6. negotia 52, 6. -is 103, 16. negotiatorum 157, 11. nemo *passim*. (*ut* —) 91, 7. neque *passim*; Neque enim 8, 16. 13, 22. 28, 8. 55, 16. 68, 16. 155, 16. neque — neque 4, 3. (*antede- dente nihil*) 24, 2. 95, 22. 159, 6. neque — neque — neque *antede- dente nihil* 16, 17. Ne- que (*enim*) — et 160, 9. nequeamus 91, 17. -eunt 59, 11. -iuerint 132, 5. neruinis 133, 17. 142, 14. neruorum 10, 8. 133, 15. 134, 5. 143, 3. nescia 7, 5. nesciant 111, 8. [123, 5.] -o (— *quomodo*) 8, 1. (— *quā*) 100, 13. -ri 75, 11. -it 75, 8. neue 24, 22. 93, 20. (*V. L. ne uel*) 159, 10. nihil 12, 18, 22. 16, 16. 24, 2. 53, 5. 57, 21. (*ut* —) 67, 19. 72, 6. 83, 13. (— *magnum*) 86, 13. 87, 6. 90, 10. (— *superuentus*) 91, 10. 109, 18. (*spei* —) 110, 9. 112, 5, 12. 117, 1. 123, 9. 132, 7. 133, 17. 152, 10. 162, 12. — *in ueti- tiuo enuntiato*: 70, 13. nihilominus 70, 22. 135, 12. nimbos 159, 3. nimia 25, 12. -ā 66, 4. [123, 2.] -ae 65, 16. -o 6, 13. nimium 45, 10. 65, 4. 99, 17. nisi 5, 10. 15, 4. 22, 9. 52, 4. 68, 2. 70, 14. [(*nulla* — *me- liora*)] 120, 8. 123, 1.] 133, 17. nisi *c. coni. praes.* 36, 1. 68, 7, 17. 81, 11. 84, 15. 101, 16. 106, 3. 132, 11. 146, 13. — *cum fut. ex.* 4, 3. 91, 3. [(— *cum*) 121, 6.] nisi *ut* — *discant* 13, 1. — *c. coni. plsqpf.* 13, 23. 18, 7, 12. (— *forte*) 32, 13. 146, 6.

- niti 71, 3. -itur 96, 16. -untur 141, 12.
 nitidus 44, 21.
 nitor 16, 19.
 niues 57, 10. 67, 1. -ibus 14, 6. 67, 15. 157, 5.
 nobilissimi 123, 11.
 nobilitate 123, 8.
 noceat 76, 15. 96, 5. [*cum acc.* 119, 13.] -ant 78, 5. 90, 20. -ere 91, 11. -et 85, 16. -uerunt 69, 23. -uit 51, 1.
 noctu 111, 22. 113, 19. 144, 15.
 nocturnas 84, 8. -i 91, 10. -is 84, 2. -o 24, 7. -os 146, 4.
 nolit 70, 4. -uerunt 129, 7. -uissent 92, 5.
 nomen (— dedere militiae) 7, 10. 34, 1. 35, 18. 37, 20. 50, 7. 55, 12. 70, 16. 127, 12, 16. 146, 6. -is 10, 19. -e 150, 17. -a 39, 16. 52, 1.
 nominabant 97, 11. 98, 8. 100, 18. -nant 27, 13. 47, 18. 50, 5. 97, 14. 104, 11. -nantur 42, 2. -natur 45, 18. 46, 3. -nati 40, 9.
 nominatim 89, 16. 158, 9.
 non *passim*; *in finali enuntiato* 93, 7. 143, 16. *in uetitiuo enuntiato* 70, 17. 88, 13. non modo — sed 19, 15. non quo 5, 1. 157, 11. non solum — sed etiam *passim*; non solum — sed et 14, 13. 131, 18(?) non solum — sed 24, 9. *V. L.* 131, 18. 146, 10. non solum — uerum etiam 41, 9. 58, 21. 161, 5. non solum uerum 74, 19. non tam — quam 5, 7. 9, 12. 11, 25. 32, 8. 65, 20. 66, 10. 77, 22. 110, 19. 127, 20. non tantum — sed etiam 6, 10. 8, 6. 9, 18. 10, 18. 14, 22. 19, 16. 39, 11. 42, 11. 53, 19. 58, 4, 13. 74, 18. 80, 16. 89, 9. non tantum — sed et 5, 14. non tantum — sed 55, 20.
 nonā 39, 4. -ā 48, 17.
 nonas 156, 11.
 nondum 8, 14. *V. L.* 114, 3.
 nonne 28, 12 *bis*.
 normam 37, 3.
 norunt *uide nosse*.
 nos (*nom.*) 12, 9. *acc.* 5, 17. 23, 10. 78, 20. -bis 12, 5. 78, 20. 79, 5. (a —) 81, 12. 86, 3. (a —) 91, 17 *et* 94, 16. 112, 13. [119, 16.] -biscum (Deus —) 72, 18.
 noscerentur 45, 11.
 nosse 78, 14. 86, 18. 95, 10. 146, 12. 158, 3. nosti 107, 16.
 norunt 136, 2. noueris 94, 11. -erit 9, 1. 46, 9. -erunt 6, 17. -it 8, 2. 84, 24. [121, 16. 123, 5.]
 noster 87, 2. -ra 79, 4. (*pl.*) 87, 1. -ā 94, 3. -rae 128, 11. -ram (= *gen. obi.*) 16, 20. -ri 21, 13. -ris 5, 15. -rorum 84, 16. -ros 72, 22. -rum 96, 7. nōta 12, 7.
 nōtarum 51, 13.
 notitiā 34, 18.
 nōtus 154, 11, (albus —) 13.
 noua 43, 20. 51, 3. 119, 3. -as 127, 15. -i (— milites) 55, 13. 119, 3. -os 92, 16.
 nouellus 58, 8.
 nouem 23, 8. 25, 16. 19. 47, 20. 82, 19. 99, 2.
 Nouembres 156, 7. 157, 2. -bri 156, 12.
 nouitate 115, 16. -em 114, 9.
 nox 157, 3. noctis 81, 8. 82, 5. 145, 17. per — -ctem 73, 18. 78, 22. 141, 1. 145, 10. 153, 9. -cte 78, 15. 146, 16. -ctes 24, 3. 91, 17. -ctibus 67, 2. 75, 24. 83, 20. 160, 3.
 nube 159, 9. -ium 73, 17. 157, 4. 159, 11.
 nuda 21, 21. -di 21, 17.
 nudare 108, 7. -ari 86, 16. -atur 15, 23. 18, 21. -atos 21, 5.
 nullus (= nemo) 8, 5. *et* 18, 19. *et* 91, 8. 18, 21. 45, 12. 92, 7. 103.

3. -a (res) 27, 22. (*pl.*) 58, 15. 72, 5. 91, 2. 101, 8. 103, 18. [*(pl.)* 120, 8.] 143, 6. -ās, 9. 149, 1. -ae 58, 15. -am 127, 14. -i (*dat.*) 89, 19. -um 18, 12. (et —) 100, 1. -o 35, 13. 90, 7. 141, 3. -is 7, 19 (*bis? uide V. L.*). 70, 16.
- Numantinos 18, 4. 92, 6.
- numerosis 65, 11. -os 65, 20.
- numerus 33, 18. 34, 9. 39, 10. 55, 17. 110, 18. -i (*pl.*) 42, 12. 100, 2. -o 5, 14. 24, 20. 38, 5. 58, 13. 64, 9. 74, 15. 78, 19. 88, 14. 108, 18. 110, 20. [122, 1.] -um 83, 1. 85, 16. 99, 4. 153, 17. -is 34, 17. 71, 5. -os 8, 18. 87, 17. 105, 4.
- Numidiā 115, 18.
- numquam 7, 2. 11, 7. 34, 1. 38, 2. 44, 5. 71, 16. 90, 12. [103, 11.] 118, 17. [119, 14. 120, 3. 123, 1.] 132, 12. *in finali enuntiato* 129, 14. *in uetit. en.* [121, 5.]
- nunc *uide* etiam nunc. 8, 3. 12, 7. 33, 9. 40, 5. 41, 13. 42, 2, 3, 10. 45, 10. 47, 6. 22. 48, 4, 7, 9. 52, 11. 53, 15. 66, 14. 84, 6. 98, 15. 131, 9. 137, 1. 143, 7. 150, 20. nunc — nunc 15, 9. 56, 12. 160, 5.
- nuncuparunt 158, 8. -ata 84, 20. -ati 143, 8.
- nuntiant 40, 6. -ari 74, 1.
- nusquam 111, 4.
- nutare 15, 6.
- nutriant 146, 2. -it 6, 1. -itur 7, 4. 33, 19. -iuntur 132, 3.
- nutu 43, 5. 50, 15. 127, 20. -um 54, 17. 88, 3.
- O.
- O (*cum acc.*) 63, 11.
- ob 75, 11. 80, 12.
- oberrant 90, 2. [-at 122, 12.]
- obiecta 159, 8.
- obliquus 148, 9. -a 106, 7. -is 9, 1. -um (in —) 143, 18.
- obliuionem 29, 1. 91, 22.
- obliuisci 34, 1.
- oblonga 81, 21.
- obnitentes 95, 15.
- obnoxii 114, 12.
- oboedientiam 72, 2.
- oboedire 32, 14.
- obponere 101, 17. -itur 104, 17. -unt 140, 20. 143, 15. -positis 76, 11. *uide opp.*
- obprimantur 80, 14. -ere 114, 1. 140, 10. -rent 49, 19. -eret 132, 15. -it 113, 7. -itur 129, 14. -pressis 112, 15.
- obpugnandas 59, 18. 148, 16. -antium 133, 11. 135, 16. -aretur 140, 21.
- obpugnatio 141, 13. -one 18, 23. -num 131, 8. 144, 8.
- obruant 133, 4. 145, 13. -it 145, 6.
- obscurior 37, 4.
- obscuritas 81, 8. 157, 4.
- obsequia 52, 8. -is 52, 4. -orum 51, 14.
- obseruanda 72, 4. -dum ne 93, 7. 105, 2. — ut 109, 18. 151, 11. -are ad 70, 17. -ari 83, 2. -atur (ne) 93, 19. -etur *cum dat.* 112, 6.
- obseruatione 81, 1. -onis 158, 4.
- obsideat 24, 4. -endi 131, 10. -entes 137, 10, 15. 140, 12. 141, 16. 145, 7, 14. 146, 19. 147, 5, 10. -entum 149, 3. -entibus 130, 14. -sessos *V. L.* 131, 11. 142, 12.
- obsidio 68, 18. [147, 14.] -one 134, 4. 135, 7. -onibus 146, 10.
- obsistere [123, 6.] 147, 13. -i 133, 12. -it 103, 3. 130, 3.
- obsit 79, 1.
- obtemperabant (*dat.*) 42, 9. -rant ad 54, 17. -rare (*dat.*) 72, 7. -rent 55, 7. (— ad) 88, 3.
- obtinere 99, 8. -et 48, 18. 127, 17.

- obtusis 159, 6.
 obuiantibus 71, 2. -are 78, 9.
 -uietur *V. L.* 112, 6.
 obuolutae 162, 1.
 occasio (ad) 113, 13. [120, 10.]
 137, 18. 162, 14. -onem 79, 5.
 81, 9. 108, 8. -one 87, 7. 88,
 7. (ex —) 90, 4. 95, 7. [(ex —)
 103, 11. 123, 1.] 145, 17. -oni-
 bus 89, 20. 112, 14. 119, 4.
 occasus 157, 1, (-ūs *pl.*) 15.
 occidebant 116, 15. -i 90, 13.
 -cismus est 141, 14.
 occidentalem 154, 13.
 occipitium 96, 7.
 occultā 100, 13. -as 119, 5. -is
 103, 21. ex occulto 85, 10.
 -um 75, 14.
 occulte 113, 2. occultius 78, 3.
 occupanda 78, 8. -ant 99, 1.
 139, 4. 141, 11. 147, 1. -are 68,
 23. 71, 1. 96, 18. -aret 35, 20.
 -et 90, 19. 130, 20. -ent 13, 10.
 113, 9. -auerat 112, 4. -aue-
 rint 145, 4. -atus 43, 2. 81,
 12. (fuerit —) 95, 14. 103, 16.
 -ati 147, 6. -atis 81, 7. 103,
 13. -atos 69, 6.
 occupationem 82, 5.
 occurrant 79, 1. -ere 102, 18.
 -i 75, 19. -it 81, 4. 105, 13.
 -itur 139, 11.
 ocreas 22, 13. 47, 16. -is 161, 10.
 ocreati (— equites) 33, 13. 48,
 20.
 octaua 48, 17.
 Octavianum 4, 6.
 octo 137, 3. 151, 13.
 Octobres 156, 5, 10, 11.
 oculus 17, 21. -is 9, 16. 10, 5.
 44, 17. 75, 17. -orum 74, 20.
 -os 13, 18. 72, 15. 96, 2.
 odium 91, 4. 94, 18.
 odore 146, 3. -is 67, 25.
 offendere 64, 13. -si 70, 7.
 offerre 4, 2. obtuli 33, 3. -tu-
 lere 134, 6. -latam 7, 23.
 [officiat 119, 14.] -ere 24, 18.
 officium 10, 21. 19, 14. 124, 2.
 -a 11, 12. 28, 20. -is 91, 19.
 150, 9. -o 54, 7.
 oleum 132, 17. -o 140, 2. 162, 1.
 olim 5, 3. 29, 1. 50, 21.
 omittam 6, 12. 64, 2. -i 79, 6.
 -ssa 91, 19.
 omnis 14, 2. 27, 6. 118, 8. 145,
 5. -e 26, 6. 50, 13. 51, 3. 55,
 14. 64, 6. 131, 18. -i 5, 7. 9, 16.
 11, 25. 15, 13 *bis.* 23, 21. 35, 13.
 41, 22. 50, 19. 52, 19. 54, 6. 65,
 12. 68, 8. 69, 16. 73, 12. 74, 10.
bis. 85, 15. 92, 3. 98, 10. 118, 7.
 -em 7, 6. 14, 9. 42, 24. 25. 46,
 10. 70, 12. 131, 15. -es *passim.*
 -ia *passim.* -ium *passim.* -ibus
passim.
 omnino 90, 12.
 onager 143, 2. -gri 43, 11. 59,
 3. 98, 4. 133, 16. 142, 13. 147,
 21. -gris 69, 19. 161, 15. -gros
 133, 2. 143, 11.
 onerosa 22, 2.
 onus 7, 8. -ere 161, 11. -era
 57, 13.
 opacitate 66, 18.
 operā 40, 9.
 operantur 55, 3. 75, 24. -atur
 83, 10. 144, 14. -ati (fuerint
 —) 26, 8.
 operitur 137, 8.
 opes 58, 5.
 opinor 149, 6.
 oporteat 73, 3. 100, 13. -ere
 94, 11. -et 24, 23. 58, 2. 79,
 6. 82, 1. 90, 1. 132, 1. 133, 11.
 oportuna 13, 9. 78, 3. -as 162,
 9. -is 67, 8. 68, 13. 84, 19.
 113, 14. 131, 11. -um 88, 12.
 (— proelium) 103, 15.
 oportune 19, 13. 112, 8.
 oportuniorem 111, 10.
 oportunitas 119, 6. 146, 12. ex
 -ate 162, 15.
 oppidani 139, 14. 145, 3. 147,
 7. -is 136, 2. 144, 16. 145, 10.

opponenda 117, 14. -oni 70, 10.
 optabile 71, 14.
 optāre 71, 6. 86, 4. -at 64, 11.
 -uit 128, 2.
 optata 162, 14. -os 155, 11.
 optimates 86, 18.
 optime 116, 13.
 optimus 87, 16. -a 100, 24. 108,
 17. -um 105, 11. [-am 121, 20.]
 -i 96, 12, 15. -is 106, 15. -o 78,
 13.
 optiones 40, 2.
 opus 25, 24. 26, 6. 33, 4. 40, 7.
 51, 3. 54, 18. 55, 2. 83, 5. 130,
 16, 138, 12. 147, 13. -eris 63,
 14. 128, 10. -eri 10, 4. 11, 18.
 144, 23. -ere 33, 19. (tumul-
 tuario) 79, 13 et 82, 12 et 144,
 21. 91, 6. 92, 3. 127, 17. 129,
 6. 161, 2. -era 59, 14. 88, 17.
 147, 10. -eribus 42, 24. 133,
 13. opus est (*cum acc. cum*
infn.) 17, 23.
 opusculo 4, 13. 12, 13.
 orbis 128, 9. 159, 2, 4. -i 128,
 4. -em (— terrarum) 5, 10 et
 50, 20. 146, 8. in — 53, 23.
 54, 4. 82, 18. 91, 15. -es 27, 4.
 ordinandā 41, 16. 77, 4. -andā
 88, 6. -andus 130, 10. -antem
 103, 8. -antur 26, 3. 38, 22. 79,
 15. 82, 6. 96, 3, 19. -are 78, 20.
 99, 2. -ari 38, 14. 47, 9. 99, 13,
 16. 100, 3. 103, 6. 117, 8. -entur
 96, 16. 110, 4. -es 95, 5. 109, 14.
 110, 1. -auerint 108, 19. -aue-
 ris 99, 8. 106, 9. 107, 22.
 -auerunt 116, 11. -aturus 95,
 22. -atus 36, 18. -atae 53, 21.
 -atis 131, 11. -atum 101, 14.
 ordinarii 39, 20. 47, 14. -is 39,
 22. 41, 19.
 ordinatio 104, 12. -onis 98, 16.
 -onem 37, 2. 49, 18. -one 34,
 5. 39, 14. 42, 9. 55, 11. 96, 12.
 129, 11. 163, 1.
 ordo 6, 6. 26, 24. 58, 5. 68, 3. 97,
 12. 98, 8. 104, 14. -inis 42, 14.

-inem (in —) 12, 20, 24. 26, 20.
 (per —) 82, 7. 97, 1 *bis*, 16.
 (in —) 137, 9. et *V. L.* 128, 13.
 -e 64, 18. 96, 15. 98, 8. (in —)
 128, 13. -es 8, 19. 26, 12. 39, 21.
 45, 3. 56, 5. 93, 17. 96, 7. 97,
 7. 104, 10. 105, 3. 152, 13. -um
 152, 18. -ibus 97, 4, 16. 98, 13.
 orientali 154, 8.
 Oriente 115, 18. -em 149, 22.
 orientem 25, 4.
 oritur 154, 9. 156, 9. orta 112, 1.
 ortu 159, 6. -um 156, 3, 4. -ūs
pl. 157, 14.
 ossibus 15, 20.
 ostendendus 94, 16. -ere 5, 1.
 -issent 16, 15. -it (*pl.*) 18, 2.
 (*pr.*) 159, 2.
 ostentatione 75, 2.
 otiose 70, 6.
 otiosus 131, 14.
 otium 71, 7. -i 28, 20. -o 29,
 5, 55, 9. [121, 4.] 147, 6.

P.

pabula 65, 11. 68, 11. 79, 9.
 83, 17. 132, 4. -i 24, 15. 69,
 15. 90, 18. -o 68, 3.
 pabulatio 68, 6. 81, 15. 84, 14.
 pacato 149, 7.
 † Pachnitae 156, 2.
 Paelignos 28, 11.
 pacto (quo —) 136, 8.
 paene 12, 11. 36, 2. 95, 1. 100,
 14. 113, 12. 159, 14.
 paganus 57, 21.
 palas 59, 14.
 pali 15, 6. 59, 16. -orum 15, 1.
 -is 115, 12. -os 15, 1. 17, 17.
 56, 14. -um 15, 7, 13. 17, 8,
 9, 12. 56, 8.
 pallidus 159, 10.
 palma 72, 17. -am 54, 5. 127,
 18.
 paludes 66, 17. 79, 2. 109, 11.
 -um 90, 6. -ibus 86, 5. 95, 22.
 103, 13. 129, 1.

- palustribus 67, 5. 77, 14.
 Pannonicos 23, 3.
 papillione 45, 16. papilliones
 25, 8. 83, 18. -ibus 7, 13.
 par 13, 23. -i 35, 12. 71, 16.
 76, 7. -es 17, 6. 29, 6. 100, 20.
 110, 21. -ibus 147, 5.
 parabat (*c. inf.*) 78, 5. 149, 10.
 -ant 138, 9. -aretur 140, 23.
 -auerint 112, 7.
 paratior 57, 3.
 paratus 46, 12. 90, 10. 93, 14.
 103, 8. -a 75, 5. -i 76, 15.
 111, 13. -is 79, 8. 93, 10.
 parco 7, 12. 93, 5.
 parendo (*in* —) 32, 16.
 pariat 75, 7. peperit *V. L.* 127, 13.
 paries 129, 18. -etes 129, 16.
 130, 2. 144, 6.
 pariter 17, 21. 20, 11. 35, 2. 45,
 19. 54, 20. 56, 10. 80, 7. 116, 16.
 121, 19. 124, 1. 155, 7. 160, 3.
 pars (*ciuilis* —) 9, 10. 17, 15. 52,
 17. 76, 5, 10. 81, 23. 83, 10. 85,
 20. 87, 3. 95, 15. 102, 20. 103,
 9. 106, 20. 117, 15, 16. 123, 8.
 150, 19. 160, 1. -tis (*ar-*
matae) 32, 1. 85, 5. 146, 17.
 -ti 113, 13. -tem 25, 6. 27, 15.
 95, 10. 101, 16. 106, 16. 107,
 14, 15. 108, 2, 24. 113, 22. 131,
 5. 138, 23. 140, 7. 144, 19.
 -te 6, 7. 7, 2. 15, 15. (*uel ex*
—) 16, 4. 21, 3. 33, 9. (*ex*
omni —) 35, 13. 80, 15. 85,
 11. 102, 6, 19. 104, 15. 105, 8.
 109, 4, 12, 16. (*ex omni* —)
 118, 7. (*pro tua* —) 119, 18.
 (*uel pro* —) 123, 18. 130, 11.
 137, 14. 142, 1. 153, 13. 163,
 10, 18. -tes 33, 7. 34, 2. 83,
 22. 88, 10. 101, 21. 108, 7.
 149, 18. -tibus 20, 4. 139, 5.
 153, 1. 154, 2.
 parsimonia 69, 11.
 particulam 53, 11.
 particulatim 93, 10. 111, 18.
 partim — partim 28, 19.
 parua 8, 16. *in paruis* (*subst.*)
 24, 22. 63, 18. 88, 18. parui
 143, 8. -o 5, 4. (*subst.*) 7, 6.
 -os 18, 12.
 paruissimis 12, 10.
 paruulum 134, 22.
 parum 6, 23. 16, 11. 132, 10.
 pascebatur 52, 8. -entibus 112,
 12. -entium 81, 9.
 pascua 84, 13.
 passibus 96, 18. 98, 17. 99, 1.
 -ūs 99, 9. 108, 1. -uum 13, 4.
 27, 13. 74, 14. 99, 4.
 passim 10, 21. 81, 5. 118, 16.
 patefacto 110, 13.
 patentia 95, 21. -entibus 77,
 12. 129, 5. -eret ad 15, 15.
 -uit 150, 16.
 Paternus 12, 16.
 pati 65, 8. patientur 67, 2.
 113, 10. 130, 16. -atur 24,
 20. 74, 11. -ens 7, 4. 8, 12.
 -tur 79, 20. 156, 1. -untur 24,
 10. 70, 1. passus est 112,
 19.
 patula 135, 9.
 pauci 113, 2. 142, 10. -ae 127,
 18. -is 65, 8. 71, 17. -os 71,
 21. 106, 8. 110, 2. [121, 2.]
 pauciores 88, 14. [122, 5.] -a
 149, 6. -ibus 108, 20. 109, 9.
 [paucissimis 122, 18.]
 paucitas 5, 12. 6, 3. 24, 22.
 pauefactis 77, 1.
 paulo 80, 5. 95, 21. 152, 13.
 paululum (*post* —) 96, 5.
 pauore 90, 14.
 pauperes 52, 20.
 pax 11, 11. 29, 4. -cis 28, 19.
 42, 9. 69, 23. 91, 19. -cem 64,
 10. *in pace* 20, 7. 51, 18. 57,
 16. 73, 14. 87, 13.
 peccare 71, 18.
in pecore 68, 21.
 pectora 21, 22. -e 10, 5. 23, 23.
 -ibus 21, 12.
 pecudes 22, 8. -um 110, 14.
 peculium (*castrense* —) 53, 3.

- pecuniae 51, 15. 53, 1.
 pedali 23, 8.
 pedaturas 82, 17.
 pedem 82, 10 *bis*. -es 9, 7. 23, 14, 17. 25. 16 *bis*, 18, 19, 21. 56, 9. 82, 12. 96, 17. 97, 1. 99, 1, 6, 8, 9. 138, 15. -ibus 10, 7. 15, 11. 25. 13. 56, 17. 82, 20. 83, 1. 98, 2. 137, 3 *bis*, 4. -um 47, 20. 48, 4. 129, 15.
 pedes (— sagittarius) 21, 18. -iti 21, 22. -item (— sagittarium) 8, 17. 79, 19. -ite 86, 5. -ites, -itum, -itibus *passim*.
 pedestris exercitus 21, 7. 22, 9. 23, 6. -es copiae 77, 14.
 pedestribus (*subst.*) 21, 16.
 pelagi 153, 15. 160, 1, 13. -o 157, 6.
 Pelignos *uide* Pael.
 pellaris 107, 5. [-at 121, 15.] -atur 163, 4. -endi 19, 1. -endos 10, 14. -ere 106, 19. 107, 14. -it 95, 15. pulsi 97, 19. pulsus 139, 13.
 pellibus 23. 3. 49, 3.
 pendebat 98, 14. -det 130, 8. 163, 9.
 penetrant (ad —) 137, 10. (in —) 141, 17. (— urbem) 144, 15. (longius) 147, 20. -are 144, 6. -at 143, 1. -entur 137, 6. -et 15, 21. -arunt (usque ad —) 28, 14.
 penitus 10, 11. 21, 3.
 penuria 68, 4. 78, 25. 132, 15. -ā 66, 12.
 per 4, 18. 8, 12. 11, 13. 12, 1. 16, 6. 25, 10. 35, 19, 21, 22. 37, 17 *bis*. 39, 17. 40, 6. 45, 1. 52, 18. 53, 9, 23. 54, 3, 4, 11, 21. 58, 16. 59, 4. 63, 15. 67, 1. 68, 23. 69, 1, 12. 70, 25. 72, 14, 23. 73, 2. 19. 75, 21. 77, 5. 78, 21 *bis*. 79, 16, 20. 81, 13. 82, 7. 83, 16. 84, 9, 15. 86, 13. 87, 17. 88, 20. 89, 4, 6. 93, 9. 94, 3. 108, 22. 109, 21. 110, 2. 112, 20. 113, 3, 8, 21. 116, 19. 119, 4. [122, 9, 11, 13.] 123, 12. 130, 11, 21. 131, 5. 132, 11. 133, 2, 4, 8, 12. 135, 8. 138, 15. 139, 3. 141, 1. 142, 2, 10. 143, 11, 17. 144, 16. 145, 12. 150, 6. 151, 6. 152, 1, 7. 153, 2, 8, 9. 162, 2. 164, 1.
 peragebant 27, 17. -enda sunt 13, 6. -i 130, 17. -unt 24, 4.
 percipiat *V. L.* 90, 1.
 percipere 36, 7. *V. L.* 75, 1. -untur 72, 14. -ceperint 27, 8. -ceptā 37, 9. -cepto 8, 9.
 percommodum est *cum inf.* 14, 15. 56, 8.
 percurrit 160, 5.
 percutit 161, 1. -itur 82, 12. -cusserint 148, 2. -cusserit 143, 2. -cussissent 18, 13. -cussis 80, 18.
 perdeleri 91, 3.
 perdiscat 74, 15.
 perdoctis 18, 3.
 perducta (in obliuionem —) 29, 1.
 perdunt 26, 14. 163, 5. perdidderunt *V. L.* 94, 4.
 perennes 134, 3.
 perennitas 33, 1. 51, 2.
 pereunt 17, 5. -ierunt 115, 9. 153, 13.
 perfecta 35, 13. -i 44, 18. 88, 5.
 perfectius 8, 6.
 perficitur 129, 15. -fecta (fuerint —) 83, 8. -fectae sunt 127, 19.
 perfidiae 75, 4.
 perforat 163, 13. -oretur 144, 4.
 perfossis 44, 7.
 pergant 13, 12. 73, 7.
 perhibetur 75, 14. 141, 14.
 perhorrescunt 90, 14.
 periclitati sunt 132, 12.
 periculose 157, 10. periculosius 101, 18.
 periculosius (*adi.*) 112, 6. 152, 10.
 periculosum 108, 6.
 periculum 13, 2. 78, 13. 85, 9.

- 93, 2. 106, 2. 110, 15. 111, 4. [120, 2.] 138, 20. 141, 12. 151, 3. -i 32, 15. 78, 6. -o 135, 15. sine -o 50, 1. 59, 12. sub -o 74, 23. -a 14, 9. 74, 5.
- perimant 161, 22. -antur 144, 7. -it 163, 13. -unt 144, 18. 147, 8. -untur 161, 9. [—empti 120, 13.]
- perite 18, 11. 46, 8.
- peritia 17, 14. 51, 13. 64, 17. 90, 4. 160, 19. -ae 63, 8. 93, 3. 158, 16. -am 123, 13.
- peritissime 32, 2.
- peritissimus 43, 13. -i 164, 1.
- periti 67, 12. (— armorum) 105, 11. 111, 4. -is 147, 21. -os 77, 6.
- periuriis 69, 21.
- perlustrent 75, 22.
- permanere 83, 22. -et 35, 18. -mansit 23, 2. 27, 10.
- permisit 35, 18.
- permixtionibus 56, 5.
- permixto 135, 19.
- perniciis 112, 14. -em 91, 5. 147, 9.
- perniciosa 118, 8. -is 67, 5.
- perniciosissimus 68, 1.
- perpetuo 57, 4. in perpetuum 128, 3.
- perquirere 74, 22.
- perrumpendi 26, 16. -ere 162, 20. -it 23, 10. -itur 100, 1. -ruptis 139, 16. -rupto 140, 3.
- Persa 123, 14. -ae 91, 11. -is 28, 13.
- perscribam 85, 12. -scripta 74, 14.
- persecuntur 97, 18. persequendi 24, 13. 113, 12. -qui 73, 4.
- persecutores *V. L.* 69, 1.
- perstringenda (*V. L.* praestr.) 12, 15. -stringit (*V. L.* praestr.) 13, 18.
- persuadet (— ut) 132, 10. -suaserit 71, 20.
- pertemptandus 11, 17. *uide* praet.
- perterrebit 118, 6. -territos 92, 16.
- pertinebant 43, 8. *V. L.* 150, 5. -ebat 42, 20. 43, 4. -ens 10, 14. -entes 40, 13. -ent 41, 16. -et 47, 5. ad rem pertinet nosse 86, 17. quod ad — pertinet 152, 12.
- pertrahunt 80, 4.
- pertulit 155, 14.
- perturbatione (sine —) 26, 10.
- peruadunt 77, 18. -uaserant 145, 2.
- perueniant 67, 1. 81, 19. 106, 13. 107, 17. -ias 106, 18. 108, 1. -iat 71, 21. 79, 3. -ire 34, 20. 42, 1. -irent 149, 18. -iri 19, 16. -it (Minor tribunus — ex labore) 39, 18. 54, 5, 8. -uenerint 113, 3. 144, 19. -erit 148, 8. -erunt 21, 15. 29, 8. -isse 19, 19. -issent 19, 8. 117, 4. -isset 141, 6. -uenturi 94, 15.
- peruigil 37, 21.
- peruii 79, 23.
- pestilenti 66, 17.
- pestilentiam 67, 6.
- petat 50, 16. -ebatur 42, 17. -enda 69, 8. -ere 56, 9. 128, 5. 150, 1. -eret 15, 10. -iturus 64, 7.
- phalangas 34, 10. -e 34, 10.
- philosophiae (naturalis—) 153, 13.
- †picatos 153, 1.
- pice 162, 3. -em 132, 17.
- pictores 43, 16.
- pietate (a — tua) 127, 18.
- pigebit 128, 13.
- pigrescat 8, 9.
- pigiorem 163, 17.
- pigrius 77, 20.
- pilatae legiones 22, 9.
- pili (primi —) 41, 8 *et* 54, 3.
- pilleis 23, 3.
- pilum 47, 21. -a 23, 7. 97, 22. 116, 16. ad pila uenitur 23, 16.

- pingebant 50, 5. picta 74, 19.
 pinnae 73, 6. 83, 5.
 pinu 151, 4.
 piscatores 10, 12.
 piscibus 159, 13. 162, 7.
 placuisset 44, 14. -cuit 151, 19.
 plaga (— caeli) 6, 10. -am 9,
 2. 13, 19. 15, 16. 23, 20. -is
 (caeli) 6, 20.
 plana 33, 16. 79, 20. 95, 21.
 -is 67, 16. -o (de —) 129, 19.
 (in —) 129, 3. -um (*adi.*) 115, 7.
 planetas 158, 12.
 plateas 145, 12.
 plebem 7, 3. -is 57, 23.
 Pleiadum 156, 3.
 plena (legio —) 35, 7 *et* 39, 8.
 -o (— gradu) 13, 5. (gradu —)
 57, 14. -os 158, 15. -um 32,
 14. 81, 5. *uide ad.*
 pleniozem 110, 5.
 plenissime 32, 1. 74, 13.
 plenitudo 63, 18. 92, 20.
 plerique 11, 21. 36, 6. 52, 19.
 110, 5. 111, 15.
 plumbatae 147, 16. -arum 19, 2.
 -as 47, 18. 57, 4. 97, 14. -is 48,
 8, 21. 141, 10. 161, 15.
 plures 9, 10. 34, 11. 42, 12. 47,
 8. 51, 9. 66, 11. 86, 1. 99, 5.
 106, 5. 116, 15. [121, 3.] 137,
 9. 138, 18. 21. 143, 19. 161, 5.
 -a 4, 5. 36, 5. 59, 21. 72, 9.
 74, 5. 75, 8. 117, 12. [120, 14.]
 143, 14. 149, 2. -ibus 11, 7.
 18, 2. 65, 6, 15. 74, 23. 104, 10.
 plurimi 86, 14. 130, 21. 158,
 10. -orum 157, 9. -is 63, 17.
 71, 19. 106, 8. -os 101, 21.
 plurimum 6, 11. 7, 15. 15, 13.
 27, 3. 28, 12. 34, 22. 46, 22. 85,
 15. 90, 20. 96, 11. 101, 1. 112, 17.
 132, 10. 143, 3. 150, 12. 163, 6.
 plus 36, 10. 67, 12. 78, 7. [120,
 1 *bis.*]
 plutei 136, 7. 137, 11.
 pluuiā 159, 10. -ae 57, 10. -as
 159, 3. pluuiiales (aeduli —) 156, 11.
 -ibus 135, 4.
 podismum 40, 17. 81, 24. 98,
 16. 99, 12.
 poena 17, 4. 71, 21. [122, 20.] -ae
 75, 2. -am (ad —) 25, 10 *et* 42, 19.
 pollentes 44, 11.
 polyptychis 51, 17.
 pomorum 132, 7.
 Pompei Magni 13, 20.
 ponas 109, 15, 20. -ebant 56,
 16. -ebantur 19, 20. 53, 9. 97,
 23. -ebatur 48, 16. -erentur 116,
 9. -i 100, 13. 107, 3. -it 108,
 12. -itur 38, 21. 102, 14. 104,
 12. 109, 17. 130, 7. 141, 19.
 -untur 58, 22. 83, 13. 100, 6.
 147, 2. posuerunt 111, 16. pos-
 sitam 58, 8. positas 47, 18.
 positi 115, 1. positus 22, 16. 84,
 9. posito 48, 21. positos 46, 20.
 pondus 7, 11. 20, 8. (— armo-
 rum) 114, 11. -eris 14, 19, 21.
 15, 26. 17, 8. -eri 141, 6.
 -ere 16, 1. 133, 2. -era 143, 3.
 pons 80, 9, 16. 142, 3. -tem
 139, 1. 141, 19. -tibus 14, 3.
 59, 10. 161, 18.
 Pontum 149, 22.
 poplites 15, 11.
 populosior 105, 1.
 populus 149, 9. -i 6, 17. (*gen.*)
 12, 10 *et* 18, 5. -um 5, 9. -o
 66, 8. (*dat.*) 149, 13. -is 92,
 19. -os 65, 3.
 porcinum (caput —) 104, 12.
 131, 18.
 porridge 109, 1. -git (se —) 109,
 6. [porrectis 122, 3.]
 porta 25, 3. (decumana —) 25,
 9. -ae 130, 4. -am 130, 6, 10.
 -arum 93, 9. -as 93, 12. 145,
 7. -is 132, 15. 144, 17.
 portabant 52, 14. -tandi 20,
 11. -tandis 22, 3. -tant 23,
 13. 40, 1, 4. 140, 5. -tantur
 59, 4. -tare 7, 19. 18, 21. 19,
 12. 24, 5. 25, 23. 57, 13. 60, 1.

- taret 50, 11. -tat 45, 1. 59, 9. -tet 80, 7. -tetur 59, 15. -tauerant 91, 13.
 porticus 57, 7.
 portio 149, 6.
 portūs 155, 12. 160, 15.
 positio 43, 4. -onem 154, 1.
 posse 4, 11. 37, 2. 65, 24. 82, 4. 86, 11. 89, 5. 91, 7. aliud sibi licere non posse 110, 22. -ssent 15, 8. 29, 6. 45, 9. 112, 1. -sset 27, 22. 45, 4. 49, 1. *codex P* (id quod *V. L. adicias uelim*) 52, 19. 67, 19. 116, 10. *V. L.* 123, 15. -ssimus 79, 8. -ssint *V. L.* 5, 21. 13, 16. 23, 19. 26, 10. (?uide possit) 59, 6. (quid artis — habere) 88, 1. (doceanturquamdiu — esse perfecti) 88, 5. 130, 14. 147, 13. -ssis 101, 17. -ssit 6, 22. 11, 18. 12, 4. 23, 9. 20. 24, 18. 28, 8. 46, 17. 47, 8. 52, 19. 56, 15. 67, 22. 72, 9. 81, 11. 82, 11. (*absolute*) 89, 17. 99, 14. 102, 10, 18. 103, 17. 108, 13. 109, 13. 111, 8. 117, 17. 123, 15. 129, 14. 21. 140, 10. -ssunt 5, 21. 22, 4. 33, 17. 58, 15. 59, 1. 63, 13. 85, 10. 100, 20. 147, 22. poterat 32, 5. poteris 106, 10. 109, 10. poterit 51, 6. 68, 23. poterunt 99, 13. potes 103, 2. *V. L.* 107, 13. potest *passim*; *cf.* 107, 13. potuerant 49, 12. 110, 16. potuerint 52, 21. 97, 18. potueris 87, 7. potuerit 17, 15. 19, 16. 108, 15. potuerunt 29, 9. 114, 3. 150, 12. potuisse 7, 3. potuissent 91, 11. potuisset 5, 13. 13, 23. potuit 112, 20. 128, 5. 141, 7.
 possessio 68, 17.
 possessores 131, 14. -ibus 11, 12. 69, 1. -um 89, 8. possidere 95, 11. possideret 128, 9. -det 39, 7. 154, 11.
 post (*adu.*) 87, 19.
 post (*pr.*) *passim*.
 postea 28, 21. (— quam fuisset) 52, 11. 65, 18. 89, 2. 91. 23. 92, 9. 98, 8. 102, 2. 101, 8. 111, 20. 115, 18. 116, 15. 128, 9. 158, 5.
 posterioris 154, 3.
 postero 141, 3.
 postmodum 17, 2. 115, 6.
 postquam (*cum fut. ex.*) 54, 4.
 postremo 57, 19. 81, 8. 86, 2. 140, 9.
 ad postremum *uide ad*.
 postulant 21, 10. -at 68, 3. 80, 21. 110, 4. -asset 22, 18. 149, 17. -auerit 25, 3. 26, 9. 117, 13.
 potentissimae 127, 13.
 potestas (*consularis* —) 66, 1. -atis 89, 7. 120, 7. -atem 42, 15. 67, 10. 72, 20. 102, 5. -ate 145, 8. 149, 3.
 potiorem *V. L.* 88, 13. 88, 20.
 potitos 63, 2.
 potius 66, 21. [122, 18.]
 potus 67, 6. -ūs 148, 20. -um 135, 6.
 praealte 142, 5.
 praebebantur 69, 13. praebenda (*ad — terga*) 110, 13. -bent 79, 24.
 praecauebant (— ne) 76, 18. -etur (— ut) 27, 11.
 praecedant 16, 9. praecedens 32, 17. -entem 113, 17. -entes 40, 10. 49, 11. 112, 2. 158, 6. -entum 36, 21. -cedere *uulgo* 78, 12. -cedis 128, 1. -cedit 6. 9. 38, 6. 113, 14, 22. [121, 12.] -cedunt 147, 22. -cesserint 77, 21. -cessit 113, 20.
 praecellant 78, 19.
 praeceps 91, 5. per praeceps 133, 3. praecipitia 90, 5.
 praeceptione 128, 10.
 praeceptum 40, 7. -i 34, 22. -o 42, 22. 66, 8. 149, 4. -a 36, 15. 42, 16. 63, 14. 85, 4. 88, 3. 123, 7.
 praecidantur 151, 12. -cide-

- re(?) 78, 12. -cidit 163, 16.
 -cisa 151, 15. -cisis 113, 10.
 praecipere (*cum inf.*) 63, 11.
 -erer (*cum inf.*) 32, 9. -cipi-
 dum ut 26, 23. 27, 1. -cipit
 (*cum acc. cum inf.*) 73, 9. -ce-
 perint (*cum acc. cum inf.*) 55,
 8. -ceperit 38, 1.
 praecipitantur 70, 9.
 praecipue 7, 24. 11, 1. 13, 8.
 15, 25. 22, 22. 23, 11. 34, 4.
 36, 14. 48, 1. 52, 20. 63, 12.
 69, 20. 70, 5. 76, 10. 94, 13.
 116, 10. 132, 5. 133, 12. 150,
 14. 151, 5, 11. 159, 5.
 praecipuus 44, 13. -a 44, 4.
 63, 4. 85, 13. 161, 9. inter
 praecipua 84, 11. -am 102,
 5. -um 38, 8. 163, 2.
 praeconem (per —) 26, 5.
 praeda 58, 5. -ae 90, 18. ad
 praedam 93, 16.
 praedandum (ad —) 90, 2.
 praedicendum (illud est —, ut)
 91, 6.
 praerat 41, 9. 44, 12. 150, 4.
 -esset 45, 17. — est 39, 19.
 46, 3.
 praefectus (castrorum —) 43,
 2. (— classis) 150, 4 *et* 5.
 (— legionis) 42, 13. (— fa-
 brum) 44, 9. -i (— legionis)
 16, 14 *et* 42, 18, 25. -orum
 (— praetorio) 54, 7.
 praeficerent 77, 7.
 praefigere 80, 15. -itur 117,
 10. 136, 12. 139, 20. -guntur
 25, 23. -xa 23, 8. -xis 24, 6.
 praegrauetur 51, 20.
 praedictat 81, 22.
 praemittebatur 112, 2. -unt
 113, 9. -missa sunt 64, 17.
 -missis 78, 9. 92, 17.
 praemium 40, 20. 75, 4. -i 75,
 3. -a 35, 20. 36, 8. 41, 22.
 122, 21.
 praemuniunt 138, 9.
 praenoscere 5, 21. 153, 11.
 praeeoccupas 103, 9. praeeocu-
 pent 13, 11.
 praeparare (— se) 103, 17.
 -ari 132, 18. [-parat 121, 10.]
 -paratur 83, 15. 135, 15. -pa-
 ret (se —) 13, 20. 64, 10.
 -paretur 65, 14. 78, 7. -paras-
 set (seque et milites — ad)
 14, 1. -parata 76, 13. -atam
 149, 12. -ati 74, 7. -atis 80,
 8. 144, 22. -atos 43, 19. 101, 3.
 praepeditis 40, 3.
 praepollet 34, 5.
 praeponantur 51, 5. -atur 46,
 15. -ponendi sunt 77, 18.
 -positi 42, 3. 44, 16. -positis
 44, 15.
 praescripto 158, 12.
 praesens 123, 10. 138, 19. 143,
 10. -ti 37, 20. -tem 15, 12.
 23, 2. -te 54, 23. -tes 39, 16.
 103, 19. -tia 38, 10. -tibus
 36, 18. 93, 8.
 in praesenti 79, 8.
 praesentiā (sub —) 16, 14.
 praesentiant 146, 3.
 praesertim 24, 14. 56, 3. 58,
 10.
 praesidia 80, 13. 84, 16. [120,
 14.] -is 69, 2. 78, 8. 131, 11.
 praestanda (est —) 37, 21.
 -stant 26, 16. 40, 19. 84, 22.
 -stare 5, 8. 67, 22. -stat (ne
s. noceant, ducis — industria)
 78, 4 (*immo* 5). 80, 10. 81, 10.
 134, 14. 161, 3. -stent 135, 5.
 -stetur 51, 20. 81, 18. 134, 20.
 137, 18. -stitisse 5, 15. -sti-
 tum 128, 4.
 praestantibus 37, 12.
 praestantissimi 10, 18.
 praesumunt 161, 17.
 praetemptandus *V. L. (quam
 reponas uelim)* 11, 17.
 praeter 22, 10. 12. 41, 1. 114,
 9. (— flatu) 160, 2. (= con-
 tra) 161, 13.
 praetercurrentibus 116, 8.

- praeterea *passim*.
 praeterisse 8, 15. 113, 5.
 praetermissus 81, 12.
 praetores 65, 24.
 praetoria (porta) 25, 4.
 praetorium 25, 9. 83, 14. -o 54, 7.
 praetulisse 19, 11.
 praeuenerint 69, 6.
 premebantur 49, 13. premit
 25, 12.
 in primis 9, 8.
 primiscrinus 54, 7.
 primo (*adu.*) 26, 1. 21, 11. 26, 20.
 28, 21. 104, 9. 115, 5. 140, 13.
 primum (*adu.*) 7, 10. 53, 1.
 (— omnium) 58, 14. 74, 12.
 82, 4. (quam —) 85, 2. 90, 13.
 106, 15. 111, 8, 21. 139, 11.
 141, 13. 153, 18.
 primus 39, 20. (— hastatus)
 41, 12. 64, 14. 115, 17. [121, 13.]
 129, 18. -a 26, 5. 38, 5, 13, 20.
 44, 10. 48, 5. 49, 8. 97, 21. 114,
 1. 127, 12. 136, 4. -a (*pl.*) 83, 12.
 -ā 6, 7. 10, 20. 22, 14. 38, 22. 41,
 10. 47, 9, 13. 53, 24. 54, 5. -ae
 41, 14, 19. (*pl.*) 25, 7 et 48, 22.
 -am 54, 3. 97, 20. 107, 12. 108,
 12. -i 18, 10. 39, 21. (— pili) 41,
 8 et 54, 3. 42, 14. 63, 5. 76, 2.
 101, 7. -o (— principe) 41, 7.
 47, 19. 97, 17. 108, 8. 136, 1.
 -um 29, 3. 44, 23. 95, 12. -is 12,
 21. 97, 16. 98, 13. (a —) 111,
 18. in primo 96, 13.
 princeps (*militare uocabulum*)
 (— secundus) 41, 14. -ipe (primo
 —) 41, 8. -ipes 22, 15. 35,
 8. 47, 14. -ipum 48, 5.
 principale 35, 6. -es (— mili-
 tes) 41, 4. 47, 15. (uentos —)
 154, 1. -ibus (uentis —) 154,
 6. -ium (— militum) 39, 14.
 52, 9.
 principem (= imperatorem) 4,
 5. -es 7, 4. 127, 14. 150, 18.
 -i 32, 11. 44, 14. -is 37, 14.
 -ibus 4, 2.
 principia legionum (*locus*) 22,
 26.
 principiis = militibus princi-
 palibus 71, 10. 82, 17. -orum
 16, 15. 39, 15. 67, 9. 70, 12.
 prior (triarius —) 41, 18. 103,
 2. 107, 1. 118, 4, 5. -ores 22,
 20.
 prisci 63, 2.
 priuatus 37, 22. -a (*adi.*) 52,
 5. -orum 157, 13. -is (*adi.*)
 52, 8 et 135, 3.
 priuilegiis 41, 4. -o 83, 10.
 prius (— quam *cum con. praes.*)
 13, 19 et 103, 16. 18, 3. (—
 quam (*cum fut. ex.*) 24, 12 et
 102, 25. 78, 5. 91, 23. 96, 16.
 priusquam *uide* prius. (*cum fut.*
exact.) 19, 15. (*cum con. praes.*)
 79, 3.
 pro 4, 16. 5, 3. 14, 21. 16, 12.
 (— merito) 19, 9. 24, 20. 36,
 12. 38, 3. 51, 2. 53, 6, 7. 58,
 7, 10. 65, 7. 69, 10. (— simi-
 litudine) 70, 19. 71, 11 *bis*: 72,
 9, 17. 80, 6. 81, 20. 83, 17.
 87, 14. 89, 9. 100, 5. 109, 15.
 118, 1, 11. 119, 6, 17 *bis*: 123, 18.
 129, 18. 132, 21. 138, 13. 143,
 3. 148, 18. 149, 9. (— rostris)
 162, 12. 151, 18. 153, 15. 155,
 9. (← nice) 163, 11. *uide*
parte.
 probandis 11, 8. -ant 34, 7.
 51, 11. -antium 11, 13. -arentur
 9, 9. -ari 38, 17. -atur
 151, 8. -auit 15, 4. -ata 123,
 12. -atam 43, 13. -atos 90, 2.
 probatissimis 75, 21. 85, 2.
 106, 16. -os 84, 4. 108, 22.
 procedit 93, 10. 104, 9.
 procellae 158, 17. -as 155, 10.
 159, 4. -is 153, 11. 155, 10.
 procerā 46, 7.
 proceritas 138, 16. -atem 5,
 13. 9, 6. 10, 9.
 processionibus 55, 6.
 procinctu (in —) 83, 11.

- [procreat 121, 2.]
 procul 7, 15. 56, 13. 91, 20.
 procurabat 43, 12. -etur 69, 10.
 procurrant 13, 9. 106, 3. -it *uulgo* 160, 5.
 procursus 102, 8.
 prodantur 153, 5. -dere 22, 6. -dit 73, 18. -dunt 86, 15. -duntur 159, 1. -diderunt 63, 15. 123, 13. 148, 17. -ditum 122, 15.
 prodesse 4, 6. 26, 11. 27, 3. 33, 18. 57, 20. 67, 13. 112, 16. 150, 2. 163, 7. -dessent 77, 3. -dest 6, 23. 11, 6, 25. 15, 3. 119, 4. [119, 13. 121, 1.] (*amplius — ut*) 130, 6. -sint 91, 1. -sit 34, 22. 112, 17. -sunt 133, 18. -fuerit 64, 1. -fuit 5, 18. -futura 128, 14. -futurum 36, 10.
 proditor 76, 1. -es 75, 18. 79, 6.
 producas 87, 11. 93, 9. -endi 26, 18. [-endus (*in acie —*) 120, 3.] -citur 140, 17. -cunt 114, 6. [-duxeris 121, 5.] -duxerit 108, 5. -duxerunt (*in acie —*) 114, 5. -ductis 162, 19.
 proeliandi 35, 6. 123, 19. -entur 136, 8.
 proelium 34, 17. 35, 13. 40, 15. 45, 2. 49, 14. 70, 8. 71, 6. 93, 9. 21. 94, 10. 103, 15. 106, 10. 106, 15. 108, 23. [121, 19.] 160, 12. 161, 4. 162, 15. -i 20, 6. 22, 26. 50, 3. 67, 19. 73, 15. 85, 3. 149, 5. 162, 8. -o (*dat.*) 50, 10. -o (*abl.*) 5, 7. 21, 21. 23, 5. 34, 12. 39, 21. 55, 10. 72, 17. 77, 10. [120, 6.] 146, 19. 150, 14. 152, 16. -a 14, 1. -is 5, 21. 16, 5. 18, 1. 18. 23, 14. 64, 1. 88, 8. 115, 15. [119, 12.] -orum 17, 3. 63, 6. 72, 8. 119, 8.
 profectionem 75, 16. -is 42, 17.
 proferantur 4, 17. -tulimus 154, 5. -latum 139, 2.
 proficeret (*consuetudo —*) 20, 1. -ficiat 132, 8. -ficit 11, 8. 36, 19. (*cum inf.*) 72, 6. [121, 4.] (*cum inf.*) 132, 10. (*cum acc. cum inf.*) 134, 10. -iunt 88, 18. -fecerant 16, 12. -fecerint 21, 5. -fecerit 128, 6.
 proficienscens 74, 11. -ente 73, 16. -fectos 7, 18. -fecturus (*est —*) 25, 6. 74, 20. (*sit —*) 75, 10, 20.
 profitentur 159, 16.
 progenuere 28, 11.
 progredi 73, 3.
 progressu (*in —*) 75, 22.
 prohibeat 135, 10. -eri 68, 1. -et 11, 5. 131, 12. -etur 130, 18. 158, 3. -buerit 131, 13.
 proluxa 157, 4. -o 105, 12.
 proluxiora 142, 15.
 prolusione 16, 12. 56, 6.
 promeretur 53, 14.
 prominentibus 160, 16.
 promittit 75, 8.
 promouenda 141, 3. -uentur 40, 12. 53, 24. -uerentur 34, 21. -ueretur 41, 8. -ueri 34, 22. -motus 54, 1.
 prompti 69, 18. -um 149, 14.
 promptior ad 6, 3.
 promptissimi 6, 19.
 in promptu 25, 25. 133, 11. 147, 2.
 promuscidem 116, 1.
 per pronum 133, 8.
 pronuntiantur 72, 16.
 propagantur 88, 21.
 prope (*adu.*) 17, 15. 19, 13. 23, 2. 35, 3. 41, 16. 48, 9. 51, 16. 66, 9. 71, 13. 91, 12. 98, 3. 105, 10. 108, 17. 109, 17. 129, 13. 152, 19.
 propellunt 140, 21.
 properare 78, 23.
 propior 156, 8.
 Propontidem 149, 22.

- proprius 42, 12. 44, 9. -ā 58,
 10. 65, 5. 78, 1. -ae 43, 19.
 -am 151, 10. -a (*pl.*) 82, 18.
 86, 13. -o 39, 15. 44, 19. -is
 35, 7. 91, 3. -os 35, 10.
 propter 57, 22. 65, 9. 84, 10.
 114, 10, 11. 130, 5. 132, 4, 14.
 145, 18. 147, 10. 149, 10. 161,
 13.
 propterea 6, 15. 23, 4. 23, 12.
 56, 19. 80, 9. 98, 18. 111, 15.
 129, 10. 156, 8. 160, 19.
 propugnaculum 115, 13. 130, 7.
 -a 83, 5. 129, 21. 130, 21. 131,
 4. 161, 20. -is 130, 19. 133, 3,
 13. 134, 19. 137, 17. 140, 14.
 propugnatores 77, 9. 82, 2.
 propulsandum 26, 3.
 prorogato 68, 15.
 prorumpant 93, 18. -it 71, 17.
 -unt 147, 7.
 prorsus 24, 6. 27, 22.
 prosecutores 69, 1.
 proserit 136, 19.
 prospicere 95, 23.
 prosternant 139, 7. -it 163, 12.
 -itur 110, 17. -stratis 64, 5.
 protagenda 100, 10. -endi 56,
 3. -endos 23, 20. -unt 134,
 19. -untur 137, 12. -tecti 137,
 16. 138, 1.
 protrahi 86, 9.
 protruditur 142, 4.
 prouideant 66, 6. -endum 66,
 14. 75, 5. 93, 11. -ere 74, 10.
 84, 11. -uisa 76, 17. -uisis
 81, 20.
 prouidus 102, 20. 118, 10. -o
 96, 4. -os 153, 16.
 prouinciae 88, 21. 150, 11.
 -arum 11, 2. 28, 17. 74, 14.
 -is 6, 6.
 prouinciales 69, 3. -ium 69,
 21. -ibus 68, 12.
 prouisione 36, 19. -is 51, 2.
 prouocabant 49, 11. -andum
 97, 17. -are 64, 12. 103, 5.
 prouolare 56, 12. -ent 101, 5.
 prout *cum ful. exacto* 25, 2. *cum
 conī. plsqpf.* 44, 14.
 προχειμιάζων 158, 6.
 proximior 23, 19.
 in proximo 81, 14. 149, 20.
 prudens 58, 11. 88, 9. -tes 51, 5.
 prudenter 9, 2.
 prudentiā 6, 22. -ā 5, 17.
 prudentiori (*abl.*) 71, 12. -ori-
 bus 74, 21.
 pruinas 67, 1.
 pubertatem 8, 5.
 publicus (*conflictus* —) 85, 4.
 -a (*iniuria*) 89, 12. -ā (*pu-
 gna* —) 50, 14 *et* 96, 10. (*an-
 nona* —) 52, 8 *et* 53, 2. (*acie*
 —) 112, 16. 148, 18. -am (*pu-
 gnam* —) 87, 11. (— *pu-
 gnam*) 88, 7. -i (*conflictus*) 92,
 17. -is 135, 3. -o (*conflictu*
 —) 87, 20. (— *Marte*) 92, 15
et 118, 11. [(— *certamine*) 123,
 1.] 157, 8. -um (*scutum* —)
 14, 20. (*certamen* —) 88, 14.
 (— *proelium*) 93, 20.
 pudicissimae 134, 8.
 pudore 32, 10.
 pueris 8, 7. 77, 7. -os 79, 13.
 pugna 46, 20. 47, 6. 49, 1. 65,
 4. 94, 10. 105, 3. 160, 20. -ā
 21, 16. 26, 11. 50, 14. 55, 6.
 57, 20. 96, 10. 112, 16. -am
 87, 11. 88, 8. 102, 10. 115, 10.
 -arum 63, 5.
 pugnabitur 107, 19. -andi 6,
 16. 8, 14. 22, 23. 26, 14. 63,
 10. 92, 12. 93, 3. 163, 5. 164,
 1. -ando 97, 8. -andum 38,
 13. 58, 9. 74, 7. 86, 2. -ante
 96, 6. -antes 15, 17. 22, 14.
 77, 1. 86, 20. 97, 2. -antibus
 27, 22. 72, 5. 134, 6. -are 9,
 3. 16, 6. 55, 6. 70, 4. 87, 14.
 109, 19. -aret 16, 2. -aretur
 66, 9. -at 86, 7. 161, 12. -atur
 23, 17. 54, 20. 103, 19. 115, 3.
 -ent 99, 16. -et 64, 13. -aue-
 rint 17, 5. -aturus 93, 21.

- pugnatores 98, 18. -um 85, 17.
 pulchriora 81, 22.
 [pulset 122, 3.] -ati 131, 15.
 pulsu 161, 1.
 puluis 73, 17. 96, 2. -erem 7,
 11. 14, 11. 95, 23. 151, 16.
 -ere 114, 7.
 puluerulentā 91, 13.
 puncta (*subst.*) 15, 20, 23.
 punctim 15, 16. 70, 20.
 punctis (*n. punctum*) 11, 16.
 37, 15.
 Punico (secundo — bello) 29,
 6. -cum (primum — bellum)
 29, 3.
 puta (ut —) 72, 17. putamus
 78, 17. -ant 89, 3. 93, 16. -at
 119, 8. -etur 10, 21. -o 143,
 10. 164, 8. -aris 68, 19. -aue-
 runt 67, 13. 127, 15.
 putei 134, 15.
 Pyrrhus 115, 17, 18.
- Q.
- quā (*adu.*) 84, 16. 143, 15.
 quadragenos 138, 15.
 quadraginta duo 99, 9.
 quadrata 25, 1. 81, 21. [-ā 121,
 12.] -am 27, 1.
 quadrigae 115, 11. -as 115, 3.
 quadringentos 107, 22.
 quadro 105, 8.
 per quadrum 138, 15.
 quaedam (*pl. f.*) 57, 7. (*sing.*)
 145, 9. quādam 127, 16.
 quendam 53, 23. quidam 156,
 1 *bis*. quibusdam 51, 13. 77,
 4. 150, 12. quodam 27, 19.
 160, 4. quosdam 4, 18.
 quaerantur 75, 6. [-at 122,
 8, 11.] -enda 118, 10. 151, 2.
 -endum 85, 19. -entes 79, 10.
 -imus 12, 7. -is 95, 20. -it
 38, 7. -itur 65, 1. 67, 10. 129,
 3. 144, 14. -unt 51, 10. -un-
 tur 119, 3. -siuit 64, 8. 91,
 19.
 quaestuosum 54, 8.
 qualis 86, 17. -es 11, 14.
 qualitas 25, 2. 151, 1. -tate 74,
 15. 100, 5.
 qualiter 47, 6. 98, 15. 136, 8.
 qualos 25, 24.
 quam (= *q̄*) *passim. uide ante,*
postea, prius. — maxime
158, 15. — plurimi 130, 21. —
primum 85, 2.
 quamdiu 80, 20. (*cum coni. =*
dum) 88, 4.
 quamlibet (*cum coni.*) 151, 6.
 quamuis 11, 21. 36, 3. 49, 2.
 91, 2. (*c. coni. pr.*) 96, 11.
 (*c. fut. ex.*) 100, 19. 108, 19.
 131, 15. 135, 6.
 quando 52, 2. 96, 3. (= ali-
 quando) 107, 10 *et* 117, 12.
 115, 2. 131, 12. 135, 14. (*ne*
 —) 148, 20 *et* 149, 11. 157,
 12.
 quanta (*pl. = quot*) 55, 17.
 (*pl.*) 78, 22. (*sing.*) 148, 14.
 -tos 37, 9. (= quot) *V. L.* 85,
 10 *et* 99, 14.
 quantamlibet 35, 14.
 quantitatem 82, 1.
 quantolibet 65, 14.
 quantouis 45, 8.
 quantum 11, 9. 16, 7. 17, 24.
 35, 17. 52, 21. 63, 18. 85, 10.
 89, 17. 107, 13. (*tantum —*)
 128, 4, 6. 148, 14. *uide in.* -o
 (— tanto) 58, 19. (tanto —)
 65, 15. 67, 20. 88, 19. (tanto
 —) 93, 1 *et* 95, 13. (— tanto)
 110, 16 *et* 142, 15 *bis. et* 143,
 4 *et* 147, 19. (tanto —) 149,
 2 *et* 160, 18.
 quantumuis 113, 21.
 quapropter 37, 3.
 quartus 97, 11. [121, 19.] -a
 17, 15. 38, 18. 42, 5. 47, 12.
 107, 21. -ae 108, 10. -o 115,
 14. 159, 6. -um 97, 16.

- quasi 15, 9, 12. 24, 4. 45, 17. 48, 22. 50, 9. 53, 2. 87, 19. 94, 14. 106, 6. 107, 7. 109, 1. (*c. plsqf. coni.*) 117, 2. (*c. pf. coni.*) 118, 7. 129, 20. 150, 8.
- quassata 44, 1.
- quatenus *c. praes. coni.* 59, 9. 90, 11. 104, 4. *c. imperf. coni.* 45, 11. 124, 1. *c. ind. pf.* 159, 16.
- quaterni 83, 20 *bis*. -os 152, 14.
- quattuor 37, 13. 41, 9. (— milibus) 66, 2. 83, 22. 98, 2. 115, 12. 154, 1.
- que *passim*. que — et: seque et milites 13, 23. seque et equos 67, 18. seque et sua 69, 4.
- quemadmodum (— ita) 46, 1 *et* 57, 18. 66, 14. (— ita) 75, 12, 18. 88, 1. 111, 2. (uidere — abscedebant) 111, 17. (— ita) 138, 6 *et* 141, 18.
- quempiam 54, 1.
- quemquam 4, 4. cuiquam 21, 15. 152, 15.
- qui, quae, quod, cuius *etc. passim*, *cf.* 34, 1. 72, 24. 91, 8. 104, 16, 18. 123, 15. 137, 1, 11. 143, 7. est quae 8, 9. hoc est in quo 10, 17. subita (*scil.* sunt) quae 76, 17. hoc tempus est quo 93, 1 *et* 112, 8. hic locus est in quo 102, 7. *assimulatum V. L.* 47, 17. 97, 14. *V. L.* 97, 14. 133, 7. 134, 22. 143, 7. 20. 158, 12. qui = quis 85, 22 *bis*.
- quia 4, 2. 6, 16. 18, 20. 33, 10. 38, 17, 20, 24. 39, 4, 7, 19, 21. 40, 9. 41, 5. 45, 2. 47, 15. 50, 2. 51, 1? 54, 22, 24. 57, 3. 66, 10. 75, 16. 83, 13, 21. 86, 15. 91, 12, 19. 98, 18. 102, 20. 103, 2, 4, 7. 104, 6, 10. 105, 11. 108, 6, 16. 109, 1, 5, 16. 110, 21. 111, 7, 9. 112, 9, 19. [120, 12.] 129, 10, 21. 132, 21. 133, 16. 136, 1, 18. 139, 18. 140, 18. 142, 4. 149, 7. 150, 1. 151, 2, 7. 153, 14. 156, 5, 8. 157, 12. 158, 1. 160, 20. 163, 4. 164, 8.
- quicumque 153, 10. quodcumque 143, 1. quocumque 59, 21. 118, 19. quacumque 68, 21. 72, 18. 137, 14. quaecumque 5, 20. quibuscumque 10, 21.
- quidem 5, 14. 6, 8, 14, 18. (Et —) 8, 4. [9, 14.] 12, 8. 18. 4. 51, 11. 55, 13. 72, 4. 76, 6. 95, 21. 161, 4.
- quiduis 51, 6.
- quieta 155, 8.
- Quinctio Cincinnato 7, 23.
- quingentaria (cohors —) 38, 15.
- quingentos 107, 22.
- quinos 9, 8. 19, 11. 152, 15. -as 47, 18.
- quingagenos 138, 15.
- quingaginta quinque 42, 6. 59, 2.
- quinque 13, 4. 38, 21. 41, 19. 42, 5. 47, 20. 48, 3. 82, 13.
- quinta decima 151, 11. [quintus 121, 21.] -a 38, 19, 20, 21. 47, 12. 108, 10. -ā 97, 23. -o *V. L.* 156, 11.
- quippe 24, 3.
- quique 11. 12. 93, 18. 118, 15.
- quis (*interr.*) 46, 23. 86, 1 *bis*. 88, 19. 89, 16 *bis*, 17 *bis*. [122, 17 *bis*.] -em 12, 3. quid 5, 11, 12. 11, 6. 21, 18, 19. 32, 10. 34, 15. 79, 7. 87, 20. 88, 1. 94, 1, 7. 98, 13. 139, 8. 161, 7. 164, 5.
- quis (*indef.*) 28, 6. 50, 14. 51, 20. 52, 2, 12. 118, 11. 119, 7. 129, 11. quā 80, 15. 84, 5. quid 14, 15. 17, 2. 66, 6. 89, 11. 94, 4. quem 18, 12. quā

15, 15. qui 71, 10. -as 26, 21. 113, 15. quos 26, 21.
 quisquis 85, 1. quicquid 5, 5. 13, 6. 15, 22. 44, 4. 68, 21. 113, 5. [119, 17.] 148, 1.
 quo (*adu.*) 24, 11.
 quocumque (*adu.*) 73, 6.
 quod (*coni.*) 19, 5. 33, 8, 12. 40, 2, 12, 13. 45, 19. 50, 21. 51, 1. 52, 14. (*sciendum* —) 78, 2. 95, 17. 107, 6. 108, 11. 136, 15, 16. 143, 8.
 quod si 65, 16, 25. 66, 3. 68, 15. 71, 19. 76, 12. 78, 11. 80, 16. 82, 10. 84, 18. 93, 13. 99, 1. 100, 16. 101, 19. 103, 17. 106, 18. 118, 8. 134, 20. 135, 10. 136, 3. 139, 14. 144, 3. 162, 16.
 quodammodo 76, 1.
 quomodo 8, 1. 72, 11. *V. L.* 115, 13.
 quondam 89, 1.
 quoniam 51, 9. 160, 10.
 quōque *passim*.
 quoquomodo 115, 13.
 quoslibet 9, 4. cuiuslibet 134, 14.
 quot 52, 3.
 quotā 45, 6.
 quotiens 54, 16, 17, 19 *bis*. (*signum est* —) 73, 17. (*tollenon dicitur* —) 142, 5.
 quouis (*c. coni. pr.*) 15, 18. (*c. fut. ex.*) 60, 1. 130, 1. cuiuis 37, 1.

R.

radicibus 82, 9.
 radiis 115, 14. 159, 8.
 ramis 83, 3.
 rapti 79, 18.
 rara 23, 11.
 rarior 86, 16. -ores 26, 15.
 raro 22, 1. [22, 1.] 104, 1.
 rastra 25, 24.

pro rata 129, 18.
 ratio 51, 14. 53, 10, 14. 55, 9. 77, 12. 92, 19. 101, 1. 110, 3. (— *militaris*) 111, 1. 132, 10. 149, 17. 158, 16. -nem 9, 12. 53, 18. 81, 3. 85, 3. 94, 14. 99, 11. 155, 14. 158, 10. -ne 17, 20. 66, 11. 70, 1. 100, 14. 153, 15. 157, 10. -nes 40, 13. 128, 11. -nibus 149, 5.
 Rauennam 149, 15.
 Rauennatium 149, 21. 150, 5.
 rebellasset 66, 4.
 recedatur 111, 3. -ebant 111, 22. -endi 97, 3. -entium 36, 1. -ere 111, 9, 14. -eret 15, 11. -it 109, 6. 111, 5. -itur 113, 1. -unt 58, 7.
 recentibus 32, 7. 137, 8. -ium 148, 17.
 receptacula 135, 4.
 receptui 54, 16. 73, 4.
 recipi (*inter*) 23, 1. recipiant (*se* —) 24, 11. -iunt 17, 3. 97, 21.
 reciprocantis 160, 6.
 recognoscant 95, 9. -cenda 32, 9.
 recte 4, 2. 43, 14.
 rectius est *cum inf. pass.* 71, 20.
 rectus 102, 8. -o 113, 1. -um sagittare 17, 22.
 recurrentes 49, 19. -currit 54, 3. 113, 16.
 recursu 27, 19. -um 80, 17.
 recusaturos 38, 2.
 reddat 20, 13. -atur 84, 14. 146, 14. -erentur 69, 14. 129, 6. -ere 21, 16. 53, 17. -eret 93, 6. -eretur 16, 13. -i 140, 11. -it 11, 5. [121, 3.] 163, 17. -itur 155, 10. reddiderunt 129, 10.
 redeant 13, 12. -eundum 93, 16. -eunt 97, 20. -ire 27, 15. 55, 8. 77, 22. [122, 13.]

- redegit 12, 17. -acta 4, 2.
 reducit 136, 18, 19.
 redundantes 6, 19. -are 43, 1.
 130, 15.
 referantur 152, 17. -ferre 21,
 2. -ferunt 40, 13. -feruntur
 72, 15. -ttulere 12, 9. -ttuli
 12, 19. -ttulimus 117, 12.
 reficiantur 67, 8. -iendi 78,
 15.
 refluit 160, 6.
 refouendi 119, 2.
 refundere 21, 11.
 regebantur 41, 20. 44, 15. 116,
 19. -ebat 41, 18. -entis 161,
 3. -ere 102, 9. -i 72, 8. [-it
 121, 20.] -untur 46, 6.
 regione 66, 17. -nibus 12, 11.
 66, 8. 160, 11. -num 74, 13.
 regnantium 4, 8. -at 37, 23.
 regni 10, 19. 128, 1. -o 149,
 13.
 regredi 73, 3. 113, 20. 155, 12.
 regulă 123, 19. -ă 92, 3.
 Regulum 64, 3.
 relegenda sunt 37, 6. -untur
 65, 4.
 religionis 151, 18.
 relinquendum 132, 8. -linquit
 113, 15. -lictis 89, 1.
 reliqua (inter —) 72, 6. -ae
 44, 14. -am 108, 23. -as 38,
 5. -i 26, 4. 41, 5. 114, 1. 156,
 2. -is 67, 15. 68, 5. 90, 4. 111,
 20. [122, 3.] 151, 14. -os 16,
 8. 43, 16. -um 109, 13.
 reliquias 92, 11.
 remedium 68, 7. 100, 2. (— ut)
 21 et 104, 3 et 131, 2. 141, 1.
 -a 65, 19. 143, 14. [-is 123, 6.]
 -o 95, 4.
 remiges 152, 19. -um *V. L.*
 152, 15. 161, 2. -ibus 150, 9.
 160, 19.
 remigio (*dat.*) 152, 15. (*abl.*)
 162, 11.
 remorum 152, 13. 160, 9, 21.
 remoue 109, 1. -erentur 56, 17.
 -moti 6, 17.
 remunerarentur 16, 11.
 renuntient 84, 5.
 reparanda 119, 5. -arent 44, 1.
 -ari 49, 1. 91, 21. -ent 27, 19.
 -entur 50, 16. -etur 36, 20.
 104, 17. -ata 49, 1. -is 118,
 17. 134, 6.
 reparatio 69, 5. -onis 98, 14.
 118, 9.
 repellantur 136, 9. -at 74, 12.
 101, 10. -atur 136, 4. -ere
 97, 9. -it 83, 12. -ppulerunt
 134, 7.
 repente 27, 1. 74, 9. 115, 10.
 139, 9. 142, 4. 146, 21. 147, 7.
 162, 4. 163, 16.
 repentinus 76, 14. -um 50, 11.
 -is 14, 5. [103, 11.]
 reperiatur 78, 9. -iri 17, 16.
 -itur 84, 18. -iunt 134, 18.
 repperit 127, 4. reperta 85,
 12. -um 80, 4.
 repetenda est 12, 5. -tita 91,
 23.
 replentur 132, 23. -pleri 130,
 14.
 replicas 104, 4.
 reponuntur 132, 21.
 reportare 106, 10. -auerunt
 88, 16.
 repromittat 87, 3. -it 159, 5.
 repudiandi 10, 12. 11, 23.
 requiem (ad —) 146, 17.
 requiescat 82, 14. -euerit 145,
 16.
 requieti 22, 18. 98, 11. -o 94, 5.
 requiramus 7, 2. -atur 151, 1.
 -enda 11, 19. -endum 5, 5.
 -endus 110, 18.
 res (— gestas) 12, 6. 18, 19.
 (— annonas) 51, 16. (*ad-*
uersae —) 87, 8. *rei* 12, 2.
 24, 5. 37, 5. (— *bellicae*) 53,
 3. (— *frumentariae*) 65, 12.
 73, 14. *rem* 17, 17. [20, 13.]

- 68, 13. 86, 17. [122, 9, 11.] re
5, 9, 17, 11. 33, 19. rerum 6,
6. 32, 4. 35, 17. 52, 18. (—
potitos) 63, 1. 71, 11. 72, 9.
rebus 5, 5. 16, 1. 86, 16. 88,
11, 20. 128, 3. (— bellicis)
150, 1. res militaris 33, 5.
rei — 14, 9. 28, 4. 67, 12.
110, 5. rem — em 63, 7.
74, 4.
reseratur 144, 24. -atis 144,
16.
reseruatis 102, 3.
residebant 49, 9.
residua 149, 5.
resilire 56, 13.
resinā 140, 1. 162, 3.
resistendi 115, 20. -endum
(ad —) 13, 20 *et* 149, 14. -en-
tibus 108, 12. -ere 145, 7.
-es 107, 4. -i 27, 6. -itur 104,
8. -stiterint 118, 15. -stitis-
set 146, 7.
resoluitur 113, 6.
respicit 25, 5.
respondebitur 91, 9. -ere (—
ad) 26, 24.
respublica 58, 2. reipublicae
5. 3. 10, 17. 33, 17. 36, 12.
51, 2. 89, 9. 124, 2. 127, 12.
republicam 22, 6. 36, 10.
37, 8. republica 16, 17. 38,
3. 66, 6. 69, 14.
restinguat 130, 12.
restituat 51, 3.
retardat 160, 8. -dent 77, 20.
reticendum 164, 8.
retineant 89, 6. -eat 46, 12.
-ebat 42, 15. -endum 49, 7.
-ere 32, 2. -etur 88, 21. 115,
7. -uerint 145, 4. -uerunt 63,
14.
retro 111, 19.
retrocedit 136, 16.
reuertentiam 16, 20.
reuertebantur 49, 13. -imur
55, 12. -or 17, 6.
reuocabant 111, 19. -cantur 84,
4. -care 92, 16. -carent 63,
9. -cari 111, 10. -aretur 112,
3. -atur 86, 12.
rex 115, 6, 17. -gum 65, 3.
rheuma 160, 4. 162, 12. -atis
160, 9.
Rhodiorum 140, 21.
rimas 152, 9.
rimatur 144, 12.
ripā 78, 13.
robigo 151, 9. -ine 47, 1.
roborare 5, 20. -orentur 35, 3.
robur 6, 10. 7, 17, 24. 11, 19.
17, 13. 35, 20. 51, 12. 85, 22.
163, 2.
Roma 128, 7.
Romanus (*adi.*) 149, 8. -ā 5, 12.
34, 4. 35, 16. -ā 4, 17. 38, 3. -ae
134, 3. -i 5, 4. 10, 19. 12, 10.
18, 5. 28, 18. 94, 3. 150, 18.
-um 5, 9. 64, 3. 115, 17. 146,
6. -o 38, 8. 66, 8. -orum, 66,
13. 115, 9.
Romani 14, 8. 15, 18. 34, 13.
63, 14. 89, 2. 101, 8. 115, 10.
-is 53, 20. -os 7, 18. 15, 26.
28, 11. 29, 4. 91, 11.
rostris 161, 1. 162, 12.
rotae 133, 5. 138, 18. -is 141,
4.
rotare 46, 9. -etur 57, 1.
rotulis 137, 13.
rotunda 81, 21. 132, 21. -is 116,
18.
rotundes 104, 4.
rubicundus 159, 1.
rudis 6, 4.
ruinam 144, 20.
rumpas 102, 2. 110, 1. -at 102,
17. -atur 101, 5. -ere 104, 16.
-i 130, 1. -it 104, 10. -unt
115, 3.
rure (de —) 7, 8.
rursum 32, 14. 54, 15. [119,
17.] 140, 6. 155, 10. 161, 1.

- rursus 45, 15. 54, 2. 55, 3. 56,
 11. 113, 10.
 rusticam 7, 3. -o 7, 12.
 rusticitas 75, 7.
 rutila 159, 6.
 rutra 59, 15.
- S.
- saccus 53, 10. -i 53, 9. -o 53,
 13. -os 91, 13.
 sacram 39, 17.
 sacramenta 36, 7. 37, 16. -o
 58, 8.
 sacrilegii 32, 15.
 saeculi 127, 10. -is 36, 19. 93,
 4.
 saepe *passim*.
 saepibus 25, 20. 83, 2.
 saepiuntur 137, 6. -ptum 139, 1.
 saepius 37, 6. 56, 19. 68, 4. 85,
 15. 86, 8. 91, 23. 103, 22. 111,
 7. 163, 13.
 saetae 133, 18. -is 98, 5.
 saeva 67, 1.
 saevior 68, 5.
 saevitia 157, 5.
 saeviunt 155, 9.
 saga 130, 22.
 sagacissimos 146, 2.
 sagittā 148, 7. -ae 44, 2. 106,
 13. 139, 17. 147, 18. 162, 2.
 -arum 131, 1. -as 46, 18. 48,
 13. 70, 17. -is 18, 16. 48, 11.
 49, 20. 56, 18. 59, 6. 69, 19.
 97, 17. 117, 9. 132, 20. 137,
 16. 141, 10. 161, 15.
 sagittandi 123, 13. -do 88, 5.
 -are 17, 22.
 sagittarius (*adi.*) 21, 18. -i 17,
 24. 24. 22. 14. 48, 10. 49, 10.
 56, 15. 96, 15. 100, 8. 139, 5.
 141, 9. 142, 13. -is (*adi.*) 76,
 12. 78, 18. 86, 1. 97, 10, 12.
 108, 16. 116, 5. -orum 19, 13.
 21, 13. 130, 18. -os 18, 7. 35.
 10. 108, 11. 135, 1. -um (*adi.*)
 8, 17.
- sagmarii 43, 8. 76, 3. -is 76,
 19. 77, 7.
 sales 135, 7, 13. -em 135, 9.
 -is 69, 16.
 salitio 19, 17.
 Sallustius (sicut ait —) 8, 11.
 (— memorat '—') 13, 21.
 saltus 8, 8. -ūs (*pl.*) 56, 10.
 -um 13, 13. -u 13, 17, 21. 56,
 12. 70, 22. 97, 3.
 salubris 81, 14. -i 132, 11.
 salubritas 24, 16.
 salus 10, 17. 89, 9. -tis 144, 4.
 164, 5. -tem 128, 8. -te 5, 3.
 51, 2. 58, 10. 72, 6.
 salutare 24, 2.
 sambuca 141, 15, 17.
 sameare *V. L.* 46, 22.
 Samnites 28, 11.
 sanctum Spiritum 37, 17.
 sanguine 6, 19. 92, 5. 135, 16.
 -inem 6, 16. -inis 6, 14, 21.
 18, 17.
 sanitas 66, 15. -atis 47, 4.
 -ati 67, 3. -atem 67, 13. 67,
 22.
 sapere 6, 14.
 sapientes 75, 5. -ibus 85, 14.
 -is 91, 2.
 sapienter 79, 4. 96, 10.
 sapientissimo 110, 3.
 Saracenus 123, 16.
 sarcinis 57, 15. 82, 18.
 Sardiniam 149, 20.
 sarisas 116, 3.
 sarmenta 144, 21.
 satis 94, 9. 102, 19.
 saxum 57, 1. -o 162, 5. -a 57,
 2. 98, 4, 6. 132, 21. 143, 5.
 147, 1, 18. 161, 16. -orum 137,
 6. 143, 3. -is 59, 6. 69, 19.
 134, 17. 139, 7. 143, 10. 145, 6.
 sauciat 15, 24.
 scaenici 58, 7.
 scafae 152, 18. -as 59, 6.
 scafulas 80, 5. -is 164, 2.
 scalae 148, 3. -arum 141, 13.
 -as 129, 11. 131, 5. 138, 21.

- is 130, 19. 136, 3. 137, 18.
141, 11, 12. 145, 17. 147, 1.
scelerum 71, 18.
scholae 51, 9. -as 53, 23. 54, 5.
scias 146, 13. -at 89, 15. 99,
13. -atur 117, 13. 148, 14.
-ebant 45, 2. -endum 23, 13.
38, 4. 49, 7. 57, 19. 72, 20.
(— quod) 78, 2. 84, 7. 85,
21. 97, 15. 117, 15. 131, 9.
-ens 42, 25. -ente 90, 7. -en-
tes 75, 1. 86, 19. 103, 19. -en-
tibus 85, 14. -mus 24, 8. -o
9, 6. -re 4, 5. 75, 8. 78, 20.
100, 11. 159, 16. -rent 53, 17.
77. 8. -t 53, 4. 110, 10. -tur
87, 18. 149, 2. -unt 110, 21.
scienter 9, 1. 17, 19. 19, 5. 23,
9. 46, 18.
scientia 5, 22. 24, 5. 56, 2. -ā
44, 13. 92, 12. -am 58, 2. 123,
14.
scilicet 20, 6. 53, 12.
scindulis 57, 6.
Scipio 18, 4. 92, 1. -onis 110,
11.
scopas 56, 15.
scopulis 160, 16.
scorpiones 142, 13. 143, 6.
-ibus 161, 16.
scribendus est 11, 16. -untur
36, 13. scripsere 12, 6. -scri-
psisse 63, 6. scripsit 12, 14.
scripti 37, 15.
scriptoribus 4, 12.
scutarias 44, 2.
scutati 19, 13. 22, 12. 23, 11.
48, 8. (pedites) 59, 1. -is 97,
12. 98, 10. -os (ped.) 48, 2.
-um (ped.) 8, 17.
scutum 9, 1. 14, 20. 21, 19.
46, 9. scuto 15, 9. 23, 8. 50,
6. scuta 14, 18. 22, 10. 16. 47,
16. 49, 5. 58, 16. 98, 7. 130,
20. 161, 12. scutis 19, 12. 47,
18. 48, 19. 50, 5. 71, 2. 82,
17. 100, 17. 24.
se *passim*; sui 76, 1. 106, 6.
sibi 26, 15. 35, 11. 42, 24. 44,
17. 75, 4. 78, 3. 87, 3. 12. 88,
1, 11. 110, 22. 117, 17.
secatur 43, 9. -entur 152, 5.
sectae 152, 5.
secreta 78, 4. -o 113, 6. -um
144, 9.
secretiores 111, 12. -tissimo
75, 13.
secreto 140, 15. 164, 2.
sectantur 11, 12.
secum 24, 5. 50, 11. 59, 8. 22.
80, 3, 7. 102, 16.
secundum 26, 19. 37, 3, 18. 39,
16.
secundus 41, 14, 17. 102, 13.
[121, 15.] 129, 19. -a 26, 5.
38, 14. 42, 4. 47, 10. 48, 5, 14.
49, 8. 97, 21. 106, 7. 160, 7.
-ā 22, 15. 38, 24. 39, 4, 7. 41,
13. 48, 15, 18. -i (*pl.*) 39, 23.
-ae 107, 6. 108, 18. -am 97,
20. -o 29, 5. 96, 14. 155, 11.
-os 64, 11.
securior 16, 1.
securis 163, 18. -es 59, 16.
-ibus 78, 12.
securitas 28, 19. 112, 10. 145,
16. 160, 17. -atis 12, 3.
securus 82, 14. 109, 15. -a 68,
16. 84, 14. 106, 21. 156, 5. -as
91, 16. -i 24, 4. 90, 2. -is 103,
14. -os 90, 9. -um 75, 15.
secus 118, 12.
sed *passim*: *cf.* 159, 16. sed
tamen 6, 11. 18. 78, 11.
sedecim 137, 4.
sedere † 21, 11. 98, 12.
sedibus 70, 6, 11, 23. 71, 3. 73,
12. [122, 20.]
seditiosi 71, 12.
segregatos 71, 12.
semel 55, 15. 56, 21. 65, 18.
69, 6. 106, 19. 110, 18.
semet 72, 24.
semirotunda 25, 2.
semis 41, 3, 15, 17. 47, 21. 48,
4. 82, 10.

- semissem 82, 9.
 semispathia 47, 17. -is 48, 20.
 semitis 67, 17. 113, 17.
 semiocalia 72, 13, 14, 22.
 semper *passim*; *attribut.* 32, 4.
 sena (— milia) 19, 4. 34, 13,
 14. -orum 152, 17. -os 9, 7.
 99, 6.
 sensim 111, 20.
 sententia 58, 11. 110, 11.
 sentiant 94, 8. 111, 16. -ente
 141, 3. -entibus 144, 16. -unt
 111, 13. -si 4, 12.
 separa 107, 16. -abis 106, 12.
 -antur 114, 2. -are 108, 7.
 -atae 19, 16. -ati 70, 11. 99,
 17. -atus 101, 15. 104, 18.
 separatim 74, 22. 87, 16.
 sepositio 52, 21.
 septem 105, 7. 137, 3.
 Septembres 156, 8.
 septentrio 155, 4.
 septentrionalem 155, 3. -es 6,
 17.
 septima 48, 16. 109, 8. [-o 122,
 5.]
 sepulturae 53, 12. -am 53, 13.
 sequantur 27, 18. -atur 17, 4.
 -ebantur 9, 10. 49, 12. -eba-
 tur 49, 17, 21. -ens 64, 15.
 -entes 63, 13. 118, 17. -eren-
 tur 45, 13. -eretur 72, 12. -i
 50, 2. 55, 8. 73, 13. 95, 20. 97,
 7. -itur (— ut) 7, 1 *et* 10, 11.
 113, 16. .o. 114, 2. [121, 8.]
 155, 15.
 sequestraretur 52, 17.
 sera 69, 11.
 serena 155, 11. 158, 14.
 serenitas 155, 10. -atis (—
 tuae) 127, 17. -atem 159, 4.
 -ate (in — tua) 123, 14.
 serere 91, 1.
 serra 104, 16. -as 59, 16.
 serrantur 59, 17.
 Sertorio (in —) 11, 1. (*dat.*) 13,
 23.
 seruabant 42, 16. -abantur 91,
 18. 132, 16. -abatur 15, 14.
 23, 4. 44, 15. 50, 1. 53, 15.
 54, 12. -abunt 27, 9. 118,
 15. -anda 8, 4. 58, 2. 73,
 15. -andam 89, 3. -andas 71,
 15. -andum 9, 21. (— ut) 76,
 10. -ant 151, 10. -antur 33,
 16. 132, 20. -are 53, 17. 56,
 4. 58, 1. 69, 11. [120, 14.] 132,
 13. -aretur 52, 18. -ari 17,
 24. 132, 1. -at 6, 22. -atur
 16, 4. 100, 4. 151, 14. -ent
 12, 24. 26, 13. -etur 26, 24.
 68, 17. -arunt 101, 8. -auit
 111, 2. 128, 8. 146, 9. -ata
 est 16, 10. -atā (ratione —
 ne) 66, 11.
 seruire 134, 10. -uit 37, 22.
 sesquiplares 40, 20. 41, 2.
 seu — sine 70, 23.
 seure 5, 22. 16, 9.
 seuerior 36, 6.
 seueritas 42, 21. -atem 89, 18.
 -ate 70, 13.
 sex 15, 7. 97, 1. 99, 1, 8.
 sextus 98, 8. [122, 4.] -a 38,
 22. 39, 1. 48, 16. 108, 17. -o
V. L. 156, 3. -um 157, 2.
 sexus 132, 14. 145, 5.
 si *cum ind. praes.* 24, 3. 25, 5.
 50, 14. 68, 15. 71, 10. 76, 13.
 82, 20. 84, 18. 86, 4, 5. 88, 4,
 11, 13, 18. 89, 12, 16. 94, 10,
 11. 95, 17, 19. 96, 8, 10, 11.
 101, 19. 103, 17. 106, 1. 109,
 10. 113, 8. 119, 7. [122, 1.]
 134, 14. 136, 1. 139, 11. 159,
 16. 162, 11 *bis*, 12 *bis*, 13, 14.
 — *c. i. perf.* 94, 16. — *c. i.*
plsqpf. 49, 11. — *c. coni. praes.*
 11, 3, 6 *bis*. 19, 12. 24, 16. 26,
 2. 28, 6, (*longum est si*) 17.
 35, 3. 36, 19. 46, 6. 51, 4, 7. 56,
 3. 57, 20. 64, 13. 67, 23. 69, 10.
 73, 18. 78, 5, 7, 11. 79, 20.
 87, 6, 7, 8. 89, 11, 15. 95, 4.
 99, 14. 101, 10, 12. 111, 6.

- 118, 8. 119, 17. [120, 11.] 123, 16. 134, 20. 135, 7, 10. 136, 3. 139, 14. 140, 12. 142, 16. 147, 21. 162, 16. — *c. c. impf.* 36, 10. 48, 22. 57, 6. 65, 25. *V. L.* 123, 16. — *c. c. plsqpf.* 22, 25. 32, 16. 49, 17. 53, 12. 66, 3. 91, 9. 98, 13. 111, 3. 131, 5. — *c. futuro* 37, 4. — *c. fut. ex.* 26, 17. (— fuerit iussa) 39, 11, 46, 7. 59, 5. 65, 16. 69, 6. 71, 19. 79, 4, 12. 80, 15, 16. 82, 10. 84, 5. 86, 11. 87, 6. 88, 5. 90, 20 *bis.* 92, 6. 93, 13. 94, 13. 97, 18. 99, 1, 3, 8, 17. 100, 16. 101, 13, 15. 102, 17, 27. 104, 3. 106, 8, 19. 107, 1, 10, 20. 108, 8, 13, 15, 19. 110, 6. 117, 12, 15. 118, 11, 13, 14 *bis.* [119, 18.] 129, 10. 130, 8. 138, 20. 142, 7. 144, 3, 6. 145, 3. 148, 4. 159, 6. 162, 20. si — tantum = dum 57, 10.
- sic* 4, 8. 15, 13. 24, 21. 40, 9. 41, 19. 88, 7. 107, 4. 108, 6. 119, 5. 143, 7.
- sicca* 160, 17.
- siccata* 135, 12. —as 6, 13.
- sicciora* 134, 16. 152, 3. —oribus 144, 20.
- siccitatem* 152, 7.
- Siciliam* 149, 20.
- sicubi* 101, 4.
- sicut passim.*
- sidus* 156, 9. —erum 157, 9, 15. 158, 11.
- signabo* 36, 16. —entur 158, 1. —atis 12, 1.
- signiferi* 21, 20. 40, 4. 49, 2. 53, 15. —os 53, 14.
- significant* 73, 19. —antur 159, 13. —at [9, 15.] 73, 11.
- significatione* 35, 1.
- signum* 38, 8. 44, 23. 45, 14. 56, 18. 72, 21. 73, 7, 16. 75, 12. —a 10, 9. 25, 8. 38, 10. 40, 4. 47, 13 *bis.* 50, 5. 52, 17. 53, 4, 5. 54, 17, 19. 55, 4. 72, 11. 73, 5, 8. 77, 8. 82, 18. 83, 12. 105, 8. 153, 11. 158, 13. —is 77, 4. 158, 17. —o 56, 16, 17. 72, 17. —orum 11, 16. 72, 6, 13. 88, 2.
- siluam* 57, 12. 70, 24. —arum 90, 6. —as 113, 8. —is 95, 22.
- siluestri* 151, 3. —ibus 77, 14.
- siluosis* 113, 14.
- similis* 67, 6. 107, 6. 108, 10, 17. 153, 6. —i 118, 2.
- similiter* 27, 17. 38, 15. 42, 5. 46, 5, 14. 48, 14. 67, 16. 73, 18. 148, 12.
- similitudine* (pro —) 70, 18. (a —) 136, 17. 150, 17. —nem 73, 17. 82, 11. 83, 4. 91, 15. 106, 21. 109, 6. 129, 20. 137, 11. 141, 17. 162, 18. 163, 9, 14. in similitudinem 122, 3.
- simplares* 40, 16. 41, 4.
- simplex* 26, 20. —icis 7, 5.
- simplicitas* 69, 22.
- simul ac* 8, 11.
- simulat* 70, 4. —atā 145, 15.
- simulatio* 69, 23.
- simultatibus* 91, 3.
- sin minus* 108, 15. *sin* (— uero) 97, 19.
- sine passim.*
- sinerent* 18, 12. 111, 17.
- singuli* 15, 6. 59, 4. 96, 17. 98, 18. 155, 6. —ae 82, 16. 127, 18. 149, 15. 150, 7. —a 45, 5. 58, 18. 59, 20. —arum 89, 13. —is 15, 5. 34, 14. 36, 1, 2. 45, 5. 53, 17. 59, 7. 83, 19. 136, 7. 153, 1. 154, 2. —as 40, 17. 42, 1. 45, 1, 12. 53, 9. 58, 16 *bis.* 59, 4. 99, 6. 111, 18. 150, 7. —os 36, 22. 83, 22. 87, 17. 99, 8. 100, 22. 150, 7. 152, 13.
- sinistra* 17, 19. 102, 20. —ā 21, 20. 22, 11. 102, 19. 107, 16. 154, 10, 13. 155, 2, 5. 163, 10. —ae 106, 14. 108, 21. —am 106, 2, 12, 16. 107, 10. 109, 2. [121,

16. 122, 2.] -is 20, 3. -o 38, 21. 100, 3. 103, 22. 107, 6, 9. 119, 20. -os 23, 14. -um 39, 7. 48, 18. 102, 12, 23. 107, 4, 21. 108, 13. [121, 14.]
 sinuetur 162, 19.
 sinuosis 129, 8.
 sinus 105, 13. -ūs (pl.) 26, 21. -um 106, 6. in -u 129, 13.
 siquidem *cum coni. praes.* 32, 3. 55, 8. 72, 5. 152, 6. *cum coni. impf.* 52, 6.
 sitis 135, 5. -i 114, 7.
 situ 47, 1.
 siue 19, 1. 23, 8. 42, 17. 51, 18. 57, 14. 70, 23. 71, 9. 77, 14. 89, 14. 90, 3. 129, 1. 133, 1. 134, 11. 136, 4. 137, 16. 140, 8. 142, 9. 146, 7. 147, 16, 19. 151, 3. 154, 10 *bis*. 155, 2, 3, 4, 5. 163, 12.
 siue — siue 98, 7. *cum coni. praes.* (- siue) 8, 16. 17, 21. *cum ind. pr.* 55, 1. *cum fut. ex.* 57, 17. 99, 11. 145, 10. 163, 10. *cum coni. praes.* 84, 12, 17. 93, 8.
 siue — siue — siue 51, 14. *cum fut. exacto* 55, 7. 71, 3. 109, 19. 147, 6.
 sobrius 42, 23. 46, 10. 88, 9.
 socialium 66, 12.
 sociantur 11, 14. 152, 19. -ari 10, 16. -ata 140, 16.
 sociis 34, 3. 73, 19. -orum 36, 24. 104, 5. -os 80, 4.
 sol 95, 24. 148, 9. 159, 7. -is 6, 18. 7, 4. 12, 11. 66, 20. 96, 5. 135, 9. -i 6, 13. -em 7, 11. 95, 23. -e 135, 12. 146, 1.
 soleant 54, 10. -eat 81, 16. -ebant 22, 16. 23. 1. -ent 5, 8. 14, 6. 26, 24. 37, 16. 40, 4, 15. 59, 3. 76, 17. 77, 13. 96, 4. 133, 9. 153, 7. -ere 74, 5. -et 79, 14. 105, 10. 112, 10. 118, 18. [120, 6, 10.] 150, 2.
 solidant 138, 4.
 soliditate 132, 22. -tem 80, 10.
 solidus 40. 20. solidae 152, 6. -o (*uide V. L.* 159, 9.
 solitā 96, 6. -o 159, 9.
 sollemni 157, 8. 158, 7. -ibus 35, 3.
 sollers 68, 10.
 sollerter 5, 18.
 sollertiā 17, 18. 51, 7. 153, 14. 160, 15. -ā 146, 4.
 sollertiores 74, 17.
 sollertissime 148, 19.
 [sollicitandis 120, 11.]
 sollicite 79, 6.
 sollicitudo 44, 20.
 sollicitus 89, 11. -i 93, 1. -os 159, 12.
 sōlo 141, 6.
 solstitio 154, 7. -tium 151, 20.
 soluerint 93, 17.
 sōlus 64, 4. 72, 11. 106, 4. -ā 57, 1. 63, 7. 72, 8. -am 89, 3. -um 101, 9. 119, 15. -o 16, 20. 109, 19. -i 54, 18.
 soltior 82, 10.
 somni 81, 8. -o 147, 6.
 sonat 64, 16.
 sonis 73, 2.
 sortiuntur 152, 15. -itus est 155, 3.
 spargere 99, 6. [120, 15.] -itur 79, 21. -sis 103, 14.
 spathas 47, 17. 97, 22.
 spatium 8. 15. 13, 7. 50. 17. 81, 23. 96, 20. 97, 2. 117, 3. 148, 11. -o 26, 22. 93, 19. 105, 12. -a 26, 14.
 species (*sing.*) 143, 6. 159, 12. (*annonariae* —) 68, 12. (*acc.*) 131, 10 *et* 161, 6. -e (*in* —) 11, 22. -em 138, 11. (*ad* —) 144, 11. -erum 84, 13.
 spectaculo 157, 8.
 spectare 25, 4. -at 96, 10.
 specu 144, 13.
 speculandi 153, 3.

- speculator 76, 1. -es 112, 20.
 speculis 83, 21.
 speculo 159, 2.
 sperabant 139, 9. -ant 68, 20.
 71, 18. *V. L.* 94, 14. -ante
 108, 1. [-are 121, 6.] -ari *V.*
L. 49, 1. -as 95, 18. -at 86,
 10. 131, 12. -atur 93, 2. -ent
V. L. 94, 4.
 spes 98, 14. *V. L.* 85, 6. [122,
 21.] 144, 4. (*pl.*) 85, 6. -ei
 110, 9. -em 135, 18.
 spiculum 47, 21. -a 116, 14.
 117, 7. 131, 1. 142, 16. 147, 17.
 -is 23, 15. 96, 16. 143, 8.
 spiramine 155, 11. 160, 2.
 spiritu 73, 1.
 Spiritum (sanctum —) 37, 17.
 splendeant 46, 14.
 splendor 46, 23. -ore 159, 9.
 spolia 118, 4.
 spontaneum 33, 4.
 sponte 5, 3. (*sua* —) 155, 8.
 stabant 49, 14. 149, 16. 150, 3.
 -abat 49, 8, 15. -ando 97, 8.
 -ans 161, 12. -antes 22, 17.
 99, 7. -ibus 97, 15. -are 55,
 8. (*ante* *quarum* *impetum*
possunt —) 59, 2. 73, 3. 102,
 6. 155, 12. -at 102, 12. 115,
 14. steterant 22, 20. -erit
 94, 6.
 statim 11, 16. 17, 4. 26, 17.
 102, 1. 105, 5. 108, 15. 111,
 15. [122, 13.] 136, 4. 140, 18.
 142, 1. 152, 5. 164, 4.
 statio 162, 13.
 statua (— *castra*) 82, 14.
 statuiam 81, 3.
 statu 160, 12.
 staturā 46, 7. -ae 9, 12. 51,
 11.
 statutum 158, 5.
 stilis 79, 22.
 stipendia 55, 18. -is 11, 7. 35,
 23. 54, 2.
 stipendiosis 19, 17.
 stipitibus 83, 3.
 stramen 52, 13. -ina 43, 11.
 -inum 56, 16.
 strenue 38, 1.
 strenui 83, 8. -is 104, 16. -os
 6, 8. 38, 20. 106, 8. -um 8, 10.
 strenuissime 16, 7.
 strenuissimi 11, 24. -os 109, 20.
 strepitu 135, 19.
 strictim 36, 16.
 structores 43, 15.
 studere 103, 1.
 studia 4, 1. 63, 9. -o 65, 14.
 133, 16. 153, 3. -orum 127,
 22.
 studiose 20, 7. 81, 20.
 studiosius 58, 2. 67, 20. 74, 4.
 studiosissime 131, 16.
 stupentibus 93, 18. 136, 1.
 stuppā 162, 1. -is 140, 1.
sua pl. 69, 4. 97, 21. [122, 13.]
 -ā 46, 19. 65, 7. 104, 18. 109,
 4. 116, 9. [122, 2.] 153, 8. -ae
 91, 5. 149, 10. -am 19, 18. 53,
 7. 63, 10. 108, 6. 112, 17, 19.
 147, 9. 160, 6. -as 46, 21. 52,
 1. 54, 9. 58, 1. -i 33, 6. 90,
 11. -is 44, 17. 45, 9. 49, 6.
 50, 3. 57, 15. 70, 11. 78, 1. 82,
 18. 83, 13. 85, 10. 15. 88, 11.
 90, 18. 91, 15. 105, 4. 109, 4.
 111, 6. 118, 6. [120, 16. 121,
 8. 122, 3.] 134, 6. 141, 4. -o
 101, 14. 108, 13, 14. 111, 19.
 [121, 14.] 160, 2. -orum 86,
 12. 108, 18. 144, 17. -os 16,
 8. 29, 11. 46, 19. 49, 13. 53, 4.
 111, 16. 112, 12. 113, 16. 118,
 15. -um 12, 11. 45, 14. 56, 5.
 68, 23. 73, 7. 78, 10. 88, 3. 90,
 8. 111, 13. 127, 16. 131, 6.
 sub *cum acc.* 18, 5. 92, 9. 117,
 9. 141. 1. 146, 8. sub *cum abl.*
 (— *dino*) 7, 4 *et* 12, 13. 16,
 14. 19, 20. 44, 7. 17. 45, 16.
 46, 5, 6, 19. 55, 20. 57, 9. 67,
 15. 74, 23. 77, 4. 88, 15. 92,
 1. (— *tempore*) 105, 3. 118,

10. 127, 16. 137, 9. 144, 10.
 150, 6.
 subducantur 23, 18. -ebant
 111, 19. -xerant 111, 21.
 subduntur 138, 18.
 subeuntes 133, 4. -ire 94, 6.
 -it 95, 16.
 subiacens 150, 19. -ent 147, 5.
 -et 65, 6.
 subiecta 134, 21. -is (*subst.*)
 4, 6. (*part.*) 130, 4. -orum
 (*subst.*) 43, 1. -os 95, 14. 147,
 17. -iectum 130, 12.
 subiguntur 17, 1. -egerunt 50,
 20. -egisse 5, 10.
 subita (*pl.*) 76, 16. *et* [121,
 7.] -ā 118, 18. -is 81, 15. 133,
 13.
 subito (*adu.*) 26, 23. 50, 12. 90,
 18. 101, 5. 108, 1. 112, 3. 133,
 8. 139, 2. 140, 16. 144, 24.
 subingatum 92, 8.
 sublati 82, 6.
 submouent 141, 11. -moueris
 106, 21. *uide* summ.
 subpleant 101, 5. -endum 7,
 24.
 subrogandi 11, 24.
 subruenda 137, 10. -ae 128,
 12. -it 136, 15.
 subsequatur 76, 5. -entes 158,
 7.
 subsessā 78, 5. 112, 7. -ae 74,
 9. -as 78, 3. 112, 19. 113, 13.
 subsidebant 48, 22. -ere 22,
 17. 56, 11. -sedit 141, 6.
 subsidium 35, 7. [122, 7.] -a
 76, 14. -is 101, 21.
 subsolanus 154, 9.
 substantia 131, 17. -am 53,
 8. 151, 10.
 substituti 35, 23. -os 42, 11.
 substruendae 135, 4. -endis
 150, 21.
 subtercauatus 141, 5.
 subterraneum 130, 17. 144, 8.
 subtilis 163, 8. -i 23, 7. -ibus
 143, 8.
- subtilitate 71, 15. 80, 6.
 subtrahunt (*se —*) 146, 19.
 subuectio 84, 13.
 subuenire 109, 5. -i 68, 6.
 subuertunt 147, 10. -uersi 79,
 18.
 subuespertinus 155, 1.
 succedat 36, 3.
 succendunt 162, 4.
 succidere 15, 11.
 succurritur 149, 1.
 sudantem 94, 5.
 sudatum 138, 2.
 sudes 9, 1. 25, 22. 80, 14. 82,
 7. -ibus 24, 7. 56, 8. 147, 12.
 sudor 36, 8. -orem 6, 19. 14,
 11. 70, 20.
 sufferre 58, 16.
 sufficient 132, 2. -at 68, 9.
 99, 15. 123, 10. -ebant 66, 9.
 -ere 37, 2. 65, 22. 69, 10. -it
 65, 16. 68, 15. 81, 10.
 suffodiunt 144, 19.
 suggerentum 71, 11.
 sulphur 132, 16. -e 140, 1. 162,
 1.
 sumat 23, 22. 89, 18. -ebatur
 22, 23. -emus 154, 8. -it 110,
 9. -itur 146, 16. -untur 161,
 13. sumpsisset 16, 1. -psit
 136, 18. -ptus 135, 8.
 summā (*subst.*) 64, 18. -ā 46,
 17. 63, 11. -o 133, 16. 142, 6.
 summouendam 154, 4. -mmota
 85, 16. *uide* subm.
 sumptus 93, 6. -ūs (*pl.*) 53, 4.
 [sumptu 33, 18.]
 super 80, 2.
 superantur 78, 2. -are 35, 15.
 87, 9. -arent 92, 10. -ari 50,
 14. -atur 13, 14. -ent 138,
 17. -et 108, 5. -etur 111, 11.
 -auit 78, 4. -ata 50, 1. (—
 fuerit) 85, 6. -ati sunt 94, 16.
 -atis 28, 13.
 superbius 119, 6.
 supercurrendo 106, 18.
 superemineant 133, 14.

superesse 75, 4. -est 111, 2. 139, 8. (una spes — ut) 144, 4. 164, 5.
 superfluā 10, 7. -is 102, 15. -os 101, 11, 16. -um 143, 10.
 superfundenda 100, 11. -fuderat 135, 11.
 superiectis 59, 10.
 superior 79, 17. 88, 12. 95, 13. 128, 2. -orem 18, 6. 64, 13. -ore 29, 2. 94, 2. 130, 11. -ori (*abl.*) 141, 19. -ora 145, 12. -orum 35, 19. -oribus (*ex —*) (*subst.*) 81, 18. (*pro —*) 118, 1. (*in —*) (*subst.*) 139, 5.
 superius 142, 3.
 supernumerariis 102, 11. -os 52, 12. 102, 22. 106, 3. 107, 2.
 superposita 134, 17. -as 117, 7. -is 79, 22.
 superstites 119, 1.
 superueniat 90, 17. -iens 113, 7. -ire 78, 16. 113, 21.
 superuentus 76, 7. 83, 9. -ūs *gen.* 74, 9. 91, 10. *pl.* 80, 11. 88, 15. 90, 7. 112, 13. 146, 4. 153, 2. 162, 8. -u 24, 8. 77, 21. 104, 18. -um 50, 12. 65, 8. 112, 18. -ibus 70, 2. 81, 9. 91, 16. [103, 10. 120, 5.]
 suppetat 6, 21. 11, 3. 24, 16. 67, 3.
 supplicia 75, 5. -orum 72, 2.
 supra *adu.* 12, 19. 25, 19. *praep.* 20, 1. 25, 14, 22. 78, 10. 82, 6. 83, 4. 130, 10. 131, 6. 139, 9. 140, 22. 146, 11. 147, 3.
 surgit 73, 17.
 suris 10, 7.
 suscipere 39, 13. [-piendis 120, 11.] -piet 98, 18. -pit 38, 8. -piunt 158, 13. -cepisset 92, 12. -cepti 128, 11.
 suspenditur 163, 16. -unt 143, 21. 144, 20.
 suspicantes 90, 10. 162, 12.

-antibus 112, 12. -antur 75, 15.
 suspitione 131, 15. -ibus 75, 17.
 sustententur 53, 2. -et 102, 14.
 sustineant 106, 4. 145, 6. [-ebit 120, 2.] -ent 141, 13. -ere 22, 5. 70, 8. 78, 14. 80, 16. 109, 10. 155, 13. -eret 149, 12. -et 13, 2. 67, 10. 78, 6. 97, 22. 102, 5.

T.

tabernacula 43, 4. 83, 15.
 tabulas 162, 3. -is 140, 15.
 tabulata 133, 10. [152, 11.] -is 59, 10. 79, 22. 80, 7. 136, 9. 137, 5. 138, 11. 140, 9. 142, 9. 144, 24. 161, 22.
 tacticos 63, 9.
 taedio 86, 14.
 taleas 133, 7.
 talis 81, 11. 106, 10. 107, 21. 113, 1. [119, 12.] -e 112, 12. 141, 1. -em 94, 14. 140, 13. -i 129, 11. -es 11, 13. -ibus 48, 6.
 taliter 9, 3.
 tamdiu — quamdiu 80, 20.
 tam 10, 22. 20, 7. 24, 2 *bis*. 117, 14. 138, 19. tam — quam 27, 11. 47, 4. 59, 11. (— etiam) 64, 20. 78, 10. 102, 9. 107, 3.
 tamen *passim*.
 tamquam 12, 7. 15, 7. 17, 10. 22, 18. 33, 2. 35, 5. 37, 20. 39, 23. 40, 3. 41, 11. 42, 14. 49, 15. 88, 9. 98, 8. 161, 7, 21. 164, 4.
 tangerent 56, 19.
 tanta 20, 2. 36, 24. 37, 1. 41, 22. 44, 15. 56, 7. 138, 16. 144, 3. (*pl.* = tot) 162, 6. -ā 71, 15. 141, 14. -ae 89, 7. -arum 21, 14. -as 64, 8. -i 32, 14. 150, 15. -is 56, 5. -o 11, 18. 141, 6. -um 138, 12.

- tantum 27, 17. 35, 17. 52, 20.
 (— est ut) 110, 2. 128, 3. *uide*
 in. -o 4, 12. 58, 20. 65, 14.
 93, 1. 95, 13. 110, 17. 142, 15.
 143, 4. 147, 20. 149, 2. 151, 1.
 160, 17.
 tantum (*adu.*) 7, 22. 12, 6. 56,
 21. 135, 6. 151, 13, 19. 154, 1.
 tardior 65, 7.
 tardius 34, 20. 66, 19. 77, 16.
 Taurus 156, 12.
 tectum 137, 4. -o 19, 20. 57,
 9. 67, 15. -is 135, 5. 145, 5.
 [tecum 122, 19.]
 tegendae 130, 5. -erentur 57,
 7. tectas 49, 4. -to 15, 23.
 tegminum 161, 9.
 tegulis 57, 5.
 teguriola 145, 20.
 telum (unum est et maximum
 —, ut) 68, 9. -i 117, 9. 134,
 21. 147, 11. -a 9, 2. 23, 11.
 58, 20. 95, 14. 96, 1. 97, 4.
 104, 11. 107, 17. 110, 19. 137,
 20. -orum 13, 17. 102, 27.
 137, 6. 145, 6. 161, 14. -is 19,
 5. 22, 17. 27, 14. 134, 19.
 temerarii 86, 18.
 temere 86, 20. 88, 7.
 temeritatem 32, 17.
 temperatioribus 6, 20.
 temperaturae 132, 19.
 temperentur 147, 21. -etur 132,
 12. 142, 17. -et 90, 8. -atum
 73, 1.
 tempestas 156, 10. -ate 57, 8.
 -ates 157, 15. 158, 5. -atibus
 81, 16. 155, 6. 156, 12. 158,
 14. 159, 1. -atum 153, 14.
 temptabit 87, 20. -anda 85, 7.
 90, 19. -andus 8, 8. -ant 113,
 4. -antur 157, 11. -aret 15,
 13. -at (*cum inf.*) 114, 1.
 -emus 21, 2. -es 51, 4. -aue-
 rint 144, 6. 162, 20. [-aueris
 119, 18.]
 tempus 21, 6. 87, 13. 90, 12.
 92, 20. 112, 8. 149, 3. 156, 6.
 -oris 50, 17. 157, 10. -ore 11,
 8. 57, 5. 66, 16. 67, 23. (in —)
 68, 6. 69, 17. 70, 23. (ex —)
 79, 9. (in —) 80, 10. 81, 3.
 105, 3. 146, 16. (ex —) 147,
 11. *V. L.* 151, 8. -orum 35,
 19. 155, 9. -oribus 4, 1. 123,
 12. 150, 12.
 tendant 83, 19. -ere 99, 4.
 -itur 105, 12. 142, 14. -untur
 25, 8. 130, 22.
 teneant 17, 19. 145, 11. -eantur
 70, 13. -eat 35, 11. -eatur
 80, 20. -ebat 48, 17. -ebatur
 98, 11. -ebit 99, 10. -emus
 128, 1. -ent 162, 13. -entes
 20, 4. -ere 21, 19. -et 155, 1.
 tenuit 41, 7.
 tenebrarum 145, 17.
 tenebrarum 145, 17.
 tentoria 40, 18. [122, 13.] -is
 66, 18.
 tenue 148, 6.
 tenuetur 77, 17. -ata 99, 17.
 tepore 151, 8.
 ter 27, 11.
 teretes 18, 15.
 tergere 46, 22.
 tergum 65, 17. a -o 75, 22. 76,
 7. 84, 24. 97, 1. 99, 6. 102, 13.
 109, 2. 113, 19. 129, 13. -a 13,
 12. 26, 18. 56, 13. 104, 5. 106,
 18. 110, 14. 118, 14.
 ternas 23, 12. -is 137, 13. in
 -o 99, 3. -os 96, 17. 99, 1.
 152, 14.
 terrā 25, 21. 59, 15. 82, 10. 83,
 3. 129, 17. 130, 1. 144, 13.
 -ā (in —) 17, 22. (e —) 25,
 13. 91, 14. 137, 19. 138, 3.
 141, 4. -ae 28, 9. -am (in —)
 15, 6. 25, 14. 82, 9. 142, 5.
 148, 10. -arum (orbem —) 5,
 10. -as 160, 6. 163, 5. -is 44,
 7. 144, 10.
 terreant 85, 11. -antur 102, 27.
 -itus 110, 18. -itos 65, 18.

- terrena 32, 6.
 terrestre 149, 8. 161, 5. -i 157, 5. -is 149, 5. 162, 8.
 terrifico 135, 17.
 terrore 17, 1. 79, 10. [120, 5.] 136, 5. -em 49, 3. 115, 5. -is 46, 23.
 tertio (*adu.*) 27, 1.
 tertius 64, 16. 97, 9. 102, 19. [121, 17.] -a 17, 15. 26, 6. 38, 15. 42, 5. 47, 11. 81, 23. 107, 15. 160, 1. -ā 22, 15. 38, 16. -o 157, 2. -um 97, 16. 156, 7.
 tessera 40, 5. 42, 17. -am 40, 5.
 tesserarii 40, 5.
 tēstantur 111, 5. -atur 33, 6. -entur 146, 3. [teste 9, 13. 20, 14.]
 per testimoniales 35, 23.
 testimoniis 4, 8.
 testudo 136, 10, 17. -inis 136, 17. -ines 59, 19. 136, 6. -ini-bus 143, 18.
 Teutonum 92, 15.
 texebant 14, 19. -ēdas 134, 11. -uerunt 150, 18.
 Thebanis 141, 15.
 Thessali 28, 13.
 Thracas 28, 14.
 thrascias 155, 5.
 Tiberi (in —) 7, 21. (*dat.*) 14, 10.
 tignarios 43, 15.
 timentibus 76, 19. -entur 95, 9. -ere 87, 6. -et 8, 1. 23, 23.
 timidi 86, 19.
 timor [122, 20.] 136, 1.
 tinguntur 153, 6.
 tiro 7, 2. 11, 17. 14, 3. 15, 8, 14, 27. 16, 4. 17, 7. 24, 1. 26, 9. 55, 18. 94, 10. -oni 9, 3. -onem 5, 18. -one 10, 8. -ones 6, 7, 20. 10, 17. 11, 13. 12, 21. 14, 18. 21, 2. 23, 21. 26, 19. 51, 10. 87, 12. -onum 4, 18. 9, 6. 28, 6. 33, 2. 64, 14. -oni-bus 11, 8. 12, 1. 14, 22. 15, 5. 18, 20. 19, 16. 50, 16. 87, 14. 89, 3.
 tironem *adi.* 89, 12.
 titulos 4, 18.
 tolerandae 114, 7.
 tolerantiam 7, 6.
 tollenon 142, 5. -one 141, 16.
 tormenta 133, 17. 147, 2. 161, 6. -is 134, 2, 4. -orum 43, 12, 20. 69, 5. 143, 6.
 torquati 40, 19 *bis*.
 torques 40, 20.
 torrentes 14, 6. 79, 2. -ibus 24, 19. -ium 160, 5.
 tot 11, 10. 14, 8. 21, 14. 29, 7 *ter.* 64, 8. 162, 4.
 totus 72, 12. 112, 3. -ā 53, 11. 98, 14. 102, 7. 109, 5. -ius 10, 17. 38, 9. 41, 11. 44, 23. 51, 14. 128, 9. -am 117, 17. -um 97, 23. -ā 41, 21. 42, 6. -o 115, 10.
 totidem 13, 5.
 trabes 142, 5, 6. 163, 8. (*pl.*) 74, 2. 133, 9. 140, 19. 151, 19. 152, 5. -em 136, 12, 19. -e 141, 18. -ibus 59, 7. 79, 24. 80, 6. 138, 11.
 tractandi 96, 20. -andum 86, 9. [-anti 22, 1.] -are 9, 1. (— ne) 78, 21. [-ato 122, 17.] -et 85, 15. -etur 6, 7. -asse 10, 13.
 tractatus 68, 11. 155, 15.
 tradenda (est —) 19, 3. -dit 55, 17. -ditur 16, 3. -dunt (se —) 86, 15.
 tragularii 48, 12.
 ad trahendum (muli — depu-tantur) 58, 17. -unt 143, 18.
 Traiani 12, 17. -o 36, 14.
 tranquilla 155, 8. 159, 1. -o 160, 20. de -o 158, 17.
 tranquillitas tua 32, 4.
 transduxit 28, 20.
 transeant 79, 17. -eantur 59, 12. -eundis 65, 9. -eunt 80, 3. 131, 1. 139, 4. 161, 18. -eunt 142, 2. -euntur 14, 4.

- ire 13, 16. 114, 3. -itur 79, 21. -iuerit 114, 1.
 transferre 101, 14. 105, 4. 127, 16. -ferri 47, 8.
 transfuguntur 117, 10.
 transfretatione 113, 22.
 transfugae 75, 18. [120, 13.]
 -as 79, 7.
 transgressione 103, 13.
 transilire 57, 13. -iuntur 13, 13.
 transitu 79, 11. 113, 18. -um 79, 24. 80, 17. 82, 5. -ūs *pl.* 80, 11. 90, 5. 158, 11.
 transmittendas 70, 22.
 transponit 79, 19.
 transuerberat 48, 3.
 transuersa 107, 18. 142, 6. -is 45, 11. 49, 5. -os 76, 9.
 tredecim 82, 20.
 trepidantes *V. L.* 56, 11. trepident 95, 2.
 trepidatione 56, 19.
 trepidum 103, 8.
 tres 33, 7. 82, 13. 155, 7. tria 72, 13. 95, 23. 163, 6. trium 48, 4. 75, 6. 85, 4. tribus 25, 14. 82, 3. 84, 2. 115, 13.
 triangulo 47, 20.
 triarius prior 41, 18.
 triarii 22, 15. 16. 48, 19. 49, 8. -os 35, 8. 98, 11.
 tribu 39, 19, 20.
 tributant 146, 20. -untur 89, 7.
 tribulus 115, 12. -i 82, 7. -os 115, 10.
 tribunus (— maior) 39, 16. (— minor) 17, 18. 44, 12. 89, 16. -i 42, 15 *et* 44, 16, 20 *bis.* 77, 19. 83, 7. 84, 4. 150, 6. -o 42, 19. -orum 16, 14. 40, 12. 52, 9. 67, 9. 70, 11. -is 44, 14. 71, 9. 83, 15. 101, 2. -os 87, 17.
 tributa 68, 15.
 tricenos 138, 14.
 trifariam 158, 4.
 trigona 25, 1. 81, 21. -o 23, 7.
 trigonum (*subst.*) 27, 2.
 triplex 25, 11.
 tripudiantes 56, 11.
 tritico (*in* —) 16, 13.
 triumphans 64, 6.
 triumphus 72, 18. -is 32, 3.
 trochleis 140, 16. 142, 1.
 trucidantur 22, 8. 110, 14.
 tu 103, 7. 106, 12. 107, 20.
 tibi 68, 9. 101, 19. 102, 3. 107, 1. [119, 13 *bis.*] te 94, 11. 102, 4. 106, 17. 107, 15. 109, 17. 111, 9, 14. [119, 16. 122, 16.]
 tua 32, 5. 51, 2. (*pl.*) 96, 1. 107, 18. 109, 5. 163, 3. -ā [119. 18.] 123, 14. 127, 19. -ae 124, 2. 127, 17. -am 101, 15. 106, 12, 14. 107, 14. 108, 21. -i 104, 2, 5. 106, 21. 108, 24. 111, 8. 128, 1. -as 108, 2. -is 95, 17, 20. 103, 3. 106, 20. -o 103, 2. 107, 7. 109, 15. -um 95, 5. 107, 4. 109. 13. [122, 15.]
 tuba 72, 24. -ā 40, 14. -am 72, 23. -arum 88, 2. 135, 19.
 tubicen 54, 15. -ine 55, 3 *bis.* 84, 2. -ines 40, 14. 54, 14, 18, 20.
 tubum 139, 20.
 tufae 73, 5.
 tuguriola *V. L.* 145, 20.
 tum 86, 14.
 tumultuaria (-fossa) 25, 15. (— castella) 84, 19. -o (— opere) 79, 23. (opere —) 82, 12. (— opere) 144, 20.
 tumultus 76, 14. -um 70, 3. -n 20, 6. 45, 8, 50, 2. 71, 7. -ūs *pl.* 72, 8. 105, 5. *gen.* 149, 10.
 tunc 7, 13, 19. 9, 9. 25, 17. 26, 2, 23. 29, 8. 48, 4. 52, 3. 66, 4. 69, 11. 80, 18. 82, 12. 83, 2, 17. 90, 2. 93, 17. 94, 15. 103, 18. 106, 11. 107, 11. 109, 15. 113, 6. 119, 3. 135, 19. 142, 10. 144, 22. 145, 4. 147, 7. 148, 10. 162, 17.
 turba 36, 3. -ā 73, 16.

turbabis 101, 14. -anda 100, 11. -antur 69, 7. -are 103, 9. 158, 14. -arentur 77, 1. -aret 49, 18. -ari 45, 4. -atur 74, 10. -ent 97, 7. -eris 106, 9. -et 8, 19. -ata 104, 17. -ato 57, 8.

turbinum 153, 11.

turbulenti 71, 10.

turma 46, 2, 3. -ae 46, 15. -as 27, 17.

turmales 46, 19.

turricula 140, 17. -am 140, 15. -is 147, 12.

turris 138, 20. 139, 5. (— amb.) 140, 22. 141, 3. -em 139, 2. 140, 13. 141, 19. -e 142, 2, 4. -i (*abl.*) *V. L.* 142, 2. -es 43, 17. (— ambulatorias) 59, 20. 129, 10. 132, 23. 133, 14. 136, 7. (— amb.) 138, 4. 138, 10, 17. 145, 3, 11. 161, 20. -ium 140, 23. 148, 9. -ibus 74, 2. 117, 1. 134, 19. 138, 8. 141, 8. 145, 20. 146, 2. 161, 7.

turritam 140, 3.

tutantur 164, 8. -atur 153, 16.

tutela 89, 8. 149, 16.

tutioribus 95, 5.

tutissima *V. L.* 129, 3. -as 69, 3. -o 129, 3. -um 75, 10. *V. L.* 129, 3.

tutius 75, 23. 117, 1.

tuto 111, 7.

tutus 131, 14. -ae 78, 11. -i 114, 11. 137, 10. -o 24, 14. -um 84, 22.

[Tydeum 9, 14.]

V.

uacantes 90, 9. -ibus 101, 3. -are 52, 8. -ent 70, 16.

uadari 59, 11.

uadat 54, 1.

uado 79, 14.

uadosa 160, 17.

uagantibus 104, 2.

uago 104, 18.

ualeant 9, 17. 37, 7. 78, 18. -eat 11, 20. -ent 148, 4. -entibus 10, 5. -eo 36, 16. -et 6, 11. -uerunt 28, 12. -uisset 5, 12.

ualida 113, 2. -is 13, 22. -o 139, 20.

ualidiores 38, 17. -a 161, 12.

ualidissimis 133, 6.

ualli (*masc.*) 82, 7.

uallibus 113, 14.

uallum 24, 4. 43, 10. 59, 6. 84, 8. -i 43, 4. -o 50, 13. 91, 8. 147, 11.

uaria 10, 22.

uariantur 160, 12. -ari 72, 21.

-atur 77, 12. -etur 159, 9.

uarietas 77, 11. -atem 63, 10.

-ate 118, 12.

Varro 159, 14.

uasa 135, 9.

ubi 7, 9. 25, 16. 36, 7. 72, 5. 110, 18. 113, 3. 115, 9. (*cum fut. ex.*) 139, 18 *et* 145, 15. 161, 8.

ubique 11, 10. 24, 5. 29, 4. 33, 17. 50, 11. 60, 1. 101, 8.

udentur 80, 2.

ue 50, 8. 159, 10.

uecte 13, 22. -es 70, 19. -ibus 129, 17.

uegetatur 160, 3.

uehebant 116, 5. -itur 153, 10.

uehementer 9, 15. 101, 4.

uehementior 23, 15. 143, 6.

uehementissimas 157, 15. -um 156, 9.

uehementius 22, 18. 95, 14. 97, 3. 117, 7. 136, 16. 147, 17.

uehicula 43, 8, 20. 76, 4.

uel *passim*; *cf.* 94, 2. *uide certe*; uel — aut 87, 8. uel — uel 4, 4. 10, 11. 13, 13. 17, 12. 18, 8. 21, 1, 15. 35, 17. 37, 22. 40, 7. 43, 18, 20. 63, 17. 70, 18. 106, 13. 107, 16. 127,

18. 128, 4, 11. 129, 11. 131, 11. 136, 14. uel — uel — uel — uel 81, 20. uel casu 27, 22. uel diuersae magnitudinis 133, 10. uel maxime 66, 14. 85, 21. 86, 8. 103, 21. uel ex parte 16, 4. uel pro parte 123, 18.
- uela 153, 6. -is 33, 10. 163, 17. -o 33, 10.
- uelis 8, 17. 105, 3. -lit 28, 7. 123, 16. uellet *V. L.* 123, 16.
- uis 101, 18. uolentibus 13. 11. [uult 121, 9.] uolueris 55, 18. 99, 2, 4. 109, 19, 21. 137, 14. -erit 37, 9. 72, 19. [119, 18.] 129, 12. -erunt 63, 12. 65, 21. 67, 16. 97, 2. -nissent 112, 4. -it 35, 17.
- uelites 100, 18. 116, 10, 11.
- uelocibus 13, 22.
- uelocioribus 100, 10.
- uelocissimi 22, 24. 100, 16. -is 97, 10. -os 102, 22. 108, 23.
- uelocitas 8, 9. 11, 19. 56, 2. -atem 123, 16.
- uelut 12, 19. 15, 9. 16, 1. 25, 13. (*attrib.*) 57, 7. 65. 24. 102, 21. 139, 17. 159, 1.
- ueluti 129, 13.
- uena 134, 21. -as 134, 18. 144, 12.
- uenator 57, 22. -es 10, 16.
- ueneno 67, 6.
- uenerabilius 83, 13.
- uenerantur 54, 10. -atur 38, 10.
- Venetam 153, 8. -o 153, 5.
- uenia 72, 5.
- [ueniant 120, 12.] -iat 15, 19. -iatur 85, 8. -iens 13, 17. -entem 116, 10. -ientes 34, 17. 97, 8. -ienti 140, 20. -ientia 9, 2. -ientibus 22, 17. 117, 2. -ire 81, 2. -itur 23, 16. -iunt 74, 4. 106, 11. 139, 18. 145, 18. uenerint 59, 5. 95, 2. uenit 91, 23. uentum 97, 22. 115, 10. uentura 128, 3. 140, 10. -urus 76, 10.
- uentre 10, 6.
- uentus 95, 24. 96, 6. 154, 8. 160, 10. -o 114, 8. 135, 11. 162, 11. -um 95, 24. -orum 153, 14, 17. 155, 14. 156, 6. 157, 4. 160, 2, 21. -os 154, 1. 159, 2. -is 57, 8. 154, 5. 159, 9.
- uera 15, 27. 17, 9. -ae 136, 17. -um 7, 22. 88, 18.
- uerbis 94, 9. -o 27, 12. 39, 15. -orum 4, 13.
- uere 11, 18. [120, 16.]
- uerecundia 11, 5.
- ueremur (— ne) 91, 17.
- uergeret 131, 7.
- Vergiliarum 157, 1.
- Vergilius 159, 15. [-o 20, 14.]
- ueritate 71, 12. -em 74, 22.
- uernium 151, 15.
- uerno 154, 7.
- uero *passim*.
- uerriculum 48, 4.
- uersentur 72, 22.
- uertas 108, 3. -ere 97, 18. -is 109, 3. -itur 10, 17. 151, 16. -erint 65, 17. -si (in fugam —) 17, 6.
- uertice 142, 6.
- uerum (= ueru) 109, 1. [-i 123, 3.]
- uerum (*coni.*) 11, 17. 26, 2. 32, 4. 34, 2. 59, 20. 63, 2. 75, 16. 111, 6. 140, 12. *uide non solum*.
- uerutum 48, 5. -a 147, 17. -is 97, 13.
- Vespasiano 39, 23.
- uesperum (ad —) 146, 15.
- ueste 44, 21. 52, 7. 73, 11. -em 153, 8. -es 42, 20. -ium 16, 18. 67, 3.
- uestitur 136, 11, 14. -iti 46, 13.
- uestrae 32, 8. 33, 1. 128, 6, 10. -am 4, 10. 32, 2.
- uetus 27, 9. 41, 7. 164, 9. -eres (*subst.*) 10, 22. 14, 8. (*subst.*)

- 22, 21. 50, 19. 55, 14. (*subst.*)
 65, 19 *et* 75, 11. 87, 12. (*subst.*)
 91, 22 *et* 94, 2. 96, 13. 100, 21.
 (*subst.*) 114, 4 *et* 129, 7 *et* 137,
 1 *et* 153, 18. -erum (*subst.*)
 18, 18 *et* 100, 16. -eribus 22,
 3. (*subst.*) 41, 21. 92, 9. 93, 4.
 uetustus 58, 9.
 uexillationes 33, 10. -um 89,
 14. -ibus 71, 9.
 uexillum 45, 14. 56, 5. -o 45,
 7. 46, 5. 6. -a 45, 5. 73, 5.
 77, 7.
 uia 144, 14. -ae 78, 11. -am
 74, 20. 110, 12. 138, 9. -arum
 74, 15. 75, 1. 90, 7. -as 78, 13.
 113, 11. 114, 8.
 uibrandis 23, 15. -ato 144, 2.
 uicarius 42, 14. -i 40, 4. 77,
 19. -orum 70, 12. -is 71, 10.
 101, 2.
 uice (pro —) 163, 11. ad uic-
 cem 97, 6. 130, 3. uices 52, 1.
 uicenos 152, 19. -ūm 129, 15.
 nicesimam secundam 151, 11.
 uicinitate 140, 20.
 uicinus 24, 17. 70, 23. -i 118,
 14. -ae 6, 13. -o 24, 14. 82,
 15. -um 14, 10.
 uicissim 51, 19.
 uicos 145, 12.
 uictor 118, 7. -em 11, 6. 64, 3.
 -es 29, 4. 119, 4. -ibus 17, 6.
 uictoria 49, 1. 58, 4. 72, 17.
 110, 2. 119, 9. -ae (— sum-
 ma) 64, 18. 92, 20. 95, 10. 103,
 9. -am 5, 8. 6, 3. 22, 20. 29,
 8. 34, 20. 64, 10. 67, 22. 72, 6.
 87, 3. 88, 16. 89, 6. 94, 15. 95,
 20. 101, 1. 106, 10. 20. 108, 3,
 20. 110, 5. 117, 17. [121, 6, 9.]
 161, 3. 163, 7. -is 32, 3.
 uictus 68, 9. 86, 6. -ūs 131, 16.
 132, 14. -um 68, 22. 79, 10.
 -u 7, 12.
 uideat 15, 24. -emus 5, 9. 129,
 4. -ent 74, 7. 103, 6. -entes
 103, 19. -ere 95, 6. 111, 17.
 -et 53, 7. [uīderis 126, 6.]
 -derunt 90, 12.
 uideantur 5, 2. 11, 21. 24, 5.
 71, 15. 86, 3. 127, 20. -eatur
 34, 16. 53, 22. 57, 16. 71, 13.
 87, 6. 91, 21. [114, 9.] 118, 6.
 140, 14. 151, 7. 152, 16. 158, 9.
 -ebatur 23, 6. 32, 15. 44, 5.
 83, 21. -ebitur 37, 5. -ebuntur
 10, 13. -entur 19, 14. 48, 9.
 103, 5. -eretur 23, 5. 52, 7.
 -eri 21, 9. 32, 16. -etur 7, 24.
 8, 16. 11, 19. 21, 22. 51, 4.
 54, 22. 55, 10. 73, 14. 81, 1.
 89, 12.
 uigentibus 91, 19. uiguit 63, 3.
 uigilans 46, 10. 88, 9. -antes
 83, 21. -antibus 10, 4. -are
 84, 2. [-auerit 120, 1.]
 uigiles 145, 20.
 uigiliae 84, 1, 3. -arum 42, 17.
 -is 72, 16. 145, 16. -as 51, 18.
 55, 1. 84, 5.
 uiginti milibus 66, 1. — et
 quod excurrit annorum 29, 3.
 [uiliscunt 121, 7.]
 uilium 29, 10.
 uimine 14, 18. 137, 5, 12. 139, 2.
 uincebat 50, 1. -endi 123, 19.
 -endos 68, 21. -ere 58, 14.
 -erentur 48, 22. -i 5, 17. -it
 86, 8. 108, 15. -itur 112, 16.
 [120, 16. 121, 10.] 160, 10.
 -untur 70, 2. 100, 15. uicere
 15, 17. -cerant 100, 15. -cerit
 117, 15. uicit 35, 17. 135, 6.
 uictus 108, 8. 150, 15. -i 110,
 15. -os 92, 2. 118, 113.
 uinctus 80, 9.
 uindicandum 149, 14. -are 5,
 22. 117, 17. -ari 71, 21. -atur
 26, 7. -et 89, 19.
 uineae 136, 7. -as 59, 19. 137, 1.
 uini 69, 16. 132, 6. -o 68, 22.
 uiolenta 135, 14.
 uiolentior 79, 12.
 uirdiariis 132, 9.
 [†uire 152, 10.]

- uiri 51, 5. -is 11, 15. 33, 6. 85, 14. 134, 6. -os 38, 7. 39, 3. 42, 10. 63, 11. [121, 2.] 146, 8. -um 15, 4.
- uirides 152, 8. -ibus 133, 6.
- uirtus 5, 7. 9, 19. 11, 26. 34, 4. 56, 14. 72, 18. 87, 4. 94, 13. 112, 15. [120, 7, 10, 18. 121, 1.] 139, 12. 147, 22. 150, 2. 160, 19. -utis 19, 9. 28, 7. 35, 20. 40, 20. 71, 6. 145, 9. -uti 89, 8. -utem 43, 1. 92, 15. 134, 3. -ute 40, 9. 44, 11, 13. 48, 2. 49, 12. 63, 7. 64, 4. 65, 5. 101, 6. 106, 9. 108, 19. [121, 12. 122, 1.] 124, 1. 161, 17. -utum 10, 22.
- uis 25, 16. 27, 5. 78, 7. 80, 15. 82, 20. 144, 3. 155, 16. uim 24, 20. ui 78, 1. 139, 13. 141, 14. 153, 12. 163, 11. uires 10, 19. 28, 17. 57, 20. 89, 15. uirium 9, 13. 87, 2. 88, 1. 93, 21. uiribus 5, 15. 8, 20. 17, 11. 46, 7. 64, 9. 71, 8. 88, 15. 98, 14. 107, 5. 110, 20. 118, 17. 136, 5.
- uisum 95, 24.
- uita (in —) 8, 2. -am 89, 6. 127, 11.
- uitabant 116, 6. -anda 65, 13. 69, 15. 160, 9. -andum (— ne) 77, 15 *et* 111, 14. 112, 13. -antes 36, 6. -are 9, 2. 78, 16. 79, 4. 96, 3. 112, 20. -at 161, 2. -entur 160, 17. -et 88, 14. -etur (— ne) 69, 20.
- uitalia 15, 19, 21.
- uitiatis 67, 25.
- uitiorum 71, 18.
- uitiosam 151, 3.
- uinere 134, 9. uixerunt 70, 6.
- uicturis 37, 14.
- uix 4, 12. 65, 16.
- ulla 147, 22. -is 129, 21. -um 110, 15.
- ulterius 141, 7.
- ultimas 98, 12. -os 90, 16. -um 85, 8. 119, 8.
- ultra (*adu.*) 17, 6. 152, 18. (— quam) 24, 23 *et* 82, 3.
- ultra (*praep.*) 81, 23. 134, 20. 147, 11.
- ultro citroque 160, 4.
- uluā 57, 6. 80, 1.
- umbrā 148, 12. -ā 148, 13. -ae 7, 4. 148, 11, 14. -am 148, 9.
- umeris 10, 5. 116, 8.
- umorem 152, 9. -e 151, 9. 152, 3. 159, 7.
- umquam 15, 3. 66, 12.
- unciarum 23, 8. 47, 20. 48, 3. -as 9, 8. 15, 20.
- undā 135, 10. -is 155, 8.
- unde 22, 8. 55, 12. 95, 6. 158, 6.
- undecim 58, 19. 82, 19.
- undecimus 53, 11. -o 53, 13.
- undique 76, 13 *bis*. 117, 4. 145, 12.
- ungere 153, 7. unctas 162, 3.
- uniuscuiusque 50, 7.
- uniuersa *pl.* 8, 15. 26, 17. 40, 4. 42, 8. 59, 21. 69, 7. 74, 22. 83, 8. 101, 14. 139, 19. 147, 21. -arum 28, 17. -i (— milites) 73, 13. -is 18, 20. 28, 4. 75, 7. -o 85, 14. 89, 10. 128, 4. 146, 10. -um 146, 8.
- unus 45, 17. -a 46, 2. 53, 22. 54, 13. 98, 17. 105, 8. 137, 13. 142, 5. 144, 4. 146, 9. -um 33, 14. 47, 19. 53, 22. 68, 8. (in unum collectos) 87, 19. 91, 6. 100, 21. 104, 3, 11. 108, 11. 111, 2. 142, 8. 145, 10. -ā 34, 10. 38, 4. 39, 10. 59, 1. 109, 12, 16. -am 39, 12. 41, 2. 65, 22. 131, 10. -ius 34, 22. 36, 11. 47, 7. 82, 4. 116, 2. -o 35, 12. 45, 16. 46, 4, 5. 46, 6 *bis*. 64, 5. 107, 19. 115, 8. [122, 6.] 142, 8. 148, 6.
- uocabant 23, 3. 47, 21. 96, 14, 17. -abantur 19, 6. 22, 15. 23, 7. 47, 14. 48, 15. 52, 10.

- abatur 34, 1. 45, 19. -ant *passim*. -ante 55, 3. -antur 33, 10, 12. 42, 4. 45, 10. 84, 7. 138, 5. -at 54, 15. -atur 136, 12. -auerunt 131, 3.
- uocabulum 34, 6. 136, 18. -o 84, 20. 158, 8. -a 72, 20. 153, 17. 154, 4.
- uocalia 72, 13, 14, 15.
- uoce 72, 8, 16.
- uociferari 102, 26.
- uolubiles 133, 8. -i 133, 3. 138, 19.
- uoluntas 24, 13.
- uoluptas 9, 5. -atis 132, 10. -atibus *V. L.* 7, 19.
- uotis 50, 16.
- urbanos 7, 9.
- urbe conditā 21, 6. -em 7, 18. 144, 15. [147, 15.] -bes 33, 16. 44, 8. 69, 17. 71, 14. 127, 19. 128, 15. 129, 9. 130, 13. 148, 16. -bi 140, 10. -bibus 7, 1. 69, 7. -bis 134, 13. 139, 6. 142, 3. 149, 17. -bium 21, 14. 74, 2. 89, 8. 127, 12. 157, 9.
- †Urcilliani 114, 5.
- urguendi (— ut) 69, 3. -enti- bus 159, 9. -entur 162, 12. -ere 101, 16. 102, 13. [123, 3.]
- uris 72, 25.
- ursinis 49, 3.
- [usitata 121, 7.]
- usque ad 19, 18. 20, 8. 21, 6. 14. 23, 1. 28, 13. 42, 5. 70, 20. 129, 20. 151, 11. — adeo 7, 22. 57, 5. — eo 16, 7. 22, 11. 44, 5. 63, 7. 74, 17. — in 152, 2. 156, 4. 7. 157, 2, 10.
- usurpato 150, 17.
- usus 13, 10. 15, 2. 16, 4. 17, 14. 20, 12. 22, 2. (— armorum) 34, 19. 47, 7. 51, 14. 57, 2. 16. 72, 1, 11. 73, 14. 91, 21. 93, 3. 143, 10. 146, 1. 148, 18. 151, 17. 158, 16. 159, 17. 164, 9. -ui 132, 7. -um 12, 2. 14, 2. 18, 10. 19, 18. 26, 9. 29, 8. 57, 20. 58, 3. 63, 10. -u 5, 11. 8, 12. 11, 9. 17, 23. 32, 12. 44, 22. 56, 2. 63, 14. 72, 21. 86, 20. 88, 17. 91, 18. (quae ex usu sunt) 95, 9. 97, 5. [123, 8.] 137, 2.
- ut *absque uerbo finito* 65, 18. 66, 6. 162, 18.
- ut *cum indic.* 36, 1. 53, 15. 59, 19. 70, 15. (— *puta*) 72, 17. (*cum fut. ex.*) 77, 11. 79, 3. 90, 1. 97, 22. 115, 5. 148, 18. 149, 5. (*cum f. ex.*) 152, 4 *et* 5.
- ut *cum coni. passim; uide* consuetudo, custodiendum, expedit, obseruandum, praeci- piendum, sequitur, hoc, illud *etc. cf.* 10, 17. 80, 5. 104, 4. 145, 10. ut ne 51, 19. 101, 4. ut non = ne 57, 16.
- utantur 7, 12. -ar 39, 15. -atur 67, 5. 163, 4. -ebantur 19, 5. 34, 12. -erentur 23, 4. -i 46, 18. -itur 73, 11. -untur 23, 12. 33, 11. 108, 18. -si 135, 7. -sos 15, 25.
- utcumque 16, 8.
- utensilium 25, 25.
- utile 72, 11. 78, 20. 103, 3. [119, 16.] (— est, ut) 163, 3. -es 11, 24. 75, 3. 134, 1.
- utilior 7, 1. 81, 12. 95, 13. -ores 86, 1. -us 10, 10. 66, 10.
- utilitas (— est, ut) 85, 13. 110, 4. 127, 13. (— est, cum) 134, 13. -atis 17, 24. 132, 9. -ati 81, 22. -atem 91, 5. -ate 4, 16. 36, 12. 148, 18. 149, 9. -ates 41, 20. -ibus 52, 8.
- utiliter 107, 19. 151, 19. uti- lius 151, 5.
- utra 85, 20 *bis*.
- utrāque (— *acies* = et ped. et equites) 27, 21. 102, 25. āque 33, 9. 80, 12, 15. 98, 3. 104, 15. 105, 8. 163, 18. [-am- que 121, 20.] -ique 113, 12. -iusque 132, 19. 146, 17.

- oque 80, 18. 106, 6. 108, 2.
 [121, 18.] 128, 16. 159, 3. 163,
 9. -osque 102, 8.
 utrimque 135, 15.
 utrum — an 7, 1. (utrum stare
 uel progredi an certe regredi)
 73, 3. 73, 4. (— an) 78, 15, 17,
 18, 19. 85, 16, 17. 86, 3, 9, 18. 87,
 11, 12. 159, 8, 9. utrum = num
 11, 18. (— utrum) 11, 20. 88, 2;
omittitur 78, 21. 86, 19 *bis*.
 uulgi 58, 7. 158, 16.
 uulnerarentur 22, 17. -ari 90,
 13. -ent 161, 22. -atis 76, 19.
 -ato 115, 8.
 uulnus 15, 15. 18, 17. 23, 19,
 23. -eri 70, 10. -era 6, 16.
 22, 5. 117, 11. -erum 6, 21.
 -eribus 114, 11. 116, 17. 117, 5.
 uultu 9, 16. 94, 9. 159, 5. -um
 110, 19.
 uulturnus 154, 11.
 X.
 Xanthippi 64, 2.
 Xerxis 65, 2.
 Z.
 zephyrus 155, 1.
 X (*graec.*)
χσιμαζων 158, 7.

Numerorum sigla.

- III 25, 21.
 V. 156, 11.
 VI. 156, 3.
 VII 25, 16.
 VII. 39, 1.
 VIII 34, 11.
 VIII. 39, 2. 156, 4, 9.
 X. 39, 5.
 XII 25, 18, 22. 154, 3.
 XIII 25, 25.
 XX 13, 3.
 XXIII 13, 6.
 XXXII 46, 3, 5.
 LX 20, 8.
 LXVI 38, 14, 16, 18, 19, 23.
 39, 2, 3, 5, 6.
 CXXXII 38, 12.
 CL 41, 15, 17.
 CC 41, 13.
 CCCC 41, 10.
 DLV 38, 14, 16, 18, 19, 23. 39,
 2, 3, 5, 6.
 DCCXXX 39, 9.

Supplementum indicis.

- ante (*pr.*) 66, 21.
 antiquā (*subst.*) 8, 4.
 arbitrio 158, 12.
 aquae 78, 23 (*non* 24.)
 caput 38, 12.
 ciuitatis 138, 2.
 com meatūs, *non* ūs 153, 2.
 corio 98, 3.
 cornu (*quo canitur*) 54, 21.
 cornum 47, 12.
 corporibus 10, 18.
 dextris 20, 3.
 dicunt 54, 22. 98, 5.
 Diocletianus 19, 8.
 dirigit 98, 4. -unt 98, 6. -recta
 (*part., non adi.*) 147, 19.
 dispositionem 122, 16.
 Marte (aperto —) 78, 4 (*non* 9).

